

PROZĂ XXI

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Boedsn-Alexandra Stănescu.

Günter Grass, *Unterwegs von Deutschland nach Deutschland: Tagebuch 1990*

Copyright © Steidl Verlag, Göttingen 2009 All rights reserved.

e 2012 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: e [iStockphoto.com/Mehmet Hilmi Barcin](https://www.istockphoto.com/Mehmet-Hilmi-Barcin), Elementallmaging Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 București, Splaiul Unirii nr. 6, al. B₃A, sc. 1, el. 1, sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15 - 728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
GRASS, GÜNTER

Între Germania și Germania: jurnal 1990 / Günter Grass; trad. din lb. germană și note de Ruxandra Hosu.

— Iași: Polirom, 2012

ISBN: 978 - 973 - 46 - 2834 - 6 I. Hosu, Ruxandra

(trad.) 821.112.2 - 94 = 135.1

Printed in ROMÂNIA

GRASS

ÎNTRE GERMANIA ȘI GERMANIA

— Jurnal 1990 - Traducere din limba germană și note
de Ruxandra Hosu

POLIROM 2012

Poet, prozator, dramaturg, sculptor și grafician, GÜNTER GRASS s-a născut pe 16 octombrie 1927, la Danzig, unde și-a petrecut copilăria și adolescența. La vârsta de șaisprezece ani s-a înrolat în armată și a fost luat prizonier de americani. După război a urmat Academia de Artă din Düsseldorf (între anii 1947 și 1952), apoi Universitatea de Arte Plastice din Berlin. A trăit un timp la Paris, apoi în Italia, iar din 1960 în Berlinul de Vest și la țară, în landul Schleswig-Holstein. A debutat în 1956 cu volumul de poezii *Avantajele găinilor-giruetă*, dar ulterior s-a afirmat ca prozator, la o întrunire a Grupului 47, cu romanul care îl va consacra în întreaga lume, *Toba de tinichea* (1959; Polirom, 2005, 2007, 2012). împreună cu *Pisica și șoarecele* (1961; Polirom, 2009) și *Ani de câine* (1963), acesta va alcătui „trilogia Danzigului”.

Scriitor prolific, Günter Grass a publicat până în prezent numeroase cărți, dintre care amintim romanele *Anestezie locală* (1969; Polirom, 2008), *Calcanul* (1977), *Un câmp prea departe* (1995) și *în mers de rac* (2002; Polirom, 2002), volumele de proză scurtă *întâlnire la Telgte* (1979), *Rubrica nașteri sau germanii sunt pe moarte* (1980) și *Povestiri lugubre* (1992), volumul de eseuri și polemici politice *Din jurnalul unui melc* (1972), volumele de versuri *Ultimul dans* (2003) și *August stupid* (2007). În 2006 i-a apărut prima carte de memorii, *Descojind ceapa* (Polirom, 2007, 2012), urmată doi ani mai târziu de *Aparatul de fotografiat* (2008; Polirom, 2010),

care a stârnit controverse aprinse. În 1999 publică volumul *Secolul meu* (Polirom, 2011), în care creează un grandios tablou al veacului XX printr-o sută de istorisiri ale unor naratori anonimi.

Activitatea sa literară a fost recompensată cu cele mai prestigioase distincții, culminând cu Premiul Nobel pentru Literatură (1999). *Între Germania și Germania*, jurnalul lui Günter Grass dintr-un an crucial pentru istoria țării sale, anul reunificării celor două state germane, R.F.G. și R.D.G, este o relatare la cald a evenimentelor din 1990, reflectate în conștiința autorului, dar și o mărturie despre activitatea artistică și viața personală a acestuia. Artist polivalent, membru al SPD, Günter Grass poartă polemici de pe poziții ferme, călătorește, publică, desenează, se întâlnește cu personalități ale vieții culturale, cu membri ai numeroasei sale familii și, concomitent, lucrează la noi proiecte. Paginile din acest jurnal oferă o imagine asupra atelierului creativ al artistului și a felului în care se nasc și se dezvoltă poveștile cu care Grass a cucerit un public larg în întreaga lume.

Vale das Eiras, 1 ianuarie 1990

Pe când sădeam în fața laturii estice a casei un copăcel despre care Leonore Suhl, care ni l-a dăruit în noaptea de Anul Nou, afirmă că în șase-șapte ani va fi un copac cu flori albastre, noul an a început cu accente excesive încă înainte de amiază; după-amiază devreme, când am pornit la cules de ciuperci mai sus de Casais, în pădurile de plută, o mânătarcă matură ar fi putut satisface așteptările mele de Anul Nou, însă vechile noastre locuri erau lipsite de roade: după perioada ploioasă, peste măsură de lungă – se pare că aici a plouat cu găleata nouă săptămâni –, doar puținii gălbiori apoși ofereau cel mult un motiv, dar nimic mai mult, un prilej de a-mi începe jurnalul acesta cu ciuperci și nu cu mari evenimente politice, ce și-

au contestat unul altuia dreptul la întâietate pe parcursul ultimelor luni ale anului trecut, încheiat cu revoluția sângeroasă din România și cu la fel de sângeroasa demonstrație de forță militară din Panamá, de parcă intenția sistemului comunist și a celui capitalist ar fi fost aceea de a-și mai da o dată arama pe față într-un mod inconfundabil.

Nu sunt un scriitor de jurnal pasionat. Trebuie să fie totuși evenimente neobișnuite pentru a mă simți dator să scriu despre ele. Cum a fost în 1969, când în Republica Federală s-a ivit ocazia unui schimb de putere democratic, iar eu am părăsit masa de scris pentru a mă implica în campania electorală de partea SPD¹. După o victorie strânsă, a rezultat o carte. Sau șederea de o jumătate de an la Calcutta. (Fără jurnal, orașul acela ar fi fost aproape de nesuportat.) Iar de data aceasta vreau să trec, cu avânt mereu proaspăt, granița dintre cele două state germane și să mă amestec în ambele campanii electorale (din mai și decembrie). Însă acum, după ce lucrul la *Totes Holz*² s-a încheiat, aș fi vrut de fapt să încep un manuscris normal, care, pe cât posibil, să ia proporții: cum se întâlnesc la Gdańsk, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților, doamna Piśkowska și doamna Reschke, două văduve, și cum încep să țeasă un plan, urmat în curând, epoca fiind favorabilă, de fapte concrete, cum ar fi înființarea unui S.R.L., o societate comercială polono-germană de cimitire... însă jurnalul cere întâietate.

Iar seara, broasca din curtea interioară. Mare cât un cobai matur, devine pentru mine una din acele *Unken*³ care

---

1 Sozialdemokratische Partei Deutschlands - Partidul Social-Democrat al Germaniei.

2 Lemn mort. Volumul, având titlul definitiv Totes Holz: Ein Nachruf, a apărut în 1990.

3 Bou-de-baltă. în germană înseamnă însă și cobe.

toamna trecută, de îndată ce se lăsa întunericul, se auzeau de peste tot: *Unkenrufe*⁴. Am apucat-o de sub etichetele anterioare și am ridicat-o, pentru ca Ute să o fotografieze. Corpul ei atârna ca un sac. Totul încremenit. Și ochii verzi, fără privire, cu dungi portocalii transversale. Doar se umfla și se dezumfla mai jos de gură. Adică, ce caută acest bou-de-baltă, m-am întrebat, în jurnalul meu, în afară de faptul că mi-e străin, de neînțeles și, eventual, se pretează la un titlu – nu știu pentru ce: *Unkenrufe*?

Vale das Eiras, 2 ianuarie 1990

Parcă aș vrea să mă înarmez cu energii pozitive: am sădit iar un copac, de data asta la vest de casă, un roșcov care crește încet și care a ispitit-o pe Ute, după ce găsisese pricină locului, să facă remarcă următoare: „Oricum n-o să mai apuc să-l văd când va fi mare”.

Apoi s-a pornit iar ploaia. După ce sus s-a dat drumul la soba cu gaze, am început să aștern pe hârtie *Schreiben nach Auschwitz*⁵. Mi-am impus, evident, această temă, cu care nu pot decât să eșuez, pentru a-mi afirma poziția. Mulți dintre dubioșii mei colegi scriitori, care odinioară (își) știau recita antifascismul recuperat precum „Clopotul” lui Schiller, acum sunt într-o dispoziție naționalistă care atinge limitele stupidității; mie în schimb, căruia de-a lungul anilor mi-au dispărut multe posesiuni germane – în afară de limbă –, Auschwitz îmi apare ca o ultimă posibilitate de a vorbi despre Germania. (Vreau ca în discursul de la Frankfurt să încerc, pornind de la Auschwitz, să fac să eșueze pretinsul drept la unitate germană în sensul statalității reunite.) Să scriu încet!

Poate că de Sărbătoarea Tuturor Sfinților ar trebui totuși să se întâlnească o văduvă Piŝtkowska cu un văduv

---

4 Orăcăit; prevestire a unei nenorociri.

5 Scrisul după Auschwitz. Textul a apărut în volum în 1990, cu titlul *Schreiben nach Auschwitz*. Frankfurter Poetik-Vorlesung.

pe nume Alexander Reschke la Gdańsk, și anume în hala pieței Sf. Dominic, pe când cumpără flori. Firește că în anul schimbărilor. Sau de Ziua Morților? în orice caz, în noiembrie. Flori pentru cimitire. Însă mama ei e înmormântată la Wilna, unde s-a născut fiica; mama lui în Renania, deși s-a născut la Danzig⁶, la fel ca el. În jurul acestui subiect se desfășoară discuția lor: unde ar dori până la urmă să-și doarmă somnul de veci. Din această discuție și din alte discuții, pe parcursul cărora văduvul și văduva se apropie unul de celălalt, se naște ideea unei societăți comerciale germano-polone de cimitire. El spune: „Ar trebui ca acum, când atât de multe devin posibile, să-ți poți stabili tu însuși locul odihnei veșnice”. Ea vrea să fie înmormântată la Wilna, pe care a trebuit să o părăsească la șaisprezece ani, el la Danzig/ Gdańsk, pe care l-a părăsit ca soldat, la vârsta de șaptesprezece ani. Și alții vor lucrul acesta. Mii. Trebuie doar să devină posibil. De aici o societate comercială cu răspundere limitată.

Vale das Eiras, 3 ianuarie 1990

Primul pește la cuptor din noul an, cu garnitură de legume – roșii, zucchini, ardei, ceapă și cartofi dulci. Cumpărate în Lagos. Niciun ziar german la îndemână, în afară de *Bild*. Acesta cu un titlu de An Nou cu litere de-oșchioapă: „*Wahnsinn!*”⁷, un cuvânt care, de la deschiderea graniței germano-germane, devine inflaționist; sau anunță mai nou, ca un avertisment, o nebunie reală?

— *Unkenrufe*.

Lucrul la discursul pentru Frankfurt mă constrânge să privesc în trecut, spre mine ca *Hitlerjunge*⁸. Ce-i drept,

---

⁶ Gdansk/Danzig și Wilna/Vilnius sunt numele alternative ale aceluiași oraș, reflectând apartenența lor la o țară sau alta de-a lungul istoriei (n.r.).

⁷ „Nebunie!”

⁸ Membru în Hitlerjugend, organizația de tineret a naziștilor germani.

nu am fost un fanatic îndârjit, însă nici împovărat de îndoieli. Sunt de atunci un om cu totul schimbat? Cu siguranță, în măsura în care e vorba de formarea ideologico-politică a gândirii și a acțiunilor, însă fixarea cu îndărătnicie în proiecte ample, aproape epice, cum ar fi înșiruirea unor tabele istorice și cultural-istorice (o premoniție a volumelor *Kulturfahrplan* ale lui Stein) îmi apare familiară, apropiată. Acest ego clădit devreme a suferit, eventual, corecții, șlefuiiri și reliefări profesionale, dar iară a se schimba în esență.

Ieri discuția cu Ute, până târziu după miezul nopții, despre planul meu de Anul Nou pentru anul acesta: vreau ca, începând cu sfârșitul lui februarie, să ajung în fiecare lună în R.D.G., la intervale mai lungi ori mai scurte, de la Rügen la Vogtland, pentru a observa cu atenție transformările de după marea schimbare politică și revoluționară. Planul prevede și o ședere în sectorul de cariere de lignit de pe lângă Spremberg. Acolo am fost rănit în '45 (pe 20 aprilie). Acolo vreau să desenez peisajul exploatării miniere. Ute va veni și ea acolo, însă doar ocazional. Așadar, să cumpăr un sac de dormit doar pentru mine.

Poate e prea devreme să mi-l imaginez pe profesorul Alexander Reschke. În orice caz, predă la Universitatea Essen ceva ce încă nu are un nume. Probabil istorie. Un intelectual cândva de stânga, pe care schimbările din Germania îl transpun într-o stare național-sentimentală, chiar dacă și cu reflexii ironice. Ea, văduva Halina Piśkowska, e medic pediatru. De la sfârșitul lui noiembrie '89 până în mai '90 întrevădov și văduvă se desfășoară o corespondență însuflețită, care cuprinde relatări tot mai ample despre proiectul lor comun, cum capătă el încet contur, până la prima achiziție de teren: un teritoriu de trei hectare și jumătate la sud de Brentau, care cuprinde o

bucată de pădure, este bogat în coline și ar putea fi extins mai târziu în direcția Ramkau. Apoi într-un cont de economii se află o sumă în dolari care ar putea fi suficientă pentru cumpărarea unui teren la fel de mare la marginea orașului Wilna (Vilnius). Niciunul din cei doi, văduvul și văduva, nu s-ar fi crezut capabil de un atare spirit întreprinzător.

Am mai început și un desen pentru *Totes Holz*. Și, spre a spori optimismul până la exuberanță, astăzi pe versantul sudic și-a găsit locul de plantare un al treilea copac: o *nespereira*, adică un moșmon japonez, care promite fructe zemoase și acrișoare. Sper ca pământul să nu fie prea umed dacă toarnă tot așa.

Vale das Eiras, 4 ianuarie 1990

Pe parcursul sfârșitului de an (până alaltăieri) am citit romanul lui Philip Roth *Gegenleben*⁹, o carte care te îndeamnă la contrazicere și se anulează permanent pe ea însăși, care apelează la evreitate și la antisemitism pentru a răspunde pe îndelete la întrebarea, banală în sine, dacă un autor are voie să se exploateze pe sine și pe alții (familia), pentru a da de fapt un răspuns afirmativ preconcept. Dar poate că această carte nu mi se potrivește, pentru că nu îi apreciez în mod deosebit pe autorii care se folosesc permanent pe ei înșiși ca subiect. Chiar și acolo unde autorul descoperă, cu argumente orbitor de nimerite, intențiile ascunse ale povestitorului fictiv, nu prea merită osteneala; nu-i de mirare că „Iudeea”, capitolul despre Israel, este incolor prin comparație cu cartea de interviuri jurnalistice a lui Amos Oz, *Im Lande Israel*¹⁰. De ce mi-a recomandat Jurek Becker de curând (în seara dinainte de congresul SPD de la

---

9 Titlul original, în engleză: *The Counterlife* (1986) (n.r.). 10

10 în țara Israel. Titlul original, în ebraică: *Po vesham be'Eretz Israel* (1983) (n.r.).

Berlin) cartea aceasta? O să îl întreb.

Rămâne în continuare înnorat, cu tendințe de ploaie. Astăzi am sădit doar trei tufe de rozmarin și trei de levănțică. O plăcere din ce în ce mai mare: lipsa televizorului și a telefonului. Deasupra unui proiect de anul trecut scrie ceva ce ar putea sta acum sub titlul *Unkenrufe*, cu titlul de lucru Krebsgang. Sub untitlu sau altul, ar trebui, oricât de critic ar fi cursul germano-polon pe care îl iau toate acestea, să devină o poveste diabolic de comică: văduva și văduvul, în omenia lor prostească, ar avea stofa pentru asta. Acțiunile secundare, cum ar fi vânzarea bucată cu bucată a șantierului naval Lenin, ar trebui dezvoltate doar cu parcimonie. Amândoi, deși Reschke este un ipohondru, sunt cât se poate de sănătoși.

Azi-noapte, după mai multe întreruperi ale somnului, am visat cum căutam gazdă în Leipzig (cu un sac de dormit); un vis care, ca din întâmplare, îi aruncă în joc unii împotriva celorlalți pe membrii clanului meu. La sfârșit, în cazul în care visul a avut un sfârșit, mama lui Nele scotea din șanț mașina lui Ute cu mașina ei, în timp ce eu eram iarăși plecat, pe drumuri.

Vale das Eiras, 6 ianuarie 1990

Ieri peștele Sfântului Petru, de patru livre¹¹, pentru Mieke și Jules Heindels și pentru Leonore și Jacob Suhl. L-am desenat înainte de a-l umple cu salvie și a-l pune la cuptor. O seară veselă: Jacob - Jankele -, care, troțkist, tranzacționează cu patimă pachete de acțiuni la bursa neagră. Jules, care nu mai fumează, nu mai bea și se va converti în curând, la fel ca Mieke, la o formă de existență vegetariană.

---

¹¹ Livra germană standard din zilele noastre reprezintă 500 de grame în sistem metric (n.r.).

Pentru ca săditul obstinat de copaci să nu ia sfârșit, înainte de amiază plantasem un palmier pe partea estică. Iar astăzi au fost micii lăstari de cactuși, pe care mi i-a dăruit Leonore și pe care i-am așezat în mici colonii. După aceea am stat iar și-am lucrat la discursul pentru Frankfurt...

În scrisorile lor văduva și văduvul se întrec unul pe celălalt înșirând cifre ale membrilor proaspăt înscriși în societatea lor comercială germano-polonă de cimitire. Reschke ține prelegeri despre „Zum ewigen Frieden”¹² a lui Kant și vorbește despre cimitir ca locul „ultimei posibilități a înțelegerii între popoare”. Pitkowska a întemeiat un grup de întrajutorare căruia îi aparțin și câțiva preoți catolici și un prelat din Oliva. Primii, polonezi emigrați în America, originari din Wilna, se arată interesați și dispuși să finanțeze așa-numitele „locuri libere pentru persoanele fără dare de mână”. Într-una din scrisorile sale, Reschke speră ca taxele de bază, destul de mari, ale membrilor înscriși să îi fie recunoscute drept deductibile la impozit. Primele neplăceri cu comitetul de conducere, deoarece propunerea sa de a face un cimitir supraconfesional s-a lovit de rezistența catolicilor. După o apropiere tot mai sporită între cele două state germane – comunitate contractuală –, apar acum și „bătrâni locuitori ai Danzigului” din Pomerania și Mecklenburg: deocamdată

---

12 „Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf” („Spre pacea eternă - un proiect filosofic”), eseu din 1795 al lui Immanuel Kant (n.r.).

o problemă valutară, pe care însă Reschke încearcă să o atenueze cu mijloace vest-germane - repartizarea egală a pagubelor.

Reschke ar putea să-și fi scris lucrarea de doctorat despre mormintele patricienilor din bisericile din Danzig. Pe lângă asta, este specialist în chestiuni hanseatice și un adversar declarat al naționalismului - și al celui german, și al celui polonez.

Ideea de a construi în incinta cimitirului, situat într-o zonă cu pădure, un cămin pentru asistența muribunzilor i-a venit Halinei Piŝtkowska atunci când tot mai mulți bătrâni din Republica Federală și din R.D.G. au venit să cerceteze locul și s-au declarat de-a dreptul entuziasmați de frumusețea sa și de aspectul său îngrijit.

Luna în creștere promite vreme senină pentru următoarele zile. Poate totuși mai putem merge la cules de ciuperci.

Vale das Eiras, 7 ianuarie 1990

Stau și cumpănesc printre agavele și cactușii mei din fața casei vechi, pe care i-am plantat acum un an și care de atunci cresc fără prea multă îngrijire, dau mereu lăstari noi și acum se înalță de parcă ar fi acolo dintotdeauna: ea nu trebuie să se numească Piŝtkowska, el nu Reschke, ea nu trebuie să fie medic pediatru, el nu profesor de istorie; ca situație socială ar trebui să rămână doar văduvă și văduv. Apoi văd sfârșitul lor: pier împreună într-o călătorie cu mașina și, deoarece nu apare nicio rudă, sunt îngropați într-un cimitir dintr-un sat (italian). „Ideea” celor doi ar trebui comentată pe măsură ce devine realitate prin scrisori, telegrame, articole de ziar etc. Scrisori, de exemplu, de la un chinez din Hong Kong, care nu poate ajunge la mormintele familiei sale din apropiere de Beijing; de la un israelian născut la Danzig, care solicită un sector evreiesc - „unul foarte mic” - în cimitirul german din

Gdańsk; de la un scriitor polonez din Wilna, care trăiește la New York și, în ciuda americanizării, cere și el repatrierea.

Profesorul Reschke – îl numesc în continuare astfel – vorbește ușor insistent, cu o voce parcă voalată de tristețe. Se îmbracă elegant într-un mod demodat, e nemulțumit de rătăcirile sale politice, cu toate acestea se consideră „de stânga” într-un fel conservator și este înclinat către sentințe sentimentale care, ca o consecință logică, se pot converti în cinism.

Când am răsădit ieri, cu ajutorul lui Ute și la dorința ei, cactusul cu nouă brațe, pe care l-am salvat (furat) acum un an sub forma unor segmente amputate din grădina căzută în paragină a vechii noastre case, așadar, când l-am răsădit acum, ducându-l din stratul din grădina interioară afară, în aer liber, în partea sudică, a trebuit să procedăm cu grijă, punând o scândură dedesubt, pentru ca niciunul dintre brațele cactusului să nu se rupă, chiar dacă fiecare braț frânt poate fi sădit cu partea ruptă într-o gaură de plantare, ca să dea lăstari noi. Cum făceam asta, mi-au venit niște idei referitoare la societatea comercială germano-polonă de cimitire, în a cărei arie de activitate vor intra mai târziu și reînhumări la Gdańsk, la Wilna... Nu e de mirare că răsădirea cactusului mi s-a părut semnificativă.

Am văzut în *Der Spiegel* cum, după ce de-a lungul câtorva decenii s-a dovedit un cinic, R. Augstein a decăzut amestecându-se cu naționaliștii.

Citesc abia acum *Versetele satanice* ale lui Salman Rushdie. Un roman literalmente fabulos. Scris inteligent, naiv, suveran. Cu oricâtă îndrăzneală ar spune lucrurilor pe nume, e o carte remarcabil de pioasă, în fața căreia dușmanii lui Rushdie dau impresia de „oameni iară Dumnezeu”. Faptul că m-am retras din Academie din cauza acestui autor rămâne un prilej de desfătare.

Vale das Eiras, 8.01.1990

Ieri am extras din patru sepii *choco* de mărime mijlocie o sticlă de trei sferturi de litru aproape plină de „sepia natural” și astăzi am desenat cu ea, după un original bine conservat în alcool din toamna anului trecut, un „Dans al călugărițelor”.

Proaspătă, cerneala naturală este imprevizibilă în negreala ei, mai târziu capătă (uneori) o consistență negru-maronie. Procedura extragerii cernelii – astăzi am avut la masă sepiile fierte cu legume – este o plăcere. (Pentru prima dată am folosit cerneala aceasta la sfârșitul anilor șaizeci, în Bretania, iar după aceea abia de la mijlocul anilor optzeci înapoi, de când, fiind în Portugalia, sunt aproape de sursă, în special după întoarcerea de la Calcutta, la începutul lui februarie '87, apoi în alternanță cu desenele în cărbune pe tema „Totes Holz”.¹³

Din nou Augstein. Articolele sale de fond din *Der Spiegel* sunt periculoase, deoarece sunt clădite, într-un mod genialo-puberal, nu atât pe argumente, cât pe o atmosferă generală care în parte există, în parte este indusă prin discurs. Constelația celor trei aștri aducători de nenorocire poate fi numită după Schonhuber, Waigel și Augstein, însă (deocamdată) numai Schonhuber îndrăznește să-și citeze frații într-un spirit german. Voi dezvolta acest punct într-un alineat pentru Tutzing și, pentru contrast, va trebui să cumpănesc la discursul lui Brandt de la congresul partidului.

---

¹³ Paranteză rămasă deschisă în original. 16

În discursul pentru Frankfurt am ajuns (la pagina 18) până la *Hundejahre*¹⁴ -, ultima treime cere o formă restrânsă, iar finalul discursului, unitatea Germaniei (reunificarea), trebuie confruntat cu zăvorul Auschwitz.

— O cameră bună de scris sus: m-am înălțat.

Azi la mare. Talazuri. Scoici. Pe drumul încolo, peste pământuri, de la unele încă sălbatice până la altele integrate în mici gospodării țărănești, presărate cu trufașe construcții pseudo-maure, am șterpelit plante agățătoare, agave, mlădițe de *Opuntia*, și le-am răsadit după-amiază. Viață ușoară aici: ca de azi pe mâine. Lumea există numai în ziare întârziate. Mâine e lună plină.

După un curs al acțiunii la început plin de speranță, apoi mai dur și în final înghețat într-o vătămătoare necesitate imperioasă, *Krebsgang* sau *Unkenrufe* trebuie să lase loc pentru reflexii din direcția opusă, pentru contraacțiuni, poate și pentru finalul fericit în care, la sfârșit, vin bengalezii și alți asiatici; și totuși îmi doresc să mă limitez la o povestire mai lungă. Cimitirul ar trebui să fie pe jumătate ocupat înainte să se ajungă la reînhumări, însă apoi să nu mai fie „întăriri”, astfel încât reînhumările să aibă un efect revigorant asupra afacerii. Căminele pentru bătrâni muribunzi atrag vizitatorii: copii ai celor expulzați, nepoți ai lor, pentru care se construiește ulterior un hotel pe un teren cumpărat în Kaşubia².

Vreau ca, desenând, să mi le amintesc pe călugărițele mele: cât de frumoase sunt, din toate părțile, cu tentaculele lor.

Vale das Eiras, 11 ianuarie 1990

Începând de mâine, „ușurătatea ființei” ca intermezzo suportabil va fi trecut pe jumătate. Această trecere jucăușă de la micul dejun în aer liber (de când

---

14 Ani de câine. *Hundejahre* este ultimul roman din trilogia Danzigului și a apărut în 1963 (n.r.).

vreamea e primăvărată) la săpat sau la cumpărat de pește în Lagos. Apoi după-amiaza lucrez mai departe la discursul pentru Frankfurt, asta dacă nu e momentul pentru un desen înainte de scris: „Ce a rămas din peștele Sfântului Petru”. Sau azi, când am desenat iar, deasupra golfului, smochini dezgoliți iernatic de frunze: acea excentrică împletire de ramuri, cu fiecare pom într-un extaz de alt gen.

De fapt voiam să îngreunez ușurătatea traiului meu cotidian cu acea încâlceală care poate fi denumită clan și care este sursa fericirii mele ocazionale, însă și a unei multitudini de supărări de calibru mediu, care amplifică modestele mele sentimente de fericire; însă mi-e greu să devin „intim”. Ce mă constrânge să-mi țin ascunse „problemele private”? Poate că teama de a irita, prin denumiri, starea de plutire suportabilă, în care (cu puțină șiretenie) se poate trăi. Există, ca să mi-o spun concis, opt copii (dintre care șase „de sânge”) și patru mame de care sunt împresurat, de care sunt atașat, pe care îi strâng cu mare plăcere în jurul meu, ca un patriarh. Ce-i drept, copiii pot fi împăcați, nu însă și mamele. *Mamele*, astfel s-ar putea numi o carte pe care n-o voi scrie decât dacă voi găsi, ca septiiagenar, acea seninătate care nu trebuie să dea socoteală nimănui.

Visul de azi-noapte: cum îmi caut la Berlin un loc de veci, cu mult spațiu lângă mormântul meu. Cine vrea să zacă acolo poate s-o facă.

Altfel stau lucrurile cu societatea mea germano-polonă de cimitire. Aceasta își adaugă în scurt timp, după niște directive germane, un regulament al cimitirului: nu este permisă folosirea granitului negru suedez, șlefuit până la un luciu intens, ca material pentru pietrele funerare.

De altfel nepoții (din hotelul cimitirului) și oamenii

mai în vârstă din căminul pentru bătrâni (Waldheim-Johannistal), numit și „cămin pentru asistența muribunzilor”, ajung în curând să se cunoască și să se prețuiască. La Gdańsk se încheie primele căsătorii. Este luată în calcul construirea unei maternități și după ce, la aproximativ patru ani de la „darea în funcțiune” a cimitirului și la doi ani după începerea lucrărilor la căminul de bătrâni, o nepoată căsătorită cu un nepot suferă o naștere prematură, este și aprobată imediat, cu atât mai mult cu cât „sistemul medical polonez” nu poate corespunde așteptărilor vest-germane. Doamna doctor Piśkowska este entuziasmată de simbioza cămin de bătrâni - maternitate. În scurt timp se văd, pe o vreme minunată, mame germane făcând cu sugarii lor prima drumeție pe cărările din cimitir. Însă asta ar trebui s-o povestească în carte un bătrân locuitor al Danzigului, de origine kașubă, care n-a părăsit niciodată Danzigul și care și-a găsit de lucru ca paznic de cimitir, de la o distanță kașubă față de polonezi și de germani.

Cu puțin timp înainte de Crăciun, când am reușit să reunesc la Berlin, în jurul mesei din Friedenau, o parte a familiei - le-am oferit o mâncare franțuzească de legume cu afumătură de porc la cuptor -, Franz, care venise special pentru asta cu Gianna de la gospodăria lui țărănească, a ținut o cuvântare în germana elvețiană. Ingrid Krüger și Veronika Schröter au stat față în față, ușor încordate, ca și, pentru o vreme, Hélène și Nele. Chiar și Malte a găsit petrecerea reușită. Maria, pe care o invitasem separat - fiindcă, orice-ar fi, face parte din familie -, a făcut fotografii și și-a format cu siguranță propria-i părere. Veronika s-a ocupat de desert. Fiicele ei (dinainte de Hélène) Jette și Katharina au fost adorabile, iar Stefano, tânărul soț al lui Tinka, a ținut un toast în italiană, tot „la dorința patriarhului”.

Azi am prins în clădirea veche o lăcustă mare și am conservat-o în șnaps.

Vale das Eiras, 12.01.1990

Iar aceasta este lăcusta care s-a conservat în șnaps. De îndată ce se va fi uscat, vreau să o desenez în creion: în fața și deasupra unor peisaje. Acum, către sfârșitul manuscrisului, discursul pentru Frankfurt mă epuizează. Nu aş fi putut scrie pe această temă *Schreiben nach Auschwitz* acum douăzeci de ani, nici acum zece. De ce abia acum?

Planificatele mele șederi în R.D.G. cad, mă tem, într-o perioadă de criză. Lâncezeala de după un prim avânt revoluționar reușit. Însă vechile structuri de putere se mențin, după cum ar trebui să se știe. Emigrarea continuă. Iar opoziția este împovărată de probleme organizatorice. Poate că în iunie și august o să stau în Rügen sau în Elbsandsteingebirge și o să scriu despre progresele societății germano-polone de cimitire: la Wilna s-a aprobat în sfârșit o capelă în cimitir, în timp ce la Gdańsk cimitirul german este lărgit sau e pe cale să fie completat cu un cimitir într-un ostrov, direct lângă gura de vărsare a Vistulei, la Nickelswalde.

Vale das Eiras, 15.01.1990

După-amiază am terminat ultima pagină din discursul pentru Frankfurt. A ieșit aproape prea convingător. Rămâne o insatisfacție, așa cum prezisesem. Poate îmi mai reușesc niște iritări.

După mai bine de două săptămâni, vremea primăvăratică, de o frumusețe uniformă, conferă șederii

mele aici ceva supranatural. Perioada ploioasă, care a durat două luni, a devenit deja legendă și numai când sap pământul, pentru a sădi tot mai mulți cactuși, stratul umed de argilă-marnă amintește de puhoaietele de răsalaltăieri.

Transformările rapide ale domnului Gysi¹⁵ seamănă cu un rol în Revoluția Franceză: acum nu mai poate decât să eșueze sau (în urma acțiunilor mass-media) să fie transformat într-un mișel pregătit pentru ieșirea pe scenă.

Din cele patru mame cu care am trăit și trăiesc – și care locuiesc toate la mare distanță de mama mea –, trei vin din R.D.G., însă toate patru provin din familii cu trei fiice: Anna și Veronika sunt fiice mijlocii, Ute e cea mai mare, Ingrid mezină. Însă de aici nu s-ar putea elabora încă o teorie și cu atât mai puțin un complex.

De când începe societatea comercială germano-polonă de cimitire să se extindă și în Breslau, Stettin, Glogau, Bunzlau, Hirschberg, Landsberg, Kustrin, Posen? S-ar putea lua o decizie pozitivă în Parlamentul de la Varșovia, după recunoașterea graniței Oder-Neisse? Dar s-ar putea auzi și glasuri (*Unkenrufe*) care avertizează cu privire la această primă „descălecare”? Și când începe Reschke să-și dea seama că se profită de ideea lui și a doamnei Piłkowska?

Vreau să particip la congresul Partidului Social-Democraților din R.D.G. de la sfârșitul lui februarie, la Leipzig. Mâine voi reveni încă o dată asupra titlurilor imaginilor din *Totes Holz* și abia apoi voi schița scurtul discurs pentru Tutzing.

Vale das Eiras, 17 ianuarie 1990

O zi dedicată bucătăriei: am fiert dinainte burtă pentru mâine. La cină am avut langustine la tigaie, prăjite în ulei, cu usturoi, și două icre mari (cod), pe care le-am

---

¹⁵ Gregor Florian Gysi, avocat și politician german. În perioada 1989-1993 a fost președintele SED-PDS, respectiv al PDS.

tăvălit în făină și le-am prăjit de asemenea pe toate părțile în tigaie. Restul l-am tăiat apoi felii și l-am pus la marinat în oțet cu coriandru proaspăt și inele de ceapă. Burta am gătit-o în stil napolitan, cu roșii mari, usturoi, cartofi, măghiran. Aici chiar și gătitul e o sărbătoare. Iar Ute a făcut din carcasele langustinelor o fiertură, ca fond pentru o supă de pește. Astăzi în hala pieței din Lagos am avut din nou o ofertă supraabundentă.

Fiindcă Ute parcase mașina greșit, chiar în fața halei, ne-am ciocnit de un polițist portughez, care nu a fost cu nimic mai prejos decât unul din R.D.G. în ceea ce privește conștiința puterii. Această legănare pe vârfurile picioarelor. Vorbitul pe lângă subiect, cu un ton plin de dispreț. Este evident că aici, în pofida revoluției, în cercurile polițienești nu s-a schimbat aproape nimic. Abia după ce am achitat cei 2000 *escudos* la circa de poliție, a devenit aproape politicos, într-un fel stângaci. Să ai ca tată, ca soț, un asemenea individ, care, la ordin, ar lovi imediat? Sau acasă este agreabil, de treabă?

Pe drumul de întoarcere am vizitat un cuplu din Hanovra, care în fiecare an trăiește mai multe luni în Portugalia și totuși nu poate prinde rădăcini aici. Ea are tulburări de vedere grave și spune: „Firește că văd totul rău și distorsionat – și la televizor –, dar, fiindcă înainte am văzut corect, știu cum arată în realitate copacii, oamenii și toate celelalte și pot astfel să-mi corectez imaginea în cap”.

— Și asta ar fi o perspectivă narativă.

Iarăși am sădit pomi: de data aceasta trei rodii în partea estică. Între timp săpatul de găuri în acest pământ argilos și pietros devine o patimă.

Încet, *Unkenrufe* se fixează ca titlu. Să anticipezi în scris o nenorocire. Să știi, cu o convingere senină, că se va termina rău. Tristele strigăte nocturne dintre lacurile

kaşubice. Reschke și Pištowska ar putea face o excursie la Karthaus/ Kartuzy, fiindcă societății lor i s-a oferit teren acolo, și în locul acela să audă spre seară boi-debaltă.

Am început cu discursul pentru Tutzing; s-ar putea numi „Über die vaterlandslosen Gesellen”¹⁶.

Vale das Eiras, 20.01. '90

Ieri, pe când săpam găuri pentru plante, mi-am așezat ochelarii, pe care altfel îi dau jos numai la culcare, pe o grămadă de pietre și a rezultat o compoziție. Fragilul obiect stătea pe pietre cu rotunjimi și muchi, ca și când așa ar fi fost firesc și mi-ar fi ținut locul.

Între timp mormanul de pământ de grădină dispare văzând cu ochii. Zilele noastre aici sunt pe sfârșite. Ieri am terminat și scurtul discurs al unui flăcău fără patrie. Oare mă mai pot concentra, pe parcursul ultimelor patru zile, la epilogul de la *Totes Hote*?

Citesc *Versetele satanice* cu tot mai mult efort, chiar dacă ideea de bază încă mai ține.

Toate știrile din R.D.G. confirmă truda vieții de zi cu zi după marele avânt al revoluției. Se va impune, mă tem, doar stabila marcă germană.

Ieri-noapte vise urâte, chinuite, al căror acționism contrastează cu uniformitatea zilelor noastre de aici.

Stau la îndoială dacă mă mai pot motiva pentru o carte ca *Unkenrufe*. (Textele celor două discursuri nu mă îndeamnă să scriu mai departe.)

Vale das Eiras, 21.01.1990

Azi în plin soare: iepurele și eu. Nimic nu e mai lipsit

---

16 „Despre flăcăii fără patrie”.

de viață, mai nud decât un iepure jupuit. Cu cât îl desenez mai des, cu atât mai nud devine: mușchi, tendoane, fâșii de grăsime eliberate, care, în coeziunea lor de cadavru de animal culcat pe-o parte și în pofida labelor din față și din spate, retezate sunt frumoase, ba chiar, într-un fel, mișcător de frumoase; poate pentru că iepurele jupuit, având spatele rotund și labele anterioare și posterioare scurtate și lipite strâns unele de altele, seamănă cu embrionul uman. L-am desenat în fața unui peisaj. Apoi, cu creion moale, în plan vertical, un calcan, pe care l-am făcut pentru seară, înăbușit în unt și umplut cu salvie, la cuptor, la flacăra mică.

După-amiază mi-a venit inspirația pentru epilogul la *Totes Holz*. Trebuie să iasă scurt și să păstreze legătura cu titlurile imaginilor.

La Portimão nu sunt ziare, deoarece controlorii de trafic aerian sunt în grevă. Nu mai sunt la curent cu ceea ce se petrece în R.D.G.

Până acum *Unkenrufe* curge prea liniar, prea cuminte. De asemenea, personajele mele principale, văduva și văduvul, nu sunt destul de palpabile. Ea ar trebui să aibă ceva înverșunat și imperturbabil, fiindcă i-a promis bărbatului ei, care nu voia să se odihnească în pământ străin, că îl va înhuma, oricum ar fi, la Wilna; el în schimb urmărește mai mult o idee decât o dorință personală.

În vecinătate - un sfert de oră pe jos - locuiesc niște englezi cu doi copii mici. El a stat până acum trei ani la Hong Kong: om de afaceri. Unul dintre numeroșii inși

retrași aici, ca Völker Huber, Jules Heindels, Jacob Suhl. I-am vizitat ieri după-amiază în refugiul lor neterminat, la un *drink*. El cultivă legume, însă ploaia neîntreruptă din noiembrie și decembrie i-a stricat semănăturile. Ea este profesoară la Școala Internațională. Argumentul invocat de el: la Hong Kong chinezii au devenit prea aroganți în ultimii ani. Asta o spune un englez, care, de altfel, își consideră conaționalii aroganți.

La jumătatea drumului spre vecin am dezgropat niște mimoze tinere și le-am plantat pe terenul nostru. Neobișnuit la locul acesta, ba chiar dătător de fericire, este faptul că încă de seara aștept cu bucurie ziua următoare; această bucurie anticipativă Ute nu o poate împărtăși în felul acesta. Ea simte, eventual, ceva asemănător în MON.

Vale das Eiras, 25.01.1990

Ute face bagaje. Eu am cărat cu roaba uneltele de grădină în garaj, mi-am făcut ordine în camera de sus și am terminat de scris epilogul pentru *Totes Holz*. Prima versiune este - așa se citește - unitară.

A fost palpitant să lucrez la trei texte diferite unul după altul, fiindcă, pe de altă parte, Auschwitz, chestiunea germană și moartea pădurilor nu sunt teme foarte îndepărtate una de cealaltă. Au luat naștere nouă desene pentru sertar. Cât de relaxant este ca, după desenele din Calcutta și cele pentru *Totes Holz*, să mă ocup de motive portugheze - de exemplu, pești - înainte și după masa de seară.

Oricât mă bucură revederea cu copiii - de data aceasta în special cu Nele și Hélène -, aş mai putea suporta să stau o săptămână, două aici.

În *Unkenrufe*, după ce sunt constituite cimitirele, sunt construite căminul de bătrâni, hotelul, maternitatea și biserica (și pentru încheierea de căsătorii), iar pe malurile

lacurilor kaşubice apar primele case de vacanță cu autorizație de construcție pentru vest-germani și, prin urmare, la Gdańsk vin tot mai mulți germani, ar putea fi depusă o cerere pentru plăcuțe stradale noi, bilingve. Opinii pentru, împotriva. La primărie are loc o dezbatere publică „mixtă”. Profesorul Reschke, deși este pentru, până la urmă, din considerație față de sentimentele polonezilor, se declară împotriva. Cererea este aprobată, însă limitată la numele străzilor orașului vechi, reconstruit. Piškowska se întoarce de la Wilna și îi înjură pe lituanienii naționaliști, cărora rușii le acordă prea multă libertate. După o ceartă pe tema națiunilor, Reschke îi face Piškowskei o declarație de dragoste.

Versetele satanice nu mai sunt, din păcate, atât de palpitate, oricât de iscusit se înnoadă acțiunea: după începutul fantastic, cu recursul hazliu-răutăcios-ironic la epoca lui Mahomed, urmează o descriere critică prea limpede a situației din societatea engleză. Spre sfârșit cartea caută efecte ieftine.

Vecinul nostru englez, care încă mai cultivă relații comerciale cu Hong Kong-ul și Taiwanul, vorbește despre prăbușiri ale cursului la bursa din New York. Știri de felul acesta se repetă la intervale tot mai scurte.

Și astăzi am mai ajutat-o pe Ute să sădească ultimele plante. Când a fost ieri în vizită – am servit la masă restul iepurelui, în vin roșu – împreună cu prietena lui (din Angola), Remy Bongard a adus o tufă de *Piri piri*¹⁷, care acum stă între rozmarin și măghiran.

Primarul general al Dresdei, Berghofer, a părăsit SED¹⁸ și se spune că ar vrea să se alăture social-

---

17 Un soi de ardei iute selectat genetic, din specia *Capsicum frutescens* (n.r.).

18 Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Partidul Unității Socialiste din Germania), partidul comunist ce a guvernat R.D.G.-ul

democrațiilor, ceea ce poate însemna nu doar un câștig – omul e un proeminent profesionist în politică –, ci și o povară pentru tânărul partid.

Măine-dimineață ne duce Germano, vecinul nostru, cu jeepul nostru la aeroport: la ora 6.30!

Zborul Faro-Hamburg, 26.01.'90

Am plecat de lângă cactușii mei! Citind ziarele (de pe aeroportul din Faro), mă apucă iar crampele germano-germane. În *Die Zeit* un dialog cu Brandt: „Și confederația este unitate”. De ce atunci aluziile vagi la *Deutschen Bund*? Însă e fabulos felul cum bătrânul – acum, după moartea lui Wehner, asta este – își motivează angajamentul față de social-democrații din R.D.G. prin istoria SPD.

Unkenrufe începe să curgă. Deja la începutul povestirii ar trebui să intre în scenă vin bengalez întreprinzător din Gdańsk, care însă în realitate este un *marwari* din Calcutta. Puțin mai târziu se îndeletnicește cu o afacere cu ricșe-bicicletă: ieftină, ecologică, cu angajați polonezi. El este și cel care recunoaște schimbările climatice de la nivel mondial și prezice cultivarea orezului în ostrov. Zeflemeaua sa pe marginea „risipei de spațiu” de la societatea germano-polonă de cimitire. Tot prin el *marwari* bogați achiziționează apoi părți din fostul șantier naval Lemn, pe vremuri șantierul Schichau, și la puțin timp după aceea începe emigrarea unor bengalezi din Calcutta și Bangladesh. Însă această acțiune secundară, tot mai amplă, ar trebui să rămână în fundal și să-și rezerve deznodământul poveștii. Bengalezul meu (*marwari*) ar putea fi un amestec de Daud Halder (scowi-ul¹⁹ nostru din Calcutta) și Salman Rushdie: în același timp confuz și practic, intelectual și naiv, luminat și crezând în minuni. Conform credinței sale, alimentată din toate religiile,

---

înainte de căderea comunismului în Europa de Est (n.r.).

19 Scout (în engl. în orig.) - aici cu sensul de ghid, îndrumător (n.r.).

Unkenrufe nu aduc ghinion, ci anunță schimbări fericite.

De altfel ricșele-bicicletă puse în mișcare de *culi* polonezi sunt folosite cu mare plăcere pentru turul orașului de către turiștii germani și de bătrânii de la „căminul pentru asistența muribunzilor”.

Bengalezul meu (*marwari*) ar putea ține prelegeri în care să speculeze pe marginea a tot felul de manifestări ale divinului, să vorbească despre zeița Kali și Madona Neagră din Tschenstochau²⁰.

Să iau cu mine elanul, să rămân activ în aceste puține zile, de la Behlendorf până la Tutzing.

Plantația mea de cactuși este, cum îmi dau seama abia acum, amenajată epic: largă, cu spații goale, care se vor închide din toate părțile. În urmă cu câteva zile, când i-am enunțat lui Ute numărul plantărilor făcute în fața casei vechi – 87! –, a râs de mine și a spus că în R.D.G.-ul anilor cincizeci aș fi fost un spărgător de normă, un adevărat Henricke.

Behlendorf, 26.01.'90

De la aeroportul din Hamburg ne ia Hānschen. îmi arată, prin peretele de sticlă dintre hala de bagaje și sala de așteptare, un *Morgenpost* cu un titlu mare, pe prima pagină: „*Uragan!*” (mai târziu „*Tagesschau*”²¹ vine cu date mai precise: peste nouăzeci de morți în Anglia, Franța, Belgia...) Oare, după cum prezic unii oameni de știință, violența crescândă a furtunilor are deja de-a face cu schimbarea climei?

În casa din Behlendorf, totul nevătămat. Imediat îmi întind în atelier manuscrisele. Pe planșeta mare, ultimele desene dinainte de plecarea în Portugalia: știuca, lungă de un metru și trei centimetri, pe care ne-a dăruit-o domnul Lvibeke. Un desen în creion. Un desen în pensulă și peniță

---

20 CzŹstochowa, oraș aflat azi în Polonia.

21 Jurnalul de la televiziunea germană ARD.

de trestie, cu cerneala pe care am scos-o din cojile de nucă înnegrite în toamnă, dă o nuanță de roșu *siena* care se pare că rezistă.

Ute îi povestește la telefon surorii ei din Freiburg visele groțesti din Portugalia. În primul vis vrea să se căsătorească – rămâne neclar cu cine –, însă povestea se târăgănează, deoarece lipsește mama ei, pe care o găsește mai târziu, beată criță. În al doilea vis mama ei, la cei 78 de ani ai ei și așa bătoasă cum e, este gravidă – nu e clar și nici important cu cine –, însă Ute se consolează cu speranța că mama ei ar putea astfel să renunțe la alcool, pentru că trebuie să alăpteze copilul. Apoi, la căminul de bătrâni, chestiunea nu e luată deloc în tragic, ci este privită mai degrabă ca un câștig revigorant. Astfel de vise, zic eu, nu mai au nevoie de vreo analiză.

Sticla de trei sferturi de litru cu cerneală de sepie a ajuns cu bine în bagajul de mână.

Mâine voi vedea cum a rezistat la uragan bătrâna noastră livadă.

Când am plecat de la aeroport la gara centrală, a ajuns și mama lui Ute de la Freiburg, cu întârziere, e drept, dar senină, parcă fără griji – și cătuși de puțin gravidă.

Behlendorf, 28.01.'90

Probabil că în Saarland se vor anunța astăzi rezultatele preliminare pentru alegerile din Bundestag²²: păstrează La Fontaine majoritatea absolută a locurilor din parlament? Și devine sau nu devine candidatul SPD pentru funcția de cancelar? Lucrurile nu stau favorabil, deoarece, conform știrilor de la radio, prezența la vot (pe vreme rea, cu furtună) este mai mică decât acum patru ani, astfel că partidele mici au șanse mai mari să depășească pragul de 5% – spre exemplu, „republicanii”.

---

22 Parlamentul Germaniei.

Și aici bântuie în rafale o furtună dinspre nord-vest. Pădurea învecinată geme. M-am încapsulat în atelierul meu. Am mai scris o dată scurtul discurs pentru Tutzing.

— Ieri, la televizor, Brandt la Gotha, la ședința de constituire a SPD Thuringia. Pe mine mă neliniștește felul în care pledează pentru unitate. Rezervele sale, enunțate prea în treacăt și prea imprecis: unitate de jos în sus, nu un stat unitar, ci un stat federal, bazat pe suveranitatea landurilor. Însă și tot mai multă respingere preventivă a criticilor din străinătate la adresa „dorinței de unitate a poporului german”. Oare tânăra lui soție i-a indus această dispoziție naționalistă? Sau vrea să rotunjească opera politică a vieții sale? Sau poate chiar crede că trebuie să șteargă stigmatul „flăcăului fără patrie”? Ori doar instinctul politic e cel care îl sfătuiește să abordeze această temă? Sau toate laolaltă impun direcția?

Am început apoi totuși în atelier o nouă, ultimă coală pentru *Totes Holz*, poate pentru copertă. Ute e la sora ei, să ia câinele. Eu gătesc *Schweine-Schwarzsauer*²³ și am pus câteva smochine portugheze în fiertură.

Convorbire telefonică cu Franz. Cât de pragmatic judecă situația politică el, acest *Wolkenschieber*²⁴ de odinioară! Acum construiește un grajd mai mare pentru vite.

Nu sunt bun la prognoze electorale. Oskar a câștigat cu un procent surprinzător de mare. În calitatea sa de candidat la funcția de cancelar, va fi aruncat în joc, de dragul „unității germane”, împotriva viziunii naționale a lui Brandt – asta dacă cei doi nu își apropie pozițiile.

Cât am urmărit emisiunea electorală, *Schwarzsauer* a scăzut prea tare. Inegalabila frază a lui Kohl: „Rezultatul

---

23 Fel de mâncare acră, gătită cu carne de porc și mult oțet.

24 Metaforic, o persoană care dă norii la o parte pentru a aduce din nou soarele în viața cuiva.

are de-a face cu campania electorală”.

Behlendorf, 30.01.'90

La doar câteva zile după întoarcerea din Portugalia, deja sunt încărcat până la refuz cu informații, sunt inundat de detalii care, toate, vor să spună că nimic nu mai ține în afară de reunificare, că trenul a plecat de mult. Cu acest bagaj (și cu diaree, care m-a apucat într-o noapte marcată iarăși de insomnie) plecăm la Tutzing. Oare va mai putea fi contrazis acest pretins glas al poporului? Cel puțin politicienii de un anumit calibru ar trebui să știe că o reunificare rapidă poate fi, ce-i drept, obținută prin îndărătnicie, însă trebuie plătită apoi cu neîncredere și cu o scindare internă de durată.

Behlendorf, 2 februarie '90

Revenit de la Tutzing: se pare că sesiunea concepută și pregătită de mine și de Antje Vollmer a avut loc la momentul potrivit și ar putea avea efecte ulterioare. Cuvântarea mea scurtă, ținută abia în ultima zi a sesiunii, a mai concentrat o dată discuțiile, mai cu seamă că în ziua precedentă politicienilor na le trecuseră prin cap niciun fel de „noi răspunsuri legate de chestiunea germană”. Nu mi-a fost ușor să-l contrazic fundamental pe Willy Brandt; probabil că l-au pus pe gânduri (dacă) prezentările mai degrabă echilibrate, însă ferme, ale tinerilor participanți din R.D.G., cum ar fi cea al lui Konrad Weiß.

Bizară supărarea președintelui țării fiindcă nu a putut să vorbească și să-și exprime astfel criticile față de procesul de unificare, din cauza jurnaliștilor prezenți. Antje Vollmer, în ciuda surescitării continue și a unor căderi și izbucniri emoționale, a revenit mereu la subiect. Ibrahim Böhme, ca președinte al SPD-ului din Est, poartă o povară prea mare, cu somn prea puțin și așteptări prea mari. Mi-am anunțat participarea pe 22 februarie la congresul partidului de la Leipzig și la câteva manifestații.

Castelul Tutzing este așezat chiar lângă lacul Starnberg. În parc, copaci mari, bătrâni. Pe vreme senină, vedere până la Alpi. Un peisaj aproape prea frumos, ca dintr-un *Heimatfilm*²⁵. Președintele Academiei Evanghelice nu spune nicio frază fără să-și păstreze zâmbetul pe față. Chiar și Heinrich Albertz s-a încumetat la acest efort: a venit cu trenul de noapte. În ce manieră masochistă insistă verzii să le caute neconținut pricină social-democraților, chiar dacă între ei și (ca la Tutzing) Norbert Gansel²⁶ nu poate fi detectată nicio contradicție evidentă.

Noapți prea scurte, tensiune prea îndelungată peste zi, toate laolaltă, eforturi care mă fac să simt îmbătrânirea. Ieri, când am ajuns la Behlendorf, ne așteptau știrile importante de la 1 februarie: planul lui Modrow privitor la Germania, care propune să fie o țară neutră, și decizia președintelui S.U.A. de a reduce considerabil numărul soldaților americani. Încă o dată, o situație nouă. Se distinge însă că toate planurile prevăd o confederație care ar putea dura câțiva ani. Asta ar oferi R.D.G.-ului și cetățenilor ei șansa de a decide asupra viitoarei forme a „unității” într-o stare de neatârnamare și într-o situație economică mai bună. În cazul unor majorități social-democrate în ambele state, s-ar mai putea totuși dezvolta, poate, o nouă conștiință de sine germană.

Dacă fac să înceapă acțiunea de la Gdańsk, planul văduvei și al văduvului, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților din '89, adică în noiembrie, actualul proces germano-german ar trebui să aibă o oarecare greutate. Spre exemplu, pentru vădov Polonia trece pe un plan secund. Realizarea societății germano-polone de cimitire avansează mai încet și în plan financiar. Văduva stăruie în scrisori.

---

25 Film despre locurile natale.

26 Politician german, membru marcant al SPD. în perioada 1986-1991 a fost președintele consiliului SPD.

Văduvul cere răbdare în scrisori. Polonia trebuie să aștepte. Cadavrele germane vin mai târziu decât era planificat.

În timp ce eram la Tutzing, desenul pentru coperta de la *Totes Holz* a trebuit să aștepte. Ar putea arăta astfel:

Măine vin Steidl și Erich Loest cu fiul său și cu nora. Eventual voi participa – și financiar – la întreprinderea sa editorială, care vrea să prindă rădăcini în ambele state. *Totes Holz* ar putea apărea, spre exemplu, la Steidl și la editura Linden a lui Loest.

Behlendorf, 4.02.'90

A fost aici cu fiul și cu nora sa: trei saxoni. El spune: „Saxonia a fost deja de mai multe ori la pământ, după Războiul de Treizeci de Ani, după cel de șapte ani și acum, după sfârșitul bandei din Wandlitz, și de fiecare dată a urmat o perioadă de înflorire”. Se pare că așa sunt ei, saxonii.

Deoarece Loest este încă cetățean al R.D.G., și-a putut înregistra editura Linden la Leipzig. Acum e în căutarea unei case nelocuite, pe care să o restaureze. În septembrie vrea să prezinte la târgul de carte de la Leipzig cartea sa *Durch die Erde ein Riss*²⁷, apoi o carte a lui Staeck și *Totes Holz* a mea (ambele la Steidl). Mă gândesc să-i cer săptămâna viitoare lui Faber (de la editura Aufbau) publicarea imediată a *Plebeilor-2*. În cazul în care Faber nu e de acord, vreau să cedez dreptul de publicare lui Loest/ Leipzig, pentru ca Steidl să o poată tipări imediat.

---

27 Prin pământ, o fisură.

— Loest vrea să vină și el la congresul SPD de la Leipzig și să-și anunțe acolo intrarea în partid, ceea ce, după șapte ani și jumătate de Bautzen și după șicanele care au urmat, va însemna o satisfacție pentru el. Eu am desenat coperta pentru memoriile sale *Durch die Erde ein Riss*.

Iar în spatele tuturor acestora Polonia rămâne ascunsă și dureros de vizibilă. Premierul extrem de trist al Poloniei ar putea juca un rol fantomatic în *Unkenrufe*. Vor să-l atragă la inaugurarea cimitirului german. Încă nu știu dacă vine.

În orice caz, presiunea exercitată asupra Poloniei de Germania de Vest și, după alegerile din martie, și de R.D.G. va crește. Strămutații, polonezi care se consideră germani, și emigranții polonezi simt „expulzați”. Premierul, extrem de trist, caută ajutor în Franța, însă primește doar promisiuni. Se caută cu disperare sprijin de la Uniunea Sovietică, dar aceasta este prea ocupată cu ea însăși. Doar societatea germano-polonă de cimitire aduce devize.

Acum, în sfârșit, am terminat discursul pentru Frankfurt.

— Ieri s-a dezlănțuit deja un alt uragan asupra Franței și a Germaniei de Vest. Peste douăzeci de morți. Nu se poate exclude faptul că violența acestor uragane își are cauza în începutul schimbărilor climatice.

Mama lui Ute reușește să conducă orice discuție, într-un mod irezistibil, către Hiddensee sau Rügen. Ce a rămas din crap după vizita lui Loest și a familiei sale.

De la Mölln la Berlin, cu trenul, 5.02.'90

Pe o vreme primăvărată. În compartiment o femeie din Berlinul de Est, care le prezice social-democraților 50%, în timp ce eu sper la 30%. O experiență nouă a călătoriei: la control a trebuit să arăt doar cartea de identitate. Impresie stranie la lectura interviului lui Brandt din *Spiegel*, în care vorbește alternativ despre federație și confederație, dă Elveția ca exemplu, acceptă până la urmă chiar și o confederație ca unitate. Este evident că a ascultat cu atenție la Tutzing.

Dorința de a fi în același timp la Leipzig și la Gdańsk. Cum îi merge acolo societății mele germano-polone de cimitire. Pământul e cumpărat. O echipă de grădinari angajați cu contract de muncă plantează, pe o vreme blândă, sălcii plângătoare, mesteceni, gard viu de cimișir. Pe valută poți obține chiar și materiale de construcții pentru zidul cimitirului. În aprilie pot fi aduse pe calea aerului primele cadavre. Aeroportul e aproape.

Berlin, 6 februarie '90

De ieri în Nietistrasse: un maldăr de corespondență, însă acum nu mai este permanenta corvoadă a scrisorilor de refuz, ci plăcerea de a confirma: vineri o manifestație a SPD-ului din Est în Prenzlauer Berg, cu o lectură în premieră din *Plebeii* - o satisfacție târzie. Iar în 10 martie lectura la Teatrul de Stat din Schwerin, iar după aceea, poate, la Stralsund. Astăzi, după convorbirea telefonică cu Tomăș Kosta, s-a prefigurat o săptămână la Praga pentru

sfârșitul lui mai, cu posibilitatea de a da în sfârșit curs invitației lansate în 1968 de Grupul 47 - ce a mai rămas din el: președintele statului, Václav Havel, se poate destinde și poate participa absolut normal, ca scriitor.

Astă-seară a gătit Beatrice: iepure cu mămăligă. Gătește bine nora mea din Elveția. Apoi, ce-i drept, convorbirea cu prietena ei, însărcinată și ea, despre lucrșoare de bebeluș, pe care le adusese aceasta: printre ele, obiecte moștenite de la bunica sa. Atâta entuziasm te amuțește.

Însă azi-dimineață Beatrice mi-a dăruit pentru dormitor un cactus în ghiveci, din cei care cresc în Portugalia în aer liber.

Pentru prima dată în ultimii ani sunt la Berlin fără fiice: Laura e la Aachen, Hélène în așa-numita vacanță de schi în Anglia, iar Nele e cu mama ei în Elveția - schiază. Așa se face că am câteva ore libere.

În clipa de față înclin către forma unui roman epistolar întrevăduv și văduvă. Însă romanul epistolar s-ar putea îmbogăți și cu scrisori din altă parte, atât germane, cât și polone, precum și cu știri din ziare, procese-verbale, discursuri din parlament, anunțuri de tip reclamă pentru societatea de cimitire și așa mai departe.

Maria mi-a pus dinainte peste două sute de gravuri, ca să le semnez.

Berlin, 8 februarie '90

Revin de la Spandau, unde, după întâlnirea lor de la Berlin, membrii europeni ai Internaționalei Socialiste au dat o masă de adio în citadela de lângă Juliusturm. Am stat între trei social-democrați polonezi, care, firește, se studiau bănuitori din priviri. Printre ei, câțiva pe care i-am cunoscut acum trei luni la Gdańsk, cu Lipski - și Tadeusz Fiszbach, care, după recenta dizolvare a Partidului Comunist, a întemeiat unul social-democrat; însă, orișicât,

în timpul legii marțiale Fiszbach s-a declarat de partea celor de la Solidarnosc, astfel că a fost destituit.

Le-am propus facțiunilor poloneze să discute timp de două zile pe marginea diferendului lor ca invitați ai mei în Nietistrasse și, pe cât posibil, să se pună de acord.

Astăzi a apărut în *Zeit* discursul meu de la Tutzing, iar în *Frankfurter Rundschau* discursul Christei Wolf de la Hildesheim: resemnat și cu nuanțe de tristețe, un text emoționant.

Berlin, 10 februarie '90

Completări: ieri-seară, Prenzlauer Berg²⁸. Social-democrații își făcuseră propagandă doar cu foi volante. Aula școlii pe jumătate plină. Cu toate acestea, o seară memorabilă. Eu am avut chiar (după mulți ani) din nou o umbră de trac, deoarece am citit dintr-o piesă de teatru: scene din primul act și din al doilea din *Plebeii*, apoi tot actul al patrulea. Un public atent, captivat, chiar dacă tânăr, pentru care 17 iunie era o dată istorică, percepută însă prin intermediul lecturii și amestecată cu experiența ultimelor luni. Discuția care a urmat, precum și convorbirile purtate apoi cu tovarășii mei la cârciuma Oderkahn, au scos la iveală deprimare, mâhnire adâncă. Substanța opoziției se descompune chiar și acolo unde, ca la social-democrați, ea începe să se organizeze cu ajutor din vest și cu consiliere permanentă. Mi se prevăd dezbateri furtunoase la congresul partidului de la Leipzig.

În timpul călătoriei cu mașina – noua mașină a lui Fritze Margull – spre Prenzlauer Berg: eclipsă de lună tot

mai avansată. Sumbrul Berlin de Est dimprejur de Leipziger Strasse. Controlul vamal neliniștitor de lejer.

Încă târziu, acasă, discuția cu Raoul, care vrea să mă convingă să scriu „așa, ca variație”, un scenariu de film. În timp ce îi povestesc pe scurt despre societatea de cimitire germano-polonă, îmi dau seama că *Unkenrufe* ar putea fi, într-adevăr, (și) un film; însă mă tem de forfota filmării. Mai bine să stau mult timp, la adăpost, asupra manuscrisului. Această permanentă ispită: să poți fi singur cu tine însuși, urmărindu-ți propria bombăneală.

Ieri după-amiază, discuția cu Roehler despre biroul electoral al scriitorilor din anul 1965. Între timp am ajuns aici: ne memorăm propria istorie. Roehler, afectat de accidentul pe care l-a avut, se străduiește mereu să-și păstreze memoria: crede că își amintește vremea din anumite zile. Eva Honisch scoate la iveală scrisori vechi: de la Karl Schiller, Willy Brandt – scrisoarea lui, scrisă de mână imediat după o reprezentație cu *Plebeii* la Schillertheater.

Sentimentul tot mai acut al restrângerii opțiunilor. Unitatea Germaniei este generată într-un mod compulsiv, prin vorbărie, doar realizarea ei în pripă mai lipsește. Încet-încet, devine periculos să te ridici prin vorbe împotriva acestei noi nebunii. Dacă rămân totuși la „Nu”-ul meu, asta nu se întâmplă din îndărătnicie, ci mai degrabă – pe lângă toate celelalte argumente – dintr-un tot mai puternic presentiment al eșecului.

Citesc în *FAZ* un discurs al lui Rushdie cu titlul „Oare nu există nimic sfânt?”, pe care l-a ținut Pinter în numele său. O pledoarie pentru romanul *Versetele satanice*. Iarăși foarte aproape de poziția mea, cu toate că invocă (de ce oare?) teoreticieni postmoderni. Încerc să mi-l imaginez pe el, colegul meu, izolat într-un mod atât de oribil, schimbând un refugiu cu altul: pe el și societatea

supraveghetorilor săi.

Presupunând că procesul unificării germane se accelerează, favorizat într-un mod aproape irezistibil de un haos generat de vorbe, astfel încât într-un an Marea Republică Federală să aibă contururi fixe și să se învecineze direct cu Polonia, nu ar trebui atunci ca societatea de cimitire germano-polonă să cadă pradă presiunilor, unele suspicioase din partea Poloniei și o presiune revendicativă, tot mai revendicativă, din partea Germaniei?

Hélène s-a întors din Anglia. Astă-seară cu ea, Fritze și Raoul la premiera ecranizării unui roman canadian, făcută de Völker Schlöndorff.

De la Berlin la Büchen, 11.02.'90

Filmul lui Völker *Bericht der Dienerin*²⁹ după un roman al canadiencei Atwood, este de o netezime perfectă. Astfel, întâmplările – oribile de la un capăt la altul – dintr-un stat polițienesc totalitar (după o catastrofă ecologică) rămân cumva la distanță. Scenariul lui Pinter nu le-a permis personajelor să evolueze aproape deloc. În schimb, prestația unor actori buni și abilitatea lui Völker de a-i dirija sunt de-ajuns ca să creeze tensiune.

După premiera filmului, cu Hélène, Raoul și Fritze la vechiul Paris Bar. Sper că Völker, care e conștient de latura slabă a filmului și îl numește o „naștere cu forcepsul”, se va desprinde în curând de America. Situația nouă din Germania îl tentează. Hélène a băut două lichioruri și a povestit, fără a se lăsa prinsă de efervescența ei obișnuită, despre săptămânile petrecute în Anglia. A fost, evident, într-un colegiu pentru copii din clasele superioare. Părinții studenților trebuie să plătească 24.000 de mărci pentru un an de școlarizare.

---

29 Povestea cameristei, film din 1990 regizat de Volker Schlöndorff, după romanul lui Margaret Atwood, *The Handmaid's Tale* (n.r.).

La prânz i-am avut în vizită pe Walter Höllerer, Christian Delius și Peter Schneider. Am discutat planul de a recupera întâlnirea grupului cu scriitorii cehoslovaci, programată în 1968 la Praga și împiedicată de ocupație – ceea ce a condus, împreună cu evenimentele secundare de la întâlnirea de la Pulvermühle din '67, la sfârșitul grupului. Sper să participe și Hans Werner Richter, care e bolnav.

O întâlnire bună, colegială. Râsul lui Höllerer încă mai este molipsitor.

Iar astăzi le-am luat (împreună cu Eike) pe Ingrid și Nele de la Bahnhof Zoo. Mai târziu cele trei m-au urcat în trenul de Hamburg. Cât de tândră, cât de veselă e Nele! Ingrid, mai destinsă decât de obicei, însă totuși împovărată iar de probleme profesionale: vrea să plece de la Luchterhand la Rowohit sau la Kiepenheuer.

— La Behlendorf mă așteaptă o scrisoare de la Nele.

În *Unkenrufe* o firmă de servicii funerare vest-germană sau din Berlinul de Vest, cum ar fi „Grieneisen”, ar putea intra în societatea de cimitire germano-polonă, în Polonia e lipsă de sicrie și de accesorii pentru sicrie.

Behlendorf, 12.02.'90

Revenit de la Hamburg. Disputa cu Augstein pentru *Panorama* a decurs furtunos. El: un smintit adorabil, care trebuie să le mângâie pe secretare, care luptă cu *Spiegel* împotriva corupției din întreaga lume, dar tolerează corupția din firma sa – „Karasek e deștept și corupt” – și se complăce într-o îndărătnicie germană naționalistă: „Trenul ce duce spre unitate a plecat...”

De la Hamburg la Frankfurt pe Main, 13.02.'90

Am mai scris ieri, repede și concentrat, două pagini, spre a le trimite lui Augstein, care mi-a promis că va avea grijă să fie tipărite: despotul luminat. Am pus drept titlu fraza lui lipsită de conținut și repetată papagalicește peste

tot, „Trenul a plecat”. Încă o dată disputa. Moderatorul Wagner, care își citește textele de pe monitor și le induce telespectatorilor impresia că le spune pe de rost, fără să se încurce. Inducerea în eroare devenită practică curentă. În ceea ce privește confederația, ar fi trebuit să vorbesc mai în detaliu, în contul polemicii, de îndată ce s-a limitat la marota lui Augstein – Bismarck și consecințele.

Astăzi, în *Frankfurter Rundschau*, proiectul unei Constituții, elaborat de doi specialiști în drept internațional din Leipzig și Berlinul de Vest. Proiectul prevede într-o primă etapă o ligă, ceva asemănător unei confederații. Dintre membrii Bundestag-ului și ai Volkskammer³⁰ se alege un parlament federal. Apoi mai există un Bundesexecutivrat³¹ și tribunalul ligii. În hotărârea finală a proiectului de tratat, în articolul 26, se prevede posibilitatea de a anula acest tratat dacă un referendum întrunește o majoritate în favoarea creării unui stat federal german.

— Pentru mine acest proiect ar fi acceptabil în chip de compromis. Conferă un fundal ideilor prea vagi ale lui Willy Brandt.

Noaptea mi-a fost în mare măsură lipsită de somn. Cuget din nou la o formă pentru *Unkenrufe*. Pe de o parte o povestire simplă, aproape ca un basm, împănată, pe de altă parte, cu scrisorile dintre văduv și văduvă, dar și cu alte scrisori. Corespondența dintre văduv și văduvă ar putea oglindi o iubire târzie, în evoluția ei șovăitoare, apoi furtunoasă, în final precipitată. Sunt câteva lucruri care pledează în favoarea formei intime, deoarece desfășurarea actuală a acțiunilor politice în curs e percepută ca de la distanță, printr-un filtru personal.

---

30 Camera Poporului, camera legislativă unică în R.D.G. înainte de unificarea din 1990 (n.r.).

31 Consiliu executiv federal.

— De lămurit dacă și câți copii și nepoți au văduvlul și văduva. Să scrie și ei scrisori? (Radicalul fiu al văduvei.)

Ieri la ZDF, indescritibilul „Literaturquartett”. Nu pricep de ce Jurek Becker se expune într-un asemenea anturaj. Când Reich-Ranicki i-a defăimat iarăși pe Christa Wolf și pe Stephan Hermlin – Karasek a vrut imediat să mă amestece și pe mine în supa lor tulbure –, Jurek nu l-a contrazis suficient de categoric. Pe cine menajează? Atacul lui Reich-Ranicki la adresa editurii Luchterhand. Este evident că l-a atins protestul de după ultima emisiune.

De la Frankfurt la Göttingen, 14.02.'90

Așadar, asta a fost: discursul de la Frankfurt *Schreiben nach Auschwitz*, în fața a peste o mie de auditori, în cea mai mare parte studenți, în sala arhiplină a lui Adorno; se pare că în jur de cinci sute de auditori au urmărit totul pe un ecran video, în amfiteatrul situat dedesubt. Abia ulterior am simțit tensiunea și m-am speriat când, după o tăcere de o oră, mi-au răspuns ample și repetate bătăi din palme, numite aplauze.

— Pe parcursul prelegerii mi-a devenit clar că, provocat de subiect, mă expuneam cum nu o mai făcusem înainte în niciun alt text.

Recepția de la Luchterhand (în vila prea scumpă) a fost relaxantă. – înainte, expoziția din biblioteca universității.

În câteva fotografii timpurii mă descopăr direct: spre exemplu, la începutul anilor șaizeci, cu pălărie panama, între Uwe Johnson, Hans Magnus Enzensberger și Wolfgang Neuss. O plăcere să o văd pe Anna dând lecții de balet. Alături, *Die Ballerina*³² tipărită la Friedenau. O expoziție realizată cu competență.

Iar astăzi: consiliu editorial. Cele două editoare sunt suprasolicitate. Noi am cerut ca pe viitor Elisabeth Raabe

---

32 Balerina, volum de Günter Grass apărut în 1963. 46

să fie prezentă la editură nu doar două, ci patru până la cinci zile. Amabilul Frielinghaus e prea nehotărât. Rămâne totuși de văzut dacă Elisabeth Raabe poate s-o facă, deoarece colaboratorii editurii – aproximativ douăzeci și cinci la număr – sunt, cu mici excepții, o gloată leneșă la vorbă și lipsită de chef. Lectorii sunt funcționari ai Literaturii. Iar asta într-o vreme a provocărilor la adresa editurii, ai cărei autori din ambele Germanii sunt expuși la atacuri, calomnii.

Minunata istorie a unei beții a lui Bichsel, când, după o lectură publică la Kiel, i se pare că a adormit și a pierdut o lectură pe care urma s-o țină la televizor, însă după aceea i se confirmă că a citit foarte bine.

Acum vreau să desenez în atelierul lui Steidl două litografii pe piatră, una în format vertical și una în format orizontal.

Behlendorf, 16.02.'90

Totuși, am mai reușit să fac ulterior alte două litografii, astfel încât mapa, după ce am desenat vreo treizeci de motive, din care cincisprezece sunt inutilizabile (imprimanta rusească a cedat), a adunat acum destule foi. Printre ele, bufnița ca un nor deasupra pădurii.

Apoi, chiar înainte de miezul nopții, disputa cu Rudolf Augstein. Pe ecranul televizorului a făcut o impresie și mai proastă; mulți telespectatori, cum am auzit astăzi, l-au crezut beat. Poate că influența acestui potentat pe cât de mic de statură, pe atât de megaloman, a scăzut. Măine emisiunea se dă în reluare pe Programul Trei.

Prânzul cu Franz la restaurantul italian. Noul lui grajd de vite crește și costă. Ce individ frumos, bizar, naiv și cu grijă pentru bani, plin de putere și lipsit de curaj este fiul meu cel mai mare! îmi face plăcere să-l văd.

În timpul călătoriei de întoarcere cu trenul am fost prea epuizat ca să scriu în jurnal. Niciun gând măcar

pentru *Unkenrufe*. îmi rămâne în minte doar cuvântul „*kuroński*” pentru cartelele de masă din cantinele pentru săraci, pe care le-a inventat ministrul polonez Kuron. Oare societatea germano-polonă de cimitire ar trebui să organizeze în căminul de bătrâni o astfel de cantină pentru bătrânii polonezi (în schimbul acestor *kuroński*)? Afacerea cu ricșe a bengalezului Daud Chaudry merge atât de bine pentru că deplasarea cu taxiul e prea scumpă: foști șoferi de taxi în chip de *culi* la ricșă.

Iar astăzi, după convorbiri telefonice cu „Kennzeichen D”³³, cu Dirk Sager, o zi liniștită. Am bătut la mașină subtitlurile pentru *Totes Holz* și am început un desen mare în cărbune: cioturi de copaci pe o colină întinsă. Nu mă pot despărți de acest subiect.

Am trimis la *Die Zeit* ultime corecturi pentru *Schreiben nach Auschwitz*. Astfel că acum se află sub tipar manuscrisul din perioada petrecută în Portugalia și, în afară de asta, epilogul la *Totes Holz*. Ce plăcere să desenezi pe format mare!

Cuget dacă n-ar trebui ca, după vreo două săptămâni de vacanță în Rügen, să mergem apoi în Polonia: la Gdańsk, ca să batem apoi cu piciorul terenul cimitirului și să căutăm mai departe material, prețuri ale alimentelor etc. – în jurul casei înfloresc brândușe și alte flori, în afară de asta, vreme rea, cu inundații, în Franța, Elveția și sudul Germaniei. Schimbarea climei e pomenită doar vag în discuție, fiind eclipsată de subiectul Germania plus Germania.

Behlendorf, 17.02.'90

Văd încă o dată, pe Programul Trei, disputa cu Augstein. Mai întâi înserarea materialului din anul '60. Glasul delicat, neputincios, de cărturar, al lui Jaspers.

---

33 Emisiune politică a televiziunii germane ZDF.

Augstein: un *Oberleutnant*³⁴ guelfo-prusac. Tonul său de cazinou, îl numește pe Zahmt preot de țară. Kogon îl compară pe Jaspers cu Socrate, care, cu un băț, îi face pe oameni să se împiedice, ca să cugete asupra împiedicatelui. Zahmt spune: „Jaspers ne-a făcut mai deștepți”.

Astăzi am început o a doua coală mare în format vertical, din nou cu cioturi de copaci. Liniștea din Behlendorf îți permite să-ți aduni grijile răzlețe.

— Va mai fi asta „Germania mea”? De-acum cehii și polonezii îi cer deja Uniunii Sovietice să nu-și retragă trupele prea repede. Tonul poruncitor al Bonnului ne permite să anticipăm viitorul stil al stăpânilor. Felul urât în care a fost tratat la Bonn Modrow – precum și miniștrii grupului Mesei Rotunde³⁵ – este jenant, dar este totuși și ceea ce Augstein numește *Realpolitik*, în timp ce tonul său (din disputa televizată) nu poate fi deosebit de zgomotele neplăcute ale domnilor Kohl, Waigel, Dregger, Ruhe etc.

— Iar social-democrații tac. Dacă Oskar La Fontaine nu revine în următoarele zile și nu ia decizii – candidat la postul de cancelar, da sau nu, și, dacă da, cu ce politică privitoare la Germania –, SPD n-o să mai iasă din postura celui care doar reacționează. Stoltenberg vorbește despre un comandament comun pentru Bundeswehr³⁶ și Naționale Volksarmee³⁷ – și nimeni nu îl contrazice.

---

34 Locotenent-major.

35 În germană Runder Tisch sau Zentraler Runder Tisch, forum democratic format în Berlinul de Est în decembrie 1989, din care făceau parte membri ai fostelor partide comuniste și reprezentanți ai societății civile. Scopul acestuia era să reformeze societatea est-germană și să elaboreze o nouă constituție. Acest demers legislativ al lor a devenit inutil odată cu unificarea Germaniei (n.r.).

36 Armata Republicii Federale (n.r.).

37 NVA, Armata Națională a Poporului - armata R.D.G. între anii 1956 și 1990.

Ieri la televizor: Masowiecki și Modrow împreună, melancolia la dublu - umani, pricepuți, capabili de suferință, aproape emoționanți. Prin comparație, bubuitoarii noștri mari politicieni: îți vine să verși!

Behlendorf, 18.02.'90

Pregătiri pentru călătoria la Leipzig. Convorbirea telefonică cu Antje Vollmer: îmi atrage atenția asupra lipsei de legitimitate a Bundestag-ului de a decide asupra unirii, deoarece în momentul alegerilor această temă nu era pe ordinea de zi; o obiecție discutabilă, care ar putea duce doar la controverse nesfârșite și sterile. Mai important ar fi să se întărească dreptul Bundesrat-ului de a participa la decizii.

— Curios că încă mai sper; nu, chiar sunt sigur că obiecțiile și îndoielile vor căpăta validitate, cel mai târziu la întâlnirea Grupului Celor Șase și apoi la conferința KSZE³⁸ din septembrie.

Completări: poza arogantă a lui Unseld când mi-a predat personal cecul la Frankfurt, ca finanțator al evenimentului organizat de Universitate. Apoi: ministrul Economiei, Haussmann, care, la deschiderea târgului, „Ambiente”, emite critici de pe podiumul stilat al guvernului R.D.G., cum că darul „uniunii monetare” nu a fost înțeles și apreciat, și arată spre Ungaria, care ar primi cu bucurie un asemenea dar. Idolatrizarea mărcii vest-germane. Materialism vulgar privit drept conștiință națională. „La naiba, zoniștilor², de ce nu vreți să dansați, la porunca noastră, în jurul vițelului de aur?”

Ar mai fi posibil ca în *Unkenrufe* polonezii să pună capăt - sau să vrea să pună capăt - vâlvei legate de cimitir, fie încercând să închidă cimitirul, fie chiar să-l facă una cu pământul, ori, după ce l-au închis, să fie constrânși de

---

³⁸ Konferenz über Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa).

partea germană, prin presiuni economice, să redeschidă cimitirul, împreună cu întreprinderile anexe. Ultima variantă e posibilă și s-ar putea oglindi în scrisori, ca o acțiune dramatică intermediară. După aceea transferul cadavrelor decurge fără greutate, mai ales că - de-acum deja către sfârșitul celei de-a doua treimi a cărții - văduva și văduvul sunt învinși de consiliul de administrație, care are majoritatea voturilor, și sunt constrânși să demisioneze. Abia acum plănuiesc călătoria în Italia. Să vadă Napoli și... într-un totu după dorința lor.

Am notat deja? în orice caz, văduva are un fiu radical (troțkist), văduvul are trei copii adulți și, în plus, câțiva nepoți. Relatările despre copii joacă un rol în corespondență: atitudinea diferită față de proiectul cimitirelor. Biografii într-o traducere cât mai liberă posibil.

La Steidl, scurta întâlnire cu Manthey. Conservatorul de stânga. Felul său ales de a vorbi, părănd întotdeauna ușor ofensat...

Vreau să iau cu mine la Leipzig un bloc pentru schițe. Ute e tristă pentru că, împiedicată de mama ei, nu poate veni cu mine.

Berlin, 19 februarie '90

În timpul călătoriei de la Biichen la Berlin am ocazia unei discuții, întreruptă de lectură, cu un cuplu de patruzeci și cinci spre cincizeci de ani din Oranienburg. „Asta nu știu unii, că la noi KZ-ul³⁹ și-a încetat activitatea abia în '49”. Apoi, literalmente, despre Dumnezeu și lume, deoarece ea, frizeriță de meserie (el e zugrav), se prezintă deodată, când vine vorba de alegeri, ca exegetă a Bibliei: „De aceea, fiindcă Dumnezeu a ales deja, eu nu votez”. El vrea să voteze ceva acolo, ca să plece cei de la SED. Frici mari, speranțe mici. Amândoi se rușinează pentru că în Vest trec atât de mulți asociați - „Se spunea că la noi nu

---

39 Abreviere la Konzentrationslager (germ.), lagăr de concentrare.

există din ăștia". De îndată ce vorbește ca exegetă a Bibliei, vocea și privirea ei capătă ceva prevestitor-profetic. Un fiu (din cei trei ai lor) a plecat, via Budapesta, la Kiel, unde l-au vizitat la sfârșit de săptămână. Acum speră că, dacă la ei lucrurile se îndreaptă, o să vină înapoi. Ea spune: „Ce scrie în Biblie, împărăția celor o mie de ani, înțelegeți, aia va veni. Hitler, ce-a promis el, a fost doar o mică mlădiță din ea”. Amândoi lucrează într-o cooperativă și nu au cont de economii, fiindcă în urmă cu trei ani au investit totul în propria casă. Îmi cer autografe.

Aici telefonul funcționează încontinuu. *Spiegel* nu a tipărit, firește, textul meu, „Brief an Augstein: Der Zug ist abgefahren, aber wohin?”⁴⁰: adversarii neînduplecați ai cenzurii o practică ei înșiși – dezgustător! Dau textul la *taz*⁴¹.

Schiță pentru ultima foaie din *Totes Holz*, înainte de călătoria la Leipzig.

De la Berlin la Leipzig, 20.02.'90

Trec pe lângă un teren întins, pentru exercițiile trupelor (Jüterbog). Un teren răscolit de tancuri, acoperit cu mesteceni și pini. Trec pe lângă o gară cu numele localității acoperit cu vopsea albă: un mărfar staționat, încărcat cu tancuri, vehicule cu șenile și tunuri de calibru mare. (Transporturi ale unor unități sovietice înainte de plecare?)

---

40 „Scrisoare către Augstein: Trenul a plecat, dar încotro?”

41 Die Tageszeitung, ziar înființat în 1978 în Berlinul de Vest.

Fritze Margull m-a adus la gara Lichtenberg. O parte animată a oraşului. În Weitlingstrasse, o tutungerie în care am cumpărat (pentru cincizeci de mărci est-germane) trabucuri şi *cigarillos* din Cuba. Vânzătoarea spune: „Câtă vreme mai sunt”. Apoi mă roagă să-i dau un autograf pe *Tagesspiegel*. (De citit Weitling.)

La peronul C trage mai întâi, cu întârziere, trenul spre Malmö, via Greifswald-Sassnita: multe grupuri de copii, şoricei paşnici de oraş, care pleacă în vacanţă. În compartiment, un cuplu în vârstă şi un tânăr gras. Muţi cu toţii.

„*Ein Schnäppchen machen*”⁴². Această expresie, pe care o foloseşte Steidl când profită de un drept subsidiar sau şterpeleşte de la artiştii nişte tipare de probă sau schiţe, s-ar putea aplica întregii R.D.G., de vreme ce unii dintre liderii economici vest-germani vorbesc despre posibile investiţii, iar unii politicieni, tot mai făţiş, despre *Anschluss*⁴³. Colonialişti ce se pricep să apuce. E ruşinos ce se aşteaptă de la aceşti oameni epuizaţi şi speriaţi.

Pentru *Unkenrufe*: în cimitirul german din Gdańsk sunt prevăzute zone pentru morminte cu urne. Citit ieri că fabricanţi de sicrie vest-germani livrează în R.D.G. sicrie la cursul monetar de 1 la 5, deoarece sicriile redegiste din carton sunt refuzate de clienţi la incinerări, fiindcă adesea mânerele lor nu sunt fixe sau lipsesc. Ar trebui construit sau proiectat un crematoriu cu dotări moderne, cu posibilitatea de a fi folosit de partea polonă?

De la impunătoarea Leipziger Hauptbahnhof⁴⁴, pe jos, pe Nikolaistrasse în sus, până la biserică. La casa parohială, prima surpriză: pastorul Christian Führer nu m-a găzduit în particular, contra cost, cum i-am propus, ci în

---

42 A face un chilipir.

43 Anexare.

44 Gara centrală din Leipzig.

camera fiului său, pe al cărui birou notez acum această stare a lucrurilor.

Plimbare prin centrul oraşului, de la biserica Sf. Nicolae la Naschmarkt, pe lângă primărie, apoi, după ce ocolesc biserica Sf. Torna, la mormântul lui Bach. După ora 18 sunt puţini oameni pe stradă, cu precădere tineri. Mă întâlnesc cu Führer în faţa restaurantului Auerbachs Keller, care e închis. Mâncăm apoi la Thüringischer Hof, eu *Sauerbraten*⁴⁵, din păcate iară găluşte. Führer este la fel de obsedat de perioada dinainte de 9 noiembrie '89, când biserica lui a fost un loc de refugiu al opoziţiei. Tinerii care atunci se lăsau „ridicaţi” în fiecare luni de poliţie şi îşi asumau orice risc sunt astăzi marginalizaţi, în timp ce, spre exemplu, preotul Ebeling, care nu a fost dispus să deschidă biserica Sf. Torna pentru opoziţie – abia decizia consiliului parohial comunal a dus la deschiderea ei –, astăzi se umflă în pene cu discursuri, ca purtător de cuvânt al DSU (aripă a CSU)⁴⁶.

La televiziune se relatează despre anunţata tăiere a subvenţiilor pentru alimente, bunuri de consum etc. Şi despre cumpărăturile masive care vor începe imediat, în scopul stocării de produse, împotriva cărora avertismentele lui Modrow nu vor avea, fireşte, niciun efect. „Report München” încearcă să-l pună pe Modrow într-o lumină proastă, la fel ca şi unii social-democraţi de frunte, care nu au crezut dintotdeauna în reunificare. În stil vest-german: „Der Schwarze Kanal”⁴⁷.

Führer, care mâine-dimineaţă la 8 are prima sa

---

45 Friptură cu sos marinat.

46 DSU - Deutsche Soziale Union, partid mic din R.F.G., întemeiat în 1990. CSU - Christlich-Soziale Union, partid politic întemeiat în 1945 în Bavaria.

47 „Canalul negru”, emisiune de propagandă politică a televiziunii din R.D.G.

înmormântare, îmi povestește despre situația din cimitire, înmormântări de urne în masă, anonime, „pe câmpie”. Florile se vând din nou după înmormântare. Morților li se smulg dinții de aur. Confirmă calitatea proastă, precară, a sicriilor de carton.

În centrul orașului, liniște, circulația rutieră foarte departe. Mirosul dulce-amăru al lignitului ars. Vitrinele decorate drăguț. Afișe electorale pe latura longitudinală a primăriei. Afișe SPD peste care s-a mâzgălit: „Pentru Schorlemmer, nu Böhme”. Cer de două ori indicații: această saxonă dezinvoltă.

Conversație la telefon cu Baby Sommer. Călătoria e stabilită. Dresda, Bautzen, Karl-Marx-Stadt sunt sigure. Și Neubrandenburg. Discuție la telefon cu Schorlemmer, la Wittenberg. Probabil o să merg pe la el în 14.03, de la Leipzig, în drum spre Stralsund. Nu candidează, vrea să rămână pastor.

Leipzig, 23 februarie '90

Neliniștitoarea vreme de primăvară durează. Congresul SPD nu poate fi comparat cu manifestările asemănătoare din R.F.G. Stilul este încă impus de necesitatea de a improviza. De asemenea, cuvântările lui Hilsberg și Böhme, oricât de multe ar fi învățat ei între timp, sunt încă lipsite de naturalețe. Toate par decalate în timp: hala târgului agricol, ca de la începutul anilor '60. Discuții cu vechi social-democrați din R.D.G. Satisfacția lor târzie. Cât de suveran resping în schimb tinerii social-democrați calomniile DSU.

— Astăzi urmează să vorbească Oskar. Niciun gând la *Unkenrufe*, doar certitudinea că realitatea urmărește pas cu pas ideea mea de bază.

— Până târziu, cu Scharping și soția lui, Steidl și Staack la hotelul Merkur.

Leipzig, 24.02.'90

Ieri-dimineată - am încercat să mai fur un pic de somn - fiul cel mai mic cânta pe coridor „Sus pe deal e o schelă/ unde fetele sunt sărutate electric...” Cântecul, pregătit la grădiniță pentru carnaval, mi-a trezit amintiri.

După aceea congresul, procedura istovitoare, care mă impresionează, deoarece, neputând fi înlocuită cu nimic, arată deslușit cât de lung și adesea plictisitor este procesul modelării opiniei democratice - aici aproape ca la carte, deoarece democrația trebuie exersată. - între timp, amenințarea cu bombă. Se stă gură-cască în soarele primăverii. Bănuiala cade nu pe vreo grupare de extremă dreaptă, ci mai degrabă pe formațiunile Stasi încă active. Ibrahim Böhme, acest omuleț firav, care are un aer demodat și teatral, crește de la o apariție la alta. Este ales președinte cu o majoritate puternică. Într-un târziu sunt poftit la tribună - asta și pentru a-i înviora puțin pe delegații obosiți.

Iar astăzi, după o așteptare chinuitoare, deoarece discuția din program a fost întreruptă preț de trei sferturi de oră prețioase, a venit Willy Brandt, a fost ales, prin ridicarea de pe scaune, președinte de onoare și a ținut iarăși un discurs mare, mare, deoarece s-a referit la delegați, apoi la orașul Leipzig și în final la cetățenii R.D.G., devenind totuși inteligibil dincolo de granițele germane. Desigur, până la viitorul stat federal german, mi-aș fi dorit mai multă limpezime în plan istoric, de exemplu în ceea ce privește Deutscher Bund, biserica Sf. Pavel⁴⁸, însă el iubește vagul și are succes cu el. Una peste alta, a

---

48 Paulskirche din Frankfurt am Main, biserică protestantă inaugurată în 1780, anul Revoluției Franceze, este o clădire încărcată de simbolism politic. În 1849 a devenit sediul Parlamentului de la Frankfurt, un corp legislativ ales democratic, iar după dizolvarea acestui parlament a redevenit lăcaș de cult până după al Doilea Război Mondial. Astăzi este clădire civilă și are valoare de simbol al democrației germane (n.r.).

ieșit un congres cu greutate istorică.

La puțin timp după discursul lui Willy, când eu eram adus de fiul lui Loest la biserica Sf. Nicolae, delegații erau din nou implicați puternic în proceduri electorale. Iar afară primăvara neliniștitoare persistă. Seara, înainte de plecarea spre Berlin, urmează să mai aibă loc o „întâlnire culturală” în holul pavilionului expozițional. Erich Loest, care își serbează astăzi cea de-a șaizeci și patra aniversare, va intra în SPD. Urmează să vorbesc și de data aceasta, însă mă voi limita la un discurs aniversar.

Și *Unkenrufe*? Refugiul meu în timpul pauzelor. Pofta mea tot mai accentuată de a alerga din nou, iară astâmpăr, dintr-o parte în alta prin fața mesei de scris, de a mormăi, de a mesteca frazele până când devin ușor de asimilat, cu pipa când rece, când caldă.

Berlin, 25 februarie '90

De discursul aniversar pentru Loest nu s-a ales nimic, deoarece festivitatea finală urma să aibă loc prea târziu; astfel că la ora 18 am pornit deja spre Berlin. Și Griining, care m-a luat de la gară, s-a justificat în timpul călătoriei și mai târziu a făcut, ca să spun așa, o spovedanie (cum făcuse Pezold la Leipzig), deși nu fusese membru de partid, însă fusese favorizat, fiindcă era prieten cu fiul lui Sindermann. Și pentru locuința lui foarte mare pentru situația locativă din R.D.G. – pe două niveluri – îmi oferă explicații: fiindcă primea adesea vizite importante din Vest, ministrul Culturii, Hoffmann, i-a repartizat acea locuință cu cameră de oaspeți, în care locuiesc eu acum. În sfârșit, un duș. Apoi au venit Christoph Hein și soția lui. S-a făcut târziu.

Leipzig, 26.02.'90

Completări, completări! Doar că simt prea obosit pentru asta, deoarece călătoria, cu trei manifestații în două zile, lectura publică de la Berlin, *Schreiben*

nachäuschwitz, apariția cu Baby Sommer la Neubrandenburg și lectura de astăzi CPlеbeii) la Leipzig au fost, poate, totuși prea mult pentru cei 62 de ani ai mei. Sper ca mâine, înainte să plec la Dresda, să găsesc timp și putere pentru completări. Numai un lucru înainte de a adormi: astăzi, a cincea furtună din februarie, simțită în timpul călătoriei cu mașina de la Neubrandenburg la Leipzig. Se spune că ar fi fost iarăși peste treizeci de morți și chiar și alaiul din penultima zi a carnavalului de la Köln, altfel greu de tulburat, a suferit din cauza furtunii. Mă îndoiesc însă că, date fiind aceste dispute germano-germane interminabile, lumea meditează la această prăbușire a climei, care nu mai poate fi împiedicată.

Leipzig, 27.02.'90

Să regăsesc la Berlin, printre micile evenimente în continuă desfășurare, timpul de dinainte de amiază: manifestarea duminicală din sala Apollo a Operei de Stat. Cuvântul-înainte, bun, al lui Hein. Publicul pare burghez. Sunt prezenți Veronika cu Hélène, Fritze cu Chana, Maria Sommer. îmi lipsesc Ingrid Krüger și Nele. Se pare că prelegerea mea este ascultată. Urmează să fie transmisă, tipărită. Discuție ta, *Aktuelle Kamera*". Masa (pe banii guvernului), ca în vremurile privilegiate de odinioară. Sunt prezenți, în afară de editoarele mele și Helmut Frielinghaus, și editorii Faber, Gruner și Marquardt. Și ministrul Culturii, Keller, care dă senzația de epuizare și deprimare, în timp ce eu sunt, se pare, singurul convins că nu se va ajunge la o reunificare sub formă de *Anschluss* la Republica Federală. Reacționez la discursul trist al lui Keller și încerc să îi însuflețesc un pic pe Christoph Hein și Christa Wolf, dar se pare că tulbur consensul resemnării.

— Lângă mine șade tăcută Helenchen a mea, exotica vegetariană. (în timp ce scriu, afară, pe coridor, fluieră Führer, creștinul mereu voios, care m-a tratărisit încă de la

micul dejun cu citate din Biblie.)

Călătoria cu mașina de la Berlin la Neubrandenburg, prin sate și orașele distruse în urma proastei administrații: Fürstenberg, Neustrelitz. La Oranienburg, o plăcuță indicatoare către fostul KZ Sachsenhausen. Cazărmile degradate ale Armatei Roșii. Singurătatea câte unui soldat sovietic. Șoferul, un berlinez tânăr, înfipt, a fost membru SED, a ieșit de curând din partid, însă votează PDS, pentru a întări constructiv, cum spune el, printr-o opoziție puternică, probabilul guvernul SPD. Un fermecător peisaj lacustru, ușor colinar în jurul Neubrandenburgului, unde ajungem în jurul orei 17.

Baby Sommer și-a instalat instrumentele la Pädagogische Hochschule⁴⁹, o construcție nouă, inaugurată de curând de Margot Honecker. Înainte de asta, la biroul SPD. O casă veche, uzată de locuirea îndelungată, care înainte servise Frontului Național. După mai multe apeluri telefonice, NVA se arată dispusă să ne împrumute niște reflectoare pentru reprezentația noastră.

E apoi o plăcere să fac repetiție și să apar iar împreună cu Baby Sommer. A urmat o discuție cu candidatul SPD (un preot) și cu publicul. Un succes mare într-un cadru prea mic.

— Neubrandenburg a fost distrus complet la sfârșitul războiului. Numai zidul orașului e în picioare, împănat cu case de paianță mici, nostime, în care ai vrea să locuiești.

Înnoptez la un tovarăș care arată ca un haiduc ungur, într-o locuință proaspăt construită, cu vedere până dincolo de grădinițele de zarzavat de la periferie și mai departe, spre instalațiile industriale. Către miezul nopții se dă la radio discursul meu, ținut înainte de amiază. Mă ascult, pentru că rareori am ocazia să fac asta. Dorm în camera fiicei. Soția lui e medic, el e inginer de drumuri. Căsnicia

suferă din cauza muncii sale de partid.

Despre asta aud fără întrerupere mai multe de la ora 11, înainte de amiază, în timp ce ne îndreptăm spre

Leipzig, via Berlin. Încă o confesiune care acoperă o întreagă viață. De data aceasta un bărbat de cincizeci de ani, cu un aer tineresc, care nu a fost membru SED și a avut de suferit din cauza asta. Teama sa continuă de spioni pătrunși până în conducerea partidului. Frica de nevoia presantă de performanță într-o viitoare societate bazată pe DIN⁵⁰.

În timpul călătoriei de cinci ore, pe furtună, țină crispat volanul. Caroseria mașinii are umflături vizibile. De la nord spre sud: acest pământ rănit, trist, cenușiu.

Apoi, la ora 4 și 15, prelegerea de la Universitatea Karl Marx. Aula nu este chiar plină, deoarece s-a făcut prea puțină reclamă. Citesc scene din *Plebeii*. Discuția care urmează, prea lungă, moderată șovăielnic de Pezold.

După masa de prânz, după o oră de întârziere și așteptarea în gara centrală din Leipzig, uriașă, sărăcăcioasă, având aerul unei rămășițe, cu trenul rapid la Dresda.

— Lectura de ieri mai cere o selecție dură de pasaje pentru lectura de la târgul de carte de la Leipzig, din 13.03. Rămâne de neînchipuit cum poate fi pur și simplu preluată R.D.G., această țară înapoiată în toate privințele, fără să se ajungă la tensiuni și răbufniri sociale, cu atât mai mult cu cât nu se poate detecta vreo voință a părții vest-germane de a face investiții de mare efect. Să folosesc acest timp liber pe care prevăd că-l voi avea. De ieri e rece și nebunul de mine i-am dat Veronikăi paltonul meu de iarnă.

Dresda, 28.02.'90

Când am coborât ieri la Dresden-Neustadt, nu era

---

50 Marca vest-germană.

nimeni care să mă ia de acolo. În hala bântuită de curent.

Pe o vreme rece și umedă, îmbrăcămintea uniformă sărea în ochi, ca semn al sărăciei. Pe acest fundal, copii în costume de carnaval, stridenți, pictați în multe culori. O atmosferă ensoriană⁵¹. Cum costumelor le lipsea perfecțiunea vest-germană, de magazin, aveau ceva autentic și înspăimântător.

Într-un final am sunat la Baby Sommer. Era pe drumul de întoarcere de la gara centrală, unde mă așteptase, și până la urmă a venit și m-a dus, înghețat bocnă, la Radio Dresda, care se află în Muzeul Igieniei. O discuție de o jumătate de oră, care s-a transmis seara. Îmi reiau avertismentele față de o reunificare de tip *Anschluss* și trimiterea la Auschwitz ca imperativ inevitabil.

Călătoria în compartimentul de clasa întâi, singur. Geamurile murdare, pământul cenușiu, uitat de Dumnezeu, instalațiile industriale bune de fier vechi, satele mici, ghemuite, parcă rămase întâmplător locului. Dintr-odată, o ninsoare scurtă. Dorința mea subită de a mă afla lângă cactușii mei portughezi, care îmi sunt mai apropiați, comparativ cu răceala acestui loc străin.

Târziu, discuția cu Baby Sommer și soția lui, această încarnare a forței, supremației și rigorii protestant-socialiste. El: evaziv, fricos, gândindu-se mereu la posibilități de fugă. Și totuși se țin ca scaiul unul de celălalt, fiind legați și de casă, această căsuță de păpuși pe

---

51 Trimitere la James Sidney Ensor (1860-1949), pictor expresionist flamand din Belgia (n.r.).

două niveluri, în stil Biedermeier, rezultatul zelului lor conjugal de colecționari. Mai târziu ni se alătură - la găina în vin roșu - niște prieteni de-ai lor, un sculptor și soția sa. Toți se văd neputincioși, într-o situație disperată, se tem de venirea Vestului, dar o și doresc, deși astfel vor avea parte în mod cert de o nouă tutelă. Se plâng că SED este încă înfipt peste tot și e dispus să vândă casele care au nevoie de renovare mai degrabă unor clienți din Vest decât unor cetățeni din R.D.G. Curând, prea curând, aici s-ar putea dezvolta o clasă de stăpâni coloniali.

După o noapte neliniștită, furtunoasă, un mic dejun târziu. Acum plecăm la Bautzen, unde vor fi Veronika și Hélène: am fost acolo de Anul Nou în '73—74, când Veronika era însărcinată cu Hélène și certurile nu se mai sfârșeau.

Dresda-Radebeul, 1.03.'90

La Bautzen, iarăși drumul de-a lungul zidului orașului, cimitirul Sf. Nicolae în ruină, muzeul sorabilor⁵², femeia sorabă cu un aer cât se poate de kașubic care ne-a condus. Mai sunt aproximativ 70.000 de sorabi. Exploatarea lignitului a înghițit multe sate. Fețele păpușilor de cârpă în strai popular sorab, fantomatic rigide, care nu plac publicului. Traduceri ale Bibliei în sorabă. Orașul vechi, sub forma unei aglomerații de case, încă mai există, în ciuda degradării. Cum o să arate după ce vin banii Vestului, după vreo zece ani?

— La prieteni de-ai

Veronikăi, la zidul de apărare, apoi revederea cu Veronika, Hélène, Katharina și Stefano. Fiicele lui Hentschke se gândesc dacă să preia din nou firma de construcții a tatălui lor.

Reprezentăția, într-un cinema. Sala plină. Mai înainte

---

52 Grup etnic slav de dimensiuni restrânse, ce trăiește în zona bazinului râului Neisse, în estul Germaniei și sud-vestul Poloniei (n.r.).

Stefano face un interviu pentru *Espresso*. Baby și cu mine, concentrați, într-o dispoziție bună. Interes pentru discuția cu doi reprezentanți ai social-democrațiilor locali și cu publicul. Din toate întrebările răzbat nesiguranța, temerile. Se pare că DSU atrage adepți cu CDU, pe socoteala social-democraților. Defăimările – punerea semnului de egalitate între SPD și fostul SED – au efect.

Chelnerița morocănoasă de la Weißes Ross. După aceea, cu prietenii până după miezul nopții. Hélène îi vorbește lui Baby. Veronika savurează prezența mea în orașul ei natal. Târziu, înapoi la Radebeul. (Pe drumul de întoarcere, pădurile bolnave.)

După un somn lung, azi-dimineață, la radio, știri despre al cincilea – sau al șaselea – uragan, care face prăpăd mai ales în Suabia și Bavaria: porțiuni defrișate în Pădurea Neagră. Apoi plec cu Heidrun Sommer la Dresda. Îl vizităm pe Eberhard Göschel. Pictează cu spaclul într-o locuință goală lucrări delicate, nu mult diferite de produsele vestice. Relatează de pe poziția sa de oponent permanent. Peste tot, și în Hubertus Giebe, îi vede pe cei vechi plantați într-o poziție nouă.

Mai târziu, cu Heidrun la Teatrul de Stat de Păpuși, o clădire veche, cu șarm, a cărei subrezenie ar fi dus în Vest la închiderea ei. Câțiva artiști, printre care și Göschel, se gândesc să preia clădirea cu tot cu restaurant și anexe. Aici urmează să aibă loc astăzi reprezentația noastră.

Bizar: probabilitatea de a scrie *Unkenrufe* crește odată cu pericolul, tot mai mare, ca cei de dreapta, în frunte cu DSU, să câștige alegerile. Iarăși: literatura e posibilă doar din postura de perdant?

În centrul Dresdei încă se mai văd urmele distrugerilor provocate de război. Prin comparație, lumea înapoiată și sărăcăcioasă, e drept, însă totuși teafără, de la poalele dealurilor cu vii de la Radebeul. Vile burgheze,

podgorii...

Dresda-Radebeul, 2.03.'90

Bună reprezentăția de ieri de la Teatrul de Păpuși din Dresda, cu Baby Sommer, care, fiindcă se afla în orașul său natal, a avut chiar trac. Discuția care a urmat, precum și discuțiile de dinainte, mi-au arătat limpede că acea mentalitate de dreapta din R.D.G., odinioară ascunsă, neconsumată, care iese acum fără rețineri la lumină și se manifestă naționalist, xenofob, antisemit, vulgar-materialist și, în ansamblu, intolerant, este mai puternică decât m-am temut. Majoritatea SPD pronosticată este serios periclitată. La aceasta se adaugă faptul că toate grupările care au iernat aici ca opoziție tăcută și au reușit până la urmă să impună schimbarea acum sunt epuizate, par lipsite de inițiativă, nutresc suspiciuni unele față de altele și în interiorul lor.

În fața tuturor acestor noutăți a pălit știrea că în Nicaragua sandiniștii au pierdut alegerile. Acum, dată fiind subrezenia Uniunii Sovietice, această țară mică și nefericită este subordonată în totalitate S.U.A.

Mă așteaptă ultima oprire, Karl-Marx-Stadt, și în curând din nou Chemnitz.

Karl-Marx-Stadt, 2.03.'90

Uriașul cap al lui Marx din fața clădirii Rat des Bezirks⁵³. Urmează să fie vândut, pentru ca din câștig să se finanțeze schimbarea numelui orașului. Evenimentul de la muzeu, cu gustare (înainte), într-unul din spațiile expoziționale. Directorul muzeului este un fost membru SED. Vorbește deschis și totuși reținut despre asta. De curând aici a venit Kohl și a întrebat populația în stilul practicat la Palatul Sporturilor: „Vreți unitatea Germaniei? Vreți bunăstarea noastră?” – Mai vulgar nu se poate.

Behlendorf, 4.03.'90

---

53 Consiliul local sau regional.

Ieri, la început pe viscol, de la Dresda la Berlin. M-a luat Heidrun Sommer cu mașina ei din Vest, fiindcă trebuia să ducă niște documente la o tipografie din Stuttgarter Platz.

— Beatrice era în Nietistrasse și tricota lucrșoare de bebeluș, puțin înainte de naștere. Nu mai fac înregistrări TV pentru „Kennzeichen D”, deoarece în ultimul timp am apărut prea des la televiziune și așa mai departe...

Am jucat cu Nele și Ingrid Krüger o partidă de „Nu te supăra, frate”. Nele a câștigat. Ingrid și-a dat demisia de la editura Luchterhand; motive a avut destule. În timpul călătoriei cu trenul de la Berlin la Büchen am început să fac corectura la *Streit ums einig Vaterland*⁵⁴, o ediție de buzunar plănuită de Steidl; Augstein a făcut puține modificări.

— Ute a venit să mă ia de la Büchen. Mi-a pus deoparte un cuvânt pentru sicriele redegiste, „*Erdmöbel*”⁵⁵, pe care l-aș putea folosi în *Unkenrufe*.

Iar astăzi, din nou în atelierul meu. Cele două desene – aproape gata înainte de călătorie –, terminate și fixate. Mi-am întins desenele. Ce repede mă acomodez din nou aici.

După-amiază s-a transmis pe Programul Trei sesiunea de la Tutzing, rezumată de Stephan Lohr. Lohr e de părere că tezele mele privitoare la o confederație ar avea în momentul de față o importanță sporită, deoarece greutățile și rezistența împotriva unității printr-un simplu *Anschluss* sunt din ce în ce mai mari. Se poate. Eu mă tem că rezultatul va fi mai degrabă negativ la alegerile, de-acum anticipate, din 18.03.

De ziua ei Nele își dorește un câine. Vreau să îi scriu

---

54 Aprox. Polemică despre patria unită (n.r.).

55 Literal: „mobilier de pământ” - termen eufemizant, specific germanei din R.D.G.

preventiv o scrisoare, deoarece un câine este, pe cele patru picioare ale sale, atașat și dependent; vezi ghemul nostru de păr, Kara.

Behlendorf, 5.03. '90

Văd la „Aktuelle Kamera” o emisiune pe tema alegerilor, la care participă Verzii și Asociația Femeilor. Masa Rotundă a stabilit o chartă socială și un minister al Femeilor. Cu paisprezece zile înainte de alegeri se decid lucruri concrete, pe care noul guvern poate construi: dreptul la locuință, protecția chiriașilor, școlarizare gratuită, dreptul de a primi mâncare în școli, grădinițe etc. Respect în fața unor foruri politice care, în pofida haosului generat de toată vorbăria, iau decizii liniștite și lucide. Unul dintre participanți pliază un cocor după tehnica japoneză a plierii hârtiei.

După-amiază au fost aici sora mea cu prietena ei; au adus prăjituri pentru douăsprezece persoane și lista de invitați pentru a șazecea aniversare a ei. Hans a adus o piatră de litografie și a luat corecturile la disputa cu Augstein. Am întins două coli, dar încă nu am găsit puterea să desenez.

Behlendorf, 6.03. '90

Îi scriu farmacistului Voigt din Leipzig, pentru a mă găzdui pe 18; la Masa Rotundă de la Leipzig ne-a invitat la casa lui de oaspeți.

— Am fost la Lubeck, să cumpărăm pentru mine un costum de pânză albastru-închis. Vremea capricioasă continuă. Apoi se pare că dinspre Atlanticul de Nord se apropie un nou minim barometric, cu o viteză mare a vântului. Distrugerile provocate pădurilor după șase furtuni sunt foarte extinse; mi-aș putea extinde tema cu „lemn viu”. Dar sunt încă ocupat cu „Totes Holz”, spre exemplu cu un format vertical. Pe lângă asta, am schițat mica litografie pentru ediția bibliofilă la *Totes Holz*.

Behlendorf, 8.03. '90

Ieri la F.J. Raddatz, cu Gerd și soții Fechner de la Hamburg. O seară tristă: să fii nevoit să privești cum un prieten își nutrește naționalismul de dată recentă cu acuzații gratuite emise de CDU împotriva lui Brandt și Bahr. Să fie de vină perioada scurtă pe care a petrecut-o el însuși în R.D.G. și pe care vrea să o compenseze cu zelul convertitului? Acest comportament a făcut, de exemplu, ca interviul său cu ministrul Culturii, Keller, să se transforme parțial într-un interogatoriu. Cum de i-a venit să spună, referindu-se la mine, că de fapt „chestiunea germană” sporește distanța într-o prietenie sau chiar o distruge?

Steidl a adus paginarea de probă la *Totes Holz*. Astăzi am stabilit ordinea și subtitlurile. Desenez mai departe în format mare. Bănuiala că președintele DA, Schnur, a fost spion al Stasi va influența, probabil, cu toate dezmințirile, tot restul campaniei electorale.

Behlendorf, 10 martie '90

Chiar înainte de plecarea la Schwerin. Alaltăieri Oswald Nell-Breuning a spus, la cea de-a o sută aniversare a sa: „Atât de mult bine! Însă egoiștii strică iar totul”. Nu s-ar putea găsi o formulare mai potrivită pentru relația R.D.G. – R.F.G. de după revoluție.

Ieri au venit soții Bissinger și soții Müller la fazan și rață sălbatică cu găluște de cartofi și *Ananasweinkraut*⁵⁶. Încet-încet, începem să pricepem îngrozitoarea perspectivă ca pe 18.03 DSU (și, împreună cu el, CDU, partidul din coaliție asociat abia ieri) să devină cel mai puternic partid, înaintea social-democraților. Convorbire telefonică cu Hans Werner Richter, care la sfârșitul discuției uitase ce spusese la început. Vrea să scrie invitațiile pentru Praga.

Pentru *Unkenrufe* să nu pierd din vedere evenimentele din Lituania, din Wilna: din pricina

---

56 Varză murată cu ananas.

curentului național din ce în ce mai puternic, cimitirul polonez de la Wilna devine problematic.

— Plec cu sentimente amestecate.

— Imediat după ce am trecut granița la Mustin, am desenat: o pădure de mesteceni uscată.

Schwerin, 11.03.'90

După somn puțin:

Stau megafoane prin țară.

Unitatea este imperativul lor.

Acum trebuie să nu facem zgomot

Ca să nu ne scape

Ce ne spunem unii altora și nici următoarea alarmă de furtună.

Schwerin, 12.03.'90

Lectură în frumosul teatru, urmată de o discuție reușită. Între timp pot umbla liber cu textul *Plebeilor*.

Seara, o zgomotoasă manifestare a tineretului SPD, cu un moderator gras de la NDR1. Apoi, la teatru, o reprezentație uimitoare cu cântece FDJ2 și cântece populare: o tristă ambiguitate. Răsturnarea macabră a textelor optimiste și luminoase ale FDJ, „Clădește, clădește!”, sau cântecele populare „Acum rămâi cu bine, patria mea iubită” și „Unde-o fi oare Cristian al meu, la Hamburg sau la Bremen...” Actorii mai în vârstă (în fața unor fotografii mari din tinerețe) au cântat cântecele FDJ. Gazdele noastre, domnul și doamna Urkwitz – ea este secretară la teatru –, au un umor sec-naiv; el vorbește blajin și neîntrerupt: „Asta a fost încă pe vremea lui Adolf-Nazi...”

De la Schwerin la Leipzig, 13.03.'90

Puțin după Schwerin, cocori pe un câmp. Ieri, turul orașului după vizita la muzeu: olandezi din secolele al 17-lea și al 18-lea, apoi în cabinetul de gravuri în cupru, gravuri în lemn, litografii și gravuri (răscoala țesătorilor)

de Koliwitz. O lucrare frumoasă: *Consfătuirea*.

În Schelistadt, construcțiile morbide, de paianță, ale orașului vechi, care ar avea neapărat nevoie de salubritate.

1. Norddeutscher Rundfunk, post de radio german.

2. Freie Deutsche Jugend (Tineretul Liber German).

72

Pfaffenteich, [lacul] în jurul căruia a mers în '89 convoiul protestatarilor cu lumânări. Partea din față a șirului de case în stil clasic. În centrul orașului, un magazin universal din anii douăzeci. În jurul monstruosului castel. Debarcaderul romantic, din piatră naturală. Mișmașul de stiluri anticipează postmodernismul.

După aceea, în Casa Asociației Culturale⁵⁷, o discuție: „*Quo vadis cultura*”. Concepte și planuri care refuză să perceapă situația politică. Dramaturgul Wiek mă invită să țin o scurtă alocuțiune. Atrag atenția asupra interzicerii bărcilor cu motor, asta dacă se dorește, conform proiectelor, „turism blând”. Directive privitoare la întreținerea monumentelor, care îl încarcă pe noul antreprenor cu sarcini corespunzătoare. Teama evidentă a adunării de a percepe realitatea politică.

După un somn scurt: spectacolul de seară al Bisericii la primărie. Citesc din *Die Rättin*⁵⁸, apoi discuție. Agresivul cantor. Nicio îndurare pentru Honecker la „creștinii” mai vârstnici.

Leipzig, 14.03.'90

Lectura din *Plebeii* de la Leipzig – cu siguranță cea mai bună de până acum –, desfășurată la Gewandhaus, în sala pentru muzică de cameră, a fost fără discuții, deoarece n-a existat nicio înscriere la cuvânt. Editoarele

---

⁵⁷ în original: Haus des Kulturbundes (n.r.).

⁵⁸ Șobolanca, volum al lui Günter Grass apărut în 1986 (n.r.).

mele, prezente, nu-i fac față editorului de la Aufbau, Faber. După aceea cu Masur, al cărui optimism este programatic. (Helmut Schmidt a avut aici o întâlnire electorală chiar înainte de lectura mea.) Conturile mici de economii urmează să fie convertite în raport de unu la unu: contribuția lui Kohl la bătălia electorală. E grotesc că aici, la târgul de carte, am de-a face cu trei edituri: pe lângă Luchterhand și Aufbau, acum și Linden, plus Steidl. Disputa cu Augstein se vinde bine. Iată ce repede merge atunci când intră în acțiune edituri mici.

Înainte de amiază, forfota specifică târgurilor de carte. Cu Erich Loest în cabina din spatele standului editurii Linden: doi înversunați cai de dârvală.

— Ieri, în timpul călătoriei de la Schwerin la Leipzig: copaci prăbușiți după ultima furtună, numită „Wiebke”. Acum mai departe, spre Wittenberg.

De la Wittenberg la Stralsund, 15.03.'90

Călătorie cu mașina de la Leipzig la Wittenberg, prin păduri și sate dărăpănate, în care predomină afișele DSU (CSU). Nivelul apelor Elbei este ridicat. La seminarul teologic mă așteaptă Friedrich Schorlemmer, un om de acțiune mereu entuziasmat – și de el însuși: deștept, meșter la vorbă, de un curaj fără limite. Mă conduce în frumoasa curte interioară, apoi în Casa Luther și în muzeu. Impunătoare, încăperea în care Luther, alături de familie și prieteni, a purtat conversații la masă și a ținut discursuri, „notate imediat”. Eșecul lui Luther în războiul țărănesc ocupă acum iarăși un spațiu mai restrâns în muzeu.

Apoi știrea că Schnur și-a recunoscut activitatea de colaborator al Stasi și – la insistențele CDU – a renunțat la președinția DA. O repetare a scandalului Barschel? Poate o ușoară slăbire a Alianței⁵⁹ și o stabilizare a SPD?

---

⁵⁹ Bündnis 90 (Alianța 90), o alianță politică a trei grupări necomuniste, formată în februarie 1990 în Germania de Est. În 1993 a

Manifestarea cu Baby Sommer, în fața a circa 200 de persoane, a fost reușită, ca și discuția care a urmat, îngrijitorul la început grosolan, apoi servil, se plânge de mâncarea servită, de obicei rece, la restaurantul HO⁶⁰ de la Casa de Cultură, care, ca toate clădirile din R.D.G., este supraîncălzit.

După aceea la Schorlemmer, care, de când a plecat soția lui, duce o viață de holtei. (Urma, spune el, să fie recrutată de Stasi, iar mai târziu a intrat sub influența unor femei emancipate din Vest, ceea ce a dus la despărțire.) Și aici se deplânge iarăși pierderea începuturilor democratice. Tânărul de la combinatul Schwarze Pompe, care pur și simplu i-a picat în casă lui Schorlemmer, emoționant de neajutorat cu ochelarii săi cu ramă îngustă de metal.

Dorm adânc și, trezit de deșteptător, nu știu unde mă aflu. Cumpăr la gară o ediție estică din *tageszeitung*. Batjocoritor până la perfid cu social-democrații, dar fără să se poată recunoaște orientarea ziarului. Stânga unită? Mă încumet să fac un pronostic, fiindcă afară vremea primăvărată este atât de blândă:

SPD: 33%; Bündnis 90: 5%; Verzii + Femeile: 4%

DSU: 3%; DA: 5%; CDU: 37%

PDS: 12%; Liberalii: 4%; Partidul Țărănesc: 3%

La Stralsund, la Casa Asociației Culturale

Un prim drum la debarcaderul Flotei Albe, față în față cu Rügen, apoi prin orașul dărăpănat. Și aici SPD-ul este împins la margine de Alianță și de PDS. Conversații purtate pe stradă arată nesiguranță și la unii oameni tineri.

---

fuzionat cu Partidul Verzilor din Germania (n.r.).

60 Handelsorganisation, întreprindere comercială de stat de comerț cu amănuntul, întemeiată în R.D.G. în 1948.

Privesc de la fereastră spre Stralsunder Bodden⁶¹, spre mare și Rügen. Vizavi, un hambar care stă să se prăbușească.

Ute încă n-a ajuns. Până voi fi dus la cină, vreau să mă întind o oră și să stau pe gânduri – eufemistic vorbind.

Stralsund, 16.03.'90

Ieri-seară la doctor Müller la masă. Ute a venit ceva mai târziu. Și el – fost membru SED – începe imediat să vorbească despre el, să-și facă reproșuri, să se justifice.

Drumul de la malul estic, pe Schillerstrasse, Fahrstrasse. Uitasem cheia de la casă. îmi deschide o tânără. Amândoi avem probleme cu dormitul. Oare scandalul Schnur, plus micul scandal Ebeling, frânează afluența către Alianță?

Azi în oraș: biserica Sf. Nicolae restaurată în culori prea stridente. Figurile sculptate și pictate, cu capete expresive. Apoi în arhiva și în biblioteca mănăstirii Sf. Ioan. Ruina frumoasă a bisericii, care formează un spațiu deschis, potrivit pentru concerte și piese de teatru. Afumătoarea, fostul azil de bătrâni, galeria, refectoriul călugărilor franciscani, reconstruite excepțional. Cele două curți cu case de paianță și colibe parțial locuite, parțial degradate. Un tânăr pe nume Links¹, de meserie orfevrier, cu nevastă și doi copii și cu un frate tânăr editor, tocmai a cumpărat trei case nelocuite cu aproape 2000 de mărci. Acum umblă după un împrumut. îi fac – și de dragul lui Ute – o ofertă.

---

⁶¹ Bodden – un golf maritim nu foarte adânc, aproape închis, la țărmul german al Mării Baltice.

Leipzig, 18.03.'90

În cinci ore și jumătate Ute ne duce cu mașina de la Stralsund la Leipzig, la familia Armin Voigt, care locuiește la Wiederitzsch: o casă parcă visată de Wagner, dar realizată de un farmacist! Spre exemplu, piscina, începând din aprilie, urmează să fie încălzită cu panouri solare. În jurul piscinei stau, la stânga și la dreapta unui Hristos în mărime supra-naturală care binecuvântează, șase sfinți, printre care și evangheliștii. Structura acoperișului este susținută de coloane „dorice” suple, de stuc. Ca să se întâlnească, cum spune Voigt, elementul elenistic cu cel creștin. Figurile din gresie (perioada târzie a secolului al 19-lea) sunt din biserica Sf. Marcu, care a fost distrusă de ștabii SED (la fel ca și alte biserici), în grădină, lângă iaz, un cap din bronz al lui Goethe, înalt de 1, 50 m, care trebuia să fie topit. Însă Voigt a dat pentru el cupru la schimb. Un candelabru, tot din grădină, urma să fie vândut în Olanda împreună cu alte candelabre, însă Voigt l-a convins pe transportator să lase un exemplar să cadă într-un iaz, de unde a putut apoi să-l recupereze. Două coloane de labrador de la cimitir, un bazin din porfir (Rochlitz) etc. în casă, diferite tapete cu aspect de gresie, pentru acoperirea pardoselii. Totul are, cum spune Voigt, o istorie. Iar istoriile pe care le povestește el sună ca niște istorii scrise de Udo Steinke. Eșecul încercărilor sale de *joint venture*. Plăcuta lui soție, care îi îndură neastâmpărul zâmbind. Peste tot construiește locuri de stat jos, însă el nu stă niciodată.

Mai târziu ne întâlnim cu soții Suhl la hotelul Mercur și mâncăm scump (prețuri de târg) la Milano. Taximetristul care ne aduce înapoi la familia Voigt este decis să voteze cu CDU: „Banii, banii trebuie să vină. Absolut indiferent cum, principalul e să vină banii...”

Așteptăm rezultatul alegerilor cu presentimente rele.

Leipzig, 19.03.'90

Și apoi lucrurile au ieșit mai rău decât ne-am așteptat, înfrângerea social-democraților și victoria Alianței, laolaltă cu partidul de coaliție CDU, sunt atât de exagerate, încât se poate vorbi de dimensiuni grotești.

— Am fost la „Casa Democrației”, în strada Bernhard Göring. Mai întâi la Verzi, apoi la Biindnis 90. Dezamăgirea tinerilor era limitată; este limpede că sunt obișnuiți să stea pe margine.

Behlendorf, 21.03.'90

Abia acum m-am adunat. După lungul drum înapoi de la Leipzig, de-a lungul podgoriilor de pe malurile râului Unstut, prin partea neîmpădurită a Thuringiei, prin

Miihihausen și peste graniță, mai întâi la Nienhagen, unde am mâncat la Franz, în gospodăria lui țărănească, pâine cu brânză și cafea de malț și le-am arătat soților Suhl „brânzăria”. Am ajuns abia târziu la Behlendorf.

— A fost bine că am găsit niște desene aproape terminate și că încep (astăzi) două noi: tot lemn mort.

Înapoi la duminica alegerilor de la Leipzig. În fața intrării laterale a bisericii Sf. Nicolae, pe un gard din tablă ondulată al unui șantier, e lipit un afiș cu un chenar albastru și o inscripție albastră, care imită un indicator stradal: „Piața Păcăliților. Vă salută *Oktoberkinder*. Da, mai suntem aici”. Să scriu un articol polemic intitulat „Privind dinspre Piața Păcăliților” 1, dedicat *Oktoberkinder*2 și care să trateze în primul rând victoria partidelor de coaliție și zestrea acestora, în al doilea rând să îi definească pe alegătorii mânați de teamă (șoferul de taxi), în al treilea rând să ia în derâdere relația lui Kohl cu destinul și cu ceasurile fatidice, în al patrulea rând să definească duhoarea germană vetustă ca vestitor al nenorocirii viitoare, în al cincilea rând să deplângă lipsa de curaj a social-democraților și să critice înălbirea prea

rapidă a SED/PDS, în al șaselea rând să îi mai descrie o dată pe *Oktoberkinder* în noaptea alegerilor și în al șaptelea rând să cuteze să arunce o privire în viitor.

1. În germană, în original: „Vom Platz der Angeschmierten aus gesehen”. Textul a apărut ulterior, în luna mai a aceluiași an, cu titlul „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten” (nx).

2. Organizație în care intrau grupele de copii între 7 și 9 ani din U.R.S.S.; între 10 și 15 ani copiii făceau parte din organizația pionierilor.

Behlendorf, 24.03.'90

Mă simt vlăguit. Astăzi la medic, la Lübeck. Soții Suhl au plecat ieri: seara grotescă cu ei la Societatea Navigatorilor din Lübeck, în mijlocul unei adunări de agenți de turism din clasa mijlocie. S-a servit supă, *Labskaus*⁶², *Rote Grütze*⁶³, vin franțuzesc... și corul marinarilor din Travemünde, care a cântat șlagăre siropoase de odinioară: „Băiete, întoarce-te curând...”

După alegeri totul se pierde în trivial și învechit. Stoltenberg și nesfârșitul scandal al submarinelor. Numărul necunoscut al foștilor agenți Stasi care sunt azi deputați în Volkskammer. Șovăielile SPD din Est între opoziție și coaliție (fără DSU). Și rolul de candidat al lui Oskar, nesatisfăcător, deoarece nu știe să spună decât „Nu”. La acestea se adaugă naționalismul care se ivește în Lituania, România, la sârbi și la albanezi.

Încerc să abordez *Unkenrufe*. Incinerările estice de la Potsdam, ieftine pentru berlinezii din Vest; astfel, înhumările din Polonia (în cimitirul german) ar putea fi mai

---

62 Mâncare marinărească din carne sărată, piure de cartofi și castraveți.

63 Desert specific părții de nord a Germaniei și Scandinaviei: o fiertură din fructe - în general de culoare roșie - care se leagă cu amidon, ce capătă după răcire o consistență de jeleu.

ieftine, în pofida transportului, decât o înhumare normală în Vest. Inversare de roluri: ea ar trebui să fie practică, el nepriceput într-ale vieții.

Măine plec la Berlin.

Berlin, 26.03.'90

Din nou printre munți de corespondență. Beatrice, rotundă și molcomă, așteptând zi de zi, dacă nu oră de oră, copilul. Ingrid pare lovită: moartea surorii ei se combină cu alte probleme. Ieri o rundă TV în Berlinul de Est: Stephan Hermlin din profil, în lateral față de inimoasa harpistă rusă. Am rugat un fotograf să-mi facă pe ascuns o fotografie. Cel mai convingător a fost bătrânul Heym, în timp ce Heiner Müller a părut doar căldicel și cinic, rutinat. Rolf Schneider, bine informat, nici cal, nici măgar. De atacul asupra lui Kant m-aș fi putut lipsi, mai ales că nu era prezent. Am comandat pentru Ute melodia de generic de la „Aktuelle Kamera”, între timp dispărută.

Adineauri am vorbit la telefon pe rând, ca și când ar fi de la sine înțeles, cu Ingrid, cu Veronika, apoi cu Ute și în final cu Anna. Abia ulterior am observat aglomerarea. Nele vrea să-și tundă părul scurt.

La alegerile comunale din Schleswig-Holstein SPD a câștigat aproape două procente în plus și este astfel cel mai puternic partid, deoarece CDU a pierdut corespunzător, chiar dacă nu remarcabil de mult; este evident că a profitat de alegerile din R.D.G.

Behlendorf, 1 aprilie '90

Bruno împlinește douăzeci și cinci de ani și vrea să vină după-amiază cu fiica lui, Ronja, și cu Susan, mama acesteia, la serbarea deschiderii primilor muguri ai pomilor. Toate înfloresc, chemate prea devreme, în același timp: narcisele galbene, ciuboțica-cucului, lalelele...

Săptămâna de la Berlin a fost plină: Ingrid Krüger între moartea și înmormântarea surorii ei, munții de

corespondență. Convorbirea televizată cu harpista în

Berlinul de Est, lectura de vineri de la Biblioteca de Stat (*Zunge zeigen*⁶⁴), în fața unor cetățeni vest și est-germani din pătura cultivată, vizita fraților Links, împrumutul meu de 10.000 DIN pentru orfevrierul Links, seara cu Veronika și Hélène: am dansat cu fiica mea, care înfloarește, a condus ea. Târziu, la Katharina și Stefano.

Și atunci Banca Federală face cunoscut cursul de schimb probabil de 1 la 2, iar fraudă electorală a lui Kohl este descoperită; „*die verkohite DDR*”⁶⁵. La aceasta se adaugă neconținutele scandaluri Stasi. E vorba să merg cu Weizsäcker în Polonia. Titlul de *doctor honoris causa* la Poznań. Și apoi Stephan Lohr mă roagă să vin la ședința Academiei, la Loccum, unde aş putea, pe marginea temei „Politică și îndărătnicie”, să fac legătura cu discursul de la Tutzing, deci să-mi dovedesc îndărătnicia: în primul rând *Anschluss*-ul prostesc, în al doilea rând alegerea mărcii vest-germane, în al treilea rând naționalismul fad și îngust într-o epocă de mare mobilitate, în al patrulea rând pierderea de odinioară a coloniei Deutsch-Südwest și câștigarea recentă a altei colonii, Deutsch-Ost, în al cincilea rând controversa în jurul articolelor 23 și 146, grația unei constituții în pas cu vremea, o națiune culturală multietnică, în al șaselea rând cum se ajunge de la o stare confederativă constituantă la un stat unional federalist³, în al șaptelea rând, doar la sfârșit, dominația mărcii vest-germane.

Behlendorf, 7.04. '90

După călătoria la Göttingen, pe 2.04, și după ce am pus acolo cu Steidl, până la ora două dimineața,

---

64 Să scoatem limba.

65 Joc de cuvinte: Kohl înseamnă „varză”, Kohle înseamnă „cărbune”, iar verkohlt - „carbonizat”, dar se poate traduce și prin „kohlizat”: „R.D.G.-ul kohlizat”, de la Helmut Kohl.

subtitlurile desenelor pentru *Totes Holz* – aproape în joacă, fiindcă [am lucrat] cu ajutorul tehnicii sale de mărire și micșorare. Apoi ne-a întrerupt două ore cina cu Franz, care mai nou vrea să scurgă zerul din brânzărie direct în cada de baie, fiindcă e sănătos.

Am plecat dimineața la München, unde m-am întâlnit cu Walter Höherer la Hans Werner și Toni Richter, pentru a pregăti călătoria Grupului 47 de la sfârșitul lui mai. Maniera lui Richter de a uita mereu începutul unei fraze către sfârșitul ei. La asta se adaugă felul cum cochetează cu uituceala bătrâneții. În schimb, amintiri precise din timpul uceniei sale ca librar în Berlinul anilor douăzeci. La sfârșit a recunoscut că îl bucură gândul la Praga.

După toate astea (zborul înapoi la Praga, cina cu Ute și Bruno), din nou la Behlendorf. Liniște, viață retrasă, conștientizarea zădărniciilor eforturilor mele politice: să le mai rostesc doar pentru că trebuie spuse. La fel și ieri, la „Wewelsflether Gespräch”⁶⁶. Uimitor cât de repede a devenit cinic Björn Engholm. Se pare că puterea politică corespunde clișeului despre ea. Cum se pregătește el deja de acum – cu câteva asigurări verbale – pentru articolul 23 din *Grundgesetz*⁶⁷, articol ce se referă la *Anschluss*. Cum îi probozește pe tinerii de stânga. Și cum dă la o parte obiecțiile mele, care ar fi „doar manifestări literare”. Înviorător în schimb tânărul social-democrat din R.D.G. (Matschie).

Unkenrufe trebuie să aștepte. Desenez încă *Totes Holz* în format mare. Adăugire: pe 1 aprilie, de ziua lui Bruno, s-a născut Rosanna. Opt livre și trei sute de grame. Raoul a adus-o chiar a doua zi pe Beatrice a lui în Nietistrasse.

Behlendorf, 8.04. '90

---

66 Conferințele de la Wewelsfleth.

67 Legea fundamentală.

Mă întorc, prin desen, în Harzul Superior, în Munții Metaliferi. Între timp știri amestecate: nou-aleasa Volkskammer se întrunește pentru prima dată (pe 5.04). Un feribot norvegian arde în fiordul Oslo (140 de morți). Peste tot sunt alegeri: în Perú, Slovenia, Bulgaria, Ungaria...

Sper ca între Cottbus, Spremberg, Senftenberg, să mă pot rupe de *Totes Holz*.

Am acceptat la Loccum, dar vreau să schitez discursul abia la sfârșitul lui aprilie (Berlin) și să îl scriu de la începutul până la mijlocul lui mai. Șapte pagini reduse la esență.

Ieri au fost aici la cină Ginter de Bruyn și preotul Harig: sparanghel, cartofi fierți în coajă, șuncă. Ute și de Bruyn s-au întreținut numaidecât despre heliotrop și alte plante de-ale lui Fontane. (De îndată ce nu mai lucrez regulat la manuscris și desenul trece pe primul loc, ortografia îmi devine nesigură.)

Astă-seară în biserica Sf. Petru urmează să aibă loc discuția cu de Bruyn și Loest: despre Germania, simplă și dublă, până ne-a ieșit pe nas.

Behlendorf, 9.04.'90

Așa a și fost. În biserica Sf. Petru, rece, cu o instalație de amplificare proastă. Loest a considerat că trebuie să mă numescă „pesimistul națiunii”, pentru ca apoi să zugrăvească în culori sumbre situația din R.D.G. Günter de Bruyn a evidențiat faptul că e de altă părere decât mine, în pofida acordului. Să fie mania autorilor de a se remarca? Doi colegi relaxați și dragi mie încep să se distanțeze de îndată ce discuția devine publică, ceea ce pe mine mă provoacă iarăși să subliniez distanța creată verbal. Un trio indispus, care stârnește indispoziție, încă deprimant și dimineța, la trezire.

Behlendorf, 11.04.'90

La telefon: Ingrid e abătută. După moartea surorii ei a fost cu Nele la cea de-a optzeci și treia aniversare a mamei ei, care nu e în stare să perceapă nici moartea fiicei, nici pe fiica rămasă în viață și nici pe fiica acesteia.

Mâine urmează să depună jurământul conducerea primei Volkskammer „liber alese”.

În penultimul număr din *Spiegel*, un articol despre firmele de pompe funebre care știu să facă afaceri: sicrie postmoderne. Iar mâine vreau să văd și altceva: cu Bruno la meciul de fotbal St. Pauli – Stuttgart.

De la Buchen la Berlin, 16.04. '90

După douăsprezece zile la Behlendorf, iar pe drum: aproape de Cottbus, în zona cu lignit. Poate că reușesc să mă distanțez de *Totes Holz* desenând peisaje. Ultimele douăsprezece desene mari în cărbune, plus două desene în cerneală din popenchi neobișnuit de timpurii, de pe pajiștea din livadă, sunt de fapt o încheiere bună.

Aștept cu o nerăbdare moderată R.D.G.-ul de după alegerile din 18 martie. Între timp Marea Coaliție, despre care nu se poate spera decât cu reținere că va dezvolta o conștiință de sine în fața guvernului de la Bonn, rezistă. Acum, când Lituania trebuie să se aștepte la un război comercial, probabil că următoarele zile vor fi marcate de criză. S-ar putea ca americanii să își aleagă un alt stereotip de dușman. Și georgienii, și ucrainenii vor încerca să profite de slăbiciunea Moscovei. O situație care ar putea naște dintr-odată o serie de pericole.

De Paște au fost la Behlendorf Bruno, Malte și Hans. Ute a reușit să ne trimită pe mine și pe cei doi fii să căutăm ouă în grădina udată de ploaie. Bruno, care plecase mai înainte, ar fi participat cu siguranță și el. Convorbire telefonică cu Laura: se pare că Ralf ar putea fi angajat permanent la Bärenreiter. O grijă mai puțin, îi amintesc Laurei de călătoria noastră în America de acum

aproape un an.

Pentru *Unkenrufe* ar fi de meditat la acutizarea naționalismului în Lituania și, în consecință, la periclitarea cimitirului polonez: doar cimitirul german înflorește!

Cottbus, 17.04.'90

Am fost luat de la Bahnhof Zoo. Două ore de drum cu mașina până la Cottbus. Mâncăm cu Metag (Jimmi) la hotelul Lausitz. Mai târziu, cu prietena lui Metag la Cottbuser Hof. Ea este contabil-șef la o întreprindere care comercializează spermă de taur și de vier. Amândoi sunt siguri, la fel ca mine, că reforma monetară (1 iulie?) va fi un eșec total, deoarece marca vest-germană (atât de așteptată) este cheltuită imediat pentru produse din și călătorii în Occident – Paris, Italia, Spania –, așadar se scurge înapoi în Vest, fără să resusciteze economia R.D.G. Dimpotrivă: toate produsele de aici devin nevandabile, iar firme vor da faliment, chiar și acelea care s-ar fi putut dezvolta în mod cert.

După vizionarea întreprinderilor din R.D.G., „investitorii” vest-germani sunt interesați numai de vânzare. E de așteptat o armată de juriști specializați în administrație (pentru organizarea landurilor): funcționari coloniali. Oamenii din R.D.G. vor fi din nou „păcăliții”.

În pasajul pentru pietoni, un bilet care anunță că se caută reprezentanți pentru mărfuri vest-germane în consignații și spații de depozitare. Frumos (și ca de pe o altă planetă) teatrul Jugendstil din Cottbus.

Cottbus, 18.04.'90

Desene pe ambele laturi ale satului Pritzen, în două mine de lignit întinse: satul a rămas până acum pe un istm. Însă dacă și casele se degradează, satul ajunge „la scadență”. Pritzen se întinde pe o latură a șoselei ce duce la Senftenberg. Seara, când am mers la lectura publică de la Senftenberg (*Plebeii*); axa. revăzut mina de lignit situată

chiar înainte de Senftenberg, acum acoperită [de plante], totuși recognoscibilă, în apropierea căreia am fost rănit în 20 aprilie 1945 pe drumul ce duce la Spremberg.

Terenul nisipos al Brandenburgului. Mina în contrast cu peisajul adorabil. Desenez cinci foi sub razele soarelui, între averse. Abia după-amiază mă izbește intensitatea radiației solare. Chiar și soarele care apunea avea un efect înspăimântător. Sunt sigur că stratul protector de ozon este vătămat mai tare decât bănuim, știm, presupunem. Peste tot înflorește, cu șase până la opt săptămâni prea devreme, liliacul.

Lectura de la Senftenberg la Casa Asociației Culturale. Discuție bună, care dă de gândit.

Seara: astăzi alte cinci desene în apropiere de Spremberg, vizavi de Schwarze Pompe și de Hoyerswerda. Areale de exploatare spațioase, în care excavatoarele dispar în negru ca niște insecte uriașe. Soare arzător. Mirosul de gaz de la Schwarze Pompe. Sunt epuizat în urma efortului de a desena. Azi vin Nele și Ingrid cu o prietenă. Seara intensă, cu Baby Sommer la baterie.

După un somn scurt: îmi arde fața.

Cottbus, 19.04/90

Spectacolul cu Baby Sommer mai că s-ar fi dus de râpă, deoarece el nu a vrut să apară într-un asemenea „șopron sumbru” din Casa Tineretului⁶⁸; a spus că nu i se poate pretinde așa ceva. Incitat de soția sa, Heidrun, a refuzat să apară. Ea a spus că, în schimb, aş putea citi eu ceva. Metag mi-a cerut sprijinul. Apoi nici n-a mai fost dificil să-l facem pe Baby să-și schimbe părerea, mai ales că ea s-a ținut acum deoparte.

— O (ultimă) manifestare bună. Nele a stat în primul rând.

Primele zile sub un cer înnorat. Nele și Ingrid vin cu

---

68 în original: Haus der Jugend.

mine la minele de lignit. Ingrid e încă deprimată și hăituită la muncă. De ce trăiește singură această femeie deșteaptă, frumoasă și dificilă în rectitudinea ei – cu Nele, desigur, însă depinzând totuși numai de ea însăși?

Ultimele desene în mina mare de lignit, pe o latură a drumului către Senftenberg, iar la urmă două coli de la marginea minei, lângă orașelul Altdoborn, care, cu castel, cu parcul castelului, te invită să rămâi. Mă voi și caza acolo câteva zile, pentru a putea desena (fără mașină) la fața locului. Mina mare, de necuprins cu privirea (circa 40 până la 45 de metri adâncime), m-a vrăjit.

— Ingrid și Nele veniseră și ele și am avut un picnic vesel la marginea minei, chiar lângă halda de gunoi, unde Nele a găsit o jumătate de cadavru de cal.

Acum o oră de liniște – Nele și Ingrid au plecat –, apoi la Hoyerswerda, pentru lectura din *Die Rättin*.

Cottbus, 20.04.'90

Azi se împlinesc 45 de ani de când am fost, la 17 ani, în regiunea asta. Am revăzut, dacă nu locul exact, atunci măcar mina de lignit, între timp acoperită de vegetație, din imediata apropiere a Senftenbergului, lângă care am fost rănit în ziua ultimei aniversări a lui Hitler. Satul în care am stat în arest într-o pivniță, împreună cu un caporal, din cauza „îndepărtării de trupă” (ordinul lui Schörner) și pe care mi-l aminteam drept Peterlein se numește Petershain și este așezat lângă Cottbus și Senftenberg. Caracterul accidental al supraviețuirii mele a fost dovedit aici în puține zile, în locuri diferite.

Astăzi înapoi la Berlin, cu Reichsbahn⁶⁹.

De la Berlin la Buchen, 21.04.'90

De la o zi de naștere la alta. Masa supraîncărcată a

---

69 Societatea de căi ferate din Republica de la Weimar, în Germania național-socialistă, apoi, după întemeierea Republicii Federale Germane în 1949, din rațiuni de ordin juridic, în R.D.G.

lui Nele: copil unic. Am ajuns imediat după ora opt cu *Brehms Tierleben*⁷⁰, ediția pentru copii, și am luat trenul de 9.35. Ah, de n-ar fi copilul, pe care îl iubesc...

Aseară, până târziu, cu Raoul și Beatrice. Vor să se căsătorească abia în decembrie, din cauza alocației pentru creșterea copilului. Beatrice s-a bucurat de lănțișorul indian de argint pe care i l-am dăruit Ute și cu mine la nașterea Rosannei. Lui Raoul i-am dat cinci sute de mărci est-germane câștigate de mine, onorariile pentru lecturi. Mai întâi a fost dezamăgit – numai marca vest-germană contează –, apoi a priceput caracterul special al darului.

Mă bucură gândul la cele două zile în Behlendorf și la Ute. Vreau să încerc să lucrez pe cele paisprezece schițe. Epilogul la *Totes Holz*, să citesc ultimele corecturi. Procesul unificării germano-germane devine, din lipsa unei idei și a unei viziuni politice, un teatru provincial. Interesul meu scade și doar furia îmi mai permite să particip. Cu toate acestea, vreau să mă încartiruiesc anul acesta (concentrat asupra desenului) la Espenhain, lângă Leipzig, și la Altdoborn, lângă mina de lignit. Pe la sfârșitul lui iulie, începutul lui august. Privirea mea este încă îndreptată către interiorul minei. Depozitele conice de deșeuri. Printre ele, lacuri alimentate de apa freatică. Deasupra, zgomotele făcute de benzile transportoare. Dispozitivele de transport, asemenea unor insecte uriașe. Oameni nu se văd aproape deloc sau foarte rar. Apoi, dintr-odată, prin megafoane, o voce limpede, cu nuanțe brandenburghez-berlineze, care anunță ce benzi transportoare pornesc sau se opresc. Doi căpriori în acest pustiu lunar. Oare cum arată aici luna plină pe furtună?

— Ochii îmi lăcrimează mai tare decât înainte. Și asta de la Calcutta. Sau e vârsta?

---

70 Enciclopedie de zoologie a lui Alfred Edmund Brehm, apărută pentru prima dată în perioada 1863-1869.

Behlendorf, 22.04.'90

Epuizat după zilele de naștere și, probabil, după călătoria scurtă și solicitantă în Lausitz. Cele paisprezece desene, întinse pe podea, îmi par străine, însă mâine vreau să schițez una până la două coli mari: în creion.

Convorbire telefonică mai lungă cu Antje Vollmer. Vrem să ne întâlnim la Loccum și să urzim ceva.

Afară domină o primăvară prea timpurie, neimpresionată de zbaterile omenеști. îmi amintesc liniștea din mina de lignit, de care aparține, fără a întrerupe liniștea (deoarece îi este subordonată), zgomotul continuu al benzilor transportoare. Nu am avut putere și timp să fac schițe suplimentare în jurnal.

Lituania și niciun final: acum sub blocadă. Care este atitudinea Poloniei față de situație? Tace.

Behlendorf, 23.04.'90

Ieri și azi am început două coli în format mare – creion și cărbune: mina de lignit dintre Spremberg și Hoyerswerda. Mâine iarăși la Berlin. Acolo vreau să concep discursul pentru Loccum: „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten”⁷¹. În primul rând locul și alegerile, în al doilea rând dominația mărcii vest-germane, în al treilea rând discursul sacadat al partidelor, în al patrulea unitatea afirmată, în al cincilea salvarea nechibzuită prin uniunea monetară, în al șaselea consecințele, în al șaptelea ultimele propuneri din Piața Păcăliților. De asemenea, ar trebui să spun câteva cuvinte despre încrederea din R.D.G. și înstrăinarea crescândă a R.F.G.

De la Berlin la Buchen, 27.04.'90

O seară veselă cu Hélène și clanul Schröter, însă Veronika pare încordată, în special lângă înfloritoarele ei fiice, Jette și Katharina. Stefano devine tot mai tăcut.

---

⁷¹ „Câteva perspective din Piața Păcăliților”.

Christoph, primul soț al Veronikăi, laconic. În ziua următoare, masa cu Nele și Ingrid. Prietenia noastră e favorizată de distanță. Apoi, la televizor, știrea despre atentatul asupra lui Oskar La Fontaine: ca o pecetluire a situației politice. Nu mi-a venit să cred mai târziu că tot răul a fost spre bine și a împiedicat ce-ar fi fost mai grav. Cu toate acestea rămâne incert dacă Oskar va mai avea destul timp ca să demonstreze că lui Kohl i se aplică povestea cu hainele cele noi ale împăratului. îi lipsește o viziune opusă și limpede. În politica de zi cu zi el trăiește în mod vizibil de azi pe mâine.

Când tocmai dictasem discursul pentru Loccum aproape până la sfârșit, Ute mi-a spus că întâlnirea de acolo a fost contramandată. Acum vreau să fac din el, într-o a doua versiune, un articol. îi mai lipsește reprezentarea tristeții care s-a așternut asupra R.D.G. și care m-a cuprins și pe mine.

Iar ieri o *Herrenabend*⁷² cu Peter Schneider și Delius. Schneider povestește despre câinii-lupi de pe frontiera R.D.G.-ului, care nu sunt răi, deoarece (din cauza permanentelor schimburi de gardă) au avut contact strâns cu prea multe persoane. Relaxantă discuția noastră, deoarece pozițiile ne sunt apropiate și ne permit o cordialitate care altfel mai apare doar rareori între scriitori.

Iar astăzi, când am adunat pentru Trautwein, pentru arhiva Academiei de Artă, materialele pe care vreau să le las încă din timpul vieții, am găsit în arhiva mea mape cu piese de teatru din tinerețe: *Das Kartenhaus*⁷³, *Der Tisch*⁷⁴, texte uitate. În plus, mape cu poezii nepublicate. Ar trebui să pun câteva dintre ele în mapa de atelier.

---

72 Seară a domnilor.

73 Casa din cărți de joc.

74 Masa.

Ingrid a adus fotografii de la minele de lignit. Și una cu o lozincă roșie, de 1 Mai, care se găsea în halda de gunoi de la marginea minei.

Aeroportul Köln, hotelul Holiday Inn / Bonn, 1.05.'90

Înainte de zborului de mâine cu Weizsäcker în Polonia. Deoarece German Wings, o companie aeriană Burda, a dat faliment, am obținut doar un zbor Lufthansa până la Düsseldorf, de unde m-a luat deputatul CDU Würzbach (pe vremuri secretar de stat în Bundeswehr) cu o mașină comandată.

E ciudat să stau singur la hotel, deoarece aproape toate călătoriile mai lungi le fac cu Ute. Și mai ciudat să cinez singur: un steak argentinian cu cartofi Idaho în folie și cu smântână dulce-acrișoară.

Însă de fapt sunt tot la desenele mele, peisajele din zona de exploatare a lignitului, și la textul „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten”, pe care l-am rescris în ultimele două zile, ca să intre săptămâna viitoare în *Zeit*.

— Resping uniunea monetară făcută acum și fără măsuri economice preventive și prevăd un dezastru. Dacă va fi să se întâmple contrariul, adică banii să rămână dincolo, iar economia să înceapă să funcționeze, îmi voi pune întrebări în legătură cu abilitatea mea de judecată politică.

Aștept cu bucurie călătoria în Polonia? Nu prea. Pentru că discursurile președintelui federal, oricât s-ar strădui el, nu-i pot oferi Poloniei nicio garanție cu privire la Germania. Însă rămân deschis în fața unor surprize plăcute. Teamă de vizita la Treblinka. Astăzi un soare de o intensitate neliniștitoare, ca în Lausitz. Sunt tot mai convins că motivul este stratul de ozon deteriorat. Ochii mei lăcrimează, însă asta are de-a face mai degrabă cu vârsta.

Zborul Bonn-Varșovia, 2 mai '90

Stau lângă Dedecius. Acest amestec ciudat de la vizitele de stat în Polonia: unul, doi oameni din domeniul literaturii – la Brandt, în 1970, am fost Lenz și cu mine –, apoi reprezentanți ai bisericii și nobilime prusacă, de data aceasta chiar și contesa Dönhoff și doi Bismarck deodată – unul fost director la Goethe-Institut, celălalt președinte al asociației de compatrioți din Pomerania. Interesant cum se reglează protocolul cu ajutorul unor mici broșuri. Totul foarte strâns. Mă bucur că voi asculta imnul național polonez, singurul, din câte știu, pe care se poate dansa. Dedecius spune că Dombrowski, mareșalul sau generalul atât de cântat, a avut o mamă germană și că vorbea o poloneză stricată. Weizsäcker a pornit cu oaspeții mașinăria de conversații scurte.

— Oare o să-mi mai vină idei pentru *Unkenrufe*?

După sosire, baletul militar. Mergem cu microbuzul în spatele limuzinelor. La zece patruzeci și cinci, la Mormântul Soldatului Necunoscut, depunerea de coroane și discursul unui ofițer despre înfrângerile și victoriile polonezilor. Mormântul este o rămășiță a Palatului Saxon de odinioară. Apoi drumul la monumentul răscoalei din 1944: depunere de coroane. După aceea – numai oaspeții – la Ministerul Culturii și Artelor, apoi la casa de oaspeți Parkowa: masa. Apoi odihnă. Recuperez somn. Citesc Laurence Sterne, *Călătorie sentimentală* – și imediat, stârnit de perechea de îndrăgostiți germano-polonă.

Unkenrufe este din nou accesibil. În acest registru stilistic, să trec lejer de la evocarea narativă din scrisori la simpla citare a scrisorilor. Astfel povestitorul ar putea să relateze și sfârșitul celor doi, accidentul de mașină: deoarece mai înainte perechea a fost jefuită (din pradă fac parte și scrisorile), poliția nu găsește acte de identitate, nu găsește indicii privitoare la acele persoane. De aceea sunt

înhumăți, fără nume, într-un cimitir sătesc. Povestitorul ar putea găsi scrisorile la un târg de lucruri furate; sau cel ce povestește e un intelectual italian care, decăzut social, se hrănește din furturi; sau pur și simplu domnește spiritul povestirii... totul încă neclar, însă Sterne este un indiciu!

Am apucat ceva din frigider, în care erau trei sticle, altceva nimic. Am crezut că îmi torn apă minerală și am băut votcă – și tocmai mi-am vârât în gură, în locul unui *cigarillo*, o jumătate de grisină cu sare și am tras, am tras zdravăn din ea.

Cu Dedecius în Sächsischer Park, o grădină vastă, plină de copaci bătrâni, drumuri ramificate cu perechi de îndrăgostiți, totul îngrijit, neoglindind nimic din situația economică a Poloniei. Palatul regilor saxoni se restaurează. Mirosul familiar de gudron. Obligatoriu monument al lui Chopin, în stilul patetic-polonez: geniul sub un copac îndoit de furtună. Dedecius fluieră neîntrerupt *Tannhäuser* și povestește despre institutul său. Ne întâlnim cu unul din colaboratorii săi, a cărei soție e poloneză, amândoi la Darmstadt.

Pe tema cimitirelor germano-polone ar putea totuși să-mi iasă o carte veselă, îndrăzneată, care să curgă frumos!

— Acum, la cină la hotelul Victoria. Ne invită Jaruzelski.

Pentru *Unkenrufe*: el ar putea să fi scris un studiu istoric cu titlul „Conexiuni între imigrarea poloneză în ținutul Ruhr și înflorirea fotbalului german”.

Varșovia, 3.05.'90

După depunerea unei coroane la monumentul răscoalei (cu rememorarea căderii în genunchi a lui Brandt din decembrie '70) și la monumentul de la Umschlagplatz⁷⁵, călătoria la Treblinka prin ziua vărată

---

⁷⁵ Umschlagplatz (germ.) - punct de colectare, de transbordare a

de mai. Puțin înainte de Treblinka, văd pe o șură de lemne o spânzurătoare de care atârână o stea a lui David, totul pictat cu alb. Poate că oroarea, incompreensibilul dintotdeauna al genocidului organizat comis asupra evreilor, devine limpede prin cifrele diferite, estimate grosier: o dată opt sute de mii, altă dată un milion trei sute. Pâlcul de jurnaliști plus fotografi care mișunau în peisajul idilic a împiedicat concentrarea.

Apoi (cu întârziere) masa de prânz, oferită de Europaclub în palatul Jablonna. Adam Michnik, splendid de beat. Discursul prea frumos al lui Weizsäcker, discursul mai întins al lui Mazowiecki. Ambele discursuri ar fi avut nevoie de o dezbatere critică. Citat: „Nu ce le-au făcut germanii polonezilor, ci niște oameni altor oameni”.

Apoi expoziția de carte, după traversarea pieței orașului vechi, înconjurați de polonezi uimiți, care nu pricep nimic. Ciudata ediție *underground* a *Tobei de tinichea*, expusă sub sticlă ca un obiect prețios. Apoi o recepție generală pentru germani și conferința de presă, pe care Weizsäcker a ținut-o cu iscusință, însă vădit rece până în străfundul inimii. Acum mă tot întreb ce rost are călătoria asta. Fiindcă în afară de amabilități reciproce, care mâine pot fi iarăși eliminate, nu aduce prea multe. Uimitori doar polonezii, care, biziundu-se în totalitate pe propriile puteri, trăiesc cu un număr de probleme care cu greu ar putea fi redus, trăiesc cu siguranță și din escrocherii: recepție cu masă la palat, chelneri bine pregătiți, bătrânii domni ai literaturii, rezistența lor – alaltăieri încă la închisoare, astăzi noua aristocrație, e drept, scăpătată, însă cu stil. Mi-ar plăcea să fiu polonez?

---

mărfurilor. Monumentul este ridicat pe locul unde evreii din ghetoul Varșoviei au fost strânși și apoi încărcăți în vagoane, spre a fi trimiși la Treblinka, în cadrul acțiunii denumite Aktion Warschau. Unii istorici consideră că ar fi fost cea mai mare comunitate exterminată în cel deal Doilea Război Mondial.

N-aș vrea să fiu nici polonez, nici german, ci să desenez. Mai beau o votcă de noapte, iar mâine, la Danzig/Gdańsk, cuibul...

De la Varșovia la Danzig, 4.05.'90

Din nou baletul militar de pe aeroport, pe o vreme invariabil frumoasă. Azi-dimineață, cu coloana oficială la un cimitir civil de la marginea Varșoviei. Acolo, printre morminte civile poloneze, o cruce simplă de mesteacăn: în timpul unor lucrări de construcție s-au găsit bucăți de uniforme germane și, deoarece în Polonia nu există cimitire ale soldaților germani, au fost înmormântate „compensatoriu”, pentru ca înalții oaspeți de stat, ca Weizsäcker, să aibă acum ocazia să își depună coroana în prezența presei; vai de politicianul care neglijează acest act de cultură absurd. S-ar putea foarte bine ca bucățile de uniformă să fi aparținut unui revoltat polonez ucis, deoarece luptătorii Rezistenței, în lipsa uniformelor proprii, se îmbrăcau în articole de uniformă germane luate ca pradă.

— Somn prea scurt. Mă trezesc cu ochii umflați.

Probabil că va fi totuși nevoie să scriu *Unkenrufe* începând cam din anul 2000, privind retrospectiv spre 1 noiembrie 1989 și dezvoltarea cimitirelor germano-polone de după aceea...

Aterizarea pe aeroportul kașubic; se pare că *tante* Anna a avut gospodăria acolo unde acum se întinde pista de aterizare. Prânz cu Weizsäcker la masă; e relaxat și adoptă imediat, cu un pastor, jargonul bisericesc, care îi este familiar. Apoi o hoinăreală scurtă cu Dedecius și alții – eu ca ghid al orașului – pe Frauengasse și Brotbänkengasse. Apoi la monumentul Solidarnosc, iar înainte biserica Sf. Brigitte. Vanitosul și rotofeiul preot Jankowski. Între timp plesnește și Watssa de demnitate. Discuția președintelui cu studenții de la Universitatea

Oliva. Întrebări bune, răspunsuri prea plate. În fața catedralei din Oliva stau rubedeniile kașube: Marija cu soțul, Kazimir cu soția, mai târziu Agnes cu bărbatul. Stăm la șuetă și râdem în soare, în timp ce înăuntru se derulează programul concertului.

De rămas îmi va rămâne în minte călătoria cu o navă puitoare de mine la Westerplatte. Acolo se interpretează imnul național german: spaima mea. Unde anume s-a aflat nava de linie Schleswig în '39? Trăncăneala militară a unuia dintre frații Bismarck.

Danzig, înainte de plecarea spre Mehrungen, 5.05.'90

Nu, vă rog, iară alte toasturi care delegă orice greutate Europei unificate. Frazele devin tot mai pozitive și nu îngăduie nicio jumătate de propoziție ironică.

— Târziu, mai stau cu Antek și Max la votcă.

Zborul Danzig-Köln, 5.05.'90

De-a lungul întregii zile însorite, cu autobuzul prezidențial, traversăm Vistula prin ostrov - minunatele răchite retezate, spațiul, copilăria, verdele ce apare mereu -, apoi, pe lângă Elbing, la Mohrunge, la muzeul Herder din castelul Dohna și mai departe, la Frauenburg, în turnul lui Copernic, la prânz la episcop, în sfârșit, ca moment de încheiere, inaugurarea unei conducte de alimentare cu apă în apropiere de Elbing, apoi la aeroport.

Priveliștea din turn peste golf, în direcția Kahiberg, și la dreapta, spre granița sovietică. (Curând această parte a Prusiei Răsăritene va fi izolată de îndată ce Lituania va deveni independentă.) Berzele din jurul bisericii mănăstirii.

Prusia Răsăriteană, ostrovul, acest pământ oprit în timp. La Mohrunge, săteni care bat prietenoși din palme, copii cu chipuri de carte poștală ilustrată.

Acum, deoarece avionul aparținând Luftwaffe (încă)

nu poate survola R.D.G., trecem de Rügen, de Hiddensee, și în câteva minute, în timp ce se servește masa, ajungem deasupra [insulei] MON. (Mi-e dor de Ute.)

De la Köln la Hamburg (cu trenul), 6.05.'90

Zborul de ieri de la Danzig la Köln, această accelerare care înghite timpul, nu mi-a permis să ajung, de aceea la început am purtat dialogul cu Thmâs Kosta (la Mondial) ca și când aş fi fost absent. Hans Werner Richter a căzut pe stradă. Venirea lui la Praga este pusă în pericol. Kosta povestește că gelozia și invidia scriitorilor acompaniază într-o măsură tot mai mare activitatea lui Havel ca președinte al statului.

Să revin în republica federală înseamnă să-mi percep distanța tot mai sporită față de Germania „mare”. Ea nu poate fi țara mea în felul acesta. Va trebui, probabil, să-mi iau rămas-bun (prin cuvinte).

Nimicitor cum pripa lui Kohl este întărită de pofta necugetată de călătorie a ministrului său de Externe, dacă nu deștept, atunci viclean, ca și cum ar vrea să se întreacă unul pe celălalt. Adorabilă soția lui Weizsäcker, care, după cum am văzut la întoarcere în „cabina prezidențială”, ține un jurnal de călătorie. (Tânăra și frumoșica agentă de securitate poloneză, care o trăgea de fiecare dată de mână afară din mulțime.) Toți au căzut de acord asupra unui lucru: trei zile de liniște la Frauenburg ar fi fost cea mai bună încheiere a călătoriei.

Personaje: frații Bismarck, diferiți - Claus von este mai vârstnic cu un an și jumătate, iar mai tânărul Philipp tot trăncănește despre „dreptul la patrie” sau își cultivă amintirile militare.

Ofițerul Bundeswehr, însoțitorul militar al președintelui, a uitat să execute salutul militar la intonarea imnului național, iar când s-a cântat imnul german pe Westerplatte, aproape că a ratat salutul.

La proiectul hidrotehnic: băiatul polonez în vârstă de vreo 13 ani ciupește un bas, i se alătură o fetiță de 12 ani, ce mângâie coardele contrabasului: o pereche frumoasă.

Am dansat câteva măsuri cu Barbara, secretara președintelui, când orchestra țărănească a interpretat o mazurcă. Costumele grupului sunt de la Cracovia. Conducătorul proiectului, care cântă la acordeon, le-a adus și le-a transplantat la Elbing.

Agnes primește 300.000 de zloți pensie. O pâine costă 2.300 de zloți. Când eram la Gdańsk, *Hundejahre* a apărut într-un tiraj de 50.000 de exemplare și s-a comercializat imediat pe piața neagră.

Mă bucură gândul la Ute, la Behlendorf, la desenul început, până și la câine.

— Cu siguranță nu la rezultatul alegerilor comunale de astăzi din R.D.G. Peste tot înflorește (prea devreme) rapița, însă în mod deosebit de-o parte și de alta a Vistulei.

De la Behlendorf la Berlin (cu trenul), 11.05. '90

M-am detașat prin desen de călătoria prezidențială (nu de Polonia): cărbune și creion, în alternanță. Ieri polemica mea împotriva uniunii monetare a apărut în *Zeit*, sub un alt titlu. Între timp a descoperit și *Spiegel* tema escrocheriei cu DIN, iar Augstein îi scutește pe cititori de epistolele sale germano-naționale de luni. Ieri a venit paginarea epilogului la *Totes Holz*. Voi face imediat corectura.

Moartea lui Irmtraud Morgner. Însmormântarea mă aduce la Berlin. Smulsă din lucrul la cel de-al treilea volum al trilogiei ei. După Johnson (sau alături de el), este singura scriitoare epică de prestigiu care și-a găsit materialul de lucru în sedimentele R.D.G.

Va fi, probabil, necesar să scriu pentru a treia oară despre Germania: după uniunea monetară. Pentru mine totul duce la despărțire sau distanțare.

Zborul Berlin-Hamburg, în seara de 11.05.'90

Cu Ingrid, de la Paris Bar la cimitirul central lichtenberg. Nu foarte mulți participanți la funeralii, judecând după importanța lui Irmtraud Morgner. De exemplu, a lipsit noul președinte al Uniunii Scriitorilor, Rainer Kirsch (ca să nu mai vorbim de Kant și de alte mărimi din

R.D.G.). Gerhard Wolf a vorbit bine, însă prea încet, murmurat, apoi Alice Schwarzer, care a vorbit în prezența mamei despre copilăria grea, marcată de lipsuri, a defunctei.

Apoi parastasul la hotelul Unter den Linden (fără Ingrid, care avea o consfătuire cu Naumann de la Rowohit). În scurt timp, prea repede, am ajuns la tema viitoarei colaborări dintre editurile Aufbau și Luchterhand. Faber nu vrea să se decidă ferm. Gerhard Wolf susține propunerea mea de a continua tradiția colaborării în domeniul edițiilor de buzunar. Christa Wolf spune că nu înțelege nimic din asta.

În Nietistrasse Eva Honisch și Trautwein au găsit multe manuscrise cu texte dramatice vechi. Acum vine să mă ia Bruno.

De la Behlendorfla Rostock (în mașină), 12.05.'90

Cu Ute și Bruno. Amândoi au acest stil de a zâmbi superior la adresa mea, de cele mai multe ori drăgălaș, uneori și ofensator. Îi face să zâmbească împrăștierea mea, pare-se că și neînfrânta mea conștiință de sine, persoana mea.

Ieri, discuția despre alegerea cimitirului. Ute, care vrea să-și coasă singură cămașa mortuară, încă nu știe unde. Eu m-am decis pentru Berlin, pentru micul cimitir Friedenauer. Discuția a fost inspirată de relatarea mea despre înmormântarea lui Morgner: ea se odihnește (conform dorinței ei) pe un rând transversal față de primul

ei soț, Paul Wiens, despre care se spune că ar fi fost agent Stasi. Vizavi de Wiens, mormântul lui Herbert Nachbar; din numele lui, scris cu litere din metal, lipsește N-ul.

La Rostock este expusă expoziția Bremer Block, cu desenele mele de la Calcutta. Voi citi din *Zunge zeigen*.

— Măine, alegeri în NRW⁷⁶ și în Saxonia Inferioară.

În mașină, de la Rostock la Behlendorf, 13.05.'90

Expoziție bine panotată a Bremer Block la Kunsthalle⁷⁷: șaptezeci de coli cu Calcutta. Lectură în fața unui public atent. Rostock, într-o stare mai bună decât Wismar și Stralsund. Se dovedește că directoarea de la Kunsthalle a stat cinci ani în Africa (Kenya) și e specialistă în *makonde*. La discursul introductiv, locuitorii din Bremen sunt încă afectați de scandalul literar de la Bremen din anul 1960: refuzul premiului pentru *Toba de tinichea*. Bizară această penitență târzie.

Ar trebui să alcătuiesc un volum de buzunar cu al treilea articol despre cele două Germanii, cu texte intercalate din călătoriile mele în R.D.G., călătoria în Polonia, călătoria la Praga: șaizeci până la șaptezeci de pagini.

Pentru *Unkenrufe*: să includ acțiunea „Eutanasia” ca stimulare a cazurilor de deces într-o servirea unui scop.

Behlendorf, 15.05.'90

Alegerile au decurs altfel decât m-am așteptat. Avantajul la limită din Saxonia Inferioară permite o coaliție roșu-verde și o majoritate în Bundesrat. Rămâne discutabil însă dacă social-democrații vor folosi acest avantaj.

Iar ieri, discuția cu Pörner de la Leipzig, moderată de Stephan Lohr de la NDR, pe Programul Trei. Amândoi considerăm, de acord unul cu celălalt, că urmările uniunii

---

⁷⁶ Nordrhein-Westfalen - landurile Renania de Nord-Westfalia.

⁷⁷ Muzeul de artă contemporană din Rostock. Ca substantiv comun, Kunsthalle înseamnă galerie de artă.

monetare vor fi dezastruoase. Emisiunea s-a transmis azi după-amiază.

La prânz, pe când vizitam un atelier de cioplit piatra de la Ratzburg, spre a găsi un granit pentru terasa și scara noastră, complexul de pietre funerare, împreună cu perioada petrecută de mine în piatrăria de la Düsseldorf, s-au intersectat cu proiectul *Unkenrufe*: două firme de cioplit piatra și de pietre funerare aflate în proprietate germană angajează ucenici polonezi. În vitrinele magazinelor trebuie expuse pietre funerare germane vechi, din perioada anterioară lui 1945. Pe una din aceste pietre scrie „Nimic din ce e pe pământ nu durează veșnic”.

Dacă aş vrea să folosesc acest jurnal ca fundament pentru o carte pe care s-o public, atunci planificată carte *Unkenrufe* ar trebui să se dezvolte în serii, frânturi și reflexii în intervalul de timp din noiembrie 1989 (Sâmbăta Morților), așadar dinainte de căderea Zidului, până la alegerile din întreaga Germanie; de asemenea, acolo și-ar putea găsi locul și textele care au luat naștere în această perioadă, de la cuvântarea ținută la congresul SPD la „Kurze Rede eines vaterlandslosen Gesellen”⁷⁸ și de la „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten” până la un discurs care mai trebuie scris. Acestora li s-ar putea atașa varianta definitivă a *Unkenrufe* – sau povestirea ar apărea în același timp, sub formă de carte.

Behlendorf, 18.05.'90

Tocmai am urmărit la televizor semnarea tratatului interstatat de către miniștrii de Finanțe Romberg și Waigel. Iarăși un „ceas istoric”. Suportul material al semnării tratatului a fost masa de scris a lui Adenauer, pe care a fost semnat deja și tratatul fundamental pe vremea lui Willy Brandt. Verzii nu au fost prezenți. Vogel a rugat să fie scuzat, invocând „agenda de lucru”. Se pare că SPD va

---

⁷⁸ „Scurt discurs al unui flăcău fără patrie”. 104

vota tratatul în Bundestag și în Bundesrat. Dacă acest lucru se va întâmpla fără o modificare consistentă, zilele mele ca membru SPD sunt numărate.

Ieri, manifestația Inițiativei Electorale SPD la Lübeck, cu miniștrii Jansen, Bull, Klingner, Bohrk. Un exemplu de informare bună. Tipic însă faptul că R.D.G. a fost amintită numai colateral, doar atunci când au fost atinse interese ale R.F.G.: centrala atomică Greifswald, articolul 218. Am vorbit la sfârșit și nu am lăsat niciun dubiu asupra distanței mele tot mai mari față de SPD.

Alaltăieri la urolog. Hemograma, urina, toate bune și normale. Doar o ușoară hernie în stânga, deoarece se pare că incizia s-a închis prost după operație. Un rău mic, cu care se poate trăi.

Astăzi e gata a douăsprezecea coală în format mare cu peisaje din zona minelor de lignit. Șase coli în cărbune, șase în creion. Vreau să merg la mijlocul lui iunie la Altdoern și să mă cazez trei zile acolo, la marginea minei.

Behlendorf, 21.05.'90

Din nou, impulsionat de vizita lui Steidl, creez două litografii în format mare pe hârtie de transfer: buturugi în format vertical. Una din ele urmează să devină afiș pentru Oskar L. dacă - și deja mă invadează, amatoricește, politica - rămâne candidat. În mod justificat, O.L. a pus condiția respingerii tratatului de stat în forma sa actuală. Vogel încearcă să armonizeze fracțiunea cu landurile cu guvernare SPD. Așadar, un afiș la cerere și numai pentru cazul acesta: „Să mergem cu Oskar în pădurea moartă”.

Mâine mergem la Praga, via Dresda: să vedem ce a mai rămas din Grupul 47.

La sfârșitul săptămânii au venit în vizită Maria Rama și Fritze Margull. Memoria Mariei, care păstrează tot ce are legătură cu familia mea și cu femeile mele, în ordinea în care s-au succedat. Povestea cu Franz, care, în semn de

protest (împotriva bombelor atomice), se atârna într-un copac cu un dispozitiv de spânzurare special, conceput de el, și îi scutură mâna unui turc îngrozit, ce îl atinge cu sfială. Sau rugăciunea lui Franz, răătăcit, la 16 ani, în Laponia: „Doamne, nu mă lăsa să mor. Sunt încă atât de tânăr”. Sau cum Franz nu mai vrea să-l cheme Grass și își caută (zadarnic) în registrul de adrese un nume nou.

Praga, 22.05. '90

De la 9.30 la 18.30 Ute ne-a dus prin Berlin și Dresda, fără nicio oprire mai lungă, cei șapte sute de kilometri până la Praga. Tomás Kosta și soția lui erau deja la hotelul Atlantik. Am mâncat împreună înainte ca ei doi să plece la concert: după douăzeci de ani, din nou la Filarmonica din Praga cu Václav Neumann. Noi am mers la pas prin orașul vechi. (De altfel, la hotel ne-a dus un taxi pe drumuri necunoscute.) De-a lungul unei străzi principale, Graben, pe stâlpii de afișaj e lipită istoria Cehoslovaciei: de la întemeiere, după Primul Război Mondial, până la Primăvara de la Praga și la scurta perioada Dubček din 1968. Rareori am văzut istoria documentată atât de impresionant: procesul Slánsky, tânărul Pavel Kohout încă de partea comuniștilor.

Când vrem să bem o cafea, portarul hotelului ne invită la masa lui de pe terasă, unde stă la o șampanie rusească, împreună cu soția și fiul lui, după terminarea zilei de lucru. Admirația lui mărginită, fără limite, pentru vest-germani; disprețul lui pentru est-germani, polonezi, ruși. Până la urmă vrea să cumpere mărci vest-germane, pentru că, din câte spune, mâine e ziua de naștere a fiului său, care ar urma să primească în dar un aparat de ras Braun și un casetofon. Dezamăgirea lui, fiindcă vreau să schimb doar 100 DIN. Se pare că ne-a invitat la masa lui numai pentru valuta din Vest. Ute e dezamăgită. Oricum, eu văd cât de ușor se lasă corupți oamenii.

Însă orașul vechi – după '68 sunt pentru prima dată din nou aici – nu dezamăgește. O face în schimb călătoria de la graniță până la Praga: o degradare și mai evidentă decât în Polonia și în R.D.G., în contrast cu peisajul vast, cu un aer eroic, deasupra căruia însă plutesc straturi de gaze industriale. Partea cehă a creștelor Munților Metaliferi arată și mai deplorabil decât cea est-germană. Îmi vine din nou pofta să desenez imediat.

Praga, 23.05.'90

Acolo unde a locuit familia Kafka, unde a avut tatăl lui prăvălia, ce a mai rămas din casa în care s-a născut, portalul. Apoi în cea mai veche sinagogă și la cimitirul evreiesc, care a devenit o aglomerare de pietre funerare de când, pe la începutul secolului, aici s-a construit un cartier de clădiri noi, iar pietrele funerare din diversele cimitire au fost transferate în „cimitirul de colectare”. Desenez pietrele în trepte și poziția lor individuală, înclinată. Legătura cu cimitirul comemorativ Treblinka. Printre grămezile de pietre funerare sunt salcâmi. Să stau trei-patru zile acolo și să desenez aceste pietre grăitoare.

Lectură cu actori din *Plebeii* la Teatrul Realist, apoi o discuție de o oră și jumătate. În public, pentru scurt timp, Stepân, fiul cel mic al defunctului meu prieten Vladimir Kafka, plus František Cerny și Josef Cermák. Vremurile de acum mai bine de douăzeci de ani îmi reînvie în minte. Nimic străin. Cerny cu un ton familiar, sceptic, vesel. Celor din Boemia le place să șadă. După aceea la teatru, care e plin, fiindcă se joacă *Asanarea*, piesa lui Havel, președintele. Deoarece este o piesă bazată pe conversație, rămânem doar până la pauză.

Praga înaintea alegerilor. Toți speră ca Forumul să câștige alegerile. Poate că așa e la Praga, dar pe cuprinsul țării? Cât de relativ de fericită e această biată țară, fiindcă nu are un frate bogat.

Dobris, 24.05. '90

Din nou la cimitirul evreiesc, pentru trei schițe, după care, deja cu bagajele în mașină, am urcat la cetate, pentru ca, după masa luată într-un restaurant deloc turistic (friptură de porc cu găluște), să mergem la președintele statului. Forfota anunțării vizitei, numeroasele săli rococo, toate în alb, cu stucaturi aurite, până când, în sfârșit – după ce au plecat radicalii italieni –, stăm împreună cu Václav Havel. Și-a amintit că Anna și cu mine i-am dăruit în 1967 un paté de iepure preparat de mine; eu i-am amintit de masa lui de la munte: găină cu picioare de porc. Discuția a fost sterilă, deoarece Havel, cu toate realizările lui, face deja parte dintre politicieni, care nu sunt buni ascultători. Cu oricine ar vorbi, nu se uită la el. Niciun interes pentru problemele sociale. Savurează faptul că poate merge, ca președinte, printre oamenii obișnuiți și astfel, ca să spunem așa, face surprize poporului. Acolo unde ar fi putut începe o discuție (și o dispută), totul a fost tulburat de Walter Höllerer, care (nechibzuit) a redus totul la vecinătatea culturală dintre Berlin (cu al său Colocviu Literar) și Praga. Dacă mă gândesc la Havel cel din 1967–68, îndărătnicia i-a rămas un punct forte și o limitare. Cu toate acestea rămâne uimitor și demn de admirație că un popor aflat într-o situație dificilă își permite drept președinte un literat (cu o suită de consilieri literați); Germania nu și-a „permis” niciodată așa ceva. (îi amintesc lui Havel de candidatura zadarnică a lui Heinrich Mann în timpul Republicii de la Weimar.)

Apoi, pe autostrada aproape goală, călătoria la Dobris: un castel (conții de Mansfeld după Războiul de Treizeci de Ani) cu labirint și de o frumusețe atemporală. Hans Werner Richter a fost deja aici, cu memoria lui plină de goluri. Au fost și alții: Jürgen Becker, Jochen Schädlich,

Milo Dor... Pe mine mă năpădește melancolia. Abia mai pot să susțin discuții și prietenii moștenite. Această întâlnire, oricât ar fi de bine-venită, o să fie, în ceea ce mă privește, ultima.

De la Dobris la Berlin, 28.05.'90

Până la urmă întâlnirea a decurs bine. Iar Hans Werner Richter a spus la sfârșit: „Ne vedem atunci la anul, dacă o să fiu tot sănătos”.

Berlin, 29.05.'90

Retrospectivă Dobris. După lectura lui Peter Bichsel – două povestiri excelente, cu totul noi și totuși foarte bichseliene – interesul meu pentru literatură a crescut din nou, cu atât mai mult cu cât lecturile următoare au fost de o calitate tot mai bună – și cele ale autorilor cehi. Realmente dezolantă (iarăși) lectura de carte: neputință afectată. Interesantă încercarea lui Delius de a descrie printr-o tiradă pompoasă plantarea unui păr de către vest-germani – cinci autobuze – la Ribbeck, văzută din perspectiva cetățenilor R.D.G. care trăiesc acolo. Lui czechowski, ce-i drept, i s-a părut jignitor că un „autor din Vest” și-a permis să scrie dintr-o perspectivă estică. O temă delicată.

Apoi sâmbătă i s-a decernat lui V. Havel (împreună cu Janka) premiul de carte Friedrich Ebert. Niciun vorbitor german nu a amintit de autorii Grupului 47, în schimb a făcut-o Havel; niciun cuvânt de la Borner, care doar a citit de pe hârtie, despre Hans Werner Richter; obișnuita ignoranță.

În cinci ore și jumătate Ute ne-a dus, pe Helga Novak și pe mine, la Berlin. Ea trăiește în Polonia, în Tuchler Heide⁷⁹, și are, se pare, un prieten braconier (de aici poeziile ei de dragoste îmbătate de natură). Pescuiesc cu minciogul electric păstrăvi și știuci dintr-un pârau.

---

⁷⁹ Pădurea Tuchler (în poloneză Bory Tucholskie) (n.r.). 110

Helga Novak: își trăiește (ca și până acum, cu pașaport islandez) propria viață, bea mai puțin, a devenit rotofeie și mai feminină, aproape sentimentală.

Astăzi i-am scris lui Bjørn Engholm o scrisoare mai lungă, în care i-am motivat concordanța mea de opinii cu O.L. și posibila mea ieșire din SPD în cazul în care Oskar va fi silit să-și retragă candidatura.

Ludvík Vakulik cântând și povestea lui „de-a soarelele și pisica”. Prea mult șnaps de fructe pe parcursul a două nopți. Cearta dintre Bichsel și Schindel. Discursul electoral al lui Havel (trei minute) în piața arhiplină din Dobris. Revederea cu fiii lui Vladimir Kafka, Tomăs și Stepân. František Cerny, care urmează să fie atașat cultural la Bonn. Eu împingându-l pe Hans Werner Richter în scaunul cu roțile. Ute și Helga Novak, două posibile prietene. Lise Aichinger, zâmbind tăcută.

De la Berlin la Buchen, 1.06/90

Rămânem blocați în trafic încă dinainte de intersecția de pe Lietzenburger Strasse. Ingrid trece cu îndrăzneală pe altă bandă. Parcăm, scoatem bagajele și alergăm, ne precipităm, ne împiedicăm, ne îngrămădim spre Bahnhof Zoo. Ajungem acolo cu trei minute înainte de plecarea trenului, urcăm – ne așteaptă Hélène – în vagonul greșit. Ingrid râde afară, deși înainte stătuse ca împietrită, fiind certată cu Nele, care o ia ușor. După ce a trebuit să parcurgem patru vagoane pline până la refuz, încă multă vreme după Potsdam sunt cu respirația tăiată și lac de sudoare. Acum fiicele mele – stau în fața mea și sporovăiesc. Hélène, desculță și împodobită cu lanțuri de la frunte până la glezne, Nele cu o păpușă, drăgălașa și fascinată de Hélène. Ieri Ingrid, Nele și cu mine am fost (cu invitații de onoare) la Circul Roncalli. Stând lângă copil, am putut să mă dedic, complet relaxat, programului pe cât de lejer și de vesel, pe atât de artistic.

După lectura schiței de scenariu pentru *Die Rättin* făcută de Tengiz Abuladze, un rahat mistic, reacționar, a trebuit să scriu o scrisoare de refuz dură. Iar astăzi încă o scrisoare, la fel de neprietenosă, către editoarea E. Raabe, care își manifestă public râca încărcată de invidie față de Steidl. Multe supărări, iar zilele de la Praga și Dobffs sunt deja foarte departe.

Ieri, în *Zeit*, un atac nedrept al lui Greiner împotriva Christei Wolf și o pledoarie în apărarea ei a lui V. Hage. Acum începe dezgustătoarea masacrare și respingere a părerii celuilalt. La Fontaine este din ce în ce mai izolat. Presupun că în curând va lăsa baltă candidatura; sau să aibă oare destul sânge rece pentru a aștepta să vină și ceasul său, la toamnă, când stricăciunea uniunii monetare va fi evidentă?

Mă bucură gândul că îi voi revedea pe Ute, Behlendorful, atelierul meu și desenele și litografiile începute.

La Reinickendorf urmează să se prezinte în noiembrie o expoziție cu 100 de lucrări, „Defrișarea din capul nostru”, pe tema „Totes Holz”. Decisă azi cu Maria.

Însă nu doar supărări: fiicele din fața mea sunt dulci, drăgălașe, comice și, în orice caz, mă fac să nu-mi regret păcatele.

Behlendorf, 5.06.'90

Fiicele mele au plecat ieri. Am fost ocupat cu amândouă, în special cu Nele.

După atacurile lui Serke și Greiner asupra Christei Wolf, a apărut acum în *FAZ* încă o reglare de conturi pe o pagină întreagă: a lui Schirmacher. Cuget la un răspuns cu titlul „Beim Strickedrehen”⁸⁰, care analizează de la cânepa grosieră a unui Reich-Ranicki la urzeala fină a lui Schirmacher și Greiner și sârma răsucită a domnului

Serke, așadar, materialul frânghierilor. Noaptea stau adesea fără somn, apăsător de închipuiri despre o Germanie care nu mai poate fi a mea. Această făptură kohliană: autocrat, patetic, de treabă, dur și condescendent, puternic și făcând pe inofensivul.

Citesc mape vechi. Piese de teatru și schițe din anii cincizeci, scrise la Berlin și Paris. Titluri care mi-au ieșit din minte. La recitare îmi amintesc câte ceva. Lucruri neterminate, care apar mai târziu, transformate, în scene din *Toba de tinichea*, cum ar fi: „Ultimul tramvai”, „Masa”, „Bătutul covoarelor”, „Casa din cărți de joc”. Nu trebuie publicate sub formă de carte! Ciudat să te descoperi atât de străin. Dar stăruie pofta de a trăi iarăși cândva, peste puțin timp, de pe o zi pe alta, doar artistic, decuplat de „trenuri istorice” încărcate cu problemele societății, de a-mi căuta din nou plăcerea în acuarele, de a avea din nou lut lipit de degete, de alte desene delicate, fragile, și, în sfârșit, de poezii. Poate după *Unkenrufe* (dacă voi apuca să fac asta). Aș putea reuși, după Calcutta, *Totes Holz* și peisaje cu mine de lignit, să fiu iarăși – ca într-un protest – jucăuș, ușuratic și fără scop?

În spatele trandafirilor de pe spalierul atelierului o mierlă clocește trei ouă. Fiii mei Franz și Raoul mă roagă să nu privesc situația cu prea mult pesimism. Amuzant cum se percep ei, ca pragmatici.

Behlendorf, 9.06. '90

Ute se întâlnește cu un medic veterinar din Rostock pe nume Jobst. Plec astăzi la Berlin, pentru ca mâine, după inaugurarea bibliotecii Doblin la spitalul Am Urban, să călătoresc la Altdoborn: patru zile la minele de lignit. Poate îmi iese, pe lângă asta, o „Scrisoare din Altdoborn”. Și pregătirea întâlnirii din Reichstag, de pe 16 iunie, când opoziția vrea să constituie un consiliu de conducere pentru o „Adunare Constituantă”.

Pentru *Unkenrufe*: un narator care relatează povestea cuplului germano-polon din scrisorile găsite și salvate ale acestuia, cu citate din scrisori. Vreau să scriu neapărat această carte (ca o încununare a cărților legate de Danzig), doar că îmi lipsește o idee care să determine perspectiva povestitorului.

Deja îmi cultiv „singurătatea” și o protejez prin ironie, la nevoie printr-o demonstrație de voioșie, care se poate intensifica până la veselie.

În timp ce îmi fac bagajul – geanta, sacul cu materiale pentru desen, scăunelul pliant cu trei picioare, mapa cu hârtii și cărțile: Doblin, *Plebeii* mei... –, observ că făcutul bagajelor – împachetatul și despachetatul – ține de atitudinile mele fundamentale. Între acestea, sedentarism temporar, mai scurt sau mai lung (cu bagajele pregătite). Prin contrast cu asta, casele din Berlin, Behlendorf, Portugalia și cabana din Danemarca stând în așteptare, răbdătoare, puțin ofensate, fiindcă la invitațiile lor se răspunde atât de rar și de fiecare dată doar între o sosire și o plecare.

— Așa să rămână!

În timpul călătoriei cu trenul de la Biichen la Berlin

Redactez în tren scurtul discurs pentru inaugurarea bibliotecii pentru pacienți Alfred Doblin. Citesc (după ani) „Über meinen Lehrer Doblin”⁸¹. În vremurile actuale merită să ne amintim de el. Vreau ca la sfârșitul prelegerii – despre Doblin azi – să atrag atenția asupra persecuției ideologice a Christei Wolf, în cazul în care publicul ar fi maleabil.

Altdobern, 10.06. '90

După discursul de la inaugurarea bibliotecii pentru pacienți Alfred Doblin de la spitalul Am Urban, pe care l-

---

81 „Despre profesorul meu, Döblin” - Prelegerea a apărut în volumul *Über meinen Lehrer Döblin und andere Vorträge* din 1968 (n.r.).

am ținut în mare măsură vorbind liber și la sfârșitul căruia am trecut, pornind de la luările ferme de poziție ale lui

Doblin și de la polemicile sale pline de pasiune la apărarea la fel de fermă a Christei Wolf împotriva actualei vânători de vrăjitoare, tipograful de litografii de la Steidl îmi aduce andrucul afișului meu „Pentru Oskar”, care mâine sau în curând și-ar putea retrage candidatura. Apoi vin Nele și Ingrid la ceai și, puțin după ora 16.00, Jimmi, șoferul meu din R.D.G. Plecăm pe o ploaie continuă, care cade de ieri-dimineață, și ajungem la destinație după aproape două ore.

Altdobern e așezat între Finsterwalde și Cottbus, aproape de Calau și Senftenberg. Jimmi Metag mi-a găsit găzduire la bătrâna doamnă Schreck și la fiica ei infirmă: o cameră la etajul întâi, cu pat dublu. Baia se află în locuința de dedesubt. Aflu de îndată că Altdobern are „unii spun cinci mii de locuitori, dar la ora actuală, deh, numai patru mii și ceva”.

Fiica spune: „Asta a început fiindcă pe 18 am votat greșit, da”. Mama spune: „Doar au spus-o toți: numai cu CDU, ăia au banii”.

Mulți locuitori din Altdobern au luat cernoziom la excavarea minei de lignit. „Dar era deja amestecat. N-a crescut nimic pe el; roșiile mele, uite-așa de mici”.

„Numai cooperativa de consum o să rămână din toate”, spune fiica. „Ăia or să se calce în picioare după 1 iulie. Niciun coș de cumpărături n-o să capeți, așa or să se înghesuie”.

E vorba să se continue o jumătate de an cu exploatarea de suprafață. „Ăia speră să-i cumpere cineva din Vest. Toate celelalte au dispărut. Pe vremuri aici era un joagăr”.

Mănânc la Fuchsbau, vizavi și pe diagonală. Odată cu personalul amabil a venit și berea Hacker-Pschorr din

Bavaria. Berea din R.D.G. nu mai poate fi vândută la pahar sau la halbă. Din vremea Blocului de Est au rămas doar supa *soljanka* și, ca fel principal, tocana bulgărească iute ca focul, cu *risotto*. Birtașul se arată optimist: „Știți, oamenii de aici, din zonă, beau mult. Așa că o să meargă ceva și după 1”.

În timp ce mănânc, vine Jimmi Metag să mă salute. Și afacerea lui concertistică va stagna după uniunea monetară. Mai târziu, de la ora 21.00 încolo, stau cu patru femei în camera de zi și mă uit la meciul de fotbal Germania-Iugoslavia din Campionatul Mondial: 4 la 1. Cele patru băbuțe par că savurează prezența mea: sunt cocoșul din ogradă.

Altddbern, 11.06. '90

Înainte de amiază, chiar înainte de 12, când a început din nou să plouă, în spatele spitalului de copii, acolo unde, la groapa de gunoi a Altdobernului, scoarța pământului se rupe până la o adâncime de 45 de metri și unde, pe o suprafață neagră-cenușie proaspăt apărută, a crescut un peisaj lunar tronconic în jurul unui lac, am făcut două desene în cărbune și o schiță, ultima acolo unde drumul îngust de la Altdobern la Pritzen se termină brusc și coasta abruptă se înalță în trepte din lac, de la mare adâncime: potrivit pentru un format vertical.

La întoarcere, în Piața Bisericii. Dau ocol ciudatei biserici, care are un aer de Jugendstil. La stânga, un monument dedicat celor care au participat la război între anii '14 și '18. În dreapta, în fața bisericii, un cimitir foarte îngrijit al ostașului sovietic, cu aproximativ 45 de pietre funerare, decorate cu câte o stea și cu o emblemă la mai mulți soldați.

Panoul de afișaj al comunei promite pentru 16 iunie o ultimă excursie pe mărci est-germane cu autobuzul în

Soltau Heide: 100 de mărci estice plus 12 DIN

vestice (intrarea în parc). În fața primăriei din Piața Bisericii, rezultatul alegerilor comunale din 6 mai. Majoritate absolută a CDU. Pe locul al doilea – însă la diferență mare –, SPD. Una dintre bătrâne a spus ieri: „Nici măcar nu sunt bătrânii, nu; tinerii cumpără ca nebunii numai lucruri din Vest și nu bagă de seamă că strică tot”. Gazda mea, doamna Schreck, vine din Silezia, din Griinau: „Am avut acolo o gospodărie întinsă cât vedeai cu ochii...”

Altdobern, 13.06. V0

Desenez ca în extaz. Ieri cinci coli, azi patru. După cărbune, acum domnește creionul. Nu am apucat încă să lucrez mai departe la „Scrisoarea din Altdobern”, pe care o începusem la restaurantul Park, ca să o transform în „Relatare din Altdobern”. Acest text ar putea fi nimerit pentru scurta cuvântare din Reichstag. După 1, „Introducere: Altdobern și mina”, 2: ar putea fi oare privită mina ca o imagine a distrugerii într-o comparație cu R.D.G? 3: ar fi de spus ceva despre lichidarea tuturor mărfurilor din Industrieladen⁸² din Altdobern, faptul că toate prăvăliile trebuie golite până la 1.07, ca pe rafturile lor să intre numai și numai marfă din Vest. De aici rezultă 4, dezvăluirea înșelătoriei cu economia de piață, și 5, răfuiala cu cei răspunzători: Kohl, Haussmann, Póhl etc. Cei care, după regula adenauriană a „democrației cancelare”, au încropit, sub nasul tuturor instituțiilor democratice, plăsmuirea „Tratatul de stat”, pentru ca 6: articolul 23 să aibă grijă de rest. Însă 7: cum să reușească acum o grămăjoară buimacă de democrați radicali neabătuți să pună totuși iar în practică articolul 146? Oare însăși existența *Anschluss-ulvă*, prin articolul 23, este anticonstituțională? Să se pregătească oare deja o excepție

---

82 Magazin din R.D.G. cu articole și unelte pentru gospodărie, grădinărit etc.; aprox. „Metalocasnică” (n.r.).

de neconstituționalitate?

Din piață și din Marktstrasse văd pe hornul unei fabrici închise un cuib de berze locuit. Orișicât, ceva pozitiv. Am cumpărat de la Industrieladen, unde o lopată costă 7 mărci și o coasă 3 mărci, trei blocuri mari de desen cu hârtie fără celuloză, cu 50 de pfenigi bucata. În prăvălie ziare, toate din Vest, în afară de *Sachsenspiegel*.

Lectura de ieri de la Guben, în fața unui public bun. A urmat o dezbatere lungă. Cu excepția unui cuplu care nu voia să renunțe la speranțe, oamenii au împărtășit în special îndoielile mele privitoare la tratatul de stat. Târziu, la Cottbus, la hotelul Lausitz, care este înconjurat de mașini din Vest.

Gălăgia de pe stradă de la ora cinci încolo îmi împuținează somnul. În fiecare dimineață, la ora 8.00, doamna Schreck și fiica ei mi-au pus micul dejun pe masă. Între timp vestea prezenței mele s-a răspândit în orașel; primarul vrea să stea de vorbă cu mine.

Biserica a fost construită în 1921, după ce vechea biserică a fost mistuită de foc. Despre castel se spune că ar fi fost locuit pe vremuri de un von Witzleben, până când acesta a dat faliment și a trebuit să vândă. Patru persoane obligate la muncă în serviciul comunității fac acum curățenie în parc.

Altdobern, 14.06.'90

Am terminat astăzi două litografii pe hârtie de transfer și am în mapă 13 desene și schițe. Și ieri lectura din *Plebeii*, în fața unei săli pline, a fost reușită. Dezbatere fără întrebări retorice. Înaintea lecturii l-am întâlnit în parc pe primarul Thierbach, independent de pe lista CDU. E plin de optimism, însă nu știe de ce. Am cumpărat de la Industrieladen alte două blocuri de desen și două ascuțitori din masa de faliment a R.D.G. Ultimele mele onorarii în mărci estice. Jimmi Metag îmi va cumpăra de

350 de mărci vinars de la Wilthen.

O privire în mină. Un peisaj ca tocmit pentru veșnicie. Însă și aici, îmi spune primarul, în circa trei ani se va forma un lac între coline, întocmai ca la Senftenberg. Încă mai aud zgomotele uriașelor excavatoare.

Berlin, 16.06.'90

Astăzi după-amiază mi-am ținut în Reichstag (aripa sudică) discursul pentru o nouă Constituție, „Bericht aus Altdoern”⁸³, pe care l-am scris ieri. Apoi a vorbit Ullmann – foarte bine. Apoi totul era să se înece în trâncăneala generală, fundamentâl-democratică. Aici apare celebra întrebare a dependenților de speranță: Domnule Kăstner, unde sunt lucrurile pozitive? După, seara de ieri de la Ingrid, care nu mai are nădejde nici în ea, nici în Nele – care, crede ea, nu are chef de școală și de învățat. La urmă ne-am uitat la fotbal. Iar azi, acum, imediat, cu Veronika și clanul ei la restaurantul grecesc.

Berlin, 18.06.'90

Ieri, spre amiază, la Literaturhaus, în Fasanenstrafie, să citesc poezii în fața copiilor. Am citit la sfârșit, în fața unor copii prea mici și a unor părinți politicoși și neajutorați, poezia „Căsnicie”. Discuție cu o jurnalistă din Berlinul de Est. Am invitat-o la niște bureți galbeni cu *Semmelknödel*⁸⁴. Un flirt într-o după-amiază de duminică: ce relaxant. Ar trebui să-mi permit mai des asemenea gesturi necugetate.

Astăzi iar corespondență. Discursul încă nu a ajuns la *Zeit*. Franz încă nu are viză. Altdöbern s-a îndepărtat foarte tare, iar eu voiam să schițez o poezie: „Cu ochii în mina de suprafață”. Poate când voi desena, în iulie. Ute a ajuns aici cu Maria. Măine spre Polonia.

---

83 „Relatare din Altdoern”.

84 Găluște de franzelă, garnitură specifică bucătăriei din sudul Germaniei, Austria și Boemia.

Poznan, 19.06.'90

După patru ore și jumătate prin canicula sufocantă, de la Berlin la Poznan. Înainte de amiază încă scriu scrisori către Klaus Staeck: critică la adresa manifestului său electoral lipsit de substanță; către O. La Fontaine, căruia i-am trimis discursul de la Altdöbern și căruia i-am cerut o alternativă la „Nu”-ul său lipsit de alternativă: „Bund deutscher Länder”⁸⁵ pe baza unei noi Constituții. Deoarece *Zeit* nu a vrut să tipărească „Altdöberner Rede”⁸⁶ nici săptămâna asta, nici săptămâna viitoare, am vorbit la telefon cu Eisermann de la *Spiegel*. Ei sunt interesați, deși în numărul următor Karasek vrea, se pare, să-și ia avânt pentru a lovi în Christa Wolf. Am avut însă grijă, din precauție (și experiență), ca textul să fie oferit, la nevoie, celor de la *Frankfurter Rundschau* sau de la *Süddeutsche Zeitung*.

Pentru Oskar, formularea „îndură-te odată de oamenii din R.D.G”. – deoarece lipsa de îndurare a acestei politici e cea care îmi repugnă, fiindcă are tăria și puterea de convingere a neîndurătorului, fiindcă îi lipsește orice gând care trece dincolo de economia mărcii vest-germane.

Încă dinainte de granița poloneză, ținutul pustiu. Câți polonezi sunt pe drum în mașini din Vest! La graniță se dovedește că buletinul de identitate al lui Ute expiră mâine. Sunt bucuroși că mă pot sustrage pentru câteva zile convulsiei germane. Vreau să scriu despre urâtenia acestei uniri.

Poznan, 21.06.'90

Întâmplarea (întâmplarea?) a vrut ca astăzi, în timp ce mi se acorda, într-un mod festiv polonez, titlul de *doctor h.c.*, iar eu transpiram sub talar și sub toca pătrată de catifea, în Bundestag și în Volkskammer să fie în sfârșit

---

85 Uniunea țărilor germane.

86 „Discursul de la Altdöbern”.

recunoscută granița vestică a Poloniei – și, în plus, să fie începutul verii calendaristice.

Franz a ajuns aici cu trenul la 5 dimineața. Helga Novak, care ieri mai era cu noi la Gnesen și a rezistat și la cele două ore și jumătate de lectură și dezbateri, astăzi parcă a dispărut. În orice caz, a șters-o pe neștiute, probabil în refugiul ei din Tuchler Heide.

O zi pe cât de frumoasă, pe atât de obositoare. Amabili germaniști polonezi și strădania lor de a fi permanent plini de spirit. Ambasadorul venise de la Varșovia: cu formular și ștampilă, pentru a prelungi buletinul lui Ute. În alocuțiunea mea de mulțumire (în talar și cu mânuși negre) am prezentat la sfârșit noua provocare economică și politică pentru polonezi și germani: marca vest-germană pe Oder. Va putea oare Polonia, instruită în rezistență, să găsească acum puterea de a realiza prin muncă un stat social, modern și stabil economic; vor și germanii să-și înfrâneze forța economică și dorința de expansiune? Îndoielile mele sunt precumpănitoare atât într-un caz, cât și în celălalt.

Scumpirile caracterizează cotidianul polonez. O marcă vest-germană corespunde la 5.300 de zloți. Franz lucrează la arborele genealogic kașubic. La sfârșitul manifestației corul academic a cântat „Gaudeamus igitur...”

De la Poznan la Gdańsk, 22.06. '90

Abia la nord de Tuchel începe Tuchler Heide, o zonă împădurită, împănată cu ienupăr. Oameni îmbrăcați festiv: Sânzienele? Rulăm pe o vreme de vară minunată. În 1970 Anna și cu mine am parcurs traseul acesta împreună cu Franz și Raoul.

Gdańsk, 23.06. '90

Le-am arătat orașul lui Franz și Ute. Aici se observă limpede că, în pofida schimbărilor revoluționare, Polonia

se vede aruncată înapoi în propriile-i structuri bolnave, în timp ce R.D.G. este silită, împinsă din afară, să fie sau să devină ceva ce nu este sau nu este încă, deoarece propriile ei structuri, de asemenea bolnave, mai există, e drept, însă din punct de vedere economic sunt scoase din circulație.

Referitor la R.D.G.: să scriu ceva despre formula repetată zi de zi „*mit Würde und Anstand*”⁸⁷, deoarece procesul *Anschluss-uhii*, în desfășurarea sa reală, este „lipsit de demnitate” și necuviincios”. La Gdańsk, lângă Krantor⁸⁸, și pe insula grânarelor, din nou construcții noi, „gotice”, și „grânare”. Toți fac negoț cu de toate, dar tot mai puțini sunt dispuși să producă. Mai târziu vrem să mai bem un pahar de vin în Frauengasse, la Clubul Actorilor. Sunt recunoscut și sărbătoresc examenul a trei chelnerițe care au studiat slava veche. Franz le explică tuturor despre gospodăria lui țărănească și, prin asta, despre lume.

Ieri, călătoria prin Kașubia, pe drumuri lăturalnice. Franz se gândește să-și mute aici gospodăria lui țărănească.

Am fost și la Poșta Poloneză. I-am arătat lui Franz placa memorială cu numele fratelui bunicii sale, „Franciszek Krauze”. Acum plecăm la kașubi. Luni (la prânz) mă întâlnesc cu A. Wajda. Vrea să ecranizeze *Plebeii*.

Gdańsk, 26.06. '90

După trei zile prea pline. Sâmbătă cu Franz la kașubi. Mai întâi masa pusă la Hannes și Lucie. Apoi la Agnes și Josef, unde masa era de asemenea pusă. Acum, abia după-amiaza târziu, la Kazimir, în locuința nouă, unde iarăși umplu masa cu prăjituri, cârnați și roșii, plus pui și șnițele. În final a vrut și Sigismund să ne arate locuința lui de la

---

⁸⁷ Cu demnitate și bună-cuviință.

⁸⁸ în poloneză Brama Warowna, poarta cu macara.

Rumia. Firește că și acolo masa era încărcată. Mai târziu am adus-o pe Lucie, cu ajutorul lui Sigismund, înapoi la Brosen.

Bine că Marija și Kazimir au venit abia târziu. Astfel l-am avut pe Hannes trei ore doar pentru noi. A povestit cu însuflețire despre vremea ostășiei sale în trupele Wehrmacht, despre copilărie, a presărat printre povești bancuri deocheate. Interesul său deloc domolit pentru gospodăria țărănească a lui Franz. Șade pe marginea patului, cu pătura alunecând de pe el, fumează cinci până la șase țigări pe zi, bea și un pahar, două de votcă pe zi.

Munca sa ca pantofar în timpul prizonieratului la americani. Înainte nu văzuse negri niciodată. Întoarcerea sa la Danzig. Cum i se iau fotografiile din perioada militariei și *Reichsmark*⁸⁹. Fotografiile i-au fost arse. Cum înnoptează, la sfatul unui ofițer, la Langfuhr și abia apoi aleargă pe jos la Bissau, unde tatăl îi este mort, iar gospodăria, mistuită de foc.

Franz lucrează la arborele său genealogic și scotocește după cele mai îndepărtate rubedenii.

La Kazimir copiii ne întâmpină cu flori și cântece. Mulțumiri pentru locuința pe care o cumpărasem la un preț avantajos. Cadou: o casă kașubică meșterită din lemn. Înainte de asta, la Agnes, care e la Firoga și vine abia mai târziu. Josef tocmai fierbe căpșune pentru iarnă. Borcanele deschise stau lângă toaletă. El vrea să se bărbierească, însă, deoarece e de povestit, nu apucă.

Fiindcă e noaptea de Sânziene, copiii au ridicat peste tot grămezi de lemne. Mai târziu se pornește ploaia. Focurile scot un fum gros. Pădurea apropiată, în spatele clădirilor noi, de aceeași formă, din Rumia. Locuința lui Kazimir e la parter și din balcon dai într-o mică grădină de legume. Și Sigismund, care locuiește la trei blocuri

distanță, are în apropiere o grădină mai mare, de trei sute de metri pătrați, pe care o cultivă soția sa. Copiii numeroși, frumoși, liniștiți. Inevitabila votcă. Franz explică la cerere, pentru a suta oară, cum e cu gospodăria lui țărăneasă, numărul vacilor, producția de brânză. Fotografii de familie.

Călătoria de la Brosen la Gdynia, prin Oliva și Zoppot. După stațiunea în egală măsură îngrijită și degradată, care, cu pavilioanele ei de iarnă, încă mai e plină de farmec, prin înfiorătorul peisaj industrial al Gdyniei și al împrejurimilor sale. Dur, rece, respingător de pătrătos, sfâșiind peisajul morenelor de la capătul ghețarului, frumos în sine. O rană care nu se va mai vindeca niciodată.

Familia mă felicită pentru titlul de *doctor honoris causa* și se bucură. Încerc să mă bucur și eu.

Duminică, pe o vreme schimbătoare, mergem mai întâi în Heubude (Stogi), distrus complet prin colonizare, căutăm apoi în harababura industrială, care nu pare să fi avut vreun plan la bază, traversăm Ostlich-Neufahr – Westlich-Neufahr, răzbim, ce e drept, vedem resturi ale acestui peisaj care cândva părea neatins, care în anii șaizeci încă mai putea fi recunoscut, trecem în sfârșit peste podul de pontoane de lângă bacul scos din funcțiune, vedem rambleul de pirită de lângă Vistula moartă – un deal urât în peisajul neted al luncii –, ajungem în Schiewenhorst (Swibno), direct la bac, găsim Nickelswalde complet distrus prin colonizare, trecem prin Stege – biserica frumoasă, cu pictură veche –, prin Stutthof, pe lângă muzeul KZ și spre Fischerbabke, pe limba de pământ dintre mare și lac, până la Kahiberg. Peisajul de pe ambele părți ale limbii de pământ, încă relativ nevătămat. Alergăm prin pădurea de pe malul mării. Suntem la patru kilometri de granița sovietică, găsim câteva firimituri de chihlimbar

(Franz pentru Gianna), însă nu ne încumetăm să intrăm în Marea Baltică, parcurgem drumul înapoi, vedem bătlani deasupra golfului, cocori zburând, cotim la Stege în direcția Tiegenhof, Neuteich, însă pe mine ambele localități mă îngrozesc. Decădere, lipsă de iubire, neputință, lucruri care nu se explică prin sărăcie sau stăpânirea comunistă, ci mai degrabă prin neputința actuală și, evident, prelungită, fiindcă decăderea vechilor gospodării țărănești, printre care unele au case cu pridvor, nu poate fi scuzată prin nimic, cu atât mai mult cu cât reconstruirea Danzigului vechi a reușit.

Cu toate acestea ne farmecă pe toți - și pe Ute - peisajul neted al ostrovului, organizat în trepte prin șirurile de copaci (sălcii, ploi).

De la Neuteich ne întoarcem apoi prin Dirschau, Praust, Ohra. Aici, de-a lungul străzii, sunt câteva case cu pridvor într-o stare relativ bună.

Acum, după această călătorie, mă cuprinde totuși o tristețe ce anticipează nenorocirea care va veni (pentru Polonia, pentru noi toți). Apoi, către ora 21.00, îl ducem pe Franz la Hauptbahnhof⁹⁰, așa cum m-a dus pe mine cel de șaisprezece ani tatăl meu la Hauptbahnhof în septembrie 1944. Eu, atunci, cu ordinul de concentrare și o valiză de carton; Franz călătorește azi spre o destinație mai bună. Vedem apoi la televizor meciul de fotbal Germania-Olanda: 2 la 1. După aceea, știri. Conflictul dintre Walșsa și Geremek cu Michnik se acutizează.

Luni, micul dejun cu Zeidler. Discuție despre premiul Chodowiecki. Apoi la editură, în Breitgasse, unde aflu că pentru ediția din *Hundejahre* îmi revin 64 de milioane de zloți (12.000 DIN). Îmi pot deschide un cont bancar, ceea ce am și făcut astăzi cu 55 de milioane de zloți. *Aus dem*

---

90 Gara centrală (n.r.).

*Tagebuch einer Schnecke*⁹¹ urmează să apară chiar anul acesta, e la cules. Traducerea la *Calcanul*⁹² este încheiată. Propun să se traducă *Plebeii*.

La prânz ne întâlnim la hotel cu Andrzej Wajda. El, fiind parlamentar, va fi mai puțin liber până în mai, anul viitor, însă până atunci vrea să realizeze scenariul pentru ecranizarea *Plebeilor* (autorul scenariului: Kohihaase din Berlin?) și să facă alte pregătiri: finanțarea și așa mai departe. Sunt surprins, fiindcă vrea să lucreze exclusiv cu actori germani. Wajda se gândește chiar să filmeze în Schiffbauerdammtheater⁹³. Vorbim pe scurt despre aglomerarea problemelor Poloniei, despre productivitatea în scădere, lipsa investițiilor străine, lipsa generalizată a capitalului, conflictul din interiorul Solidarnosc, rezistența vechilor structuri. îmi explic temerile legate de dezvoltarea R.D.G. Discuția dintre noi curge liniștit, ca între doi meseriași rutinați, care nu trebuie să-și arate, să-și demonstreze nimic. Bucuria noastră anticipativă (tăcută) la ideea colaborării.

După aceea Ute și cu mine mergem prin oraș. În Frauengasse turiștii mă privesc cu uimire, ca pe o atracție suplimentară. (Aș putea deveni ghid turistic aici.) Discuție în Langgasse cu un bătrân „fiu al Danzigului, care s-a întors în '46 din prizonieratul american (Olanda) pentru a-și căuta părinții, care erau morți. A rămas aici. S-a căsătorit cu o nemțoaică din Dirschau. Mă roagă să-i dau bani „pentru o ceșcuță de cafea”. Chiar înainte de asta a spus „Cei din Danzig nu cerșesc”.

Apoi iarăși în galerie la Zeidler, care mai târziu ne

---

91 Din jurnalul unui melc, roman apărut în Germania în 1972 (n.r.).

92 în original *Der Butt*, roman apărut în Germania în 1977 (n.r.). 126

93 Teatru din Berlin în stil neobaroc, operă a arhitectului Heinrich Seeling, inaugurat în 1892; unul din cele mai frumoase teatre din Germania.

conduce, la dorința mea, la Grosse Allee. Vizavi de Sporthalle, unde acum e opera, încă se mai înalță clădirea de cărămidă a intrării principale de la fostele cimitire orășenești, care în 1968 au fost nivelate și transformate în parcuri. Ca mărime și prin istoria sa, acest areal este potrivit pentru *Unkenrufe*. Se adaugă și cimitirul menonit din apropiere. O alee a teilor urcă până la Mirchauer Weg.

Mai târziu mergem la Cimitirul Francez și în niște locuri alternative, dincolo de Bischofsberg. Sus, lângă fosta cabană a Tineretului Hitlerist, vechile cazărmi napoleoniene în stare de degradare. Vizavi de cazematele de la Poarta Oliva, acolo unde strada ce duce spre Karthaus trece pe lângă benzinăria „iară plumb”, și lângă cimitirul soldaților sovietici, un vechi cimitir german, care a fost folosit de polonezi până la mijlocul anilor cincizeci. Și acesta ar putea fi cumpărat mai târziu de societatea de cimitire.

Perechea mea vizitează locul acesta (veche piatră de mormânt germană: „Familia Zielke, 1934”). Și aici: fundalul istoric potrivit.

Apoi la Poarta Leege. Lângă vechea ruină a turnului gotic, o adunare de marinari beți pe malul Motlavei, cu vedere spre hambare și Podul Vitelor.

În biserica Sf. Petru, o capelă armenească. În Polonia Biserica Armeană este unită cu Biserica Catolică. În Gdańsk sunt vreo patruzeci de familii de armeni. Doar o navă a bisericii Sf. Petru este reamenajată. Frumusețea deosebită a spațiului văruiț în alb.

Detalii: preotul de la Sf. Petru, cu cățelușul în biserică. Mașini Golf electrice pentru transportul turiștilor din oraș. Deschiderea contului meu la vechea Danziger Bank. Cumpărăm pizza din hala pieței Sf. Dominic. Germanul care ne povestește despre greutățile

întâmpinate de Allgemeine Ortskrankenkasse⁹⁴, care vrea să investească în Polonia în hoteluri și sanatorii pentru germani. Doar contracte de arendă pentru zece ani.

Mai târziu, cu Zeidler, la Oliva. Ne arată localul ruinat din Schwabental. Văd moara Silberhammer și Freudental. Valea este distrusă prin colonizare, cu clădiri ridicate în micile grădini de periferie și cu căsuțe de tip cort din lemn. Bătrânul cu opt câini din Schwabental, care păzește ruina vechiului local. Mai târziu, cu Zeidler și soția lui, la Adlershorst (Oriowo). Pe ponton. Cărduri de lebede pe Marea Baltică murdară. Masa la un restaurant cu chelnerițe îmbrăcate în iepurași. Mai târziu „programe”: dans, striptease, muzică rusească. Totul pentru turiștii germani și scandinavi (la fel și prețurile). Zeidler povestește cum a izvodit dorința Deutscher Ritterorden⁹⁵ de a face „investiții pur umanitare” în Polonia.

Târziu, la hotel. La televizor se desfășoară încă disputa dintre Watssa și Geremek.

Cred că am localizat *Unkenrufel*

Gdańsk, 27.06. '90

Ieri, la ora unsprezece, la editură. Acel sentiment de certitudine că te afli în fața unei edituri adevărate, care îți oferă informații angajante privitoare la obligații, termene de tipărire și de publicare, îți livrează exemplare de control și îți plătește un onorariu. Apoi cu Max la Altstädtisches Rathaus⁹⁶, care a rămas nevătămată în război și își etalează și din interior farmecul exterior. Acolo e acum o expoziție de artă javaneză. Directorul ne-a invitat și la alte vizionări. Apoi am mers iar pe Grosse Allee, fiindcă acolo, în fosta și viitoarea incintă a cimitirului, voiam să mai trec câteva amănunte în jurnal. Lungimea

---

94 Casa locală de asigurări de sănătate. 128

95 Ordinul Cavalerilor Teutoni.

96 Primăria Orașului Vechi, construită în 1595.

cimitirului, de la Technische Hochschule până la policlinică (unde, când eram copil, la trei ani, am fost operat din cauza unei otite medii), măsoară un kilometru bun.

Apoi încă o dată la kaşubii din Brosen. Masa a fost iarăşi plină cu prăjituri, mâncare de varză cu perişoare şi ciuperci, măruntaie de pasăre şi aşa mai departe. Mai târziu ni s-au alăturat şi Agnes cu Josef. La ora şapte, când am plecat, a fost, fireşte, „mult prea devreme!” Hannes povesteşte iarăşi „de pe vremuri”, când transporta cărămizi şi când a vrut să schimbe, într-o tutungerie din staţia de tramvai Halbe Allee, tutun pe carne şi unt şi a fost prins la control de un „secret”⁹⁷. Sau cum, pe vremea Oraşului Liber, era înjurat la graniţă de vameşii polonezi, care-l numeau „şvab”, şi la graniţa Oraşului Liber, unde era numit „poleac”. Când l-a întrebat pe tatăl său, unchiul Josef, care sunt motivele acelei duble insulte, el i-a spus: „Noi, kaşubii, suntem purtători de manta, o purtăm ba aşa, ba aşa”. I-am dăruit lui Hannes ciudatul covor înflorat de la Posen. Jolla, fiica Marijei, a recitat o poezie în germană pentru *doctor honoris causa*. A urmat încă un rând de votcă.

Apoi la Zoppot (aproape de fosta graniţă a Oraşului Liber), în cimitirul evreiesc, care e aşezat în pădure. Pietre de mormânt fără inscripţii, oarbe, parcă şterse, răzuite. Întreţinerea aşezământului este plătită de americani. Nicio plăcuţă comemorativă. În schimb, o plăcuţă comemorativă Chopin, deoarece în această clădire frumoasă, plină de stil, se află o facultate de muzică.

— Chiar înainte de plecare.

Behlendorf, 28.06. '90

Hélène împlineşte 16 ani şi, fireşte, nu poate fi găsită la telefon: repetiţii. Călătorie cu maşina, ieri, de la Danzig prin vestul ţinutului kaşubic, prin Karthaus, Stolp, Küstrin,

Kolberg, greutăți când am făcut plinul cu benzină fără plumb, apoi mai departe la Cammin, de unde a venit Uwe Johnson, și la Swinemiinde, unde, după traversarea cu bacul, am avut parte de un spectacol deosebit: ofițerul polonez de la vamă m-a recunoscut, mi-a vorbit de titlul de *doctor h.c.*, ne-a dat voie să plecăm imediat mai departe, deși trecerea este prevăzută numai pentru germanii din R.D.G. și polonezi, în timp ce funcționarul R.D.G. a trebuit să vorbească mai întâi la telefon cu un „superior”. În sfârșit călătoria a continuat, după ce am dăruit două exemplare din *Hundejahre* în traducere poloneză (cu dedicație): prin Wollin, Usedom, Anklam, Stavenhagen, Giistrow, unde am luat cina la restaurantul castelului. Discuție cu reprezentantul vest-german al firmei de frigidere și cu colaboratorul brandenburghez. Apoi mai departe prin Schwerin, peste graniță, Ratzeburg și spre casă. Sosirea la ora 23.00. La urmă, furtună cu tunete și fulgere, ploaie puternică, ceață, chiar de Ziua celor Șapte Adormiți⁹⁸.

Pe mine această călătorie, cele patru zile la Altdöbern, oprirea scurtă la Berlin și apoi călătoria la Poznan și Gdańsk mă ajută să compar mizeria și peisajul încă nevătămat de dincolo de graniță. Copaci de-a lungul șoselei. Șoselele bune din Polonia. La Swinemiinde înțeleg și totuși mi se pare înspăimântător: aici se vor învecina în curând Republica Federală mare și Polonia, pe o graniță europeană a bogăției și sărăciei.

Astăzi am aflat că *Spiegel* vrea să-mi tipărească „Bericht aus Altdöbern” doar cenzurată, fără prima pagină, apărarea Christei Wolf. Acum textul apare sâmbăta viitoare în *Frankfurter Rundschau*.

Vreau ca în următoarele zile să desenez, pornind de

---

98 în calendarul creștin ortodox este numită sărbătoarea celor șapte tineri din Efes (serbată pe 4 august).

la lucrările din Altdöbern. Pentru *Unkenrufe* a venit timpul unui plan nou, care să integreze amplasamentul găsit la Gdańsk. Abia atunci va fi limpede dacă scriu „clasic” un text narativ închis sau dacă acest jurnal ar fi potrivit ca bază pentru cronica unei schimbări care ar putea sta, asemenea textului narativ – sau, mai bine, conarativ –, sub titlul *Unkenrufe*.

Behlendorf, 29.06.'90

Ar mai fi de scris o polemică cu titlul „Ein Schnäppehen namens DDR”⁹⁹, iar formularea neogermană *Schnäppehen* trebuie să fie etalonul actualei mentalități nesocotite a rapacității capitaliste. Această nevoie de a face – cu demnitate și bună-cuviință, firește – „un chilipir” oriunde se ivește ocazia.

Behlendorf, 30.06.'90

Am revenit la Altdöbern, pe carton Bristol cu cărbune cenușiu. Așadar, mâine e momentul: în timp ce în Arizona și California, la aproximativ cincizeci de grade, flăcările pustiesc pământurile, are loc a nu știu câta conferință pentru protecția mediului, la care se amână din nou renunțarea la producția de carburanți, campionatul mondial trece în sferturile de finală – mâine Germania-Cehoslovacia –, eu trebuie să mă obișnuiesc cu ochelarii noi (aduși astăzi de la Mölln), marca vest-germană stă la pândă, produsele vest-germane circulă peste granița doborâtă, urmează să fie făcute chilipirurile mari și cele mici și, de mâine încolo, banii vor domni în spiritul Germaniei Mari. (În *Unkenrufe* nu s-ar putea folosi înainte o lichidare a stocului, golindu-se, la un preț derizoriu, depozitul de sicrie al fabricii VEB¹⁰⁰ de sicrie?)

În spatele „cimitirelor reunite” de la Grosse Allee,

---

99 „Un chilipir pe nume R.D.G.”. 132

100 Volkseigener Betrieb - întreprindere aflată în proprietatea poporului, termen din R.D.G.

între Technische Hochschule și policlinică, se afla stadionul Albrecht Forster, numit după *Gauleiterul* (din Fürth) regiunii Danzig-Prusia de Vest. Lângă Abdankungskirche¹⁰¹, crematoriul; pentru polonezi (fiindcă sunt catolici), astăzi scos din funcțiune. Însă ar putea fi pus iar în funcțiune pentru societatea funerară germano-polonă dacă creștinii ortodocși de la Abdankungskirche ar putea fi convinși, prin ctitorirea unei noi biserici, să accepte mutarea.

Behlendorf, 1.07/90

Încep în Ziua X un format vertical din Altdöbern: „Chiar lângă clinica de femei”.

— Interesul națiunii (și al meu) este concentrat în același timp asupra campionatului mondial de fotbal și asupra introducerii DIN. Realizarea concretă: să se aducă banii în siguranță, la momentul și în locul potrivit, spre a fi distribuiți; marfa vine după bani, este, ca să spun așa, cu un pas în urmă. Așa s-a învățat, așa se face. Nu e însă cert că munca și remunerația ei se vor dezvolta și ele în urma acestei distribuții, cu atât mai mult cu cât mărfurile vin din afară, în timp ce produsele realizate prin muncă în spațiul rural rămân nevandabile și, în plus, sunt remunerate la un nivel inferior.

Vorbesc la telefon cu fiica mea, acum de 16 ani, pe care mâine o voi vedea jucând teatru. E grăbită, vrea să vadă ce fac oamenii din Berlinul de Est cu banii cei noi.

Și un rezultat trudnic la fotbal, 1 la 0 pentru germani contra cehilor.

De la Behlendorf la Berlin, 2.07.'90

Prima călătorie la Berlin fără control vamal, acei funcționari morocănoși cu prăvălia lor ambulantă. Călătoresc cu un cuplu de pensionari din Frankfurt pe Oder: „Pentru noi nu poate fi decât mai bine”. El: 650 de

---

101 Biserică pentru slujbele funerare.

mărci pensie, ea încă își așteaptă pensia de infirm.

Numai cu greu mai pot rămâne membru SPD. în afară de NU-ul scris cu majuscule, O. La Fontaine nu are nicio concepție. Pe perioada absenței lui La Fontaine adepții săi cu greutate, Engholm și Schroder, nu par dispuși să-i reprezinte eficient poziția în public.

— La Brandt nu vreau să mă gândesc.

În *Spiegel*-ul de astăzi, după ce, ca un belfer de istorie de școală veche (liberal de dreapta până la naționalism german), tratează o mie de ani de istorie – dându-i mereu ca exemplu pe cei „mari” –, Augstein atacă în pasajul final al articolului său doar poziția mea, opusă lui. Atacurile obișnuite. Respingerea moralei ca etalon în politică. În esență, pe el, cinicul profesionist, îl mână mai departe credința în istorie a micului Moritz.

— Să răspund la asta? Nu prea.

După ce în prima și a doua treime ar avea la bază jurnalul, în ultima treime *Unkenrufe* ar putea să se desfășoare ca o povestire „zveltă”, care s-a eliberat, ca să spunem așa, scriind despre strigătele lugubre ale cotidianului politic. Desprinderea de Germania, lentă și nu lipsită de durere, cu ajutorul limbii germane. Pentru că, probabil, într-acolo ne îndreptăm.

Pumnii strânși pentru cehi în timpul jocului de ieri sau speranța, până la fluierul care anunța prelungirile, că echipa Camerunului va reuși să îi bată pe englezi, după care, în semifinală, le va arăta nemților de ce e în stare o fostă colonie. (Totul, desigur, nu fără recidive: sigur, Klinsmann și Littbarski sunt buni. Sper ca Matthäus să nu primească al doilea cartonaș galben.)

De la Berlin la Behlendorf, 3.07. '90

După două ore de palavre: planul celor de la Luchterhand de a face o societate de valorificare a cărții de buzunar. Sminteala lui Faber, graba lui să iasă pe piața

arhiplină cu o serie de buzunar: „Moștenirea noastră clasică!” Tocmai acel Faber care (după informații din interior, date de un jurnalist de la *FAZ*), deoarece Gerhard Wolf a insistat pe această temă, a trebuit să admită că de patru zile are pe masă scrisoarea de concediere și că nu mai este decât directorul „interimar” al editurii Aufbau. Acum au trebuit luate rapid decizii. Chiar și mai degrabă șovăitoarea Christa Wolf s-a arătat dispusă să adopte statutul consiliului autorilor¹⁰² de la Luchterhand și s-a lăsat consiliată de Christoph Hein. Sper să nu fie prea târziu. Eu am sugerat să fie consultat și avocatul Hertin, specialist în drepturi de autor, care ne-a consiliat și pe noi. Pe masă erau farfurii pline cu biscuiți Bahisen, într-o ciudată ordine simetrică, biscuiții rulați ținând precum niște țevi de tun spre unul sau altul din capetele lungii mese. Am luat apoi pentru prima dată un taxi din Est (cu un șofer încă necunosător al locurilor) spre Berlinul de Vest, am predat geanta în Nietistrasse și după o jumătate de oră am plecat cu Nele la premiera teatrală a Hellenei, la școala Droste Hillshoff. O reprezentație reușită. Am intrat în aulă prin coridoarele școlii, pe trepte, apoi am ieșit. În prima parte, comic absurd. Chiar și un text al lui Botho Strauß, care amestecă în profunzime suferințele de ordin general din iubire, a deranjat doar pasager, fiindcă prelucrările după Borchert și Kafka au fost reușite. Este evident că niște profesori buni au făcut posibilă munca aceasta pe parcursul mai multor luni de probe; mare noroc să ai asemenea profesori.

Veronika a considerat că trebuie să răstălmăcească interpretarea dată de Hélène literei I ca *outsider* dat la o parte, care ar vrea să stea și el cu celelalte litere pe bancă, să dea din picioare la unison cu ele și să țipe, ca pe o reprezentare a poziției lui Hélène: mamele astea!

---

102 în original, în germană: Autorenrat (n.r.).

Înainte să se pornească palavrele la editura Aufbau, l-am luat pe Peter Härtling de la Academie. Am fost salutat acolo ca un fiu (sau tată?) rătăcitor. Ne-am deplasat la Brandenburger Tor. Am mers apoi pe faimoasa, dar nu prea aglomerata Unter den Linden, am băut cafea și rachiu redegist (resturile din stoc) și am găsit în final, în Französische Strasse (eu pentru prima dată), editura Aufbau. Acolo, în hol, o stafie adorabilă din vremuri trecute: Theo Pinkus.

Poate că ieri acel teatru școlar mi-a dat imboldul să plasez în peisajele cu mine de lignit figuri, ființe fantastice, ca citat pentru păsările mele de odinioară, iar în planurile inferioare un pește cu oase, cu atât mai mult cu cât excavatoarele de extracție (în realitate), văzute de la distanță, au dimensiuni de insectă și, în neagra lor înțepenire, sunt asemenea unor ființe fantastice.

Discuția de azi după-amiază cu Peter Glotz, pentru revista *Neue Gesellschaft*, mi-a oferit ocazia de a formula îndelung acumulata critică la adresa lui Brandt și a lui La Fontaine, așadar, la adresa unui SPD rămas fără alternativă, și să fac măcar aluzie la distanța mea din ce în ce mai mare față de partid, pe de-o parte, ca membru al lui, și față de Republica Federală mare și felul cum se naște ea, prin *Anschluss* și cu împrumut.

De Sărbătoarea Tuturor Sfinților din '89 văduvul și văduva ar trebui să viziteze cimitirul de lângă monumentul eroilor ruși (vizavi de benzinăria fără plumb) și să pună acolo la cale începuturile planului lor.

Behlendorf, 4.07/90

Italia a fost eliminată ieri. Cizina e în lacrimi. Însă, surprinzător, argentinienii au fost mult mai buni: până la penalty-uri. Aceste războaie surogat au rolul lor; iar dacă, în cazul în care Anglia îi învinge azi pe nemți, se va ajunge la o finală Anglia-Argentina, războiul din Falkland s-ar

putea juca din nou – de astă dată fără vărsare de sânge.

Am acceptat astăzi (pentru mâine) un dialog pentru *Spiegel* cu Karasek, care mi-a devenit antipatic. Bissinger m-a îndemnat să o fac. Vreau să insist asupra cazului Christa Wolf.

La amiază a venit Carlo Feltrinelli, care e prieten cu Bruno. El conduce editura și îndură supus presiunea unei mame pline de vitalitate și a legendei tatălui său. Vrea să mă aducă înapoi – în mod ironic, cu o carte politică –, deoarece abia ce am părăsit Feltrinelli și am trecut la Einaudi din cauza unei cărți politice (social-democrate), pe care tatăl, la vremea aceea obtuz ideologic, nu a vrut să o publice. Un tânăr simpatic – poate puțin prea amabil pentru meseria asta.

În sfârșit începe să se clatine și Albania!

Behlendorf, 5.07.'90

Primele păsări vechi stau deja în fața unui peisaj nou: ca și când ar fi fost poftite. Aceste coli, cu uriașele movile funerare în fundal, au ceva de „peisaj eroic”. Oare să pun în prim-planul unui format vertical cuibul părăsit de mierlă, cu cele patru ouă neclocite?

Meciul de ieri s-a terminat cu penalty-uri și l-au câștigat nemții. M-am surprins totuși ținându-le pumnii nemților când englezii aveau șanse de gol. După meci Oskar L. a comentat ca un profesionist. Discuția de astăzi cu Karasek și R. Becker, pentru *Spiegel*, a decurs oarecum civilizat. Să vedem ce rămâne în versiunea finală. Se pare că Bundesratul intervine acum în elaborarea celui de-al doilea tratat de stat, cel al unificării: întărirea landurilor.

Behlendorf, 6.07.'90

Am găsit de dimineață sub nuc, din prima, un trifoi cu patru foi (pentru Ute, pe masă, la micul dejun).

După-amiază trebuie să merg la o serbare sătească: Behlendorf a devenit „cel mai frumos sat”. Urmează să

citesc la han din *Calcanul*. Între fanfara pompierilor și discursul festiv.

Apoi plecăm la Hamburg, la familia Nevermann.

Au fost unele dintre prevestirile mele rele doar prevestiri rele, aprecieri greșite ale unui pesimist notoriu? Faptul că cetățenii R.D.G. nu au fost cuprinși de febra cumpărăturilor, cum mă așteptasem eu, e cumva un prim semn pozitiv? Ar putea Bundesratul, cu o majoritate SPD și cu un O. La Fontaine de-acum prezent politic, să se apuce de treabă, să se apuce de treabă și să aibă rezultate în direcția *Deutscher Bund* sau *Bund deutscher Länder*¹⁰³? Apropierile timide dintre NATO și Pactul de la Varșovia lasă să se întrevadă un sistem de securitate europeană cu adevărat nou? Până la urmă, prin garantarea prin tratat a graniței vestice a Poloniei, nu se relativizează totuși pericolul expansiunii economice dincolo de Oder? Optzeci de milioane de germani, concentrați doar asupra bunăstării lor, constituie un ordin de mărime suportabil? Eu, cu temerile, fricile și prevestirile mele rele, sunt doar dominat de idei preconcepute, fiindcă vin din trecut?

Împotriva acestor idei pledează faptul că, de la o zi la alta, se vede tot mai tare cui îi vor aparține mijloacele de producție - de la bere până la cinematografe, de la cei care prăjesc cafeaua (Tchibo) până la producția de mașini: stăpânilor vest-germani. Astfel, de-acum situația proprietăților e deja stabilită.

După serbarea sătească - a mai vorbit un domn von Cutare despre „schimbarea structurilor în spațiul rural” - am terminat desenul în format mare „Păsări vechi în fața unui peisaj nou”. Capitolul „Ollefritz” pare să fi plăcut publicului câtuși de puțin literar.

Behlendorf, 7.07/90

În sfârșitgrappa și rachiul de fructe (după mult vin

---

103 Statul federal german sau confederația germană (n.r.).

roșu) ne-au ajutat pe Jürgen Flimm și pe mine să ajungem din nou – fără dureri de cap – la o euforie potrivită; la fel și duelul nostru verbal pe tema *Plebeilor*: am amenințat în glumă că, după o perioadă de grație de o jumătate de an, voi pune o interdicție pentru reprezentațiile cu această piesă în spațiul lingvistic și teatral german. El voia să realizeze neapărat „ceva nou” cu mine pentru scenă. Da, am spus, după ce îmi pune în scenă *Plebeii*. Și așa mai departe. O seară reușită, mai ales că și Naumann (Rowohit), care ar vrea să cumpere editura Aufbau înainte să pună mâna pe ea Suhrkamp (Unsel), a fost șocat când i-am asigurat că autorii de la Aufbau, la sfatul meu și al lui Härtling, vor să se protejeze de bunul plac editorial printr-un statut al consiliului de autori.

Gazda, Knut Nevermann, care în 1968, când era de stânga, a refuzat dur cererea mea „revizionistă” de a colabora la o inițiativă electorală social-democrată, a devenit între timp atât de loial statului și atât de binecrescut, încât trebuie să mă îmboldească tot timpul – dar este și adorabil, ca și Marie a lui; și, în afară de asta, atunci am pronosticat că ne vom reîntâlni cu cei de stânga peste niște ani, atunci când vor apărea din nou, zâmbind amabil, dinspre dreapta. Acum Knut Nevermann nu e de dreapta. Între timp e nici-nici, însă măcar e adorabil. Iar Ute (în violet) a fost frumoasă toată seara.

După-amiază, musafiri de la Schwerin: domnul și doamna Urkwitz. Amândoi se plâng, cum fac în momentul de față toți cei din R.D.G., de prețurile prea mari, în special la alimente, fiindcă sunt, în parte, mult mai mari decât cele vest-germane. Până acum HO și Konsum¹⁰⁴ au deținut monopolul comercial tradițional. Acum urmează ca SPAR și alți comercianți cu amănuntul de tip *discount* din Vest să spargă acest monopol. Însă deocamdată se fac

cumpărături în zonele din apropierea graniței și în Berlinul de Vest, ceea ce ar putea, desigur, să urce prețurile și aici. Se constituie comunități de cumpărături, care trimit pe cineva dincolo cu mașina (și camionul) și cu liste de cumpărături. La această evoluție a lucrurilor nu m-am așteptat nici măcar eu, pesimistul. Nu-i de mirare că, având salarii și retribuții mici, oamenii se plâng: Dar este mai rău decât înainte! mai ales că la pantofar, spune *Frau Urkwitz*, perioadele de așteptare sunt la fel de lungi ca înainte, la prețuri mai mari. Probabil că asta va fi tonalitatea predominantă în următoarele luni: găsirea de cusururi și lamentările.

Behlendorf, 8.07/90

După un somn lung, căruia nu i-a supraviețuit niciun vis, am trecut de la cărbune la creion: un format vertical având în prim-plan cuibul de mierlă pe care mi l-a adus Ute. Desenul e început și acum trebuie să aștepte întoarcerea mea. Măine, la Berlin.

De la Behlendorf la Berlin, 9.07/90

Așadar, asta a fost: nemții, care joacă mai bine, sunt campioni mondiali. Imediat după aceea s-a sărbătorit în manieră germană: în întreaga republică, cu mai mult zgomot și mai multă fericire decât la căderea Zidului, între timp DIN a împlinit o săptămână în R.D.G. și deja și-a pierdut o parte din strălucire, ba, mai mult, se dovedește a fi, în mod perfid, o valută într-adevăr forte.

Cele trei desene în format mare, create în opt zile, m-au epuizat. Oare ar trebui să povestesc *Unkenrufe* la prezent?

În săptămânile astea trebuie să validez materialul antum pentru arhiva Academiei și să finanțez și să prezint noul premiu al fundației Chodowiecki. Toate acestea în perspectiva nu tocmai reconfortantă ca Berlinul să devină capitală - pentru cine? Republica Federală mare?

Deutscher Bund? Sau, cum mi-ar conveni mie: *Bund deutscher Länder?*

Berlin, 10.07.'90

După-amiază, când am mers cu Nele, care a venit de la școală voioasă ca întotdeauna, mai întâi la bancă - Nele a spus: „Să jefuim banca” -, ne-am așezat, Nele cu un cornet de înghețată, pe o băncuță, vizavi de restaurantul italian. I-am explicat în cuvinte cât se poate de simple conflictul dintre Ute și Ingrid și cauza acestuia. Nele a înțeles totul și s-a străduit să-mi ușureze vorbăria.

După câteva ore de dictat scrisori, am ieșit cu Maria pe Rheinstrasse, pentru o gustare italiană. Maria este o bună ascultătoare.

— Acum la Jurek Becker și la Christine a lui. Alaltăieri a venit pe lume copilul: Jonathan.

Behlendorf, 13.07.'90

Mă întorc epuizat de Berlin, de munții de corespondență, de ciondăneala familială.

— Jurek Becker tată. Locuința, odinioară îngrijită, aproape cu stil, acordată pentru viața în doi, seamănă acum cu un câmp de bătălie. Jurek se vede înșelat în prietenia lui cu Manfred Krug de când și acesta cântă pe coarda naționalistă. Deoarece vede Berlinul următorilor zece ani ca pe un șantier uriaș - și pentru că la Berlin toți copiii suferă de crup -, vrea să își stabilească o a doua reședință pe Schlei, în apropiere de Kappeln: un loc cu apă.

Iar Ingrid - ce ușurare - a găsit o casă în Uckermark și a cumpărat-o printr-o strângere de mână. Pare a fi un sat pe jumătate depopulat, într-o zonă unde stau foști locuitori din Stettin, care acum sunt siguri că, în urma unificării germane, în curând Stettinul va fi din nou „al nostru”. Istoria ca proces invers: *Unkenrufe*.

Văduvul și văduva ar putea găsi chiar de la început,

în timpul vizitei la cimitir, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților, în cimitirul fost german, apoi polonez, apoi nefolosit de la mijlocul anilor cincizeci, lângă monumentul eroilor ruși și vizavi de Hagelsberg, o piatră funerară cu o inscripție în germană, pe care văduvul o recunoaște ca fiind piatra unui stră-unchi dinspre mamă.

În R.D.G. izbucnește haosul social. Până și Raoul, care, pragmatic, voia să mă liniștească, vede acum confirmate „prevestirile mele rele”. Faptul că am avut dreptate mă indis pune. Ieri și azi, corecturile la convorbirea pentru *Spiegel*, tăiată de mai multe ori, și la cea de la *Neue Gesellschaft*: expediate și transmise prin telefon.

Ute mă ia de la Molln.

Behlendorf, 14.07: '90

La două săptămâni de la introducerea mărcii vest-germane în R.D.G.: copilul care a căzut în fântână este declarat vinovat.

Behlendorf, 15.07.'90

În nici cincisprezece minute am ajuns la fostul punct de frontieră Mustin. R.D.G. Începe cu o pădurice uscată de mesteceni. Am trecut prin Schwerin, Sternberg și, după ce am trecut pe lângă Darbel, cotind la stânga după Borkow, am ajuns, după un kilometru, la Woserin, unde, într-o fostă casă parohială (cu doi tei la intrarea în curte), locuiesc Christa și Gerd Wolf: aproape două ore de mers cu mașina printr-un peisaj imens, care la Woserin aduce cu zona noastră din jurul Behlendorfului, însă suprafețele mari ale cooperativei agricole de producție (C.A.P.) fac peisajul mai monoton. Din pricina reclamelor la produsele din Vest – Camei, înghețată Langnese –, parcă așezate deasupra lor, și a firmelor proaspăt vopsite ale prăvăliilor, localitățile cenușii par acum și mai cenușii.

La soții Wolf a venit în vizită o autoare din Hanovra,

Elisabeth Lenk. Vizita a început în grădină, cu multe feluri de prăjitură cu frecăței. Mai târziu, în bucătărie, Gerhard Wolf a scos o rață de la cuptor. Terenul lăsat în paragină, locuit și de o fiică a Wolfilor, cu soțul ei și doi copii: Anton și Hélène. Anton i s-a adresat înfricoșat inofensivei noastre Kara cu „tu câine mare”.

Atât de relaxată și de puțin rezervată nu am văzut-o încă niciodată pe Christa Wolf. Însă mi se pare că își bate capul excesiv cu ea și cu povestea ei, lungită prea mult. Neglijența (explicabilă) de a nu fi ieșit din partid atunci când, după retragerea cetățeniei lui Biermann și protestul care a urmat, mai mulți scriitori, printre care Kunert, Sarah Kirsch și, de asemenea, Gerhard Wolf, au fost excluși din SED; ea a scăpat cu o mustrare. Semnătura de protest nu și-a retras-o niciodată. Rolul lui Kant¹⁰⁵ de pe vremea când era adjunctul lui Hager¹⁰⁶.

Se pare că nu rezistă public reproșurilor generale, vizibil nedrepte, care urmăresc să o distrugă, deoarece unele dintre aceste creștături pe răboj fac parte din lucrurile de care se acuză permanent și ea, cum ar fi tăcerea ei la ocuparea Cehoslovaciei, în august '68.

Vizita noastră la soții Wolf îmi confirmă că am avut dreptate să îi țin partea în campania actuală, cum am făcut-o ultima dată în convorbirea din *Spiegel*, care va apărea mâine.

Ciudat cum domină ea, chiar dacă Gerhard Wolf se dovedește a fi cel cu mintea limpede, căci de cele mai multe ori el își păstrează părerile pentru sine; un ritual

---

105 Hermann Kant (n. 1926), scriitor din R.D.G., membru al SED, acuzat de a fi fost colaborator neoficial al Stasi și de a-l fi spionat, începând cu 1961, pe Günter Grass.

106 Kurt Hager (n. 1912), membru al Comitetului Central și al Biroului Politic al SED. A avut o influență hotărâtoare asupra politicii culturale și a educației în R.D.G. și a fost considerat ideologul-șef al SED.

exersat. Printre altele, frânturi de conversație despre vise, nepoți, pescarul de pe lacul apropiat, care nu-și mai vinde captura la restaurant, fiindcă (după introducerea DIN) nu mai vin oaspeți. Chiar înainte de plecarea noastră – o conversație despre mașini –, îmi mulțumește în mod inutil pentru sprijinul solidar.

Ar trebui să-mi motivez încă o dată pledoaria pentru Christa Wolf. Întrebările lui Karasek sau Peter Glotz nu au atins miezul problematicii; de altfel, atacurile grosiere permit doar o apărare grosieră, adică masivă.

După ora 23 am călătorit înapoi pe șoseaua pustie; cu atenția abătută de la noi înșine, Ute și cu mine am fost volubili. Vreau să văd cum mă întorc la desenele mele.

Behlendorf, 17.07. '90

Desenez. Pornind de la desenul în format mare, în creion, început încă înainte de călătoria la Berlin, mi-a fost ușor să încep o coală în cărbune. E ca și cum aș vrea să mă îngrop în acest peisaj lunar de lignit, între movile de deșeuri, mai ales că marile evenimente politice nu prea îmi dau de ales.

Kohl își sărbătorește succesul în Uniunea Sovietică. Situația economică mizerabilă îl constrânge pe Gorbaciov să recunoască, în schimbul acceptării rușinate a cinci miliarde de mărci vest-germane, calitatea de membru NATO pentru întreaga Germanie. O decizie plină de consecințe pentru viitor (până dincolo de anul 2000), care înghesuie din nou Polonia între doi giganți.

— Dacă Germania de Vest este membru NATO, ce ne împiedică să păstrăm spațiul dintre Elba și Oder nemilitarizat, dacă tot se pretinde că NATO nu mai vede în Uniunea Sovietică un dușman? Vecinii din Vest sărbătoresc cu inima strânsă „succesele germane”, dându-și silința să nu cadă pradă tonului grosolan al englezilor. Gross-Bundesrepublik domină deja, căci ea impune ritmul,

fixează termene și își demonstrează puterea economică. În același timp, haosul din R.D.G. crește. Oskar La Fontaine apare acolo pentru prima dată în public, precaut, felicitându-l pe Kohl în fața unor muncitori constructori care fac o demonstrație și dozându-și critica în porții mici.

După o noapte aproape fără somn: citesc într-o carte cum s-au petrecut lucrurile în Germania în faza finală a Războiului de Treizeci de Ani - rolul principelui elector.

I-am povestit lui Ute pentru prima dată despre planul meu de a transpune acest jurnal, într-o formă condensată și dezvoltată, în povestirea *Unkenrufe*.

Astăzi are loc conferința Doi plus Patru plus Polonia.
Behlendorf, 18.07.'90

Ute a plecat la mama ei bolnavă, la Freiburg. Ne temem de un cancer. Vrea să rămână o săptămână sau mai mult. Mie îmi place să rămân singur cu câinele. Am început imediat să lucrez la proiectul „Signatur”, rămas prea multă vreme deoparte: pe o primă coală (în cărbune), păsări în fața unui peisaj, iar textul „Străvechile mele păsări au revenit” este așezat de data aceasta într-un decor nou, între Cottbus și Senftenberg, acolo unde lignitul iese la suprafață.

— Să fac trecerea la scrisoarea din Altdoborn, care ar putea umple o jumătate de pagină dintr-o coală dublă.

S-ar zice, în limbajul actual, că „unitatea” a „mers”. Acum credite de miliarde urmează să subvenționeze agricultura care se prăbușește, orașele și comunele vlăguite. Trăiască economia de piață! Polonia vrea acum și ea - la fel ca Uniunea Sovietică - să încheie cu Germania un tratat general, care, desigur, de dragul economiei, nu urmează să se numească așa. Nici n-a fost bine recunoscută granița Oder-Neisse, că deja trebuie europenizată, adică făcută permeabilă, astfel încât economia, adică cea germană, să se poată dezvolta liber.

Să scriu un portret al germanilor, cum trec ei granița, de data aceasta pașnici, înarmați doar cu bunuri de consum și credite avantajoase. Până la urmă nu se va putea chiar fără drept de instalare în teritoriu. Avantajele amplasamentului trebuie asigurate. Astfel politica dictează acțiunea povestirii mele *Unkenrufe*, deocamdată doar în curs de elaborare. (O nouă împărțire a Poloniei în zone de interes economic nu s-ar putea numi, pe înțelesul tuturor, „europenizare”?)

Behlendorf, 19.07.'90

Dacă acum povestitorul din *Unkenrufe* ar avea asemenea ambiții literare, încât o narațiune plană să-i repugne, caracterizarea personajelor să i se pară ridicolă și să considere trivial tot ceea ce este real, atunci – marcat de anii cincizeci – ar trebui să oscileze între Noul Roman și Poezia Concretă. O oscilație bizară, care este ținută permanent în frâu prin acțiunea determinată din afară. Astfel, la început ar putea chiar să fie prezentate pe larg, cu patima detaliului, amplasamentul topografic al zonei și pătrunderea standurilor de flori din Piața Sf. Dominic, până când, în sfârșit – prin forța împrejurărilor –, are loc cumpărarea florilor. Văduvul și văduva cumpără de la o țărancă ghemuită într-un colț ochiul-boului de culoarea ruginii.

Behlendorf, 20.07.'90

Ieri Björn Engholm a venit împreună cu Nilius (de la Hamburg) pentru a lua cheile casei din Portugalia. Bănuiala mea că vrea să se retragă din politică imediat ce are ocazia se întărește. În mod excepțional, spune, l-ar putea tenta misiunea de a scoate, din postura de premier, landul Mecklenburg din dezastrul care se prefigurează.

Bucuria sa anticipativă legată de cartea pe care acum a scris-o și el. O generație de politicieni, printre care se numără și O.L., cărora le lipsește pasiunea. Ar putea face

și altceva: să privatizeze, să conducă o galerie de artă etc. Pe de altă parte tocmai această labilitate îi face umani.

Desenez un format vertical și pentru „Signatur”. În Berlinul de Est Coaliția e pe cale să eșueze din cauza procedurilor electorale.

Trebuie să pregătesc o comunicare de 10 minute pentru congresul de la Oslo (la sfârșitul lui august): despre ura celor ieșiți în pagubă. Despre victoria târzie a perdanților: Germania și Japonia. Nedreptatea socială ca mediu de cultură pentru o ură care se regenerează continuu. Două feluri de germani. Și alături de germanii de rangul al doilea stau în curând cetățenii de rangul al treilea și al patrulea, cehii și polonezii, care se pierd în ura lor față de ruși. Peste 80 de milioane de germani ca obiect al invidiei și al urii. Scurtimea textului cere teze. Ura din motive rasiale (evreii), religioase (Islamul) și motive care țin de dependența politică de-a lungul câtorva secole (polonezii și rușii), la care se adaugă motive ideologice (comuniștii și capitaliștii) și, nu în ultimul rând, cauze sociale.

Behlendorf, 21.07.'90

Singurătatea îmi prieste, mai ales că bătrânețea devine insistentă, iar obișnuita singurătate în societate, insuportabilă. De asemenea, înfrângerile (nu doar cele politice) devin mai inevitabile.

Desenul la „Signatur” permite reveniri: astăzi, în creion, „Calcanul”.

Soții Nevermann mă vor lua în scurt timp la aniversarea unei zile de naștere în apropiere, pe malul lacului Behlendorf: senatorul pe probleme de mediu Kuhbier de la Hamburg împlinește nu știu câți ani.

Oricât de irațională pare orice ură, ea are totuși motive reale. (Pentru Oslo.)

Behlendorf, 22.07.'90

Am ajuns înapoi la miezul nopții: o aglomerare de funcționari de stat, arhitecți, miniștri, soții, plăcuți, stingheri și interesanți, într-o casă țărănească primitoare, reamenajată discret. Prăjituri de casă. Plimbarea până la lac. (Vizavi de satul Behlendorf.) Un mic golf ca plajă. Un turn din lemn demodat, pentru sărituri.

Unii dintre domni fac baie. Mai târziu amuțesc, fiindcă râsetele care zburdă în jurul meu, provocate de subiecte funcționărești și de serviciu sau de constatarea că în R.D.G. lipsesc notarii bine pregătiți, pe mine nu mă entuziasmează. O adunare de liberali de stânga bine situați: capabili și neliniștitor de echilibrați. Toastul celui mai în vârstă dintre frații Kuhbier, despre monstruosul lor tată și cum au avut de suferit sub dominația lui; scurta mea replică în favoarea tatălui mort și, prin urmare, mut și împotriva cinevagenarilor care pretind că suferă încă efectele de durată ale greșelilor de educație. (Și asta s-a receptat cu amabilitate.) Amuzantă fiica puberă a stăpânilor casei: lălâie, roșcată.

Iar astăzi, după ce am schițat un desen pentru „Signatur”, au venit Bruno, Susan și drăgălașa mea nepoțică Ronja. Un fiu tandru. Am mers cu bicicleta lui Ute și cu tandemul la Berkenthin, am mâncat acolo *Königsberger Klopse*¹⁰⁷ și am pedalat apoi pe malul canalului, pe sub plop, până la ecluza Behlendorf.

— Vreme frumoasă de vară, cu vânt și o secetă continuă.

Behlendorf, 23.07. '90

Grădinarii vin deja devreme. Ingrid Krüger mi-a anunțat la telefon – după puțină flecăreală – sosirea lui Nele după-amiază târziu. Așa că mi-a mai rămas timp pentru o „semnătură”. Pentru colile în format mare îmi

---

107 Specialitate culinară din Prusia Răsăriteană, un fel de peri-șoare cu sos alb și capere.

lipsește momentan imboldul, fiindcă sunt concentrat asupra formatului „Signatur”. Mă mai uit la ciondăneala coaliției din Berlinul de Est, dar doar cu neplăcere (iar acum și cu un interes tot mai scăzut). Aceste frecuşuri, care mai țin doar de politica de partid și ignoră problemele veritabile ale populației. Acum se prăbușește și industria extractivă de potasiu: presiunea concurenței vest-germane.

Unul dintre grădinari prinde esențialul: „Kohl se impune”. Celălalt grădinar spune: „Dar oamenii din R.D.G. au vrut asta. Așa că nu mi-e milă de ei”.

— Rolurile sunt deja împărțite: populației est-germane îi revine (iarăși) rolul de ratat, de perdant.

Vreau să încerc (încă înainte de venirea lui Ute) să schițez un plan pentru *Unkenrufe* sau să fac o listă cu materialul existent. Și o înșiruire cronologică a unor evoluții paralele.

Behlendorf, 27.07/90

Ieri a plecat Nele. Trei zile senine: tatăl și fiica. Vizită la Lübeck, prin pădure, înot la lacul Behlendorf. O învăț pe Nele să înoate pe spate, îi arăt (mândru) săritura mea cu capul în jos de pe trambulina de 2 metri, gătesc pentru ea: *Zucchini*, măr cu cartofi prăjiți și cubulețe de slănină. Mai apuc să lucrez două-trei ore la „Signatur”. Doar planul pentru *Unkenrufe* trebuie să mai aștepte. Momente de fericire: să merg cu copilul, mână în mână, prin pădure.

Vizita lui Stephan Lohr cu soția. Ca și Wolfram Schütte (*Frankfurter Rundschau*) mai devreme, la telefon, și Lohr îmi povestește acum despre articolul de nedescris al lui Greiner din *Zeit* și despre un articol din *FAZ*, în care sunt apărat într-un mod perfid de șiretlicurile lui H. Kant. Această consonanță între *Zeit* și *FAZ* îi neliniștește atât pe Schütte, cât și pe Lohr, însă pe mine nu mă mai neliniștește. Acum, după ce astăzi discuția mea cu cei de la *Neue Gesellschaft* este tipărită în prealabil în *FR*, atacurile

se vor înteți. Vreau să adun acest material, să aștept al doilea tratat de stat și apoi să fac un bilanț intermediar; dacă nu la începutul lui august, atunci în Danemarca. Exemplar felul în care se procedează cu Christa Wolf: pe de o parte realizările ei ca scriitoare, pe de altă parte funcționarii culturali Greiner și Schirrmacher, care judecă și oprimă. Încep să cadă verdicte de vinovăție la adresa populației R.D.G. Cum se poartă germanii cu germanii. Această brutalitate, într-o manieră formală și politicoasă, trădează deja noul ton al stăpânului în relațiile cu polonezii și rușii, în continuare slabi economic. Poate că ar trebui să preiau în acest bilanț intermediar cele patru pagini de text pe care le voi scrie în Danemarca pentru Oslo.

Behlendorf, 31.07.'90

Astăzi Ute a plecat iarăși la Freiburg, la mama ei, care urmează să fie operată la sfârșitul săptămânii ăsteia.

Sunt terminate un desen pe o pagină și treisprezece pe două pagini pentru „Signatur”, sub titlul „Brief aus Altdobern”¹⁰⁸. Surprinzător cum au curs, coală după coală, fără niciun concept prestabilit, doar de la distanța unor perioade de lucru care aparțin trecutului, însă inspirate de peisajele de lignit. Se pune întrebarea dacă mai e posibilă și necesară o ultimă coală dublă ca epilog, cu trimitere la Calcutta?

Pentru Oslo vreau să analizez pauperizarea socială ca temei declanșator al urii de diferite nuanțe. Preluarea puterii de către național-socialiști și nebunia rasială aferentă cu greu ar fi fost posibile fără șase milioane de șomeri. Rasismul american, mai ales față de negri, evoluează în paralel cu pauperizarea socială a păturilor inferioare, în special a negrilor. Tot astfel, și pauperizarea continuă și accentuată a popoarelor din Lumea a Treia va avea ca rezultat o ură de naturi diferite și din ce în ce mai

puternică, care mai întâi se îndreaptă asupra a ceea ce le este apropiat - a altor triburi și grupări religioase. Pauperizarea probabilă a unor păături largi ale populației din Uniunea Sovietică și Polonia va genera o ură amestecată cu naționalism. În pofida unor condiții aparent favorabile, în interiorul populației R.D.G. așteptările inițiale legate de minunea DIN sunt pe cale să se transforme în dezamăgire. Numărul șomerilor, care crește în salturi, atitudinea arogantă, de atotștiutori și șefi, a stăpânilor vest-germani, perspectiva previzibilă de a fi din nou păcăliți, de a fi eternii perdanți, ba acum și ratații, ar putea face să apară germenii urii, din care nu ar lipsi ura de sine. După prăbușirea despotismului și a economiei de penurie comuniste, sunt puse acum la încercare sistemul capitalist și ideologia sa, dura economie de piață și puterea băncilor.

În R.D.G. (la patru săptămâni după introducerea DIN) se înmulțesc știrile despre catastrofe. Astăzi ministrul Muncii, doamna Hildebrandt, a vorbit despre prăbușirea economiei și despre emigrarea accentuată în Vest a tinerilor muncitori calificați și a ucenicilor; toate acestea, stări de fapt pe care le-am prevăzut și care acum, când se împlinesc, nu-mi induc o stare de veselie.

Ieri și alaltăieri au fost aici Antje Vollmer cu Johannes al ei. Ne-am dat seama ce puțin a mai rămas din speranțele noastre (nici atunci prea mari) de la întâlnirea din Tutzing. E ciudat cum lumea se ceartă la televiziune pe tema „Berlinul - capitală” sau pe cea a modalității corecte de desfășurare a alegerilor, în timp ce gaura fiscală - treizeci de miliarde - crește și iar crește.

Behlendorf, 1.08.'90

O zi fierbinte; îmi ard ochii. Nu mă ajută nici ochelarii cei noi, nici picăturile de ochi. Oare și aici, la țară, aerul e bogat în ozon? Sau să consider acest rău

supărător (de la Calcutta încoace) un cadou al vârstei?

Și totuși o zi senină, de muncă liniștită, concentrată, înainte de amiază a luat naștere o altă și ultimă foaie dublă pentru „Signatur”: Calcutta (în imediata vecinătate a Altdobernului), un desen în cărbune.

Apoi, după ce mi-am luat avânt de mai multe ori, am schițat în creion pe carton Bristol, în format orizontal, melcul dublu în fața unui peisaj de lignit – ca și când și respectiva creatură ar fi așteptat acest ținut cu orizont.

După aceea, deja obosit de desen, am început să schițez pentru *Unkenrufe* planul 2, în cinci părți: mai întâi introducerea, într-unul din cele cinci blocuri de desen înhățate de la Altdobern la lichidarea de stoc, dar fără a fi sigur de perspectiva narativă și de registru. Pentru prima propoziție îmi rămâne timp până la sfârșitul anului.

Cât de prezentă în casă și, în același timp, cât de departe e Ute.

Miniștrii din R.D.G. sunt îndemnați de la Bonn să nu răspândească vești proaste. Dolarul cade la 1, 59. La sfârșitul săptămânii vreau să plec la Berlin și apoi în Uckermark, pentru a vedea casa cumpărată de Ingrid. Sunt bucuros că cele două și-au găsit un loc al lor. Ingrid la telefon: ca întotdeauna, agitată. Dacă nu ar exista planșeta mică și cea mare. Îmi ard ochii.

Behlendorf, 2.08.'90

Irakul a intrat cu trupele în Kuweit. Cum au loc – astăzi, la fel ca ieri – războaie de cucerire sub scutul marilor puteri.

Lucrez mai departe la melcul dublu. O zi fierbinte. Timp de o oră am tot mutat furtunul prin grădină. Muncesc cu băgare de seamă la planul pentru *Unkenrufe*. Se semnează mârșavul tratat electoral. Încă nu m-am decis dacă voi participa la alegerile acestea, dar dacă da, atunci voi alege Bündnis 90, prin Verzi. La Karlsruhe, primele

îndoieli privitoare la tratatul electoral.

Seara au fost aici soții Bissinger, iar mai târziu Eva și Peter Rühmkorf. Am suferit veseli de Germania.

Behlendorf, 3.08.'90

Acum începe fuga în statul unitar. Kohl devansează alegerile pentru 14 octombrie, se pare că la dorința premierului R.D.G., de Maizière. Vrea să depășească prin acest șiretlic haosul economic și social. Mă tem că, dată fiind slăbiciunea de durată a SPD, îi vor ieși socotelile

„Melc dublu ajuns la țintă” e gata. Vreau să mă concentrez asupra planului pentru *Unkenrufe* și să schițez un concept pentru încă un text, pe care îl voi dicta la Berlin: „Ein Schnäppehen namens DDR”.

Seara târziu: La Fontaine, de la Paris, bătaios, serios, cu o critică precisă, însă tot fără o idee alternativă. *Unkenrufe* gata ca plan, ar putea deveni o poveste mlădioasă, de un comic amar, de 180 până la 200 de pagini.

După-amiază m-a vizitat sora mea, care își sărbătorește acum, anticipat, a șazecea aniversare a nașterii (pe 23 septembrie). Apoi a venit primul soț al lui Ute, Bruno Grunert, cu Annette și doi copii, plus o cățea cu șase cățeluși: 1.000 DIN bucata. Veneau din MON: Marea Baltică miroase urât, a putred. Arșiță constantă, ba nu, tot mai intensă. Valorile ozonului ridicate în nord.

De ce rămân imperturbabil, concentrat asupra desenelor mele? Ieri a murit Norbert Elias, unul dintre ultimii „învățați”. Am mâncat seara, cu ouă jumări, unul dintre cei douăzeci și cinci de păstrăvi pe care i-a pescuit domnul Liibeke din iaz.

Behlendorf, 4.08/90

Arșița se întetește. Franz, fermierul nostru ecologist, se plânge la telefon de a treia vară secetoasă. Și sub acest clopot de arșiță are loc unificarea Germaniei ca demers

falimentar. Cu toate acestea vreau ca de luni, la Berlin, să încep textul „Ein Schnäppehen namens DDR”. Ideile ar fi următoarele:

1. bilanțul după doar o lună de faliment: case de bani goale, șomaj.

2. refugiul în încălcarea constituției: alegeri pe 14 octombrie, procedura electorală.

3. germanii de categoria a doua: urmările sunt ură, invidie, sentimente de inferioritate.

4. ideologia retușată: economia de piață.

5. lipsă de bună-cuviință și demnitate – nicio idee, însă un chilipir.

6. felul în care se poartă germanii cu germanii ne face să nu ne așteptăm la nimic bun pentru polonezi.

7. democrația suferă deja: încălcări ale Constituției sub nasul Parlamentului, vânarea intelectualilor concomitent cu cruțarea Stasi. Consonanța presei. Oamenii trebuie avertizați cu privire la această Germanie care se formează acum. Desconsiderarea opoziției.

8. mentalitate de *Blitzkrieg*. Ca și când Germania și Japonia ar fi câștigat războiul. Cultura nu apare.

9. pericolul ozonului. Inconștiența generală.

Întregului îi lipsesc începutul concret și cadrul. Ar trebui să iasă douăsprezece pagini. Poate călătoria în Uckermark îmi va permite să înțeleg mai multe.

Deocamdată s-a sfârșit cu desenul, cu aceste ceasuri și zile în fața planșetei mari, cu lumina nordică bătând dintr-o parte. După revenirea de la Berlin, bate la ușă plecarea la MON.

Gorkow, 5.08.'90

Călătoria la Berlin a făcut ca două doamne mai în vârstă din compartiment s-o categorisească pe Kara drept câine care ar putea apărea la televizor. Maria ne-a luat de la Bahnhof Zoo. Forfota obișnuită de acolo, intensificată

până la absurd. Un bețiv la bustul gol le strigă clienților restaurantului gării, așezați afară, o predică despre pocăință. I-am arătat Mariei desenele pentru „Signatur”. Cu câtă exactitate precaută le-a comentat. Mai târziu, la restaurantul grecesc: Kara, câinele de țară, a savurat mirosurile cu care erau marcate străzile din Friedenau.

Astăzi, la ora 10, Heike și cu mine am pornit spre Uckermark, la Gorkow, pe autostrada plină. Izbitor de mulți șoferi din R.D.G. cu mașini din Vest. Am cotit în apropiere de Pasewalk. După douăzeci și cinci de kilometri, satul Gorkow, pe jumătate degradat. Acolo, o casă pentru o familie, cu grajduri și cotețe în grădina lăsată în paragină, locuită deja, după cum s-a dovedit, de Ingrid și Nele. Directorul editurii Reclam din Leipzig și urmașul lui Marquardt este un tânăr pe nume Richter, după ce nulitatea de Opitz a fost revocat din funcție. Și el și-a cumpărat, firește că ieftin, o casă în sat. Baie în lac. Oamenii de la locul de scăldat, parcă din anii cincizeci. Cabinele așezate pe bare (înalte până la genunchi). Multe femei încă tinere și totuși deja prea grase, care stăteau întinse ca niște morse. Târziu după-amiază, prin Randowbruch, cu o șefa de C.A.P. grasă, la un padoc de cai Haflinger. Să cumpăr un cal castrat pentru Nele, care, ca și Laura cândva, e înnebunită după cai? Mie îmi place peisajul mlăștinos, ușor colinar, sărac, nisipos, ca uitat de lume și, probabil, fără nicio șansă de bunăstare în viitor.

Mă bucur – oricât sunt de distrat – pentru Ingrid și Nele, care și-au găsit aici locul potrivit. – în timpul călătoriei cu mașina Eike îmi prezintă proiectul său de film, despre o fostă filială Mercedes, care a funcționat în timpul războiului cu deținuți din KZ și cu ucraineni condamnați la muncă silnică și care acum urmează să fie pusă din nou în funcțiune de Mercedes, ca fabrică de camioane, cu promisiunea vagă de a prelua 4.000 din cei

7.000 de muncitori.

Târziu, când l-am întâlnit în Nietistrasse pe Raoul, care se întorsese de la Elskop, mi-a sărit în ochi predispoziția lui de a face burtă, ceea ce m-a supărat, de parcă fiii mei nu ar avea voie (sau nu încă) să imite burta tatălui.

Pentru diseară și-au anunțat vizita Christoph Hein și soția lui. Locuiesc la douăzeci de kilometri distanță, tot într-o casă familială construită în anii cincizeci, pe care au putut-o cumpăra ieftin chiar înainte de uniunea monetară și pe care acum o extind. L-am văzut, uscățiv, fragil și totuși rezistent, în salopetă, la masă cu zidarii, care la C.A.P. primesc patru mărci pe oră, în timp ce la el sunt plătiți pentru sfârșitul de săptămână cu 15 DIN. Unul dintre zidari a fost deja racolat în Vest. În industria construcțiilor lipsesc comenzile, deoarece comunele nu au bani, astfel încât și (chiar și) firmele de construcții se află în pragul falimentului.

Behlendorf, 9.08.'90

Cele trei zile (cu câinele) la Berlin m-au ținut în mișcare. În sfârșit plouă.

În prim-plan, pericolul unui război iminent în Orientul Apropiat. Dacă privești mai atent, națiunile care au industrie tehnologică și de servicii (acum și Uniunea Sovietică) sunt opuse țărilor sărace în materii prime din Lumea a Treia. La asta se adaugă disputa pe tema alegerilor și a aderării în Germania dublă și în curând unitară. La Fontaine începe să lupte. În momentul de față SPD-ul îl susține – dar pentru câtă vreme? în timpul unei convorbiri nocturne cu Peter Schneider – cu vin și șnapsuri de fructe – am discutat despre o eventuală susținere a unei viitoare coaliții SPD-Verzii-Biindnis 90 pentru începutul lui septembrie.

Fiindcă a trebuit să dictez pentru conferința de la

Paris din 25 septembrie un text de cinci pagini, nu m-am putut pregăti pentru Oslo. Treabă pentru MON. Expediat „Signatur” lui Rommerskirchen.

Behlendorf, 10.08.'90

Dezbaterea de ieri din Bundestag a avut un singur punct culminant: discursul scurt al lui Antje Vollmer, care, conștientă de sine, a considerat atitudinea germanilor față de ei înșiși și față de alții – spre exemplu, față de polonezi – un etalon pentru acțiunile viitoare și a dedus din procesul democratic din 1968 dreptul politic de a conduce pentru Biindnis 90/Verzi. Discursul lui

La Fontaine – deși corect în sfera social-politică – a rămas, ca de obicei, lipsit de vreo dimensiune suplimentară. Acum data alegerilor rămâne totuși 2 decembrie.

Vizita lui Steidl: ultimele litografii cu copaci semnate și exemplare din *Totes Holz*.

Corectez textul pentru Paris, vreau să-l rescriu mâine. Ute a venit târziu. Bucuria cu care am așteptat-o.

Telefon la Laura și Ralf: griji legate de locuință. Mă îndoiesc că pe parcursul următoarelor luni voi reuși să încep să lucrez cu concentrare la manuscris – la *Unkenrufe*; politica face prea multe valuri. Mai că aș fi preferat ca pe 14 octombrie să se ajungă deja la alegerile care vor decide totul: tăcerea dezolantă de după ele m-ar fi putut îndemna la lucru.

Behlendorf, 12.08.'90

Sunt epuizat. Ce m-a adus în starea asta? Desenele în format mare? Dar și această nouă Germanie, care prinde formă ca și când nu ar exista alte posibilități, civilizate; mereu trebuie să fie foarte mare, ca o operă care îmbină toate artele.

Iar mâine plecăm la MON, unde mă pot refugia în pădure.

Am acoperit șapte plăci de cupru. Vreau să desenez mai mult cu creion și cu grafit. Trebuie să iau mașina de scris cu mine. Să scriu pentru Oslo și un pasaj despre ură și „războiul sfânt”. Ttextul pentru Paris, „Einige Wamschilder”¹⁰⁹, e gata, e mai tăios și cu siguranță audibil, așa cum ar trebui să fie avertismențele. Citesc despre Chodowiecki: ce hârnice de-o viață în format mic!

Ulvshale / MON, 13.08. '90

Marea Baltică se întindea deja, plumburie, sub zăduful nemișcat. Vogterhus ne așteaptă (acum a cincisprezecea vară). Iarba galbenă, mestecenii deja galbeni, murele uscate. Deși soarele stă în dosul pâclei și al unor văluri de nori, înțeapă și strălucește atât de intens, încât a trebuit să plec de la masa din fața casei, pe care altminteri o răcorea întotdeauna o briză.

Ute și-a uitat geanta pe bac (pe puntea principală). Am observat abia când eram deja pe puntea de mașini. Am alergat la puntea de încărcare, am rugat să se anunțe la difuzoare pierderea ei, am căutat pe puntea principală: zadarnic. Între timp Ute a dus mașina într-o parcare, a alergat din nou pe vapor și s-a întors peste jumătate de oră cu geanta: cineva (ea e de părere că din R.D.G.) o găsisese și o predase la biroul de obiecte pierdute. Sigur că s-a convenit să plătim 100 DIN recompensă.

Abia ce am ajuns, mi-am și aranjat micuța cameră de lucru (cu lumină dinspre nord), cu vedere spre mare: creioanele, pensulele, cărbunele, tutunul, *cigarillos*, chibriturile, pipele. Pe o scândură, cele șapte plăci de cupru, acoperite. Mașina de scris Olivetti, tot prea scundă, pe un dulăpior. Un buchet cu pene de pescăruș și de găște sălbatice stă aici de anul trecut, pentru desen.

— Deasupra casei, deasupra pădurii din spatele ei, deasupra pajiștii, până la dune, sunt tot timpul pescăruși,

însă fără țipete: totuși agitați pe fundalul cerului palid și strălucitor.

Acum doi ani, aici, în pădure, în spatele casei, au luat naștere primele desene pentru *Totes Holz*. În câteva zile cartea va fi distribuită.

Ulvshale, 14.08.'90

După o noapte agitată, în care m-am luptat cu niște tântări neobișnuiți, și după primul salt înviorător în Marea Baltică, la Klintholm Havn, unde am cumpărat cambule și heringi de pe cuter, am încercat să intru în atmosferă în pădure, desenând în fața motivelor care, de doi ani, îmi sunt familiare, și m-am oprit deocamdată, cu creion și grafit pe un format vertical, la un rezultat care permite continuarea cu alte lucrări, poate chiar (după faza în creion) cu desene compacte în cărbune; însă cu asta tema dată trebuie să se încheie (dacă e de încheiat).

— Cele trei desene din cartea de schițe, pe care le-am făcut în cimitirul evreiesc din Praga, ar putea fi un imbold pentru gravuri; litografiile ar fi doar traduceri.

De data asta mi-e greu să ajung la Ulvshale-Vogterhus. Mănunchiuri întregi de gânduri legate în rețea cu R.D.G. (Altdoborn, Uckermark) trebuie retezate. Rămâne întrebarea dacă nu ar fi fost mai corect (mai logic) să mă cazez paisprezece zile în Saxonia sau în Lausitz decât să vin, de hatârul lui Ute, din nou aici.

Vreau să pornesc mașina de scris și să mă întorc acolo scriind.

Ulvshale, 15.08.'90

N-am avut somn. Spre miezul nopții a plouat cu stropi mari timp de zece minute. Mi-a rămas doar să macin gândurile neterminate. Apoi această căscioară, care an de an ne culcă împreună, ca și când ar fi creată pentru dragoste. Și Ute, care an de an cercetează cei patru pereți și tavanul, căutând tântări. Urmele pliciului ei. Lectura

mea înaintea nesomnului: *Malte Laurids Brigge*. Ciudată pentru aceste vremuri și totuși potrivită, deoarece cartea asta exprimă zadarnic dorința, ba nu, chemarea propriei morți. Cât de exact și de îndepărtat de neclaritate poate fi Rilke. O carte care va rămâne, în măsura în care cărțile vor mai rămâne.

După înot, oricât am fost de obosit, am cumpărat heringi de pe cuter: încă trăiau. Pescarii jupoaie pielea cambulelor în barcă și hrănesc cu ea pescărușii: un popor fără ierarhie, doar dacă nu se impune cel mai puternic – un comportament apropiat de cel uman.

Un scandal în războiul din Golf, posibil în orice zi, ar fi și s-ar putea declanșa chiar și mâine dacă Irakul ar ataca marile orașe israeliene cu rachete cu gaze toxice și astfel germanii, de care se spune că lumea nu mai trebuie să se teamă, ar participa din nou, indirect, ca furnizori, la exterminarea evreilor. Această posibilitate ar trebui să declanșeze deja proteste, dacă nu în Germania, atunci în străinătate.

Pădurea emană zăduf, este sufocantă. Am desenat totuși în format orizontal, în creion.

Sute de găște sălbatice trec în zbor, într-o ordine care se dizolvă permanent și se regăsește într-o formă nouă, peste pășunea din fața casei, înspre largul mării. Țipetele lor apar la fel de brusc cum dispar.

Oare văduvul și văduva nu ar putea să lase fiecare, în afară de corespondența lor, și jurnale? Cum ar fi dacă amândoi, în timp ce călătoresc deja prin Italia, pe drumul de întoarcere de la Napoli, i-ar trimite povestitorului moștenirea lor scrisă, ca să „facă ceva cu ea”?

Ulvshale, 17.08.'90

În sfârșit mi-am găsit ritmul de MON: desenat în pădure, mure în tufăriș, mașina de scris în camera dinspre nord. În plus, o furtună cu tunete și fulgere, urmată azi și

de ploaie, a adus răcoare și vânt. Trăim din pește luat de la Klintholm Havn: heringi, cambule. Știrile transmise de radioul german anunță, pe lângă slăbiciunea dolarului (1, 55), acutizarea conflictului cu Irakul și eliberarea din funcție a miniștrilor SPD de către de Maiziere. Le simt pe toate foarte aproape, mai ales că am început textul pentru Oslo.

Cândva - chiar anul viitor - vreau, poate cu ajutorul *Unkenrufe*, să mă relaxez și să renunț la formele de disciplină asumate. Deja sunt de prea multă vreme la datorie.

Astăzi cu Ute la drum, cu tandemul.

Ulvshale, 20.08.'90

Zilele trec dintr-una într-alta; doar culesul murelor din tufe cere o desfășurare în timp. Când i-am văzut, acolo unde tufărișul se învecinează cu strâmtoarea, în îngrăditura pătrată a bastionului acoperit de plante din perioada blocadei continentale, pe acei șapte hornari - ucenici și calfe la vârsta adolescenței - sărbătorindu-și cu bere excursia organizată de întreprinderea lor? Sigur că printre flăcăii blonzi, care, cu căciulile lor negre și îmbrăcați în general în negru, arătau că aparțin breslei, zburda gingașă și o singură fată. Câțiva flăcăi își înnegriseră fețele. O poveste care, istorisită ba așa, ba așa, nu trebuie scrisă. I-am mai auzit mult timp.

Micul dejun în pat, fiindcă dis-de-dimineată cade o ploaie când puternică, când monotonă. Peste zgomotul ploii se suprapune radioul german: criza din Goli se acutizează; SPD din R.D.G. a părăsit (în sfârșit) coaliția. Două evoluții ale evenimentelor care la prima vedere nu au de-a face una cu cealaltă, însă bursa reacționează de două ori mai acut.

Textul de cinci pagini pentru Oslo, despre ură (tema conferinței), este gata. Am argumentat în continuare

motivele urii germano-germane și germano-polone și, atrăgând atenția asupra dezvoltării și construirii în Irak a unor fabrici pentru gaze toxice de către firme germane, am arătat pericolul ca germanii să se încarce din nou de vinovăție, mai cu seamă că au o contribuție hotărâtoare la dezvoltarea rachetelor cu rază lungă de acțiune și – probabil – a focoarelor nucleare. (Ar trebui sau aş putea să încerc să leg textul pentru Paris cu cel pentru Oslo într-un al treilea text, extins.)

Între timp pe pereții odăii dinspre nord atârnă cinci desene în creion, în format mediu. Numai copaci dezrădăcinați, cu rădăcinile dezvelite, la vedere. Pe parcursul unui an degradarea copacilor prăbușiți a luat o asemenea amploare, încât pădurea respiră putregai. Simt chinuit de înțepături de țânțari și de mușcături de furnici, dar fără a suferi prea mult, deoarece atunci când desenez, predomină plăcerea.

— După scăderea bruscă a temperaturii, Marea Baltică a devenit de gheață; doar pe câinele nostru nu îl sperie.

Ulvshale, 22.08.'90

Ritualurile noastre de vară: să stăm seara în ușa deschisă doar în jumătatea de sus, să bem un păhărel, două de Aquavit, să privim peste pajiște spre găștele sălbatice care se odihnesc acolo. Sau să ieșim după lăsarea serii în fața casei, ca să fim imediat prinși – oarecum – de zigzagul zborului de lilieci: fâlfâie atât de repede, aproape de pământ și de noi, încât ochiul cu greu îi poate urmări.

Cumpărăm pește la Klintholm Havn: de data aceasta, alături de heringi, pești-cu-spadă. Culesul devine o manie: dacă închid ochii seara târziu și aștept somnul, văd tufe pline cu mure enorme, care par negre și atât de aproape, încât îmi vine să întind mâna după ele.

Sau foarte târziu, fiindcă ne ustură ochii de la focul

din vatră, ieșim în fața casei, ne depărtăm și vedem, pe fundalul pădurii întunecate, coliba acoperită cu paie, cu cele două ferestre luminate de flacăra lumânării. Trăim exclusiv aici. Literalmente.

Și numai radioul german (și ziarele venite prin poștă) ne lasă să ghicim ce-i cu restul lumii.

Cu toate previziunile mele sumbre privitoare la R.D.G. după uniunea monetară, totul este mai rău, mai neîndurător, mai șubred și mai urât decât ne-am așteptat. Chiar și investiții deja confirmate, cum ar fi cea de la Mercedes, sunt retrase. (Dacă vest-germanii ar avea posibilitatea să revină la starea de lucruri de dinainte de căderea Cortinei de Fier, probabil că ar face-o, pentru a fi lăsați în pace cu această „unitate” costisitoare și aducătoare doar de neplăceri.)

Astăzi a luat naștere a șaptea coală. Dar încă îmi lipsește un desen care să arate, într-o formă scurtată și frontală, dezrădăcinarea unui copac.

Ulvshale, 23.08.1990

Când, în drum spre plajă, am traversat izlazul întins, de-a curmezișul cirezii de juninci și viței (cu tauri), s-au zburătăcit, ca la o chemare, vreo două sute de găște sălbatice, apoi au planat înspre dune și au aterizat printre alte găște sălbatice. An după an, aici e locul lor de adunare, motiv pentru care pajiștea de pe care acum a fost păscut și ultimul fir de iarbă este acoperită cu pene și puf de găscă. Încă îmi mai reușește săritura în laterală peste gardul de sârmă, prin al cărui fir din partea de sus trece curent electric.

Un mic dejun fără ciuperci, din cauza uscăciunii. Astăzi s-a stabilit ca aderarea R.D.G. la Republica Federală să aibă loc pe 3 octombrie: iarăși un moment istoric. Se deplânge public faptul că nu se iscă niciun fel de entuziasm.

Dimineața devreme, când am plecat la cules de mure, Ute a zâmbit la vederea înclinației mele pentru cules și recoltat. Iar pe mine nimic nu mă relaxează mai tare decât umblatul după ciuperci, culesul de mure sau (în Portugalia) scotocitul după scoici rare de-a lungul plajei late ori, aici, scotocitul printre pietrele de cremene de la poalele coastei abrupte a insulei, mereu cu speranța că voi găsi un arici-de-mare fosilizat – și, de-a lungul anilor, am și fost de câteva ori un descoperitor fericit.

Mâine vreau să scriu textul pentru Oslo în ultima sa variantă.

Ulvshale, 25 august '90

Ieri și astăzi am găsit la nord de dumbrava de mesteceni, anini și cătină, în fața dunelor, primele pitârci tinere – iar în spatele casei, înspre pădure, sub tufișurile care avansează mult spre noi, bureți-serpești tineri, cum mai găsisem și anul trecut, și acum doi ani. Bureții-serpești tăiați în sferturi, cu lamelele desprinse dinainte, apoi prăjiți în unt, plus pitârci tăiate felii: un antreu unic; după aceea un pește-cu-spadă marinat.

Acum e gata a zecea coală (în grafit): o serie reușită, fiindcă după cărbune și cerneală, creionul și grafitul au scos în evidență și alte (ultime) posibilități. Copaci dezrădăcinați, de fiecare dată în altă poziție. Unele din desene urmează să intre în expoziția din Reinickendorf – mă gândesc să fie cinci până la șapte coli.

Zborurile de pe pajiște, înspre mare, se intensifică odată cu venirea toamnei timpurii. Formațiunile de zbor ale găștelor sălbătice, care se desfac și apoi se refac. De cum aterizează bătlanii, ele zboară.

Am terminat *Malte Laurids Brigge*. Totuși ultima treime e o lectură dezamăgitoare: observațiile precise și ciudățeniile numite acolo se îneacă în sentimentalism și în „aproximativul” lui Rilke. Tari, așa cum mi le și aminteam,

scenele din Danemarca: moartea zgomotoasă a bătrânului Brahe sau frica de ace a mamei.

— Ciudat cum contrastează nevoia cărții de „o moarte proprie” cu boala (cancer) aducătoare totuși de moarte (probabil); boala mamei lui Ute, care trece prin toate stațiile de tortură ale unui spital modern, bine dotat, și prin toate neajunsurile: plămânul rănit la puncție, anusul contra naturii prost plasat. De săptămâni întregi nu poate mânca, nu poate bea și este hrănită artificial, prin perfuzii.

— Chinuitoarea noastră discuție nocturnă despre eutanasiere: da sau nu. Această întrebare apare inevitabil abia când situația devine serioasă – iar de săptămâna viitoare mama lui Ute va fi îngrijită la domiciliu, la fiica mijlocie, Undine. N-aș putea face asta niciodată în urma unei decizii proprii, ci doar, eventual, la rugămintea muribundului.

Situația din regiunea Golfului este încă periculos de neclară. După o asemenea risipă de forțe, americanii vor, evident, un conflict armat. Este grotesc cum se raportează înșelătoria politică pe scară mare (America) la înșelătoria pe scară mică (Republica Federală); cum ar fi, acolo, mobilizarea rezerviștilor americani sau, aici, jurisprudența în cazul întreruperilor de sarcină.

Mâine zburăm la Oslo, iar câinele rămâne la niște prieteni danezi: la familia Bagge.

Oslo, 26 august '90

Sper ca această conferință să se desfășoare măcar aproximativ atât de clar (și cu o perspectivă atât de largă) cum a fost vizibilitatea în timpul zborului de la Copenhaga la Oslo, pe deasupra Mării Baltice, acolo unde se combină cu Marea Nordului. Deoarece invitația la conferința de la Oslo, „Anatomia urii”, a pornit de la Elie Wiesel și de la Comitetul Norvegian al Premiului Nobel pentru Pace, sunt prezenți preponderent israelieni și scandinavi, însă și

Nelson Mandela, György Konrăd, Adam Michnik, Geremek, Havel, Rîbakov, Nadine Gordimer și așa mai departe.

Ce temă! Și cât de mare e pericolul ca totul să se înece în apeluri binevoitoare. Discursurile de deschidere – și cel al lui Elie Wiesel –, merg, din păcate, în direcția aceasta. Apoi referate scurte: două femei. Mai întâi o franțuzoaică, ce emite interesanta teză că de fapt copiii nu cunosc ura, că sunt educați să fie așa prin exemplul adulților. A vorbit despre experimentele pe care le făcuse cu niște copii la Marsilia. Apoi a vorbit o japoneză, șefa opoziției și președinta socialiștilor japonezi. Ea propune ca O.N.U. să impună o nouă ordine economică mondială. Rita Sussmuth a vorbit – ca întotdeauna – *edel, hilfreich und gut*¹¹⁰. În fine, o femeie din India, care a pornit de la conflictul dintre hinduși și musulmani.

Oslo, 27 august 1990

Discuția de ieri, care a urmat primelor cuvântări, a rămas, din păcate, vagă, cu excepția alocuțiunii văduvei lui Saharov. După cină am vorbit puțin cu R. Sussmuth și am numit șederea ei scurtă (azi dimineată a plecat deja cu avionul) *unfair* față de participanții la congres. I-am spus că intenția ei de a o invita pe Christa Wolf este absurdă atâta vreme cât nu se pronunță public împotriva acestei campanii calomnioase la adresa acesteia. O femeie curajoasă pe termen scurt, însă ușor de speriat, care nu va fi în stare să se manifeste ofensiv din funcția de președintă a parlamentului (spre exemplu, în ceea ce privește noua Constituție). Mai târziu am băut la bar cu Per Wästberg și soția lui un pahar de vin roșu (primul de două săptămâni încoace).

— Noapte proastă, ușoară durere de dinți.

---

¹¹⁰ Parafrază după versurile din poezia lui Goethe „Das Göttliche”: „Edel sei der Mensch, / Hilfreich und gut” - „Nobil fie omul/ săritor și bun”.

Acum vorbește Jimmy Carter. îi invocă, cum a făcut-o deja ieri ministrul de Externe norvegian, pe Cain și Abel; citează din Biblie.

Cu mare valoare informativă, alocuțiunea lui Moncef Marzouki din Tunisia, care vorbește din perspectiva arabă și descrie teama arabilor de o nouă cruciadă, de pildă în fața portavioanelor americane.

Mai târziu ura a fost comparată, cu sens și fără sens, cu cancerul.

Discursul meu scurt nu a fost comentat, e drept, a avut însă parte de aprobări ulterior, și pe parcursul celor două ore de călătorie cu vaporul în Oslofjord, și de la polonezi: Geremek, Michnik.

Durerile de dinți au trecut (sper). Acum vorbește Nelson Mandela: puternic și delicat, îmbrăcat în stil conservator și elegant. Se pare că este candidat la premiul Nobel pentru Pace. – îi răspunde ministrul alb de Externe al Africii de Sud, Wessels, într-o manieră constructivă. Iar acum vorbește Nadine Gordimer: mică, adolescentină și îndrăzneată. Au fost uciși șaiszeci și șase de albi, dar, pe de altă parte, peste zece mii de negri. Totuși, spune ea, deși, e drept, a apărut mânia față de albi, ca și amărăciunea, nu a apărut și ura. Nici la albi nu domină ura, ci teama de răzbunarea negrilor. Doi israelieni (Urbach și Olmert) îi cer lui Mandela să se distanțeze de o rezoluție O.N.U. în care sionismul este condamnat ca rasism. Mandela răspunde extraordinar, atrăgând atenția asupra faptului că negrii trebuie să includă întotdeauna în gândirea lor argumentele și interesele albilor.

Oslo, 28 august '90

Ieri, cina la Akershus Slott. Gazdă a fost prim-ministrul. Cina a decurs civilizat, cu toasturi melancolice și muzică de Grieg, Chopin al norvegienilor. În fața mea, una dintre chinezoaicele din Piața Păcii Cerești, aranjată acum

în chip de „fică de rang superior”, care, pe lângă o engleză bună, vorbește și poetic cu mâinile. Lângă ea, rabinul scandinav, dintr-o familie de rabini de mai multe generații. Din când în când adormea și se trezea fără să manifeste vreo jenă. Durerea de dinți a dispărut, congresul merge mai departe. Din păcate, dezbaterile Israel-Palestina rămâne sub nivelul discursului de ieri al lui Mandela. Sunt reluate argumente cunoscute și afirmații false, care urmăresc să ascundă propria vină. Și apoi Mitterrand ține o cuvântare despre Europa, de nivelul unei emisiuni radio pentru elevi, complet eurocentristă, deși poți bănuși că spre sfârșit va arunca și câteva frăzuțe despre Lumea a Treia.

Și iat-o, cuvenita referire la Lumea a Treia. Ba chiar inteligentă și pătrunzătoare, cu trimiteri la bursă și la prețurile în scădere la cacao. Iar acum, după obișnuita deziluzie Mitterrand, vorbește Václav Havel: „Ura este pentru cel care urăște mai importantă decât obiectul urii sale”. O analiză precisă, pe alocuri cu nuanțe academice. Predispoziția națiunilor est-europene pentru ura colectivă, în special pentru că aceste națiuni sunt tinere, lipsite de experiență și „imature”. – în discursul său, Geremek este inteligent, versatil, însă în ceea ce privește Polonia rămâne ciudat de abstract.

— Konrăd a fost mai concret, dar și mai dezorientat.

— Landsbergis încearcă să se dea drept om politic (creștin).

Oslo, 29 august '90

Ultima zi. Din păcate, congresul s-a terminat ieri cu o autoelogiere Elie Wiesel. A început cu faptul că Mitterrand l-a făcut Cavaler al Legiunii de Onoare la Ambasada Franceză. Concertul de seară, cu programul său potpuriu, americanizat pompos (cu Gregory Peck și Andrey Hepburn). Însă inflația de superlative a dezvăluit, într-o

manieră curioasă, și neajutorare. Astăzi urmează să se discute despre prizonierii urii. Ies din nou în evidență studenții chinezi, la ale căror întrebări politice nu vrea însă să răspundă nimeni.

Ieri m-am amestecat de două ori în discuție, criticând rigiditatea pozițiilor israeliano-palestiniene și dându-l pe Mandela ca exemplu. Apoi i-am reproșat lui Mitterrand că a ținut un discurs retoric, adică găunos. Amintind de Planul Marshall din perioada postbelică, i-am cerut un Plan Mitterrand pentru Europa Centrală și am comparat situația acestor țări cu povara datoriilor țărilor din Lumea a Treia.

Imediat Jack Lang a căutat astăzi (înainte de plecarea președintelui în Islanda) să intre în contact cu mine.

— Mă neliniștește să văd cum Václav Havel este implicat tot mai mult în cercul prezidențial. Târziu, cu Per Wästberg și soția lui la barul hotelului. – în vis am vorbit în franceză.

Abordând tema antisemitismului polonez (fără evrei în țară), Adam Michnik vorbește despre un „antisemitism magic”.

Ulvshale, 30.8/90

Zborul spre Copenhaga, cu vizibilitate proastă. Veseli, cum suntem de mulți ani, cu Vagn Grosen și Per Ohrgaard. Mi se potrivește ironia danezilor, capacitatea lor constantă de a se percepe pe ei înșiși ca europeni, spre deosebire de suedezi și norvegieni.

— Apoi, din păcate, puțin înainte de Ulvshale (pe la miezul nopții) o vulpe ne-a ieșit direct în fața mașinii.

Cu ajutorul murelor, am reușit fără șovăire să mă integrez imediat din nou aici și să încep cu desene în cărbune, în format mare, direct în fața temei: negru pe negru, potrivit situației generale.

Retrospectiv, „Festivalul Elie Wiesel” îmi pare

absurd. Pe de o parte a reușit, desigur, cu o pricepere deosebită, să adune politicieni de renume, de la Mandela și Mitterrand până la Havel și Geremek, dar sponsorii fundației sale, evreii americani și israelieni, au fost într-o superioritate numerică prea supărătoare. Astfel Uniunea Sovietică, așadar comunismul, a fost identificată mereu și mereu drept sursa tuturor relelor, însă S.U.A. au fost cruțate; nici măcar preotul din Honduras nu a îndrăznit să le spună americanilor în față că sunt cei ce au provocat teroarea din țara sa.

Supărătoare a fost lovitura surprinzătoare de la sfârșit, cu care Elie Wiesel a pus întreaga adunare în fața faptului împlinit cu o rezoluție gata formulată, „împotriva urii”: un text în care a predominat poezia proastă și în care a fost uitată responsabilitatea socială și politică pentru ura din întreaga lume. Cum, de altfel, n-au fost tratate aproape deloc conflictele din India și America de Sud.

Criza din Irak continuă. Cât vor mai sta liniștiți americanii în deșert? Până la urmă, după o desfășurare de forțe atât de serioasă, se așteaptă o victorie a marii puteri. E grotesc că procesul unificării germane se lovește acum, înainte de semnarea contractului, de modalitățile de avort. Astăzi avem în sfârșit la masă un calcan.

Ulvshale, 1 septembrie '90

Nu, calcanul l-am avut azi, după ce l-am desenat, conjurându-l, fiindcă Erling Bagge ne comunicase mai înainte, parcă în treacăt, că luna viitoare Vogterhus va fi vândut statului de cei paisprezece țărani; se ia în calcul chiar și dărâmarea sa. Ute a plâns, căci e atașată de coliba acoperită cu paie. Dar și eu am fost afectat. Am lucrat acolo timp de cincisprezece veri, la *Calcanul* și la *întâlnire la Telgte*¹¹¹, și am desenat an de an în pădure în ultimele

---

¹¹¹ în original Treffen în Telgte, roman apărut în germană în 1979 (n.r.).

trei veri. Acum vreau să încerc, cu ajutorul lui Niels Barfoed și Per Ohrgaard, să închei un contract de arendă. Măine plecăm deja, fiindcă Ute trebuie să aibă grijă de mama ei, care își trăiește ultimele săptămâni la Dobersdorf: un chin care însă la spital ar fi fost și mai inuman. Nicio gravură, dar am terminat zece desene în creion și grafit și cinci desene negre în cărbune, în format mare. De altfel, printre bagajele noastre se numără și cincisprezece borcane Weck cu *rote Grutze* de mure, pradă de august.

De aseară vânătorii trag seară de seară cu arma prin zonă: a început sezonul de vânătoare. Au alungat găștele sălbatice. Nu-mi pot lua ochii de la păianjenii care, coborâți în escadrile până aproape de pământ, și-au țesut plasele în jurul casei, dar și în tufe de mure, și își așteaptă prada în mijlocul plasei.

— Citesc o biografie interesantă a lui Chaplin și *Sonata Kreutzer*. Între timp am ajuns la a treia căsnicie a lui Chaplin și la *Modern Times*. Perfecționistul genului comic. Povestirea lui Tolstoi: înspăimântătoare în evidenta sa lipsă de artisticitate.

Behlendorf, 3 septembrie '90

Duminică am venit înapoi prin Dobersdorf, unde locuiește sora lui Ute. În „Casa Cavalerilor” de lângă castel, unde cândva, când avea șaisprezece ani, Laura și-a început ucenicia în olărit, mama lui Ute își așteaptă acum moartea; adică de fapt nu așteaptă deloc, ci doar își face griji dacă - „după ce trece chestia asta de aici” - să se ducă la un medic din Stralsund sau din Greifswald. Doar locurile copilăriei sau ale tinereții ei îi sunt apropiate. Așa slăbită și străvezie cum e, chipul ei a (re) devenit frumos. Didi și soțul ei - amândoi medici - îi mai dau câteva săptămâni sau chiar câteva zile.

Dar se pare că astăzi a fost iarăși mai vioaie. Am pus

laolaltă desenele pentru expoziția de la Reinickendorf: treizeci de coli de peisaje cu mine de lignit și alte douăzeci și cinci de coli „Totes Holz”.

Chiar dacă la Ulvshale *Unkenrufe* a rămas pe ultimul plan, am schițat totuși, din toate perspectivele, o broască: studii preliminare pentru o gravură ce ar putea deveni coperta cărții încă nescrise.

Vreau totuși ca acum, în săptămâna rămasă până la plecarea la Berlin, să scriu un text mai lung, „Ein Schnäppchen namens DDR”, care ar putea fi gata de Ziua Unității, pe 3 octombrie, și ar trebui să includă tezele din textele mai scurte pentru Oslo și Paris. Îmi datorez acest bilanț și vreau, fie și din îndărătnicie, să-l ofer ziarului *Zeit*.

Murele din spatele lacului sunt și mai mari și mai coapte decât cele din bărăganul din Ulvshale.

ISelliendorf, 4 septembrie '90

Abia ce a plecat Ute la Dobersdorf, la mama ei – și liniștea din casă nu mai e decât pentru mine –, că telefonul a făcut diaree. Mai întâi La Fontaine, care s-a scuzat fiindcă nu mi-a răspuns la scrisori (mi-a spus că preferă telefonul), iar apoi m-a rugat să vin pe 1 octombrie la Bonn, la prezentarea cărții sale. Alta acum: politicieni care scriu!

Apoi a sunat, completamente confuz, Walter Höllerer, care, după patru săptămâni de ședere în spital, nu mai știe dacă e deja nebun sau încă normal. M-a rugat să vin imediat, fiindcă n-ar putea vorbi decât cu mine. A sugerat sumbru că eu aș fi avut dreptate, nu el. Dar cu ce? Vreau să plec mâine la Berlin cu Fritze Margull, care vine la prânz, fără să am câtuși de puțin habar dacă pot fi de ajutor.

Apoi am început totuși un desen cu mine de lignit, cu două găini negre în prim-plan.

— Plouă de ore întregi, ca pentru a compensa pentru seceta dinainte.

L-am îndemnat pe La Fontaine (la telefon) să aducă argumente pozitive, prin care să câştige teren: consiliul constituțional, o victimă profitabilă a solidarității, o

Germanie nouă, accentuat federalistă. A promis să ofere mai multă claritate în problematica azilului.

Berlin-Behlendorf, 6.09/90

După două ore și jumătate de călătorie cu mașina și după ce am trecut pe lângă clădirile mute ale punctului de control, acum evacuat, am ajuns la Berlin. L-am găsit pe Walter Höllerer într-o stare jalnică. El, generosul, care a avut întotdeauna băierile pungii desfăcute pentru poeții de o sărăcie notorie, se vede acum pe sine și familia - „bieții copii!” - în fața unui abis financiar. După patru săptămâni de tortură spitalicească, nu mai vede cu ochiul drept; și stângul îi este în pericol. Nu duce nicio frază până la sfârșit. Adesea vorbește încâlcit. Să fie din cauza a prea mult cortizon? Îl sfătuiesc răbdător să se debaraseze de angajamentele neplătite de la Sulzbach (arhiva de literatură) și Berlin (Colocviul Literar) și să rezilieze contractul pentru locuința din Sulzbach. În plus, arhiva lui (scrisori, manuscrise, materiale apărute în *Akzente*) ar trebui strânsă și oferită spre cumpărare Academiei, ca moștenire literară. După trei ore - ultima cu Renate Höllerer, care, crede el, panicat, „aruncă banii pe fereastră” -, e mai destins, ba chiar zâmbește.

Vreau să încerc să încep totuși textul „Ein Schnäppchen namens DDR”. Noapte prea scurtă, somn prea puțin.

Discutat ieri cu Steidl despre târgul de carte: expoziția cu desenele pentru *Totes Holz* se vernisează la 3 octombrie, „ziua unității germane”. Îmi pică bine în chip de contrast.

Urmările datoriilor de miliarde. R.D.G. este transformată cu premeditare într-un caz social. Cosmetizare cu „o tiradă înflorită”.

În Behlendorf, 6.09.'90

Poate că oboseala mi-a ajutat: am găsit o posibilă propoziție de început pentru *Unkenrufe*: „Văduvul și văduva stăteau unul lângă altul la standul de flori. Nu știu de ce mai târziu, mult mai târziu, mi-au trimis, legate cu sfoară, hârtoagele lor vechi – scrisori, calcule, decupaje din ziare. Străini unul față de altul, văduvul și văduva stăteau doar întâmplător în fața standului de flori pe care cumpărătorii îl goliseră aproape complet. Fiindcă, după cum afirmă el, a stat cândva în bancă împreună cu mine la școala gimnazială Sf. Petru? în găleți erau doar puține flori tăiate, crizanteme și ochiul-boului. Văduva a ales ochiul-boului. În hârtoagele lor legate cu sfoară am găsit jurnalul lui, cu însemnarea din acea zi: «Nu e de mirare că standul de flori de lângă hala pieței era atât de sărăcăcios, doar azi e Sărbătoarea Tuturor Sfinților...» Așadar, de Sărbătoarea Tuturor Sfinților văduvul și văduva au stat în fața unui stand de flori, chiar lângă hala pieței Sf. Dominic. Zău că nu-mi pot aminti dacă mi-a fost coleg de bancă la școală. A trebuit să schimb școlile prea des. Dar asta e povestea mea, care aici nu contează. Când văduva a început să tragă din căldarea cu ochiul-boului una-două flori încă arătoase, văduvul a început și el să scoată ochiul-boului din căldare, niște flori ruginii, la fel ca și cele scoase de ea. El notează poetic în jurnal: «Se pare că și ei, ca și mie, îi plac în mod deosebit florile de ochiul-boului ruginii, care ard tăcute în liniștea lor...» Multe flori nu mai avea de oferit căldarea. Nici văduvei, nici văduvului nu i-au ajuns pentru un buchet arătos...”

Astfel ar putea începe *Unkenrufe*. Însă deocamdată e prea mult zgomot pentru scris: prea multă unitate, prea

multă criză în Golf.

Behlendorf, 7.09. '90

Aș putea începe cu enumerarea „ZBZ¹¹², cealaltă Germanie, statul în ghilimele, R.D.G., fosta R.D.G., zona de la răsărit de Elba, țara lui Luther”, apoi să continui cu un citat în care Thomas Müntzer spune, în anii războaielor țărănești, ceva ce mai e valabil și astăzi: „Stăpânii singuri fac astfel încât sărmanul le devine dușman. Cauza revoltei nu vor s-o înlăture. Cum poate fi bine în timp?” Apoi ar putea să urmeze textul pentru Oslo, esențializat, care să facă trecerea de la „fabricile germane de gaze toxice” la textul parizian, care are ca temă teama față de germani.

Îi aștept pe Laura, Ralf, nepoții și pe Ute, care vine de la Dobersdorf. Prevăzător, ieri și azi am cules mure.

După ce ieri am pus pe hârtie prima propoziție și cele care îi urmează, deja mă tentează să încep cu prima versiune la *Unkenrufe*. Vreau să mai meditez o dată la perspectiva povestitorului, ca să nu nimeresc un fir narativ scurt – ce e drept, tentant, însă care s-ar putea dovedi eronat.

Am mai început totuși, înainte să dea năvală ceata de copii, un desen în cărbune în format vertical, care să mă aștepte: oase de pește într-o mină de lignit.

Behlendorf-Berlin, 9.09. '90

Cu Ronja lui Bruno au venit patru nepoți, care ne-au ținut cu răsuflarea tăiată. Părinți nesiguri, care lasă totul la voia ideilor sau chiar a capriciilor copiilor. Plimbarea veselă până la stăvilă; doar câinele s-a arătat iritat de amestecul haotic de copii, mereu în alte combinații. I-am privit ca un bunic iresponsabil, dar și afectuos. Ute s-a ocupat de bucătărie.

Vreau să o ajut pe Laura, a cărei răbdare, însoțită adesea de un zâmbet chinuit, o admir, să achite muntele de

---

112 Sowjetische Besatzungszone, zona de ocupație sovietică.

datorii ale soțului ei.

După cinci săptămâni, ieri am renunțat la barba de vacanță, o combinație de negru, cenușiu și alb care în timpul zilei a mai fost o dată spaima copiilor. La dorința lui Ute, care pe de o parte e bucuroasă că, la o podoabă capilară neschimbată, închisă la culoare, am fire argintii măcar în barba de vacanță, dar pe de altă parte nu vrea să mă vadă cu bărbia acoperită. Aș vrea totuși să mă desenez cu următoarea barbă de vacanță. În plus, nu ducem lipsă de purtători de barbă completă!

Conversație cu chelnerul de la Mitropa, care sporovăiește în dialect saxon și care își bea cafeaua – tot la 4, 50 ceașca – cu două pliculețe de zahăr; o inscripție, „40 de ani de R.D.G. – 16 și 17.09.'89 (Zilele Târgului de la Rositz)”, și încă o dată „40 de ani de R.D.G”. Sub Zilele Târgului de la Rositz, o fructieră verde, pe care, în afară de pere, struguri și cireșe, poți recunoaște și râvnitele banane. Fructiera și cele două rânduri jubiliare, „40 de ani de R.D.G.”, par tipărite cu ștampile din cartofi. La verdele farfuriei, rubiniul inscripțiilor jubiliare. Chelnerul se plânge, însă încheie fiecare plângere legată de situația din R.D.G. – speră ca Mitropa să reziste, de dragul vechiului ei nume – cu formula: „Trebuie să trecem peste asta”. Trenul se târăște peste pământul eliberat de toată recolta.

După-amiază, discuția cu Porner și Lohr pentru NDR, Programul Trei. A treia noastră discuție – prima în noiembrie '89, a doua în mai '90 –, de data aceasta privind înainte, spre octombrie, și retrospectiv, spre 1 iulie și uniunea monetară. Deși pornim de la experiențe diferite, amândoi ajungem la concluzii negative asemănătoare. Am vorbit sus, în vechea mea bucătărie, care acum e goală. La ceai am avut niște Nordhäuser, un șnaps din R.D.G.

Apoi o masă veselă cu Ingrid, Nele și prietena ei. Am revăzut mai târziu la televizor impresionantul film redegist

*Spur der Steine*¹¹³, care fusese interzis în anii şaizeci.

În timpul călătoriei cu maşina de la Berlin la Leipzig, 13.09.'90

Au trecut trei zile de stres berlinez şi nu mi-au lăsat deloc timp liber, deşi după miezul nopţii, cum n-aveam somn, mereu îmi mai venea câte o idee pentru *Unkenrufe*. Cum ar fi: atitudinea critică a povestitorului faţă de vădov şi de stilul uneori liric al acestuia. Sau inscripţii funerare de genul „Abia în moarte patria l-a redobândit” - „Odihna cea de pe urmă în pământ german”. Aşadar, inscripţii, care se lovesc prompt de opoziţia poloneză. Povestirea raportează momentele politice menţionate de vădov la peripeziile societăţii funerare germano-polone.

— Poate că ar trebui totuşi povestit retrospectiv, din anul 2000?

Munţii de corespondenţă sunt rezolvaţi. Textul „Ein Schnäppchen namens DDR” urmează să fie gata mâine, într-o primă versiune. Am alcătuit cu Maria expoziţia de la Reinickendorf: 93 de desene şi 18 litografii.

Ieri a fost semnat la Moscova, la conferinţa 2 + 4, un tratat care la 3 octombrie îi va reda Germaniei suveranitatea, cu zece condiţii.

Ieri, de la ora 20, au fost la mine Jurek Becker şi Peter Schneider: la vin roşu, brânză, şuncă şi pâine cu chimen. Am vorbit despre alegerile care ne aşteaptă la 2 decembrie şi am căzut de acord să punem pe hârtie împreună câteva „Teze privitoare la alegerile germanilor” şi să le publicăm în *Spiegel*. Peter Schneider, care pleacă în America, îşi va trimite propunerile de acolo. Jurek şi cu mine ne vom întâlni la Behlendorf. O seară veselă, chiar dacă eram obosit.

Poate că văduvul şi văduva nu ar trebui să fie de aceeaşi vârstă, ci el de 62 de ani, iar ea de 54. Autostrada

din plăci de beton, vechi de pe timpul lui Hitler, îngreunează scrisul.

Berlin-Büchen, 15.09.'90

Ce săptămână! Abia azi, către amiază, am încheiat prima variantă pentru „Ein Schnäppchen namens DDR”. Leipzigul avea ceva ireal. Șoseaua principală încă se mai numește „Strada prieteniei germano-sovietice”. Oare așa o să-i rămână numele? Iar cenușiul fațadelor pare și mai cenușiu prin contrast cu bogăția de culori a reclamelor la produsele occidentale. În Galerie Theaterpassage originalele *Totes Holz* atârnav în trei rânduri suprapuse. Spațiul arhiplin cu ocazia vernisajului împărțea expoziția în două. Am citit „Epilogul”, am discutat deschis. Ce neliniște înfricoșată! Și mulțumiri pentru că am abordat idei ce îi apasă pe mulți. Astfel devii, chiar fără să vrei, purtător de cuvânt. L-am constrâns pe Steidl să ne invite pe toți, împreună cu familia galeristului, la Auerbachs Keller, care între timp îi aparține cuiva din Hamburg: prețuri mai mari, calitate mai proastă, multe mese libere. Erich Loest, care a venit la expoziție, a plecat repede. Mi-ar fi plăcut să-l întreb dacă încă mai vede în mine „pesimistul națiunii”. După o călătorie de două ore la dus, ne-am întors cu Jenö, litograful ungar, la volan (și cu prietena sa) în două ore. De-a lungul autostrăzii înfloresc comerțul cu mașini, zac mașini avariate după accidente. Cota sinuciderilor, mare și înainte, crește. Cum încearcă unii artiști din R.D.G. să se adapteze la arta occidentală.

Am citit ieri pentru Petra Meyenburg „Epilogul” și am răspuns la câteva din întrebările ei berlineze. Cum își trece, în ciuda bolii și a copilului mic, cele 48 de kilograme prin cotidianul jurnalistic din Est.

Apoi, de la ora 22, talk-show-ul „Freitagabend”¹¹⁴, cu Lea Rosh, pe tema „Radicalismul de dreapta în R.D.G”.

---

114 „Vineri seara”.

Primul meu talk-show după o îndelungă împotrivire. Pentru mine a fost important să folosesc puținele minute acordate la televiziune ca să vorbesc despre cauzele radicalismului de dreapta. Gustav Just, impresionant de desuet în argumentația sa¹¹⁵. Limpede, cu un discurs final: Erwin Leiser¹¹⁶. Cei doi neonaziști: unul dintre ei, austriac, avea o gură de Mussolini.

— Vinul mizerabil.

Și în sfârșit, după-amiază, ceva în afara programului: am mers cu Beatrice, Rosanna, Raoul, Ingrid și Nele la

Nationalgalerie pentru a vedea expoziția Carl Blechen. Un pictor care face mereu surprize extraordinare, deși puține din tablourile lui pot sta lângă ale lui Friedrich și Turner. Apoi Ingrid și Nele m-au condus la tren. Câteva minute pe peron, o mică familie. Ingrid arată epuizată lângă copilul înfloritor.

În timpul călătoriei am dormit o oră în familiarul miros de dezinfectant. Vreau să scriu o carte pe cât de sprintenă, pe atât de rebelă. Nevoia compulsivă a germanilor și a polonezilor de a corespunde clișeele actuale. Nevoia compulsivă de a juca roluri.

Behlendorf, 16.09.'90

Hans m-a luat de la gară. După un somn lung, aflăm

---

¹¹⁵ Gustav Just (1921-2011) a fost un jurnalist și traducător german, membru al Hitleijugend din 1938, apoi membru al SED din 1946 și secretar general al Uniunii Scriitorilor în anii '54-'55. Arestat și închis în 1957 ca membru al Harich-Gruppe, a fost exclus din SED în același an. În 1989 a întemeiat o filială locală SPD, în 1990 a fost ales în Landtag-ul din Brandenburg și tot atunci a fost anulată condamnarea din 1957. În 1992 presa a dezvăluit că în cel de-al Doilea Război Mondial a participat la împușcarea unor ostatici și a fost nevoit să renunțe la mandat.

¹¹⁶ Erwin Leiser (1923-1996) a fost un publicist și regizor germano-suedez, preocupat în principal de fascism și de dictatura național-socialistă. A tradus în suedeză autori germani importanți - Nelly Sachs, F. Dürrenmatt, B. Brecht și M. Frisch.

către prânz că azi-dimineață a murit Mausi, mama lui Ute, se pare că în somn. Ute și Hans au plecat la Dobersdorf. Câinele stă întins în fața ușii atelierului meu. Afară e o zi senină de toamnă târzie. Prin aer plutesc funigei, polen, îmi sortez mapele. Mi-au mai rămas cincizeci de coli de „Totes Holz”. Vreau să fixez o coală în mașina de scris...

Behlendorf, 19.09.'90

Am scris, în pofida guturaiului și a acceselor de gripă, textul „Ein Schnäppchen namens DDR” în versiunea finală. După un apel telefonic de la Antje Vollmer și invitația emisă de ea, va fi textul discursului pe care îl voi ține pe 2 octombrie în Reichstag, în fața adunării deputaților Verzilor și a celor de la Bündnis 90. Ah, dragii mei social-democrați, unde m-a abătut vântul! Totuși Verzii și Bündnis 90 au respins tratatul de stat și tratatul pentru uniune și au cerut o nouă Constituție.

Cuget dacă nu ar fi oportun să scot următoarele texte în volum, în format de buzunar (încă înainte de alegerile din decembrie): „Kurze Rede eines vaterlandslosen Gesellen”, „Brief an Augstein”, „Einige Anmerkungen zum Platz der Angeschmierten”, „Bericht aus Altdöbern” și „Ein Schnäppchen namens DDR”. Fie la Luchterhand (prea lent), fie la rapidul Steidl.

Ultimul text urmează să fie tipărit în *Zeit* pe 4 octombrie, după ce bat clopotele. Greiner este ofensat fiindcă l-am criticat dur, însă a fost totuși de acord. Aici a sosit Ellen, sora din Freiburg a lui Ute, cu copiii. Măine este înmormântată la Behlendorf mama lui Ute, Editha (Mausi).

Am dat astăzi televiziunii R.D.G. un interviu pe tema unității. O sumedenie de concluzii.

Behlendorf, 21.09.'90

Ieri, înmormântarea. La prânz am mai văzut-o o dată pe Mausi în sicriul deschis. Lipsa vocii ei și a zâmbetului

ei, cochet și la bătrânețe. Nu mai era decât un înveliș. Nepoții și ginerii au purtat sicriul. Ute îi dăduse preotului indicații stricte. Cântece bisericești de Gryphius și Paul Gerhardt. Un sonet de Gryphius pe care l-a citit bine. Vocea limpede a lui Ute, numai arareori pierită. Deoarece a fost prezentă doar familia, am rămas împreună până seara. Cele trei surori, atât de diferite.

Astăzi am pus punct textului „Ein Schnäppehen...” Cartea în format de buzunar va apărea totuși la Luchterhand. Doamnele promit să-și dea silința.

Lüdenscheid, 23.09.'90

Așaizecea aniversare a surorii mele s-a pornit cu avânt încă de ieri, veselă și stropită din belșug: Bruno și prietenul său Tim m-au așteptat în Hamburg, la Hauptbahnhof. Am mers cu o mașină pentru livrări, care fusese mașină de poliție, mașină de pompieri, poate și dric, și care acum nu mai prinde decât 100 km pe oră. Antena fixată la exterior cu bandă adezivă. Duhoare de benzină în interior. Cu toate acestea, o călătorie veselă cu cei doi bărbați. Într-o parcare am adunat jir: unul din parfumurile copilăriei.

Puțin înainte de ora 17, la Lüdenscheid, unde Kazimir, soția sa și Irmgard ajunseseră deja cu autobuzul de la Gdynia, după o călătorie de 18 ore. Irmgard Krause este fiica cea mai mare a lui Franz Krause, un funcționar polonez de la poștă care în 1939 a fost condamnat de un judecător german, activ încă multă vreme după război în Schleswig-Holstein, și apoi împușcat, împreună cu alți funcționari ai poștei. Pe Irmgard și pe fratele ei Gregor i-am văzut ultima oară acum 53 de ani. Ea mergea în Weidengasse, la școala poloneză.

Apoi pe masă s-a pus Calvados. După o plimbare prin oraș – totul aranjat după regulile pieței de consum; Orașul Vechi, mic, seamănă cu o căsuță de păpuși –, am mâncat la

restaurantul italian, excesiv de mult. Odată cu vinul a venit și obligatoriul *grappa*. Iar de la ora 12, în toiul nopții, a început petrecerea aniversară a lui Waltraut, cu dans, șampanie, stat în cap și bucurie sărbătorească kașubică. Mi-a plăcut să-i observ pe Bruno și Tim, care nu au mai văzut asemenea petreceri. Waltraut s-a ambalat până la turație maximă. Într-un final m-a „botezat” cu șampanie. Era gata-gata să întreacă limita. Chiar înainte de a deveni furios, mi-a trecut prin cap să cer un foehn. Așadar, părul meu ud de șampanie a fost uscat cu foehnul, iar atmosfera a fost salvată.

Irmgard, care este împotriva Bisericii și a preoților ei, a spus: „Când se sfârșește, poate să vină preotul. Atunci s-a terminat și gata”.

Paris, 25.09.'90

La început petrecerea aniversară propriu-zisă s-a impus cu greu în fața petrecerii preliminare. Însă apoi a intervenit șarmul surorii mele, entuziastă și mereu polemică: „Am nevoie de stres!” Către amiază au venit Franz, Gianna și Laura singură, fiindcă Lucas, Leon și Luisa erau bolnavi. Poate că-i părea bine să stea și ea o dată iară copii. Dans până la trei dimineța. Între timp reprezentații, poezii etc. Un bufet bun. Iar în toiul petrecerii Franz și-a vândut brânza de la fermă. Un geniu al afacerilor! Kașubii, deși la început păreau sfioși, s-au manifestat cu multă siguranță de sine. Pe mine și pe copii cel mai mult ne-a impresionat Irmgard. În mica mea alocuțiune am vorbit despre destrămarea familiilor în anii '36—39 și am ajuns apoi la prima întâlnire germano-kașubă de după război: în 1958. Din păcate, fără mama mea. Culcat mult prea târziu!

Charlie și Helga m-au condus la aeroport. Zbor la Paris cu un avion cu elice. De la umeda și vesela zi de naștere mic-burgeză la hotelul Meridien Montparnasse.

Discuția televizată cu M. Tournier a decurs în limitele clișeele obișnuite.

Apoi, un pic înainte de ora 20.00, a venit Hélène: nu mai era, cum mă anunțase Veronika, deprimată, ci mai degrabă degajată și (fără zorzoane în păr) frumoasă. Am mâncat la un restaurant breton: *crêpes*¹¹⁷ cu vin roșu. Hélène a înnoptat cu mine în camera mea luxoasă. A pus soneria telefonului să o trezească la ora 6.30 și de aici a plecat la școală. Cât de ușor acceptă luxul, care pe mine încă mă stingherește.

Paris, 26.09/90

Conferința în cartierul La Defense – un coșmar! – poate fi descrisă în puține cuvinte. Ceea ce înainte de amiază fusese anunțat drept o „masă rotundă” s-a dovedit a fi o înșiruire de referate de 20 de minute, iară discuții între vorbitori. Singurul interesant a fost discursul improvizat al lui D. Cohn-Bendit, după care lui Mitterrand i-a fost extrem de greu să umple timpul (jumătate de oră) cu discursul său frumos și fără conținut (ca la Oslo).

La Defense este un peisaj al lui de Chirico transpus în arhitectură. Se poate vorbi de „kitsch îndrăzneț”?

Apoi, după-amiază, am vorbit totuși liber, cu atât mai mult cu cât textul meu era deja tipărit în *Liberation* sub titlul „Câteva indicatoare de avertizare”. Mi-am numit articolul „discursul unui denigrator” și am intervenit de mai multe ori în discuție. Nu m-aș fi gândit că atât de mulți francezi se percep ca fiind de rangul al doilea în fața germanilor și că mai și acceptă cu mândrie acest lucru: niciun motiv de teamă față de germani, care simt considerați instructori la materia de școală numită Economie.

După aceea, seara, cu Hélène. Am stat la Mabillon, cafeneaua mea din anii cincizeci. Cina la un mic restaurant

senegalez. I-am arătat lui Hélène, care a ajuns destul de deprimată la Palatul Congreselor, câteva dintre colțișoarele și străzile cele mai dragi mie din Quartier Latin. Către miezul nopții am picat în pat ca mort: epuizarea după ziua de naștere germano-kașubă își făcea simțit efectul. Dulce, într-o cameră cu Hélène. Un cuplu cast.

Ce iubește Hélène: mirosul metroului, ceaiul, clădirile de pe colț cu unghiuri ciudate, să aibă mulți prieteni, pe *papa* al ei, mierea în ceai...

Am mers pe Av. d'Italie. Și am fost din nou surprins (ca și anul trecut, cu Laura) de impresia de liniște, de confort, pe care o emană mica clădire din fundul curții din Av. d'Italie, nr. 111. Beutler, actualul proprietar, era plecat într-o călătorie. I-am arătat lui Hélène în ce văgăună minusculă, lângă sobă, am scris *Toba de tinichea*.

Un splendid magazin de pește pe Avenue. Cu metroul, apoi pe jos, în final prin Jardin du Luxembourg, unde am găsit, într-un alt loc decât cel pe care mi-l aminteam, caruselul în care Franz și Raoul au avut primele lor experiențe cu caruselul. Din păcate, nu mai există niciun elefant alb, doar unul albastru-cenușiu.

Am mers să mâncăm cu Anne Freyer. A promis să ia legătura cu Hélène. A fost surprinsă de cât de bună este de-acum franceza învățată de ea la școală. Copilul este, la 16 ani, îngrijorător de avansat. După aceea am mers la Place de la Bastille și ne-am plimbat de-a lungul canalului Saint-Martin, care la început e acoperit, apoi deschis. Jucători de *boule*, însă doar bătrâni. Canalul deschis, cu podurile sale, este încă surprinzător de frumos, însă circulația mașinilor nu îți îngăduie să ai liniște. Hotel du Nord se prăbușește. O rușine!

Înapoi la hotel (de la Gare de l'Est). Aproape o oră de odihnă pentru picioare, care mă ard. Apoi mergem la Gare

du Nord și de acolo, cu trenul suburban, la gazdele Hellenei. Nu a exagerat: locuința strâmtă este de un prost gust respingător. Imagini mari de puzzle: un peisaj din Dolomiți. Bibelouri. Tapete înfiorătoare. Cuplul de învățători, cu patru copii, sunt o familie tipică, se arată prietenoși, însă nu pun întrebări; de fapt nu vor să știe cum e în afara Franței. Masa mult lungită: cinci feluri.

Sigur că în această ambianță Hélène pare un corp străin precoce. Cu toate acestea sper să se acomodeze; ambiția ei ar considera o renunțare timpurie, deși de înțeleș, drept o înfrângere.

Hélène mă conduce la gară. Cu puțin timp înainte vreau să-i dau copilului bani, îmi pierd portofelul, dar îl găsește Hélène chiar înainte de sosirea trenului. Consider aceste pierderi repetate un semn al îmbătrânirii. Sunt epuizat: ziua de naștere germano-kașubă a surorii mele și călătoria la Paris au fost prea mult pentru mine.

Behlendorf, 27.09.'90

Revenit și prins imediat de casă și de grădină. Înainte de amiază, încă la Paris, după micul dejun cu Anne Freyer, eterna iubire fără speranță. La dorința ei, o discuție despre „urâta unitate”. Apoi la aeroport. Acolo văd o *madame* care poartă sub braț, oblic, silueta lui Charlie Chaplin tăiată cu ferăstrăul (sau pur și simplu), în mărime naturală. Sau, ieri, bărbatul îmbrăcat în haine burgheze de pe peronul stației de metrou Gare du Nord, care ședea pe o bancă, cu pantofii lângă el, și și-a întins sub picioarele în ciorapi o parte din ziarul pe care îl citea, în timp ce un bărbat de culoare curăță peronul, ștergându-l cu mișcări ample.

Acum să-mi las brațele să se bălăbănească, să scutur praful acestei călătorii și să îmi întăresc deciziile luate: după 3 octombrie pentru mine tema Germania, deși nu este, ce-i drept, încheiată, nu mai merită comentată în nici lui discurs. Să încep manuscrisul *Unkenrufe* în Portugalia.

Ute spune că lui Greiner „Ein Schnäppchen...” i s-a părut impresionant și că ar vrea, desigur, să publice textul în 4 octombrie.

Behlendorf, 29.09.'90

Guturaiul și tușea m-au apucat iar – și acum și pe Ute. Acum e vorba ca Luchterhand să scoată totuși rapid (la sfârșitul lui octombrie) cartea în format de buzunar, încercarea mea de a scrie ieri un cuvânt-înainte a eșuat, pentru că am spus totul. Așa că rămâne doar subtitlul, găsit spontan: „Letzte Reden vorm Glockengeläut”¹¹⁸.

— Și cu asta basta!

Apelul de ieri de la președinție: deoarece a fost criticat vehement, președintele ar vrea să organizeze lectura mea împreună cu Günter de Bruyn la Bonn, nu la Berlin. Am refuzat și am propus Weimarul ca alternativă pe care aş putea-o accepta. Am urmărit la televizor, deja detașat, congresul SPD. Deoarece clipele de succes ale lui Kohl (ceasuri istorice, momente, zile) au trecut, Oskar ar putea să adune câteva puncte dacă ar rămâne fixat pe subiect; și în '69 puțini au crezut în posibilitatea unei coaliții social-liberale.

Vizită la *Mecklenburger Aufbruch*¹¹⁹. O femeie simpatcă¹²⁰ își menține cu greu ziarul pe piață – un tiraj de aproape 15.000.

Trăiască Curtea Constituțională Federală! A respins legea electorală.

Am adunat în grădină trei coșuri de fructe căzute: mere și pere pentru mustărie. Anul trecut ne-am înecat în fructe, dar acum înghețul din perioada de înflorire a diminuat recolta.

Behlendorf, 30.09.'90

---

118 „Ultime cuvântări înainte de a bate clopotele”.

119 Primul săptămânal independent din fosta R.D.G.

120 Regine Marquardt.

Paharul de mure de ieri a fost, probabil, ultimul pe anul acesta. A trecut scurt Steidl: din mapa „Kahischlag în unseren Köpfen”¹²¹ (tiraj de 35 de exemplare) s-au vândut 21 de exemplare. Iar azi am făcut ordine, pentru ca pe 5 octombrie, când mă întorc, să nu-mi mai stea în cale nicio „unitate germană”: fac loc pentru lucruri noi!

Am citit apoi de prin mape (pentru arhiva Academiei) poezii nepublicate din '51 până în '75. Unele dintre aceste poezii pot fi publicate în volumul cu lucrări de atelier: ceva din perioada Anna-Vladimir sau CaZcanuZ-Veronika, trei-patru de la începutul anilor '50. Le-aș putea introduce în textul dactilografiat pentru biobibliografia mea. Cu siguranță se mai găsesc și texte din perioada *Die Rätlin*.

Ute a plecat la Mölln împreună cu sora și cumnatul ei din Kiel: moștenirea lui Mausl.

Imediat urmează să aibă loc o „conferință telefonică” cu membrii consiliului autorilor de la Luchterhand. Doamna Vitali a anunțat modificări în acționariat.

— Dereticatul prin atelier mi-a creat bună dispoziție. Merită continuat.

Pentru volumul de buzunar *Ein Schnäppchen...* desenul în creion, în format mare, „Melc dublu ajuns la țintă” va deveni motivul copertei.

După-amiaza târziu, o conferință telefonică (prima) cu editorii, cu Härtling, Bichsei, Max von der Grün, despre situația de la Luchterhand dacă Aufbau va fi vândut către Holtzbrinck. Ce atitudine vor avea Christa Wolf și Christoph Hein? Dacă nici măcar acești autori cunoscuți nu îndrăznesc să se apere, ca să nu fie înhățați de stăpânii colonialiști din Vest, atunci cum să te aștepi la curaj din partea populației?

Behlendorf, 1 octombrie '90

Vorba lui Ingrid de la telefon, „Doar venim amândoi

---

121 „Defrișarea din capetele noastre”. 192

din aceeași bransă”, merită notată. Ieri, vizita soților Bissinger. Manfred pare epuizat. Destoinicia lui – mai întâi trece *Natur* pe profit, apoi reușește să scoată *Merian* în tiraje mari – îi e fatală. Acum vrea să plece în vacanță împreună cu fiicele sale: o săptămână în Vermont (S.U.A.), o săptămână în Israel (Ierusalim) – asta în timp ce amenințarea războiului persistă.

Am dat acum iama prin mape vechi cu lirică. Din perioada timpurie, 1950 până în '53, rămâne foarte puțin: trei-patru poezii din ciclul „Säulenheilige”¹²², predecesor cu o perspectivă de sus al lui Oskar. Adaug la ele două-trei scurte poezii italiene: „Auroras Garten...”¹²³ în fine, o mână de versuri din perioada care a precedat *Windhuhner*¹²⁴. Apoi însă există multe poezii din anii '70 până în '76, prime versiuni, fragmente și un ciclu de poezii încheiat, „Vladimir nachgerufen”¹²⁵, pe care, pentru că atunci era prea personal, nu l-am publicat, însă am sugerat existența lui în cartea cu melci. Apoi câteva poezii care marchează date politice: moartea lui Allende, Brandt vorbind la O.N.U., întâlnirea Nixon-Brejnev. Vreau să verific acum ce se poate introduce în textul pentru volumul cu lucrări de atelier. Poate și un fragment scurt, văd eu care, de proză. Vreau să termin prima versiune a acestui text până la sfârșitul anului, pentru ca anul viitor să îmi rămână liber pentru *Unkenrufe*.

Afară grădinarii profită de soarele primei zile de octombrie. Vreau să-i scriu lui Hélène.

Oare mă voi putea elibera curând, foarte curând, ca să scriu poezii noi – noi pentru mine?

De la Büchen la Berlin, 2 octombrie '90

---

122 „Stâlpnicul”.

123 „Grădina Aurorei”.

124 „Găinile-giruetă”.

125 „Necrolog lui Vladimir”.

Ultima călătorie pe calea ferată cu Reichsbahn prin încă-R.D.G. Ute remarcă toaleta murdară. Amândoi suferim din cauza frigului din compartiment. Afară satele lunecă iute (ca uitate) prin fața noastră. Hambare în ruină, turle de biserică ghemuite, ca un ultim refugiu. Această țară a lipsurilor va rămâne multă vreme în starea în care este: asemenea melcului, fiindcă etapele de istorie sărite și falsele pretenții nu se recuperează rapid.

Citesc ziare: *FAZ*, *Süddeutsche*, *FR*. Se clamează sfârșitul perioadei postbelice și a literaturii postbelice (ca idee iluzorie). Schirrmacher, un elev de vreo 30 de ani al lui Reich-Ranicki, dă tonul emfatic, ca și când ar vrea să se îndepărteze înot de generația mea, a taților, dar rămâne precaut în apropierea țărmlui, fiindcă nu se știe niciodată...

La Berlin mă așteaptă Reichstag-ul: Verzii și Bündnis 90. Oare discursul meu în tonuri cenușii le poate aduce vreo consolare?

— După aceea, pentru televiziune, pe Programul Doi, niște ultime cuvinte înainte de unificare, cu Bahr, Schäuble, Stürmer și cu mine. Apoi repede spre Friedenau, în salvatoarea Nietistrasse, afară din harababura care începe.

Recidiviștii aceștia! Deja vor să proclame o nouă Oră Zero.

Frankfurt pe Main, 3 octombrie '90

Lui Kohl chiar îi ies toate! Chiar și o lună plină de Ziua Unității Germaniei.

Am ajuns ieri, pătrunși de frig, la Bahnhof Zoo cu o întârziere de jumătate de oră. De acolo la Reichstag, unde se întruniseră Verzii din Est, plus Bündnis 90 și Verzii din Vest. Mi-am declamat articolul (care a apărut deja astăzi, mai devreme, în *Zeit*) sub forma unui discurs. Apoi Antje Vollmer, care a formulat bine și ostentativ-personal:

„Rămas-bun de la Republica Federală...” Discuția de după aceea a început ca de obicei: „Unde-i partea pozitivă?”, deși eu, în text, doar luasem în derâdere această întrebare germană standard. Cum vorbitorilor li s-a acordat timp nelimitat, nu au ieșit la iveală doar viciile fermecătoare ale Verzilor: proliciși, egocentrici. Un lucru bun, voturile puține ale deputaților R.D.G.

Imediat după aceea, la ZDF, runda de discuții în patru, de jumătate de oră, cu Schäuble, Bahr și Stürmer. Probabil că am făcut bine că ne-am abătut de la rutina politicianilor și am stricat socotelile Unității. Mai târziu am mâncat cu Fritze Margull, Baby Sommer, Antje Vollmer, Raoul și Hans la restaurantul italian, pe Handjerystrasse. Localul pe jumătate plin. Clienții nu erau în dispoziție sărbătorească.

Desigur, avionul a ajuns cu întârziere la Frankfurt. Așadar, am putut deschide iar expoziția cu originalele pentru *Totes Holz* cu o întârziere de numai 20 de minute. Sala destul de plină. Primarul Hauff a vorbit surprinzător de bine. Klaus Staeck, în schimb, confuz, mai mult despre sine decât despre expoziție. Am citit epilogul. Apoi m-am dedicat, așa cum era stabilit, jurnaliștilor, unul după altul.

Ciudat să-l întâlnesc pe ginerele Ralf la târgul de carte.

— Căldura de cuptor din carul de transmisie al NDR: discuția în patru.

Behlendorf, 5.10.'90

Un amestec ciudat de epuizare și satisfacție, fiindcă pe tema Germania s-a spus și s-a scris totul. Ieri m-am întors târziu de la Frankfurt: bună și concentrată a fost doar discuția cu scriitorul japonez Kenzaburō Ōe, pe care l-am întâlnit pentru prima dată acum optsprezece ani, la Tokyo.

Iar astăzi Ute a primit în schimbul fructelor noastre

căzute 84 de sticle cu suc de mere. Asta se cheamă recoltă și ne ajută să trecem peste această toamnă germană.

— Discursul „Ein Schnäppehen...” e bine plasat (cum se spunea în R.D.G.) în *Die Zeit*. Am cugetat încă o dată la discuția cu Kenzaburō Ōe: am vorbit aproape două ore în fața publicului (cu traducere simultană) și, în pofida dificultăților de limbă și a distanței dintre culturi, am fost mai apropiați decât aș fi fost într-o discuție directă cu un profesionist oarecare din cultura europeană. Experiența profesională similară, viziunea similară asupra profesiei, amestecul în politică, la fel de zadarnic, toate acestea ne-au făcut pe noi, „copii regali” marcați de război, să ne apropiem unul de celălalt. Oare publicul și-a dat seama de asta?

Discuție la telefon cu Peter Rühmkorf, care e profund deprimat. Am încercat să-i relativizez mâhnirea vorbindu-i de suferința lui Höllerer. Și lui (ca și mie) nu-i poate ajuta decât scrisul.

Ute lichidează cu surorile ei și familiile acestora locuința lui Mausl. Am ars în fața șopronului cutii de carton adunate de-a lungul anilor, de la mutarea noastră de la Hamburg înapoi, spre a face loc în șopron mobilelor lui Mausl.

Sunt bucuros de întoarcerea câinelui.

Citit corecturile la *Ein Schnäppehen...*

Încă sunt obosit și fumez prea mult.

Behlendorf, 6.10/90

După furtuna nocturnă, care încă mai durează – cu avertizare de valuri înalte la radio –, am adunat șase coșuri de mere și pere din livadă. Peste tot stau, se îngrămădesc pe verticală și pe orizontală rămășițe din „moștenirea lui Mausl”. Însăpăimântătoare, rochiile și paltoanele. Ute este epuizată, dar până vineri (zborul spre Portugalia) vrea să facă, cât de cât, ordine în maldărul de lucruri.

De ce plâng încă după Germania posibilă, bogată în diversitatea ei? Doar știam de anul trecut, din noiembrie, în ce direcție (și ordine) bine-cunoscută se îndreaptă lucrurile. Să ne debarasăm de vechiturile politice! Să ne uităm îndatoririle. Îmi zic insistent să-mi anunț retragerea din partid încă înainte de plecare, într-o scrisoare către Vogel. Mă împiedic totuși să fac acest pas.

Astă-seară Baby Sommer vrea să vină cu instrumente noi. Vrem să pornim programul pentru *Calcanul*. Mă străduiesc să simt bucuria așteptării.

În clipa de față doar fructele căzute au un sens.

Behlendorf, 9.10/90

Deși mă chinuie tușea, guturaiul și, șovăielnică, o gripă, două zile de lucru cu Baby Sommer au conturat un posibil program și m-au făcut să revin la *Calcanul*: o carte bogată, care a rămas proaspătă, care încă așteaptă să fie redescoperită și mai poate să aștepte. Baby Sommer a venit cu instrumente noi: clopote din Meißen, cutiute de lemn din temple, pahare de consum ce sună diferit...

Programul, grupat în jurul basmului, promite să devină mai dens. În noiembrie vrem să facem probe în studioul de înregistrări (Berlin) și să îl scoatem rapid. L-am sfătuit pe Baby să încerce cu drâmba.

În discuția cu Nele, apoi cu Ingrid, s-a restabilit pacea. Ce bine (și pentru mine) că Nele e un copil vrednic și nu îi permite mamei ei, pe cât de puternică, pe atât de fragilă, să se prăbușească vreme mai îndelungată. Cu siguranță am făcut bine ieri că i-am atras atenția lui Raoul asupra îndatoririlor sale; a venit aici ca să meargă cu noi la notar, pentru casa din Elskop, și, în plus, ca să-și exprime dorința de a primi bani. A promis că se va ocupa de Nele ca un frate.

Ieri au fost aici la cină domnul și doamna Nölling, împreună cu soții Nevermann (și Baby). Nölling face parte

din consiliul de conducere al Bundesbank și îmi aprobă aprecierile negative asupra uniunii monetare implementate fără menajamente. A fost o seară veselă și lungă.

Cât e de departe de mine - poate în urma lucrului cu Baby la programul pentru *Calcanul* - Germania cotidiană. Mai aproape mi-e Polonia: alegerile prezidențiale. Mă tem că scundul Napoleon din Gdańsk va câștiga alegerile și va aduce Polonia într-o stare predemocratică, guvernând prin decrete.

Dacă încep munca la *Unkenrufe*, vreau să păstrez povestea deschisă și, în prima și a doua optime a ei, să nu dezvălui multă vreme „ideea” cuplului, ca să se poată dezvolta.

Göttingen-Lubeck, 10 octombrie '90

Repetare: un ins ce trece pe lângă mine - e drept, nu amenințător și agresiv, ca de curând, în gara centrală din Hamburg, ci mut - îmi pune pe masă, în vagonul restaurant, un bilet plin de vorbe de ocară, pe care îl descopăr abia când plătesc. Când am părăsit vagonul restaurant și am intrat în vagonul alăturat, de clasa întâi, acest cineva a strigat de afară - trenul era oprit în Hanovra: „Hei, trădător de patrie!” Sigur, e ridicol, dar nu numai ridicol.

Expoziția de la Göttingen a fost bine primită: sala arhiplină. Dezbaterea, mult prea scurtă, n-ar fi adus însă cine știe ce nici dacă dura mai îndelung, fiindcă de la bun început vorbitorii s-au situat pe poziții extreme, pozitive, negative, iar apoi s-a auzit obligatoriul apel la speranță. Din păcate, cărturarii au cedat acestei năzuințe și au întârziat să anunțe cu onestitate starea de urgență națională.

Franz a venit de la începutul după-amiezii la Steidl. Ne-am uitat amândoi la noua tipografie, mai mult decât

modernă. Apoi am luat o masă bună, siciliană. Franz vrea ca, împreună cu Gianna, să o viziteze la Palermo pe Aurora mea.

Behlendorf, 11.10.'90

Ar trebui să nu mă mai cred în stare de asemenea călătorii și de apariții publice. Tot ce rămâne – în afară de masa veselă cu Franz – este o amenințare cu arderea cărților.

Acum, după ce unitatea Germaniei este bătută în cuie, se vorbește din ce în ce mai deschis despre ceea ce nu este unitar. Chiar și A. Baring, acest oportunist mereu manierat, cântă acum melodia asta.

Iau cu mine un caiet gol, cu scoarțe tari. Poate reușesc să pun pe hârtie în Portugalia primele zece – cincisprezece pagini din *Unkenrufe*. Simt de-a dreptul dependent de acest imponderabil proces al scrisului, de această altă legitate, căreia mă supun cu plăcere – și nu fără teamă.

De altfel, Academia de Artă din Berlin nu-mi poate cumpăra lucrările și manuscrisele pe care voiam să i le las, deoarece i s-a refuzat alocarea de bani de la Loteria Națională.

— Foarte bine!

— Oricum, fiindcă Trautwein a fost atât de harnic, am acum o imagine de ansamblu asupra a ceea ce există prin mape și aiurea. Vreau să mă concentrez asupra mea și-atât.

După o convorbire telefonică cu Kurt Muhlenhaupt, vecinul nostru din Portugalia, aflăm că în vale, înspre Monte Cima, se proiectează și amenajează o groapă de gunoi. Poate mai rezist totuși doi-trei ani în Portugalia. După aceea îmi găsesc, împreună cu Ute, un refugiu în ținutul kașubic. Să rămân în mișcare. Să călătoresc cu puține bagaje. Să plec și să ajung. Am fost deja nevoit să

renunț la multe case. Să fiu un refugiat bine pregătit.

Ute a găsit pentru mine o lăcustă mică, nemaivăzută în zona noastră.

Știu de mai multe săptămâni că Horst Janssen, acest cunoscut desenator, este amenințat cu orbirea. Terasa lui, unde acidul pentru gravuri formează un laborator de otrăvuri, s-a prăbușit sub el. Acidul l-a ars, i-a ars și ochii, iar el a rămas nenorocit, deși a scăpat cu viață; și totuși – îl cred în stare de asta – o să meargă mai departe, oricât de puțin mai vede, cu o pensulă aspră pe format mare.

Acum pe etajera de lângă pupitrul meu stă o bucată mare de chihlimbar, din moștenirea de la Mausî. Pupitrul la care scriu în picioare. În plus, o fotografie cu Ute copilă și foarte reținută.

Vale das Eiras, 13 octombrie '90

După trei sferturi de an de absență, în care s-au întâmplat mai multe decât o arată primele urmări, când revăd această parte a Portugaliei, îmi pare respingătoare și de o urâtenie înfricoșătoare. Cu siguranță vara fierbinte – cu temperaturi de aproape 50 de grade – a vlăguit foarte tare pământul. Însă asta evidențiază doar cât de distrusă e zona coastei, de la Faro până la Lagos, deoarece nimic nu o înfrumusețează. Această porțiune nu este doar urâtită de construcții, ci de-acum începe deja degradarea: gunoaie și fiare vechi mărginesc șoseaua principală. Porțiunile rămase, parcă întâmplător, nevătămate arată ici și colo cât de frumoasă a fost cândva această regiune.

Această vară le-a fost neprielnică până și cactușilor mei. Mulți sunt vlăguiți, uscați sau năpădiți de buruieni. Au fost udate doar plantele din curtea interioară și, în parte,

cele din jurul casei. Doña Maria José este o șleampătă fermecătoare, dar totuși o șleampătă. În fața casei strada a fost decopertată, fiindcă s-a întins un cablu de curent de la felinar până la casă. Apoi azi-dimineață a venit un tractor și a astupat șanțul la loc. Tot o treabă de mântuială, fiindcă la următoarea ploaie se vor forma bălți uriașe.

De ieri cerul e cenușiu. Averse. Nici măcar cumpărăturile făcute în Lagos nu ne-au putut înviora. După un somn (prea lung) de după-amiază, epuizați și năpădiți de sudoare, am decis să considerăm că ne-a ajuns, în schimb ieri, încă dinainte de a putea intra în sfârșit în casă, ne-a salutat o broască (*Unke!*).

Am cumpărat din hala pieței din Lagos un crab mare, viu. Prima dată după cel din anii șaizeci, din Bretania - și încă mă mai uimește frumusețea fiecărui detaliu al lui. Finisajul carapacei de deasupra. Membrele bine concepute. Cleștii: unelte, active cu mult înainte de a apărea neputincioșii oameni.

Vale das Eiras, 15.10. '90

Jakob Suhl a prins, cu ajutorul unei antene parabolice (cadou de la soția lui cu ocazia zilei de naștere), canalul 3 sat. Chiar dacă (de la Leipzig, din 18 martie încoace) suntem mult prea obișnuiți cu rezultate electorale deprimante, cel al alegerilor pentru Landtag în noile state federale și în Bavaria a depășit și cele mai negre așteptări. Prevăzători, am mâncat mai înainte pește și rață, după aceea *rote Griitze* din mure și căpșuni, și abia după aceea am urmărit canalul TV. Optimiștii incorrigibili din rândul social-democraților se vor consola cu gândul că, de la

alegerile pentru Volkskammer din martie, SPD-ul crește, chiar dacă încet și nesatisfăcător, dacă facem comparație cu alegerile comunale. O aberație care trebuie să îi consoleze pentru criza SPD-ului și eșecul său. Cu toate acestea am privit lucrurile cu destulă detașare.

Astăzi am rămas în pat până după-amiaza devreme, când în sfârșit a apărut soarele, supunându-mă epuizării mele și gripei latente. Apoi, cât am astupat bălțile din fața garajului, mi s-a declanșat un val de transpirație care nu mai voia să se oprească.

— Citesc cartea masivă a lui Fischer-Dieskau despre familia de cântăreți García. Un material interesant, la înălțimea căruia, din păcate, nu se ridică și autorul, plin de greșeli de exprimare. Ce îl determină pe un specialist și un perfecționist să-și demonstreze diletantismul în domeniul acesta? Totuși parcurg captivat materialul îndesat aici.

Sunt prea slăbit ca să fac mai mult. Încă îmi lipsește pofta de a scrie. Țin cu greu sub control o depresie latentă. Oare ar trebui să-i dau frâu liber, să mă las să mă prăbușesc? Poate că și pentru asta sunt prea slab.

Vale das Eiras, 16 octombrie '90

Gripa m-a ținut în pat până după-amiază chiar și de ziua mea. Ute a cumpărat în Lagos un pește al Sfântului

Petru, pe care îl vom avea la masă – noi și soții Suhl –, ca fel aniversar, după burtă cu fasole. Frumosul dar de la Ute: un album H. Bosch cu ilustrații bune și cu obișnuitele legende. Vreau să-l „1 >

compar cu volumul meu Bosch de la Berlin.

Până la urmă, în ciuda tuturor lipsurilor, terfelogul lui Fischer-Dieskau a fost captivant, cel puțin pentru cazul când gripa te obligă să stai în pat.

Vale das Eiras, 17 octombrie '90

Am rămas din nou în pat, cu frisoane ușoare (dar fără febră), până către ora 15.00 și am citit pe nerăsuflăte

Basanti, povestirea lui Bhisham Sahni, numită roman. Autorul calcă pe urmele lui Premchand, fără a atinge realismul dens al acestuia. Cu toate acestea, o imagine exactă a vieții de zi cu zi din metropolele Indiei. Scoasă de editura Reclam din Leipzig. Acum a dispărut și ea și cu siguranță nu este în avantajul literaturii indiene, oricum răspândită fără prea mult entuziasm.

Abia acum îmi dau seama clar de depresia profundă (nemărturisită) care a pus stăpânire pe mine de câteva săptămâni. Starea coastei sud-vestice portugheze constituie fundalul stării mele. Vreau, trebuie să o duc până la capăt, așa slăbit cum sunt.

După-amiază, când am comandat lemne pentru semineu la crescătorul de porci din vecinătate, ne-a speriat starea de mizerie a gospodăriei sale degradate. Iar cele mai multe gospodării țărănești, ca și a vecinului nostru, Germano, sunt în starea asta.

Vale das Eiras, 18 octombrie '90

După vin somn scurt, în stare de semitrezie, vise absurde: la îndemnul și la propunerea lui Walser și Handke, alternativ, Nicolas Born este proclamat „poetul unității germane”. Editura Rowohit preia această prostie și o popularizează. Polemizez cu ideea și cu Ingrid K., care, fiind lector la Rowohit, rabdă în tăcere această trădare a lui Born. În consecință, vreau să renunț la cetățenia mea germană și îi scriu Parlamentului European, cerându-i un pașaport european. Sunt dus cu vorba și până la urmă decid să mă mulțumesc cu un document de călătorie care îmi atestă statutul de apatrid și pe care îl consider satisfăcător.

Astăzi în Lagoa, unul din puținele locuri din

Portugalia ce au rămas plăcute. Apoi la olarul scoțian din Porches, care povestește despre sarcina fostei sale prietene, Susan, ca despre o moarte. Pe țărmul încă intact dinspre coasta abruptă și micile golfuri șterpelesc de lângă o casă țărănească degradată trei pui dintr-un desiș de cactuși. Găsesc pe plaja din golfuri câteva pietre lucioase și minuscule pentru Ute. Înapoi prin fostul nostru ținut, care se transformă tot mai mult în teren de golf. Casa noastră încă mai stă în picioare, în chip de clădire de birouri a antreprenorului general. Ce bine că, după ce abia ne întorseserăm din Calcutta (acum vreo patru ani), am renunțat imediat la acest loc, care acum este un șantier permanent, și ne-am construit aici o casă nouă, deși regiunea de coastă dintre Lagoa și Porches (cu vedere spre mare) ar fi fost mai atrăgătoare pentru Ute.

Noaptea, neavând somn, am citit niște povestiri de Premehand. Seci, precise, ca niște parabole discrete, în pofida realismului lor. Scrise împotriva tendințelor moderne. Să scrii astfel de povești din Germania „unificată”.

Citesc în *FAZ* polemica lui Mattheuer la adresa trufiei artei occidentale și o aprob. Schäuble pare să supraviețuiască atentatului. Îmi rămâne un regret, chiar dacă nemotivat, pentru că l-am atacat atât de dur pe 2 octombrie, pe parcursul discuției televizate.

Încă mă mai trec valuri de sudoare la cel mai mic efort.

Vale das Eiras, 20 octombrie '90

Minimumul matinal după noaptea aceasta. Chiar dacă încă mai reușesc să umplu golul insomniei cu lecturi, ziua rămâne dezolantă. Lectură de noapte: Carola Stern, *Viața lui Dorothea Schlegel*. O carte care la început promite mult, dar apoi nu mai arată decât zel partinic. Romanticii care se refugiază din „plicticosul Iluminism” în

catolicismul făcător de minuni. Ce temă actuală. Însă, din păcate, această epocă influentă este folosită ostentativ pentru a trage pe sfoară cu ideea „emancipării”.

La amiază a venit o femeie (nemțoaică) din vecinătate, care ne-a povestit despre mișcarea civică împotriva gropii de gunoi proiectată în regiune. A adus o foaie volantă concepută de Kurt Mühlenhaupt și tradusă în portugheză. Trăiește aici doar cu fiul ei.

Mai târziu, la soții Suhl, Leonore ne-a dăruit două agave mari, cu frunze albe cu verde, pe care vreau să le plantez la stânga și la dreapta intrării în curte. Mi-a dat și un borcan cu vitamina C, din care să iau câte o linguriță plină la fiecare oră. Pentru rest nu există remediu.

Vale das Eiras, 21 octombrie '90

Ieri, pe când ședeam în fața șemineului, mi s-a clarificat deodată perspectiva naratorului în *Unkenrufe*: în timp ce naratorul fără nume este legat de prezent, materialul care i-a fost încredințat de văduv relatează iară întrerupere până aproape de anul 2000 și de moartea în accident. Acest interval de timp și acest arc peste timp ar trebui să determine nota specifică a poveștii. La sfârșitul relatării sale povestitorul ar putea avea intenția să verifice la fața locului - în Gdańsk - cele povestite. Trăirile prevestitoare de rău ale văduvului.

Vreau să încep mâine cu prima versiune. Ar fi bine să pot alcătui o cronologie ficțională: din noiembrie '89 până în decembrie 1999. Blocada continentală a Europei împotriva navei Sudului. Dar și masele de populație tot mai sărace din estul și sud-estul Europei.

Astăzi la prânz am plantat cele două agave cu frunze alb-verzui în fața intrării în curtea interioară. Am scos scaieți cu sapa. Vitamina luată cu lingura, din oră în oră, pare să ajute. Acum e deja a noua zi ploioasă.

Vale das Eiras, 22 octombrie '90

De ieri, cu întreruperi, furtună. Am uitat să notez atacul lui Bucerius, proprietarul lui *Die Zeit*, pe de o parte prostesc, pe de altă parte venit ca o confirmare a temerilor mele celor mai rele, la adresa discursului meu din Reichstag, „Ein Schnäppchen namens DDR”. Nou-apăruta aroganță - „Noi suntem motorul Europei”, „Noi suntem trezorierul CE”, „După exemplul nostru s-au însănătoșit valutele Franței și Belgiei” - prinde deja formă, cu laitmotivul *noi*: „Noi, ca mare putere, trebuie să ne găsim rolul”. (Rămâne încă nerostit: „Acum am câștigat în sfârșit Primul și al Doilea Război Mondial”.)

Probabil că de-acum capitalismul, lipsit de imaginea inamicului, se va ideologiza și, ca o consecință logică, se va autodistrage. Aici, în Portugalia, se vede clar, cu ochiul liber, ce forță distrugătoare pentru ideea de țară emană de la Comunitatea Europeană, adică de la sediul central din Bruxelles. Se alocă sume uriașe pentru construcția de străzi. Se numesc fonduri structurale, însă scindează structuri închegate, distrug agricultura, care are oricum o existență marginală, aruncă țara și oamenii, după normele CE, într-o înapoiere și mai mare și prezintă acest *boom* inutil din construcții drept înflorire economică, înlocuiesc produsele portugheze (cu cele spaniole) și i-ar putea învăța pe polonezi, ce trăiesc departe de ea, ce îi paște de îndată ce Europa de Vest, sub chipul CE, le exploatează slăbiciunea.

Ieri, cu Jules și Mieke la soții Suhl. Ute arată jalnic, îmi frânge inima.

Nu, nu astăzi, mâine vreau să încep manuscrisul. Ce mă face să ezit?

Vale das Eiras, 26 octombrie '90

O sumedenie de zile irosite. îmi lipsește puterea în fața foii nescrise. Cum vremea e rea, iar eu sunt predispus la tot felul de suferințe mărunte, reale și inventate, dar

care devin tot mai mari, doar depresia, multă vreme mascată, acum vădită, prinde puteri. Nevoia de somn se combină cu lipsa de somn. Chiar și săpatul printre cactuși mă ajută numai în timp ce fac asta. Și Ute e într-o dispoziție proastă. Și astfel fiecare rămâne preocupat, în chip jalnic, doar de sine însuși. Pentru prima dată mă bucur că zilele petrecute aici se apropie de sfârșit, chiar dacă, în afară de neliniște, nu ne așteaptă nimic. Nicio scrisoare de la copii. Când am gătit burtă pentru seară... Dar nici măcar burta nu mai ajută. E ca și cum toate s-ar fi dezumflat.

Vale das Eiras, 28.10/90

După ce ieri a apărut soarele, am luat pentru prima dată micul dejun afară, ne-am vorbit amabil, ba chiar am fost în stare și de o excursie la mare, la lagună, iar eu am șterpelit de acolo, de pe terenul de golf învecinat, un coș plin de pui de agave, dar acum cerul este din nou gri și ploios.

De când „unitatea germană” nu mai oferă nimic altceva în afară de costuri ulterioare, ziarele trăiesc din criza din Golf, care produce și ea numai costuri și, pe de altă parte, scoate în evidență incapacitatea generalizată a lumii de a aborda crizele din perspectiva cauzelor lor.

După-amiază Ute m-a chemat în partea de vest a casei, unde un șarpe de aproape un metru începuse să înghită o broască cât pumnul. Cu gura căscată înfricoșător, acesta înghițise deja picioarele din spate ale animalului. Partea anterioară a broaștei se umfla regulat. Iritat de noi doi (Ute fotografia, iar eu începusem un desen), șarpele i-a dat drumul broaștei, a ridicat imediat capul lui mic, triumfiular, aproape delicat, a scos limba și s-a încolăcit epuizat, în timp ce posteriorul broaștei scuipate a rămas nemișcat sub un mucus roșiatic. Evident, sucuri digestive paralizante. Mai târziu șarpele a dat să se ascundă într-un

tufiş, după ce a renunţat – evident, din slăbiciune – la o nouă încercare de a înghiţi broasca. Atunci a putut şi broasca să-şi mişte iar picioarele din spate. Am dus-o pe lama unei sape în nişte tufe mai lăturalnice. Ute a fost de părere că broasca, *Unke*, mă va răsplăti pentru această salvare. Printre nori, luna la pătrar. Aerul plăcut. Abia acum îmi dispăre epuizarea.

Am mâncat prepeliţe cu cartofi dulci, slănină şi smochine, gătite la cuptor.

Încă o dată şarpele şi broasca: cât de străină, înfricoşătoare şi dincolo de orice reflexie umană este natura când se arată fără reţineri în felul acesta. Plastic, doar aspectul idiomatic: să fii înghiţit de viu; corespondenţe cu Hieronymus Bosch.

Pe parcursul ultimelor zile am citit (în afara planului meu) *Povestirile din Zürich* ale lui Gottfried Keller şi am fost surprins de prospeţimea lor şi de perspectiva clară a naratorului. Apoi un volum de povestiri poliţiste de Seicho Matsumoto: *Crimă la trecătoarea Amăgi*. Mi-au plăcut în special povestirile mai scurte, fiindcă se deosebesc uluitor de stilul occidental al romanului poliţist: crima gândită în toate amănuntele, comisă la munte, din răzbunare.

— Nicio scrisoare de la copii.

Vale das Eiras, 30.10. '90

Alaltăieri, după prepeliţe, când ne-am pierdut într-o conversaţie care s-a sfârşit spre ora patru dimineaţa, iar noi am fost tandri unul cu celălalt, am discutat, e drept, în principal despre Hiddensee şi Stralsund – de ce nu vrea Ute să susţină proiectul de stânga pentru casele vechi de lângă ruina bisericii Sf. Ioan –, însă, printre altele, vorbăria, însufleţită de trei sticle de vin roşu, a declanşat şi un gând lăsat în paragină: romanul Fontane-Berlin, proiectul meu de bătrâneţe, potenţiala mea carte din anii nouăzeci. O idee abandonată nu doar pentru că *Unkenrufe*

a devenit mai stringent, ci, probabil, și pentru că paranteza temporală din 1848 până în 1969 era prea banal de evidentă; abia noua situație politică din anii '89—90 îmi permite să-l pun pe viul, supraviețuitorul, nemuritorul Fontane la adăpost, în custodia lui Rohwedder, unde – pentru prima dată bine plătit – trebuie să poarte de grijă unor castele din Brandenburg, Uckermark, Mecklenburg.

Lausitz și așa mai departe, fiind plasat, așadar, într-o poziție centrală și în același timp marginală. Titlul provizoriu ar putea fi *Die Treuhand*¹²⁶. De asemenea, în timpul conversației nocturne mi-au mai trecut rapid prin minte și alte funcții ale lui Fontane: el, odinioară secretar al Academiei Prusace de Artă vreme de jumătate de an, ar putea să negocieze cu președinții academiilor scindate, adică cu Müller Esticul și cu Jens Vesticul. Ar mai putea și să scrie (pentru președintele federal) un raport despre ideea Berlinului ca oraș-capitală și (spre dezamăgirea președintelui federal) să respingă această funcție pentru orașul care de-acum nu mai e împărțit.

În timpul discuției am luat în considerare o colaborare cu Günter de Bruyn și cu Gerhard Wolf, am respins ideea, dar am păstrat-o ca ficțiune.

Cum ar fi dacă (spre final) s-ar găsi o notă Stasi și, în cele din urmă, un dosar despre-Th. Fontane, legat de activitatea lui ca agent prusac al guvernului Manteuffel la Londra? Și există deja o primă propoziție: „Nu sunt lăsat să mor”.

Dacă aș fi sănătos, în '91 aș putea să scriu *Unkenrufe*, în '92 să mă documentez pentru *Treuhand*, în '93 să încep să o pun pe hârtie și în '97 (la a șaptezecea

---

126 Custodia. Treuhand era numele organismului guvernamental însărcinat cu privatizarea sau închiderea obiectivelor industriale din fosta R.D.G. după unificarea Germaniei. Günter Grass a publicat romanul pe care îl plănuia aici în 1995, sub titlul *Ein weites Feld* (n.r.).

aniversare a mea) să îmi ofer o matură operă de bătrânețe.

Vreau să-i scriu o scrisoare lui Rohwedder și să-l rog să-mi facă o programare pentru o vizită în clădirea sediului Treuhand, această centrală a afacerilor-chilipir în curs de lichidare.

Ieri, după vizita la Jules și Mieke (cu soții Suhl), jeepul era plin de puieți de agave, plus un exemplar mare. Am sădit astăzi restul prăzii în peste cincisprezece găuri de plantare și acum sunt curios, aproape ca un copil, să văd ce va rămâne până în ianuarie din hărnicia mea de grădinar.

Am pus astăzi pe masa de seară două feluri de cartofi prăjiți (pentru mine dulci). I-am mâncat cu rămășițe de pește marinat și măsline.

La plantările de pe latura estică am deranjat o broască uriașă, care cântărea, probabil, vreun kilogram. Am găsit și un gândac. Din câte se pare, în pofida sau datorită ploii, cele trei săptămâni de aici au pus capăt crizei noastre; deși încordate, au avut un sens.

Scara încremenită în copac. Cum înghite șarpele încet broasca vie (duce la paralizie facială). Ploile dese se potrivesc anotimpului. Apoi un gândac negru, semănând cu un rinocer și frumos în armura lui strălucitoare. Prea multă natură pentru o criză normală, însă la vest de noi se spune că e proiectată și aprobată o groapă de gunoi. Oare în cartea despre Fontane și-ar putea găsi locul și Uwe Johnson? Și lezanta sa poveste de agent?

Vale das Eiras, 1 noiembrie '90

În ultima noastră zi aici, în a doua duminică (acum cu lună plină), care anunță, se pare, o perioadă însorită mai lungă, Ute îmi găsește o călugăriță străvezie, galbenă ca

paiul, fantomatică în eleganța ei de doamnă. Cum își ține trupul înțepenit și își mișcă într-o parte capul cu cei doi ochi sferici, cum poate să îl încline.

Ute face bagajele. Eu am dus uneltele de grădinărit în garaj. Astăzi, împreună cu soții Suhl, a venit și *señor* Justo, care are grijă de grădina lor. Urmează să vină și la noi o dată pe săptămână, în weekend, și să ne curețe răsadurile de scaieți și alte buruieni. Apoi urmează să planteze și niște pomi: migdali, măslini, rodii.

Ute și cu mine suntem destinși și foarte atenți unul cu celălalt, după ce ne-am adăpat ca niște truditori de la moara crizei. Durerile mele din zona inghinală (dreapta). Pare a fi o ruptură internă a cicatricei rămasă în urma operației de prostată de acum trei ani. Simt o presiune, o durere vagă și o fierbințeală interioară neplăcută, usturătoare, mai ales când stau incomod mai multă vreme pe scaunele portugheze. O să merg luni la medic în Lübeck.

N-am scris nimic, n-am desenat, n-am gravat, deși am avut cinci plăci pregătite în bagaj. Însă am avansat în minte cu *Unkenrufe*, iar la *Treuhand* mă așteaptă epuizant de multă muncă.

Am profitat de soare și am parcurs în fugă terenul împădurit al vecinului și al nostru. Am așezat sub bătrâna și imensa mimoză o bancă din bolovani mari, plați, cu vedere spre iazul acum iarăși ceva mai plin, spre clădirea veche și spre clădirea nouă, a cărei goliciune se umple șovăielnic pe fundalul munților. Am găsit două ciuperci de câmp.

Fontane înregistrează doar castelele și starea lor, însă nu are drept de vânzare.

În perioada R.D.G. Fontane a fost activ în Kulturbund. Nu a mai scris nimic de la *Stechlin* încoace și se vede continuat de Johnson.

Sunt bine dispus, de parcă aș fi reușit să stăvilesc ori să înfrâng criza, de parcă desenatul sau scrisul ar fi dus la ceva rezultate preliminare. Acum, când bagajele sunt făcute, pornesc pe drumul de întoarcere cu intenția fermă de a începe să pun pe hârtie *Unkenrufe* în noiembrie ori cel târziu după fatalul 2 decembrie. Doar dacă nu m-ar mai aștepta alte trei săptămâni de Portugalia, începând de acum; însă mai întâi va fi toamna târzie de la Behlendorf.

I-am mulțumit lui Ute pentru indulgență la un snaps de smochine; Ute mi-a mulțumit pentru disponibilitatea de a comunica lucruri ținute sub tăcere. Suntem totuși o pereche deosebită!

Afară luna are un halou mare, cum n-am mai văzut niciodată. Cât de plăcută e casa - proiectul nostru - când arde focul în șemineu.

Relația de azi a lui Fontane cu Anglia și Hamburg și anglicismul lui fals; vezi *Jenny Treibel*.

I s-a permis lui Fontane să călătorească în afara țării în perioada petrecută în R.D.G? Poate de vreo două ori, la congrese. De ce nu a intrat în SED, nici în CDU, doar în Kulturbund.

Fontane și biograful său, Reuter.

Fontane, Dresda și copiii lui nelegitimi.

La ora șapte dimineața Germano ne duce la aeroportul Faro. Peste două luni suntem iar aici.

Behlendorf, 3 noiembrie '90

Înapoi la munții de corespondență. Bruno cu drăgălașa-i Ronja și sora mea ne-au așteptat la Fuhisbüttel. Citesc că Oskar L. Încă se bazează pe o victorie sau o victorie parțială (cel mai puternic partid). Dar sunt deja prea detașat pentru a-mi mai face speranțe.

Scrisorile de la cititori în urma apariției discursului „Ein Schnäppchen...” în *Die Zeit* sunt preponderent negative și în parte răutăcioase. Le pun pe toate la păstrare.

Aici cerneala mea din *coprinus* s-a îngroșat în ultimele trei săptămâni, iar merele Boskop sunt trecute. Grădina în toamna târzie, atelierul care de-acum mă așteaptă. Dacă n-ar fi problemele din zona inghinală.

Citesc *Extreme Mitellage* a lui Peter Schneider, cea mai exactă analiză a permutărilor germano-germane de până acum, intuitivă, comprehensivă, însă pe alocuri prea ușurică pentru gustul meu.

Behlendorf, 4 noiembrie '90

Un an mai târziu. Cum se transformă un început în opusul lui. Obişnuita istorie a revoluției, derulată într-un tempo alert. Nu doar R.D.G. se înscrie în această cursă rapidă de îngropare accelerată a speranțelor. La sfârșitul acestei luni în Polonia bat la ușa alegerile prezidențiale: dacă va câștiga Wałssa, Polonia ar putea să decadă din nou puternic față de ceea ce este astăzi.

Citesc că Bundeswehr își face reclamă cu tabloul lui Picasso *Guernica*, și anume cu textul „Imaginile dușmanului sunt părinții războiului”. Mai cinic nici nu se poate abuza de artă, nu se poate falsifica istoria. Am strâns cinci coșuri de mere: fiecare măr, o minune coaptă altfel. În urmă cu un an, în Polonia, la Gdańsk. În fața halei pieței, lângă standurile de flori, țărânci kașube vindeau mânătărci; atât de caldă fusese toamna. Când m-am întors, a căzut Zidul. (La Gdańsk desenele mele de la Calcutta, Bremer Block, au fost expuse la primărie. Încercarea inutilă de a trezi, împreună cu profesorul Lipski, interesul studenților polonezi pentru social-democrație.) Hélène a fost și ea acolo.

M-a schimbat anul acesta? Mai mult decât s-ar cuveni. Am rămas cu toate acestea la „Totes Holz”. Abia

constituirea, reconstituirea unei națiuni duce acest termen *ad absurdum*. Prefer mai degrabă să fiu țigan decât german. Sau altfel: pus să aleg dacă vreau, dacă trebuie să fiu german sau polonez, a treia mea cale ar fi să fiu țigan, apatrid, european. În acest context îmi vine în minte bătrânul și ridiculizatul profesor Otto Pankok; numai că Ute ar fi o țigancă fără vocație. La asta se adaugă caracterul îndoielnic al convertirii. Cum să devii țigan? În Portugalia mi-a sărit iarăși în ochi faptul că țiganii de acolo sunt cei mai frumoși portughezi. Pus să aleg, evreu sau țigan, aș prefera să fiu rom sau sinto. Și fac astfel de speculații copilărești și inutile după un an de unitate germană! (Cel-care-ar-avea-chef-să-fie-țigan trebuie să meargă mâine la medic.)

Găsesc aici exemplare de probă din *Ein Schnäppehen...* în ediție de buzunar (șaizeci de pagini). Un rezultat slab, însă de mai mult nu am fost în stare.

Behlendorf, 5.11.'90

Medicul din Lübeck m-a înștiințat că ar putea fi nevoie de o operație. Pentru a-mi ridica moralul: am adunat cinci coșuri de mere. Vreau să iau mâine un coș mic la Berlin. De altfel, ieri am cules ultimele mure trecute: recoltă târzie, a spus Ute.

Brandt zboară în Irak și astfel ar putea – cum se tem, speră cei ce fac speculații – să-i fie de ajutor lui Oskar L. în caz că reușește să pună la punct un plan de pace pentru Orientul Apropiat, inclusiv Israel.

Ascult iarăși NDR, Programul Trei: întreprinderea culturală merge ca unsă.

Afișul cu *Guernica* al Bundeswehr mă afectează. Vreau să obțin textul. Vreau să scriu despre asta. Ar fi potrivit pentru lectura pe care o s-o fac împreună cu de Bruyn la președintele federal. Redactate: trei pagini. Aș

mai putea scrie un text cu titlul „Die Zigeuner sind da”¹²⁷.

Aș vrea să-mi trec furia prin urechile acului. Vreau să aștept cu bucurie șederea mea la Berlin. Ca să mă purific, adică să spun ce am pe suflet, trebuie să scriu o poezie.

Behlendorf, 14.11.'90

După săptămâna de la Berlin, unde nu am apucat să-mi pun cuvintele pe hârtie, luni la Lübeck, la medic. La jumătatea lui decembrie devine scadentă operația de hernie inghinală; durerile se întetesc.

Trei probe de seară au arătat că s-ar putea face un nou program cu Baby Sommer pentru *Calcanul*. (Ce proaspete s-au păstrat textele.) Noul instrument al lui Baby: o drâmbă.

Expoziția din Reinickendorf, la primărie, în casa scărilor, a fost atât de incitantă pentru mine, încât ieri am început un desen „Totes Holz” în cărbune, în format mare: 160 x 100.

Astăzi s-a semnat în sfârșit la Varșovia tratatul de frontieră Oder-Neisse. Violențe la Berlin. Politica bugetară a lui Waigel, cu ajutorul rezervei de pensii: unitatea pe datorie. Dolarul scade la 1, 48 DIN. Pericolul unui război în Golf a ajuns să facă parte - între speranță și teamă - din cotidianul politic. Cu trei săptămâni înainte de alegeri, SPD are un chinuit 36, 5% și opțiunea mea electorală tinde tot mai mult în direcția Verzi/Biindnis 90 (vot prin corespondență). Continui cu desenul în format mare. Totuși, vreau să scriu despre abuzul cu *Guernica*. Ute îmi rămâne alături.

După doar trei zile de odihnă, mâine plecăm la Köln. Mă bucură - nu știu de ce - gândul la călătoria cu trenul.

Behlendorf, 18.11.'90

Privind în urmă, această călătorie de trei zile constituie un nou succes în ceea ce privește afluența

---

127 „Au sosit țigani”.

publicului: în Rheinbach, un orașel negru, s-au strâns 550 de oameni (cel puțin 100 la deschiderea expoziției). La iezuiții din Köln, la biserica Sf. Petru, au fost peste 1.200 în nava arhiplină, iar ieri, la Kiel, unde am făcut singura mea manifestație electorală, în sprijinul lui Norbert Gansel, o sală de conferințe s-a umplut până la ultimul loc, cu 250 de oameni, dar „îmbulzeala” nu ar trebui să mă amăgească, căci aceste „succese” țin de alt capitol decât blocada publică, a cărei influență se simte în special în comerțul cu cărți. Am citit din *Die Rättin* începutul „Pădurilor lui Grimm”, apoi poezia „Am visat...”, iar la final epilogul la *Totes Holz*. În biserica Sf. Petru erau expuse desenele originale, însă erau abia vizibile din cauza supraaglomerării. Poate că interiorul bisericii m-a încurajat să-i îndemn pe iezuiții „luminați” „să-l trimită pe papă la dracu’”, după ce am comparat marile așteptări nutrite inițial față de alegerea unui papă polonez cu eșecul său, în special în ceea ce privește Lumea a Treia. Publicul s-a exteriorizat printr-un geamăt în parte speriat, în parte ușurat, care, pe măsură ce s-a stins, a făcut loc râsetelor. Chiar dacă iezuiții nu m-au aprobat, nici de contrazis nu m-au contrazis.

La Rheinbach am văzut tiparele de probă, chiar bune, pentru „Signatur”, pe care le adusese Rommerskirchen. Nimic nu va avea ramă de plastic, pe care am refuzat-o, ci una simplă, din oțel inoxidabil. Nu îmi place cine știe ce signatura Altenburg pe care mi-a dăruit-o: desenele sunt prea pretențioase.

Neuhaus, care a vernisat expoziția din Rheinbach și a deschis lectura publică de la Köln, alunecă ușor, cu vastele sale cunoștințe, într-o flecăreală precipitată.

Cu trenul până la Köln și înapoi: o posibilitate de a prelungi somnul prea scurt. Apoi cu mașina la Kiel. Pe drum am auzit la radioul din mașină că Helmut Schmidt l-a

lăudat pe Kohl și l-a criticat pe La Fontaine: „Va pierde alegerile – și o și merită”. Schmidt le măsoară pe toate cu măsura egoului său. Însă el a fost cel care a răpit social-democrației orice perspectivă, prin pragmatismul său ridicat la rang de ideologie, care l-a marginalizat pe Eppler și a favorizat astfel apariția Verzilor.

La Berlin se destramă coaliția roșu-verde. Norbert Gansel mărturisește că este pentru prima dată când campania electorală nu-i face plăcere și nu-i oferă nici măcar satisfacție; e de înțeles. Din păcate, și el vrea să scrie în curând o carte, fără să bănuiască ce înseamnă asta: să scrii o carte.

Revenit, îmi găsesc desenul în format mare. Îl termin și încep imediat unul nou.

Cu două săptămâni înainte de alegerile pentru Bundestag și de bombastica victorie a lui Kohl, care este foarte probabilă, simt încă sau iarăși indecis. Ce mă mai privește?

După un somn lung (până la prânz), astăzi am reușit, cu ajutorul lui Ute, să mă detașez de călătoria de trei zile. Frumusețea zilei ploioase de noiembrie. Căprioarele din grădină. Programul Trei, ca de pe altă planetă.

La Köln am văzut în public chipul încremenit, nemișcat, al colegei mele de la sculptură din perioada 1949 – 1952, Trude Esser. Distanță extremă și apropiere. Pe parcursul discuției de la Kiel s-a pomenit mereu de pericolul și posibilitatea unei dictaturi ecologiste.

Behlendorf, 19 noiembrie '90

Ziua Mariei! 79 de ani împlinește bestia tenace, imprevizibilă, pe cât de fidelă, pe atât de perfidă, care mă însoțește – de la Anna la Ute – în cea mai mare parte a vieții mele, fotografiind. Să scriu cândva o carte despre fotografia Maria; să pornesc de la „Mariazuehren”¹²⁸.

A doua coală în format mare (orizontal) e gata, a treia (format vertical) pregătită. Ia naștere un triptic care are o nevoie acută de o biserică: martiriul actualizat.

Dorm până către unsprezece, pentru a mă recupera fizic, iau micul dejun în pat, lucrez fără pauză până către ora nouăsprezece. Vreau ca până la sfârșitul anului să închei în sfârșit tema „Totes Holz” cu alte coli în format mare, poate și cu tema minei de lignit (în creion).

Am primit de la Steidl material despre afișul *Guernica* al Bundeswehr. Și aceste trei până la cinci pagini ar trebui puse pe hârtie până la sfârșitul anului. Abia după aceea voi putea începe liniștit *Unkenrufe*. Până atunci se va decide și rezultatul alegerilor din Polonia; probabil că Walșsa va câștiga cursa. În plus, peste iarnă în Rusia e posibilă o foamete – în special la Moscova și Leningrad, deși în provincie sunt depozitate destule provizii.

Criza din Golf stagnează, oricât ar miza S.U.A. pe cartea războiului. Probabil că voi vota totuși cu SPD la Berlin și în Bund (fie și ca răspuns la Helmut Schmidt), dar cu mari rețineri.

Zborul Hamburg-Berlin, 20 noiembrie '90

Astăzi domnul Liibeke a scurs apa din iazul de pește. S-au prins în năvod peste cincizeci de păstrăvi, mai bine de douăzeci de crapi și încă și mai mulți Uni. Douăzeci de păstrăvi încă prea mici și câțiva lini decorativi (roșu cu portocaliu) au fost puși din nou în libertate. Niciun țipar n-a ieșit din nămol. Prima noastră cotă-parte am congelat-o: la sfârșit de săptămână vom avea crap la masă.

Piesa centrală din tripticul „Totes Holz” este așezată în format vertical. Sunt surprins de pofta mea sporită de a aborda încă o dată această temă pe coli mari și de a o încheia astfel.

Măine se căsătoresc Raoul și Beatrice. Astăzi (cu Anna) urmează să aibă loc o mică petrecere preliminară.

După-amiază, după masa de nuntă de la restaurantul italian din Handjerystrasse, zburăm înapoi la Hamburg: o manifestare la Casa Literaturii din Schwanenwik.

Behlendorf, 22 noiembrie '90

O cină mai degrabă săracăcioasă în ajun (ajunul nunții). Oaspeților din Anglia, sosiți târziu, nu li se mai servește nimic. Oare la Raoul și Beatrice se reunește spiritul de economie elvețian? Evident, copiilor mei le este greu să dea petreceri burgheze.

Anticamera Stării Civile Schoneberg este decorată cu imagini ale unor cupluri de îndrăgostiți din Evul Mediu târziu, rococo și din perioada modernă (Picasso). Ofițerul stării civile a fost scurt. Nuntașii, în cel mai bun melanj berlinez. Mâncarea la italian, foarte bună, cu mai multe feluri: supă de mănătărci, purcel de lapte (rece) cu sparanghel, spaghete cu ciuperci. Langustine cu șalău. Noi a trebuit să plecăm mai devreme, înainte de desert: avionul spre Hamburg.

De la căderea Zidului, restauratorul italian nu îi mai place în Berlin. Înstrăinat între timp de Italia, după douăzeci de ani aici, vrea totuși să se întoarcă. „Cel mai frumos a fost în anii șaizeci”, spune el. Pe nora mea Beatrice se pare că mai trebuie să o descopăr. În schimb Rosanna, nepoata mea, este binecuvântată cu șarm. (Straniu și, în același timp, familiar să șed iar lângă Anna.)

În timpul discuției de la Casa Literaturii din Hamburg, în apropierea fostei noastre locuințe din Schwanenwik, a trebuit să-i amintesc noului călău Raddatz de perioada sa redegistă și de atitudinea sa revoluționară din timpul târgului de carte din '68. Schädlich spune lucruri încâlcite, dar bine formulate: nu există o literatură redegistă. Nu a existat niciodată o literatură redegistă. Contează doar estetica. Înnoată neputincios pe valul

propagandei împotriva așa-numitei *Gesinnungsliteratur*¹²⁹. M-am înfierbântat vorbind (lucru care a amuzat). Ce frumos că a fost și Bruno, atent. Bun, chiar dacă încă prea precaut, criticul Diekmann din Berlinul de Est. Întoarcerea foarte târziu, la două dimineața: încă o privire scurtă aruncată desenului în lucru.

Behlendorf, 25 noiembrie '90

Cu o săptămână înainte de alegerile din Bundestag, al căror rezultat, în urma sondajelor, pare clar, în Polonia se alege președintele țării, iar rezultatul pare să fie inevitabil și acolo. Deși ambele alegeri îmi vor confirma *Unkenrufe*, această perspectivă nu mă înveselește.

Prima variantă pentru partea centrală a tripticului de altar nu se potrivea, deoarece arborele foios dezrădăcinat era prea viu, într-o contradicție prea puternică cu cele două formate orizontale, însă cea de-a doua încercare, cu conifere care cad, deja prăbușite oricare stau încă în picioare, pare să-mi reușească.

Ieri Per Ohrgaard, care a rămas peste noapte, și soții Rühmkorf au venit la o masă cu crap: unul de cinci livre. Deoarece (de un an) nu mai are dureri sau beteșuguri suplimentare, Peter s-a pornit, sedentar, pe băut șnaps; Eva, în schimb, e chinuită de guturai. Mizeria germană ne-a creat o dispoziție disperat-veselă.

O zi rece și însorită. Livada goală. Peisajul în trepte, încețoșat, în fața și în spatele plopilor de pe marginea canalului. Numeroasele păsări de pe ultimele poame căzute.

Behlendorf, 30 noiembrie '90

A cincea coală în format mare e gata, dar probabil că voi lucra până în decembrie (adică până după alegeri) la tripticul de altar, pe care, dacă îmi reușește și vreunul din popii din Lübeck are curaj, îl voi împrumuta unei biserici,

iar mai târziu, dacă e sigur că va putea fi expus mai îndelung, i-l voi dăruî. Cum altfel ar putea fi reprezentate astăzi „crucificările”?

O întrerupere a lucrului s-a datorat unui interviu cu B. Grimm pentru *Zeit*, pe tema „Totes Holz”, și cu un jurnalist danez, cu care am purtat o discuție de principiu pe tema Germaniei pentru *Politiken*. În afară de asta, ca preparative pentru operația de hernie inghinală, la care sunt programat spre sfârșitul lui decembrie, am făcut o endoscopie intestinală pe care am urmărit-o pe ecran până pe la jumătate, când a devenit dureroasă fără anestezie. Am văzut și polipul răsărit ca o ciupercă, mare cât un bob de fasole, care a fost îndepărtat imediat, înfricoșător de interesantă vederea din interior a propriului intestin, care, după cei cinci litri de soluție salină, era realmente curat: un tunel colorat în tonuri gingașe.

Respect pentru Oskar, care îndură campania electorală cu degajare și fără să se abată de la subiectul amar. Poate că va reuși chiar să câștige câteva puncte și – prin comparație cu rezultatul lui J. Raus de acum patru ani, când noi eram la Calcutta – să obțină un rezultat ceva mai bun: între 37 și 38 de procente. Se pare că FDP slăbește în momentul de față CDU prin *Zweitstimmenwerbung*¹³⁰ pentru Genscher, astfel încât, dacă FDP ia mai mult de zece procente, iar Verzii se mențin între șase și șapte procente, ar putea exista posibilitatea ca social-democrații să devină mai puternici decât CDU (fără CSU) în caz că PDS rămâne la două-trei procente, însă probabil că lucrurile vor evolua mai prost decât se așteaptă, ca în Polonia, unde vitala lipsă de rațiune a învins. Voi rămâne sau nu membru SPD, în funcție de decizia lui Oskar de a candida sau nu la

---

130 Zweitstimme - vot dat de alegători la alegerile din Bundestag pentru fixarea ordinii candidaților unui partid dintr-un land federal.

președinția partidului după alegeri.

Orice gând privitor la manuscris doarme neliniștitor. Mă țin de cărbunele de desen siberian. Astăzi, o zi geroasă, strălucitoare. De dimineață a căzut prima zăpadă. Ute a cumpărat cauciucuri de iarnă. Nunta lui Raoul, în realitate dezolantă – sau sunt nedrept? –, îmi ocupă gândurile. Dorm mult și prost. Peste zi însă, din obișnuință, sunt concentrat.

Ieri, târziu, apelul telefonic al lui Peter Schneider din America. Din inițiativa noastră electorală, pornită împreună cu Jurek Becker, nu a ieșit nimic. Vrem să reluăm legătura după alegeri.

Încă o dată în fața peretelui de desen, înainte de a merge la lectura din Stade. Înainte de asta, un coniac spaniol!

Behlendorf, 1 decembrie '90

Stade, un orașel care și-a înfrumusețat centrul vechi cu sprijin financiar – centrala atomică de pe Elba, situată în apropiere. Lectura în sala primăriei, înregistrată de Radio Bremen, unul dintre posturile mici care nu prea au viitor. Apoi discuțiile obișnuite, chiar dacă m-am săturat să explic mereu și mereu poziția mea între idoli tradiționali ai pozițiilor, resemnarea și speranța. Aceste speranțe cronice deformează orice privire obiectivă asupra realităților și împiedică schimbări de fond.

În sfârșit Irakul și S.U.A. Încep negocieri în zona Golfului. În felul acesta măcar se mai câștigă timp – timp până la următoarea criză.

Ieri, în public, ca peste tot, mai multe femei decât bărbați. Femeile pun și întrebările cele mai precise. Și întrebări îngrijorate, legate de tăcerea mea iminentă (de la *Die Rättin* încoace). Probabil că fără cititoare nu ar mai exista literatură.

Iar mâine, noaptea alegerilor: Bruno și Malte ne vor

sustine.

Tocmai a trecut pe lângă casa noastră, realmente izolată, un autoturism cu difuzor care ne îndemna sistematic să votăm mâine NPD, neonaziștii care își spun „național-democrați”: o glumiță germană!

— Vreau să scriu poezii.

Behlendorf, 2 decembrie '90

În duminica alegerilor, fiindcă e prima zi de Advent, Ute a pus pe masă coronița cu prima lumânare. Malte și cu mine am îndurat zâmbitori toată osteneala. După-amiază, când vine Bruno, vrem să punem pe hârtie pronosticuri. Al meu, de un excesiv și cronic optimism, va arăta, probabil, astfel: CDU/CSU 42%, FDP 10%, Verzii 6%, PDS 5, 5%, SPD 36%.

Ieri și azi am început să lucrez la un poem în proză mai lung, „Abend mit alten Freunden”¹³¹. Alte titluri din minte: „Abschied vom Feuilleton”, „Wahisonntag”, „Deutsches Allerlei”¹³².

Niciodată atelierul meu nu mi-a fost un refugiu atât de necesar ca acum.

Behlendorf, 3 decembrie '90

În teritoriul federal și în Berlin social-democrații sunt bătuți măr și s-au prăbușit înapoi la treimea din anii cincizeci. Verzii din vechiul teritoriu federal au scăzut la jumătate și astfel au ieșit din Bundestag. Oskar și-a păstrat, e drept, ținuta și ca învins, însă rămâne sub semnul întrebării dacă e dispus sau capabil să preia conducerea SPD-ului vătămat. În orice caz, statul CDU se va instala încă o dată la toate nivelurile puterii, mai penetrant și mai periculos prin „Krauses”¹³³ de dincolo.

---

131 „Seară cu vechi prieteni”.

132 „Rămas-bun de la foileton”, „Duminica alegerilor”, „Fel-de-felul german”.

133 Familia cea mai puternică din Swinemünde, unul din cele două

Prezența fiilor blasfematori a făcut suportabilă noaptea alegerilor; însă și ei au reacționat: Malte cu cinism, Bruno încurcat.

Pentru că la suferințele pricinuite de hernia inghinală s-a adăugat acum și durerea din încheietura mâinii stângi – suprasolicitată la desenele în format mare –, noaptea mi-a fost fără somn. În mod bizar, insomnia mea s-a concentrat, ca și cum această temă ar fi evocată acum, asupra unor frânturi de idei pentru *Treuhand*, pe care le-am notat către orele cinci ale dimineții în biblioteca mea (fumând):

Nemuritorul Fontane ar putea sta față în față cu nemuritorul agent secret, personajul lui Schädlich¹³⁴ (Tallhover¹³⁵), care a supraviețuit anilor cincizeci și a plecat în Vest. T. lucrează pentru BND. Știe dosarul lui Fontane până mult în trecut, în anul revoluționar 1848. îi știe copiii nelegitimi de la Dresda și pe urmașii acestora. Cunoaște activitatea de agent a lui Fontane la Londra. Așa se face că a exercitat devreme, la mijlocul anilor șaiszeci, presiuni asupra lui Fontane în favoarea serviciului de securitate al R.D.G. Pentru că T. era deja prezent ca agent în *Turmel*, i-a cenzurat poeziile lui Fontane și știe cele mai intime lucruri despre căsnicia acestuia, cei doi constituie un cuplu inseparabil, reprezentativ pentru situația actuală: Christa Wolf, Stephan Hermlin, Hermann Kant și așa mai departe. Acest cuplu întinde un arc peste întreaga istorisire, mai ales că Fontane a fost plasat, prin Tallhover, la *Treuhand*. îmi imaginez douăsprezece episoade în care domină „echipa” Fontane-Tallhover, însă Tallhover ar

---

orașe ale copilăriei lui Fontane, descrise în romanul autobiografic *Meine Kinderjahre* (Anii copilăriei mele).

134 Hans Joachim Schädlich, născut în 1935 la Reichenbach, autor german, critic la adresa regimului R.D.G., emigrat în 1977 în R.F.G.

135 Personajul principal din romanul omonim al lui Schädlich, un polițist care trăiește în toate statele germane de la jumătatea secolului al XIX-lea până la jumătatea secolului XX.

trebui să își facă simțită prezența și în alte episoade.

Cum a supraviețuit Fontane celui de-al Treilea Reich? Ca jurnalist activ, ca reporter de război, în special în Franța? De aici apare corespondența din timpul lui Fontane din războiul din '70—71, legată de prizonieratul său, de cartea sa despre acest război. Fontane și Unitatea. Cunoștințele sale despre aceasta. Originea franceză a familiei de hughenoti. O perioadă ce se întinde din '70 în '71 și din '40 în '45 și care pentru Fontane rămâne relativ liberă, deoarece Tallhover are treabă altundeva.

De folosit jurnalul meu începând cu 1 ianuarie '90: Fontane la Altdöbern și Cottbus: castelul, minele de lignit, Lausitz, casele de cultură din Hoyerswerda-Guben. Fontane de două ori la Leipzig: la *Führer*, la Masa Rotundă, la congresul SPD și la farmacistul Voigt; noaptea alegerilor din 18 martie '90. Fontane în Neubrandenburg: inaugurarea Facultății de Pedagogie de către M. Honecker. Fontane cazat la un particular din Schwerin: seara de lieduri de la teatru, castelul. Fontane la Stralsund: scandalul legat de bijuteriile din insula Hiddensee. Fontane la Dresda. Copiii săi nelegitimi. La Radebeul își vizitează urmașii. Baby Sommer, care povestește bătând toba. Indiciile lui Tallhover. Mai sunt de luat în calcul Prenzlauer Berg și gara Lichtenberg.

Fontane și literatura. Călătoria sa (ca iscoadă) la Frankfurt, la târgul de carte din 1968. Fontane la lacul Schwielow, unde se întâlnesc președinții celor două uniuni ale scriitorilor. Fontane discutând cu de Bruyn despre heliotrop. Fontane la dialogurile pentru pace din Berlinul de Est. Fontane la lecturile din Berlinul de Est, între 1973 și '76: interceptat de Tallhover și judecat și evaluat literar de Fontane. Fontane despre moartea lui Johnson și despre jurnalism.

Convorbirea mai lungă cu Tallhover despre

nemurirea literaturii și despre cenzură, în timpul unei călătorii cu trenul de la Berlin la Blichen. Întunecatele perspective viitoare.

Activitatea lui Fontane la Treuhand: odaia lui izolată. Castelele. Trebuie să limpezească situația Academiei, precum și viitorul faliment imobiliar al clădirilor în care s-a desfășurat activitatea Kulturbund, proprietate a

Kulturbund. Cei doi președinți ai Academiei. Perioada petrecută în secolul al 19-lea ca secretar al Academiei Prusace. Cum îl cunoaște în cele din urmă Fontane pe Rohwedder. Fontane se gândește ca la sfârșitul perioadei petrecute la Treuhand să meargă în Anglia (Scoția): acolo crede el că nu îl cunoaște nimeni, acolo s-ar putea întrevedea un sfârșit al nemuririi.

Cartea: viața și viața dublă a lui Fontane. Un roman cu agenți și iscoade. Berlin: 1848, 1961, 1969, până în '90. El ca povestitor unic, ce dezvăluie totul. O carte despre suspiciunile ce planau mereu. Felul de a vorbi al lui Fontane, uneori sacadat, ca al regelui din *Schach von Wuthenow*¹³⁶. Personaje precum Mathilde Mohring și Jenny Treibel într-o manieră actuală?

Vreau să încerc să mă afund în *Treuhand*. Ce-mi rămâne de făcut?

Behlendorf, 4 decembrie '90

Acum, pentru a face înfrângerea și mai dureroasă, Oskar L. a refuzat să candideze la președinția partidului. Și nici Vogel nu mai vrea să candideze (în mai).

Iar ultima noapte mi-a adus iarăși în minte niște frânturi pentru *Treuhand*.

Imortalitatea lui crepusculară, trezită, întrupată. Asta înseamnă că Fontane nu e tot timpul prezent. Însă marile

---

136 Schach von Wuthenow - Erzählung aus der Zeit des Regiments Gensdarmes, volum de Theodore Fontane (1819-1898), apărut în 1883 (n.r.).

evenimente și momente îl fac să apară de îndată ce devin istorie. Astfel, cartea ar putea să înceapă cu construirea Zidului și să integreze imediat și căderea Zidului. Dacă ar rămâne permanent atât de bogat în semnificații istorice, acest prim capitol ar putea duce la Treuhand, iar *înainte de furtună*¹³⁷ ar constitui, ca plan temporal, a treia perioadă a scrisului lui Fontane, cea de după 1871.

Apoi povestea s-ar putea relua cu al doilea capitol, prin introducerea celuiilalt „nemuritor”, Tallhover: la Bahnhof Zoo, înainte ca Fontane să plece înapoi spre Berlinul de Est, cu niște cărți cumpărate din spirit de prevedere (la librăria Heine); discuții în susul și în josul halei între Fontane și Tallhover.

Unde și când își consumă Fontane nemurierea. Are mereu aceeași vârstă, în jur de 60 de ani, în pragul pensionării, chiar dacă în el vorbesc toate romanele scrise ulterior, până la *Stechlin*.

Afirmația lui cum că ar fi „nemuritor” este anulată de variante realiste. Cunoscuți și colegi (la Kulturbund, în Academie) l-au numit dintotdeauna „Fontane al nostru” – nu doar din cauza asemănării. „Stilul lui Fontane” spre care se tinde nu trebuie să devină parodic, de aceea povestea concepută nu trebuie să depășească 220 de pagini: patruzeci de episoade de cinci până la șase pagini.

Copenhaga, 6.12. '90

Sub un cer de un albastru rece, am luat ieri feribotul de la Puttgarden la Rødby. E ciudat să călătorim, ca oaspeți ai verii de fiecare an, prin Danemarca iernatică. Privirea mea este încă fixată scrutător asupra fiecărui grup de copaci: chiar dacă danezii nu vor să accepte, o mare parte din conifere s-au uscat.

Conform ultimelor știri, decăderea SPD continuă. Desigur, e adevărat că programul electoral al lui Oskar,

---

137 Vor dem Sturm, roman al lui Theodore Fontane din 1878.

fixat unilateral pe „Nu”, i-a diminuat șansele de a obține un rezultat mai bun, însă e la fel de adevărat că partidul l-a desemnat în unanimitate pe Oskar (cu programul său centrat pe „Nu”) drept candidat. Deviza lui Brandt, „Să-l ajutăm acum pe Oskar!”, nu a fost luată în seamă în primul rând de Schmidt și Schiller. Așadar, nu e de mirare că Oskar a considerat aceste contribuții ale „bătrânilor domni” drept stânjenitoare în campania electorală și - evident, copleșit de atâta solidaritate - renunță la președinția partidului. Mă îndoiesc însă că Bjørn Engholm are stofă de conducător de partid. Prea puțin bățaios și înclinat spre contemplație, e mai în elementul său la expozițiile de artă decât la ședințele continue de la Bonn.

La manifestația de la Muzeul Louisiana, această superbă instituție democratică, a fost arhiplin și întâlnirea nu se mai termina: o grămadă de întrebări; două ore și jumătate. După aceea masa la Bootshaus. Am încercat încă o dată să-l conving pe Vagn Grosen, editorul meu de la Gyldendal, să preia prin cumpărare editura Hinstorff din Rostock.

Noapte fără somn, din păcate. Iar frânturile nocturne pentru *Treuhand* - confuze. În orice caz, e demn de notat că, pe lângă vocea narativă a lui Fontane, și Tallhover relatează și îl spionează pe nemuritorul Fontane. Alți povestitori, cum ar fi o referență de specialitate de la *Treuhand* sau o secretară a Academiei de Est, îl numesc „Fontane al nostru” și vorbesc despre o asemănare năucitoare.

Însă o întrebare rămâne: ce a făcut Fontane în 4 noiembrie, când au protestat artiștii? Aținut și el o cuvântare? A vrut să vorbească, dar a fost împiedicat?

O lărgire a perspectivei povestitorului prin adăugarea mai multor voci este ispititoare, dar poate deveni și prea vastă. Fontane și revoluția din '48, din '68,

din '89!

Acum vrem să hoinărim prin orașul vechi.

Behlendorf, 8 decembrie '90

Ieri ne-am întors din Danemarca prin ceața cenușie a Mării Baltice. Cele două zile bătute pe muchie ne-au ajutat să relativizăm groaznicul rezultat al alegerilor într-un stil danez, civilizat. O țară fără mari evenimente înainte de alegeri – care vor schimba puține sau nimic. Seara la Per Ohrgaard, veselă și cam cu prea multă udătură. Cât de mult le place danezilor să râdă de ei înșiși.

Pe drumul de întoarcere, prânzul la familia Bagge. S-ar părea că Vogterhus a lui Ute ar putea fi salvată. Anul viitor urmează să se încheie un contract de arendă pe termen lung. Ar urma și să fie racordată la apă și curent. Noi plănuim reamenajarea unei camere pentru mine și Ute, sub acoperiș. Odaia de până acum va deveni cameră de oaspeți, iar cămara probabil că va lăsa locul unui duș.

Pentru *Treuhand* (iarăși frânturi nocturne, de insomniac): fiindcă acolo se adună și se centralizează toate, societății Treuhand i se pune în cărcă fiecare eșec, fiecare faliment, întreaga răspundere. Kohl a ieșit bine și se va delecta alături de Mitterrand cu cuvântări despre Europa.

Fontane, real și ficțiune: cetățean al R.D.G. și în același timp nemuritor.

De ce respinge, cu toate acestea, ideea ca Berlinul să fie capitală.

Fontane imaginează romane din fosta R.D.G.; Mathilde Mohring ca redegistă ancestrală. O emisiune la radio cu el, de Bruyn, Christa Wolf, Hermann Kant, Stephan Hermlin. Fontane îi consolează zeflemitor pe toți.

Monologurile lui Fontane cu soția și fica sa, care sunt absente.

Cum dispare la sfârșit din cadrul Treuhand și se

duce, cu toate economiile sale, în Scoția: iese din nemurire. Micile satire ale lui Fontane. Vrea să reînvie foile ilustrate din Neuruppin.

Pe feribot, în timp ce Ute aduce cafea, îmi vine și îmi stăruie în minte ideea de a publica *Treuhand* sub un alt nume: Maximilian Zsarg, ca o bucurie copilărească!

Mâine, la Berlin, probă cu Baby Sommer, urmașul saxon al unei fiice nelegitime a lui Fontane.

Berlin, 13.12.'90

Ceea ce a început bine, proba generală cu Baby Sommer în fața unui public mic, s-a dovedit a fi mai încheiat decât primul program, „Es war einmal ein Land”¹³⁸, care a avut succes. Acest surprinzător acord pe care l-au descoperit în muncă doi comedianți s-a transformat apoi într-o trudă morocănoasă de sfârșit de săptămână. „Turul de cumpărături” cu Ingrid și Nele, enervant. Corespondența, anostă. Expoziția din Reinickendorf, părăsită și parcă ignorată. Discuția cu publicul în fața unei săli pe jumătate goale, pierdere de vreme. Dar poate că doar gripa intestinală mă face să fiu nedrept. Oricum, masa de ieri „la francez” a fost ciudată, fiindcă Maria mi-a făcut în sfârșit cunoștință cu angrosistul Hellbach, care a plătit pentru toți cei de la masă. Hellbach, un om de afaceri atipic, surprinde printr-o tăcere atentă, precum și prin aura lui de singurătate, în timp ce noua sa galerie oferă încă un spațiu vast pentru un potpuriu: Büffet lângă Miro.

La spargerea de la Behlendorf - în timp ce eram în Danemarca - nu s-a furat doar radioul din bucătărie, ci și cutia mea de tablă cu pașaportul vechi, schițele de testament și niște bani gheață.

Raoul și Beatrice au zburat cu copilul pe insula lor. Ute gătește în vechea bucătărie din Nietistrasse. Mi-ar

plăcea să vină și Nele la cină. Dar nu vine, pentru că e Ute aici. Astfel, copilul a nimerit între fronturile materno-feminine.

M-a cuprins o silă - și față de literatură. Poate că operația de hernie de săptămâna viitoare o să mă ajute. Mâine zbor cu Maria și Eva Hönisch la Stuttgart. La deschiderea expoziției urmează să vorbească Engholm, căruia, după ce a acceptat să candideze la președinția partidului, i-am scris o scrisoare lungă. Plănuita retragere din SPD este (deocamdată) amânată.

În trenul Stuttgart-Frankfurt, 15 decembrie '90

Un actor elvețian îmi dăruiește *Tagesanzeiger*, care apare la Zürich, cu necrologul lui Friedrich Dürrenmatt, și mă roagă să am grijă de mine: „Acum nu vă mai avem decât pe dumneavoastră!”

Vernisajul grotesc de ieri de la galeria Breitling, cu o introducere excelentă a lui Björn Engholm. Contrastul dureros dintre foile mele cu Calcutta și risipa postmodernă de marmură a galeriei. Peste tot, chiar și în pardoseală, sunt inserate inițialele galeristei. Lectura mea s-a potrivit exact cu publicul venit la vernisaj. Imediat s-au vândut șase până la șapte desene, trei sculpturi și două duzini bune de gravuri. Bizar și totuși enervant războiul de uzură dintre Maria Rama și Eva Honisch. Engholm și cu mine, gripați. Vigilenții săi referenți. Oskar La Fontaine a dispărut fără urmă (în sud). Moartea lui Dürrenmatt - cu șapte ani mai bătrân ca mine - mă obligă la concentrare suplimentară. El, pe care actuala mafie a teatrului și foiletonului a încercat să-l ignore încă din timpul vieții (vezi necrologul din *FAZ*.) Acum mă așteaptă ședința consiliului de autori de la Frankfurt. Vreau să vorbesc răspicat cu editoarele.

Clinica Universitară Lubeck, 18.12.'90

Ras ca în palmă în jurul mădularului, pe burtă și pe

coapse; așa aștept la ora șapte dimineața operația de hernie inghinală. Un spital nou, care arată peste tot la fel. Personalul are tendința de a vorbi pe deasupra pacientului când își face treaba: „Lui îi vine rândul mâine”.

Ieri de Maizière a demisionat din toate funcțiile. Taxa de autostradă și facturile telefonice mărite trebuie să finanțeze „unitatea”. Frauda electorală devine evidentă (prea târziu). Escrocii fără jenă. Imediat vine targa cu roțile...

Clinica Universitară Lubeck, 19.12.'90

Peste noapte, dureri de îmi venea să urlu. Într-un final mi s-a făcut o injecție. Apoi s-a desprins (într-o stare între veghe și somn) canula pentru perfuzie: o porcărie însângerată. Acest spital e cu adevărat „plictisitor de moarte”. Un du-te-vino plin de zel, care nu mișcă nimic, al surorilor medicale. Apariția medicilor în alb corespunde celei din filmele de gen. Sper să ies sâmbătă!

Behlendorf, 23.12.'90

Pe Programul Trei, după cea mai nouă schimbare de direcție a sa, Enzensberger vituperează împotriva lui Bloch, trivializându-l și alunecând în fanfaronadă. Asta corespunde lecturii mele din spital, care continuă în patul din Behlendorf, *înainte de furtună*, doar că sporovăială lui Fontane este un principiu stilistic lămuritor, în timp ce sporovăiala lui Enzensberger reprezintă un rol printre multe altele. Cu proaspăta sa „modestie față de proiectele sociale totale”, face referire la Montagne și Diderot; pe Lessing îl lasă deoparte. Și el (ca și Walser) și-a eliberat gândirea de „pozițiile radicale” simbolizate cândva de expresia „Jos capul!” a momentului '68 și nu se simte responsabil pentru ele.

Mă însănătoșesc mai încet decât speram. Comparația „amuzantă” a lui Enzensberger între pierderea puterii și a proprietăților de către oligarhii din Cuba și pierderea

puterii și proprietăților latifundiarilor de pe malul estic al Elbei. (Să fac din acest șmecher limbut, căruia totul i se pare amuzant, o figură fontanescă.)

Sunt în continuare mai atras de *Treuhand* decât de *Unkenrufe*, care, fiindcă a căpătat prea repede o formă definitivă, trebuie să se odihnească. Toate acestea în timp ce Uniunea Sovietică și Iugoslavia se dezagregă, iar războiul din Golf pare să fie o chestiune deja hotărâtă.

Behlendorf, 24.12.'90

Am dormit în șezlongul englezesc, în timp ce Malte a împodobit (la picioarele mele) pomul de Crăciun, iar Hans s-a uitat la televizor, la Charlie Chaplin în *Monsieur Verdoux*. A trebuit să mă întind, fiindcă înainte lucrasem prea mult în atelier, la perete, desenând al treilea format orizontal mare: o răstignire, pe care o pregătisem înainte de operație. Vreau să termin planșa anul acesta.

De ieri e aici și Maria și nu mai vorbește decât despre necesitatea de a-mi vinde desenele cât mai scump posibil. Cum vede o nouă planșă de-a mea, se entuziasmează scurt și intens, apoi socotește prețul și cumpănește la un posibil cumpărător. E un geniu al vânzărilor.

În urmă cu un an zilele Crăciunului au fost marcate de invazia în Panamă și de revoluția din România; de data aceasta sunt iminente un război în regiunea Golfului și războaie civile în Uniunea Sovietică și în Balcani.

Vreau să călătoresc prin zona de pe lângă Frankfurt pe Oder, la vest și la est de râu: pe urmele romanului înainte de furtună.

Behlendorf, la 25.12.'90

Hans, Malte și Bruno, la cei 21, 23 și 25 de ani ai lor, pe scara măgarului, această troică de frați, care manifestă unii față de alții atâta bădăranie tandră, având pentru mine o afecțiune ce se întinde de la blând la îndărătnic și,

pe deasupra, dotați și iubiți de Ute într-un fel care îi va marca pe viață, mi-au făcut Crăciunul suportabil într-un mod adorabil. Târziu, o convorbire telefonică cu Franz, care, din cauza unei invitații la revelion, l-a caracterizat pe Bruno și, prin el, „generația sa tânără” ca fiind una ce „nu poate duce poveri prea mari”; e ciudat când Franz al meu, la cei 33 de ani ai lui, mi se plânge de „tineretul ăsta”. Cât mă bucur de copiii mei.

O noapte fără somn, care, ce e drept, m-a făcut să citesc până la sfârșit *înainte de furtună* și m-a ispitit ca, în timp ce conturam în întinericul nopții textul „Guernica”, să emit formularea „Täuschland, ein Gummibärchen”¹³⁹, deoarece *Deutschland, ein Wintermärchen*¹⁴⁰ a lui Heine ar trebui coborâtă la acest nivel; apoi probabil că am adormit, epuizat, în jur de ora șase, pentru a mă trezi la prânz, nedormit. „Täuschland” ar însemna și exploatare după bunul plac, adică, de exemplu, așa cum se face reclamă la Bundeswehr cu *Guernica*, să se facă reclamă cu altarul de la Isenheim la aspirine sau la ideea reintroducerii pedepsei cu moartea. Astfel conceput, din subiectul oferit de *Guernica* ar putea apărea un eseu mai lung, numai bun pentru a fi citit pentru prima oară în fața președintelui.

Odată cu anul se termină și jurnalul meu. Noaptea mai am și temeri difuze că la izbucnirea războiului din Golf s-ar putea detona și o bombă atomică irakiană, pusă la păstrare în New York sau Tel Aviv, o bombă atomică a cărei producere se datorează participării active germane.

Behlendorf, 27 decembrie '90

Astăzi - la zece zile după operație mi s-au scos firele - am luat de la Lübeck trei pachete (comandate) de cărbune pentru desen, am fixat o a treia parte centrală,

---

139 „Țara amăgirilor, un ursuleț de gumă”.

140 Germania. O poveste de iarnă, epopee satirică scrisă de Heinrich Heine în 1844.

„Golgota”, iar ieri au fost aici Björn Engholm cu Barbara, una dintre fete și prietenul acesteia, după cum vorbiserăm la Stuttgart. Cafea și prăjituri, fructe, șnaps, apoi vin alb: din Franconia. Engholm și cu mine am stat o oră întreagă în atelierul meu. I-am schițat concepția mea despre viitoarea politică germană și o eventuală colaborare. Baza pentru orice altceva ar fi voința SPD-ului și a viitorului președinte de a transforma marea republică federală, constituită printr-un simplu *Anschluss*, într-un „Bund deutscher Länder”, și anume printr-o nouă constituție, întemeiată pe legea fundamentală de până acum.

Premisele pentru asta ar fi o Adunare Constituantă, care ar include și intelectuali și artiști și care, prin întărirea elementelor federative, ar permite formarea unei națiuni culturale, astfel încât să se impună suveranitatea landurilor în domeniul cultural.

Alte obiective constituționale pe care le-am numit: redefinirea cetățeniei, cu renunțarea la premisa de până acum a „rădăcinilor germane”, protejarea obligatorie a naturii și a mediului, imperativul securității derivate din pacea socială, cu dreptul la muncă și la locuință și cu relativizarea concomitentă a securității militare tradiționale.

I-am arătat că numai așa s-ar putea declanșa consolidarea culturii printr-o dispută culturală permanent revigorată, așa cum o dorește el. De asemenea, așa ar putea să se revigoreze și să se regenereze și restul fostei culturi a R.D.G. Câteva indicii privitoare la priorități: teatrul, Institutul Cultural de la Leipzig, Kulturbund și așa mai departe. Critica viziunii asupra culturii de până acum a SPD: circul Linda Reisch, spectacolul multimedia, tăvănoii manifestățiilor de masă.

Engholm cel puțin m-a ascultat, a luat notițe, însă mi-a atras imediat atenția asupra opoziției (cunoscute și mie)

existente în interiorul PSD.

Rămân sceptic în ceea ce privește voința lui de a lupta pentru o astfel de politică germană ofensivă și dacă o va putea menține vreme mai îndelungată. În plus, i-am propus viitorului președinte al partidului să invite scriitori și intelectuali la expunerea din fața fracțiunii SPD din Bundestag și din fața consiliului partidului.

Astăzi B.E. a plecat spre Colombo, în Sri Lanka. E ciudat, de vreme ce în Hessen, la începutul anului, se declanșează campania electorală.

Am întins o coală nouă pentru o compoziție în trei părți, nesegmentată. Nu mă pot opri!

Behlendorf, 28 decembrie '90

După o noapte iarăși nedormită, am început totuși „desenul de sfârșit de an”. Peste noapte s-au așezat ideile, la început pentru proiectul *Treuhand*. Evenimentele considerate importante în jurnal (cu anticiparea perioadei octombrie/ noiembrie/ decembrie '89), până la alegerile pentru Bundestag din 2 decembrie '90, ar trebui să constituie cadrul temporal al povestirii; după aceea „nemuritorul” Fontane dispăre în direcția Scoția. Tallhover îl eliberează din funcție. În plus, mi-a tulburat somnul și „Guernica”. O scrisoare de la avocatul Senfă arată că vrea să ia legătura cu familia lui Picasso (așa cum i-am propus). Textul ar putea curge cam așa:

Descrierea imaginii fără a pomeni titlul. 1937, anul creării. Pavilionul spaniol de la Expoziția Mondială de la Paris. Distrugerea minuțioasă a orașului Guernica de către avioanele legiunii germane Condor. Înapoi la imagine, care nu este o imagine a dușmanului. Abia după aceea, anunțul din *Spiegel* al Bundeswehr. Data anunțului, 10.09.'90, pe două pagini. Se trece sub tăcere monstruozitatea; doar în *art*, replica lui Hecht. Vreau să practic o „estetică a ideilor”. Ceea ce nu a trecut: jocurile mele din curtea școlii

în pauzele din anul '37. Cine sunt toți cei care tac în fața acestei monstruoziități: artiști, academii... Bundeswehr ca grajd al lui Augias. Revendicarea: încetarea recrutărilor până când se recunoaște rușinea, un apel către președintele federal, la sfârșit încă o dată imaginea.

Vreau să încerc să elaborez o nouă formă de eseu. Tăios, șlefuit, expresiv, agresiv. Un text care eliberează *Guernica* lui Picasso din muzeu și o face să fie actuală.

Behlendorf, 29.12.'90

Somn cu întreruperi. Treaz, culcat pe o parte, îngropat în întuneric, totuși fixat asupra unui format orizontal alb, pe care desenul este schițat în trei părți - așa am adormit. Speranța, de la bun început deșartă, că noul an, după toate grijile și schimbările, va avea un curs mai liniștit se dovedește acum o iluzie: chiar dacă în Golf nu se ajunge la un război, rămâne totuși tensiunea explozivă; mizerie socială, foame, rasism și celelalte presiuni politice vor pune în mișcare masele populare din Europa de Est, din sud-estul Balcanilor și din Lumea a Treia. Vestul va încerca (zadarnic) să se izoleze și va coborî, la rândul său, o Cortină de Fier. Toate acestea vor împovăra procesul unificării germane, care oricum a început greșit.

Așadar, din nou un an pe care doar cu greu îl voi putea întâmpina lucrând la manuscris. Vreau totuși să încerc.

După două ore de lucru intens la formatul mare de pe planșetă, așteptăm acum vizita lui Norbert și Lesley Gansel. O prietenie veche, care, curios, a ținut.

— Ascult Bach: *Magnificat*.

Behlendorf, 31 decembrie '90

A fost o vizită mai degrabă fadă: acea înfumurare specifică Bundestag-ului, care acordă atâta importanță oricărui părț trecut în protocol. Se celebrează cu o vanitate nemărginită vanitatea persoanei aduse în discuție (în cazul

acesta Gansel despre Engholm), ca slăbiciune a acesteia. Dezamăgitor! Iar Gansel este unul dintre puținii deputați care luptă cu perseverență împotriva corupției omniprezente. Cu toate acestea, nu se poate purta cu el o discuție profundă sau chiar îndrăzneță, deoarece reținerile sale înăbușă orice idee înainte ca ea să-și ia zborul.

Ieri a venit de la Lübeck negustorul de artă Gaulin pentru a vedea desenele mele pentru altar. Două formate orizontale mari, cu aripi laterale, unul cu personajele Răstignirii, se oferă alternativ vederii; celelalte sunt prea dominatoare ca lucrări individuale pentru a se potrivi într-un triptic. Acum Gaulin vrea să vorbească la Lübeck cu un om al bisericii. Și el crede că biserica Sf. Maria ar fi locul potrivit.

După ce am anulat împărțirea în trei a ultimului format orizontal și m-am decis, după îndelungi ezitări, pentru o compoziție unitară, voi fixa această ultimă coală abia în noul an.

E timpul să fac bilanțul și - ca în fiecare an în după-amiaza ajunului Anului Nou - să pun pe hârtie lista cu treburile pentru anul viitor. Ca texte au luat naștere, pe lângă „Schreiben nach Auschwitz”, „Rede eines vaterlandslosen Gesellen” pentru Tutzing, apoi, după 18 martie, „Einige Ausblicke vom Platz der Angeschmierten”, după câteva șederi în R.D.G. „Bericht aus Altdöbern” și, în fine, pentru 3 octombrie, „Ein Schnäppehen namens

DDR”. În afară de acestea, epilogul la *Totes Holz*: „Die Wolke als Faust überm Wald”¹⁴¹. Am pus pe hârtie legende de imagini și mai bine de două sute cincizeci de pagini de jurnal.

În ciuda planurilor mele: nu am poezii și gravuri, în schimb am circa cincizeci de desene în cărbune pe tema

---

141 „Norul ca pumn deasupra pădurii”.

lignitului și mai multe litografii decât erau în plan.

Publicate, în urma deciziilor luate deja în '89: *Ein deutscher Lastenausgleich*¹⁴², care a apărut mai târziu (la Aufbau) în tiraj mare, ca și *Die Plebejer proben den Aufstand*. Aici, ca și dincolo, s-au vândut vreo zece mii de exemplare. Rău a mers la Luchterhand *Schreiben nach Auschwitz*. Se spune că titlul i-ar fi indignat pe librari; s-au vândut doar până într-o mie de exemplare ale ediției de buzunar. Bine a vândut Steidl *Deutschland, einig Vaterland*¹⁴³, disputa cu R. Augstein, iar *Totes Holz*, cu mai bine de treisprezece mii de exemplare vândute, nu a rămas să mucegăiască în librării, chiar dacă Steidl sperase să vândă douăzeci de mii.

În fine, în Danemarca și în atelierul din Behlendorf au luat naștere alte cincizeci până la șaiszeci de desene în cărbune și creion, dintre care multe în format mare. Mapa pentru Rommerskirchen, „Signatur” sau „Bericht aus Altdöbern”, este în producție.

Dar acum planul meu de lucru pentru 1991: 1. Un program nou cu Baby Sommer, *Da sagte der Butt*¹⁴⁴, sub formă de casetă, lansată în martie la Kiel.

2. În sfârșit în primăvară urmează să apară la Luchterhand lectura din *Toba de tinichea* de la Göttingen, din vara lui '89, sub formă de casetă.

3. Pentru toamnă e programat volumul de atelier cu textul aferent, care trebuie scris: cam cincizeci de pagini.

4. Pentru martie trebuie așternută pe hârtie polemica pe tema *Guernica*, dedicată președintelui federal: cam cincisprezece pagini.

5. Publicarea „Signatur” este sigură.

---

142 Repartizarea egală a pagubelor germane, volum publicat în 1990.

143 Germania, patrie unită, volum din 1990 ce include polemica lui Giinter Grass cu Rudolf Augstein (n.r.).

144 Și atunci calcanul a spus.

Referitor la manuscrisele pe care le voi începe:

1. Vreau să pun pe hârtie, scrisă de mână, prima versiune din *Unkenrufe*. Volum estimat, dacă termin până la finalul verii: o sută douăzeci de pagini. Vreau apoi ca în august (Danemarca) să încep a doua versiune, scrisă la mașină, și să o termin în decembrie. Estimativ, o sută optzeci de pagini. Apoi a treia versiune ar putea fi încheiată în primăvara lui '92, iar cartea să apară în toamna lui '92.

2. Vreau să-i dictez cândva acest jurnal, pe care intenționez să-l țin până pe 15 ianuarie, data expirării ultimatumului din Golf, Evei Honisch, care să-l dactilografieze: vor ieși, probabil, aproape trei sute de pagini.

3. Să călătoresc cu Ute prin margrafiatul Brandenburg, pentru *Treuhand*. Vreau să țin un jurnal de călătorie (cu schițe). Să încep lectura temeinică a lui Fontane și notarea reflecțiilor. O vizită la Treuhand. Contact cu Rohwedder.

4. În afară de călătoria în Italia (la începutul lui mai), va mai fi necesară o călătorie în Polonia: iulie sau septembrie. În ianuarie, martie și octombrie, în Portugalia.

5. Desene în creion, ușoare, în format mic, în laviu, portugheze, brandenburgheze. Niște prime litografii la poeziile proprii. Și, în sfârșit, șase sau șapte gravuri pe tema „Totes Holz”.

6. Poate o duzină de lucrări plastice mici.

Asta ar trebui să fie destul. Acum plecăm la soții Bissinger, pentru a gusta anticipat noul an împreună cu prietenii. Pentru asta am făcut ieri o piftie din capul purcelului de lapte. (După o noapte agitată, sunt epuizat și, asemenea anului '90, sfârșit.)

Behlendorf, 1 ianuarie 1991

Am înecat bătrânul an la Neuland, cu mult *grappa* și

cu prieteni – familiile Bissinger, Riihmkorf, Flimm. Azi ne-am întors pe o vreme frumoasă pentru Anul Nou și imediat am terminat și fixat ultima coală în format mare, „Golgota II”. Riihmkorf (iarăși cu dureri de spate) îmi povestește despre jurnalele pe care le-a ținut în mod regulat timp de douăzeci de ani. Acum vrea să le descifreze și să le transcrie, pentru a le folosi, poate, ca bază pentru o carte (iarăși) autobiografică.

Behlendorf, 2 ianuarie 1991

Printre multele convorbiri telefonice de Anul Nou, una tristă cu Walter Hollerer. Bucuria lui inițială a lăsat tot mai mult locul unei persecuții închipuite. Acum și teama că s-ar putea să fi căzut pe mâinile unor medici SIDA.

La radio un eseu bun despre Th. Mann: „Considerațiile unui apolitic”.

Behlendorf, 4.01.'91

Puțin înainte de plecarea spre Portugalia și după ce în casa noastră, ca reacție la câteva spargerii, s-a montat un dispozitiv de alarmă.

În bagaje, un caiet gol, cu coperte tari, pentru ca primei puneri pe hârtie a *Unkenrufe* să nu-i stea nimic în cale. Acum vreau totuși să povestesc direct, fără medierea unui narator fictiv. Privire retrospectivă asupra unei perioade agitate, captivantă în plan politic. Trebuie să fie enunțate fapte, să apară parcursul tragicomic al poveștii de iubire, dar narațiunea centrală o va constitui succesul și decăderea societății funerare germano-polone. Nu lipsește necesara teamă dinaintea începerii lucrului la manuscris.

Vale das Eiras, 5.01.'91

În timpul zborului spre Faro – am” ajuns după miezul nopții –, somn de o oră, de epuizare. Am înnoptat în galerie la soții Huber. Sunt iarăși captivat de frumusețea și izolarea casei noastre, care a fost îngrijită de jur-împrejur de *señor* Justo: a sădit bob, usturoi, sfecă roșie și

anghinare.

Am găsit sub pinii proprietății vecine mulți rășcovi cam bătrâni și câțiva totuși comestibili. Un antreu bun – prăjiți în unt. Apoi au urmat, gătite de mine, două limbi de batal cu fasole roșie mică, cu mult usturoi, și o legumă de la soții Suhl, care se numește „Ierusalim”. Totul însoțit de un vin Dio bun.

Imediat după apusul soarelui, la ora 17.15, frig brusc. Acum stăm în fața focului din șemineu.

Am citit surprins ultimele cincizeci de pagini de jurnal. Oare voi reuși să trec de la acest lejer exercițiu zilnic la disciplina lucrului la manuscris?

Vale das Eiras, 6.01.'91

După ce am adormit istovit, m-a trezit prea curând o insomnie zdrobitoare, care spre dimineață s-a transformat într-o stare de semitrezie cu coșmaruri: Raoul îmi golise biroul din Nietistrasse, îmi scosese telefonul din funcțiune, vânduse clasorul de corespondență...

Nici nu ajungem bine aici, că se întunecă cerul. Către amiază un excavator trage în fața casei, ia pământ în cupă de pe ogorul vecin și blochează o parte din scurtătura noastră către șoseaua principală. Mai târziu aflăm de la Maria José că proprietatea vecină a fost cumpărată, împreună cu pădurea și ruina, de niște „străini”: vecini plăcuți, se pare, care se prezintă printr-un excavator cu cupă.

Citesc antologia lui Fontane *Scrieri despre literatură*, realizată de Hans-Heinrich Reuter. Volumul mi-a fost dăruit, după cum spune dedicația, de Reuter la Leipzig, în martie '61. Atunci am fost oaspetele Universității, invitat de Hans Mayer, și am declanșat un mic scandal, transmitând în aula plină salutări de la Uwe Johnson. Bloch era în public. E ciudat și impresionant să citesc acum prefața lui Reuter, presărată cu formulele obligatorii

despre lupta de clasă.

Relația „nemuritorului” Fontane cu biograful său Reuter ar putea da un capitol în *Treuhand*. Critica lui Fontane și condescendența ocazională față de Storm, Keller, Schiller și Goethe. Interesantă relația lui Fontane cu Scott și Alexis. Critica lui Fontane adusă romanului *Soli und Haben* al lui Gustav Freytag.

— Cât de proaspete se arată încă la lectură textele concise, fie că sunt sau nu corecte.

Un text-cheie din 1891, „Pозиția socială a scriitorului”, care, pentru a pune capăt desconsiderării scriitorului, propune ca statul să-i fie protector și promotor, fără a presimți pericolul dependenței, care a devenit realitate în timpul a două dictaturi. Argumente pentru Tallhover.

Iarăși rămășițele de rășcovi de pe proprietatea vecină, cu batal și cartofi dulci. Mă întreb din nou, cu îndoială, dacă voi reuși să mă las prins de scrisul la *Unkenrufe*. Această mirabilă teamă copilărească.

Vale das Eiras, 7.01.'91

După o nouă noapte aproximativ nedormită, acum am iar puteri diminuate, care, pe o vreme rea, abia îmi ajung pentru lectura lui Fontane. Ultimul său roman, rămas nescris, *Die Likedeeler*, l-ar putea introduce în scenă pe Nemuritor, în opoziție cu Bartels (Kuba) și al său Stortebeker¹⁴⁵. Fontane și Lessing, defăimarea târzie a Iluminismului de către el. Dacă o să-mi reușească (la a șaptezecoa aniversare), acest roman despre Berlin-Fontane-reunificare nu ar trebui subestimat și ar putea constitui, în raport cu *Unkenrufe*, a doua parte a unei trilogii a cărei piesă finală este încă nebănuită.

---

145 KuBa era pseudonimul scriitorului german Kurt Barthel (1914-1967). Piratul Klaus Stortebeker este personajul principal al baladei dramatice omonime a lui Bartel.

Astfel, fără ziare, criza din Golf rămâne departe, ca un coșmar trecut; auzim (de la soții Suhl) numai despre o furtună care, venind dinspre Anglia, a bântuit și în nordul Germaniei. Oare se vor repeta furtunile de anul trecut?

Vale das Eiras, 8.01.'91

După ce în sfârșit am dormit (șase până la șapte ore) și după ce a venit o vreme mai bună, am cumpărat plante, printre care și un cactus care țâșnește mult în sus și se ramifică amplu. L-am plantat între trei răsaduri de rozmarin.

Conform ziarului de ieri (*Süddeutsche*), astăzi are loc întâlnirea decisivă a miniștrilor de Externe ai Irakului și S.U.A. Toate s-au pus în mișcare, doar diplomația nu. În pofida schimbărilor la nivel mondial, încă predomină instrumentele tradiționale: ultimatumul, războiul său, în Uniunea Sovietică, în fața greutăților, strigătul după o mână de fier. Se pare că America e păgubită și slăbită de cursa înarmărilor în aceeași măsură ca și Uniunea Sovietică, chiar dacă în alt fel. Ești tentat să vorbești despre o justiție compensatorie. Oare până la urmă învinșii din al Doilea Război Mondial, Germania și Japonia, să fie cel de-al treilea, care, dacă nu râde, măcar rânjește de pe margine? Un război în Golf ar face însă și din ei niște învinși.

Să descopăr în fosta R.D.G. figuri din Fontane: spre exemplu de Maizière, preoți ca Eppelmann, Meckel, apoi ca Führer și Magirius, însă și acel preot din Schmalkalden care, bănuie pe nedrept că ar fi fost informator Stasi, s-a sinucis. Și Bärbel Bohley nu ar fi oare o *Hermhuterin*¹⁴⁶ fontanescă?

Deja reușesc din nou (cum spune Maria) să fiu senin. Poate m-au ajutat cei doi pești (sparos cu coada neagră) în

---

146 Tante Schorlemmer, personaj feminin din romanul înainte de furtună de Th. Fontane, membră a comunității religioase Herrnhut.

vas de lut, pe care i-am împănat cu salvie.

Vale das Eiras, 13 ianuarie 1991

Cu două zile înainte de expirarea ultimatumului în cazul Irakului și după ce Congresul american și-a dat acordul cu privire la un război din ce în ce mai probabil, scriu de trei zile la *Unkenrufe*. Și de atunci vremea e bună. Un salt greoi de la realitățile cotidiene într-o ficțiune care pornește la începutul schimbărilor din Germania și urmează să se termine în vara târzie a lui 1991. Registrul este îngust și trebuie să dirijeze povestirea ca pe o nuvelă. Am introdus totuși, ocazional, un narator la persoana întâi, pentru că astfel se poate oglindi în răsfrângeri probabilitatea, precum și improbabilitatea „ideii”.

Astăzi, pentru prima dată la mare. Multe scoici, soare, un vânt rece. Ute s-a întins printre dune. Eu am șterpelit pui de agave, iar înainte, pe drumul spre plajă, câțiva pui de cactuși cu frunze lungi.

Încă mai mâncăm din calcanul pe care l-am desenat și gătit acum două zile pentru soții Suhl. Am desenat pentru prima dată cu creion cu mină. O tehnică plină de farmec, care ar merita continuată.

Poate că lucrul în grădină sau, mai degrabă, scrisul e ceea ce mă ajută să dorm suficient de trei zile încoace.

Iar pe fundalul acestei liniști, al pustietății căutate, al grădinăritului jucăuș și al cufundării în ficțiune se află războiul din Golf, ce poate porni în fiecare zi, sunt iminente destrămarea U.R.S.S. (și, odată cu ea, sfârșitul erei Gorbaciov) și falimentul de-acum evident, chiar dacă nemărturisit, al politicii Germaniei. Dacă aș avea poftă și timp, ar trebui ca în următorul 3 octombrie să-mi fac bilanțul „auto-elogios”.

MM

Ieri, la soții Huber. Expoziție de pop-art englezească la Faro. Iau înapoi la Berlin o sumedenie din desenele

mele; printre ele, desene de tinerețe cu maici și cele mai bune lucrări de la Calcutta. I-am adus lui Huber, în compensație, desene din „Totes Holz”. Apoi am mâncat în galerie, la masa lungă, de douăsprezece persoane. Jules bea și iar e comic. Un reprezentant al fabricilor de bere povestește lucruri dezolante din fosta R.D.G.

Vale das Eiras, 14.01.1991

Pe o vreme din nou pe jumătate mohorâtă și o călătorie la Lagoa – bancă, cumpărături, ziare –, am lucrat mai departe la manuscris, care acum începe să devină tiranic, se declară punctul central de interes și aruncă tot restul, inclusiv posibilul război din Golf, pe un plan secundar. Ziarele scriu că s-ar putea întâmpla orice, chiar și opusul acestui orice.

El ar putea călători împreună cu ea la Lübeck: Asociația Fiilor Danzigului. Comentariile ei despre falsurile lui Maskat din biserica Sf. Maria: „Nemții vor întotdeauna să aibă totul în original”. Oare celor doi să le vină ideea în cimitirul de pe Hagelsberg sau abia atunci când mănâncă ciuperci? El vorbește despre „ideea” ei, care este mai mare și mai durabilă decât toate marile evenimente politice. Măine Alexander și Alexandra urmează să se prezinte unul altuia.

Vale das Eiras, 15.01.'91

Zi de rău augur. Toate negocierile – dacă vor fi fost negocieri serioase – au dat greș. Se confruntă refuzul radical (al evacuării Kuweitului) și cererea de evacuare necondiționată. Până acum un război – ale cărui efecte, inclusiv cele ecologice, nu pot fi întrevăzute – pare să fie considerat de ambele părți soluția acceptabilă a conflictului. În unghiul mort al acestei confruntări primejdioase de materiale distructive, în Lituania, sovieticii au intervenit brutal, cu tancuri, împotriva demonstranților; steaua lui Gorbaciov apune.

Insist pe manuscris sau mă obolesc lucrând în grădină, cu sentimentul unei neputințe adânci, necunoscută până acum.

(De răs: în Germania, mai precis în Baden-Württemberg, se retrage din funcția de prim-ministru așa-numitul Cleverle¹⁴⁷, care nici măcar n-a fost chiar atât de isteț, fiindcă s-a lăsat finanțat de niște amici întreprinzători. Dacă s-ar rămâne la soiul ăsta de afaceri!)

Masez gâtul lung și frumos al lui Ute, care o doare din nou în zona vertebrelor cervicale.

Vale das Eiras, 16.01.'91

La șase dimineața, ora Europei Centrale, ultimatumul a expirat. De-acum războiul poate izbucni în orice moment. Și se pare că nimic nu l-ar mai putea împiedica, în afară de mult invocata minune. Asta cu toate că niciodată în istoria omenirii urmările unui război și consecințele sale la nivel mondial nu au fost calculate dinainte și prezise atât de precis. Dictatura ecologică pe care o așteptam ar putea deveni realitate abia peste douăzeci de ani, nu mai curând. Acum decizia mea din decembrie, mai degrabă comică, de a învăța în sfârșit, cu ajutorul lui Ute, să merg pe bicicletă vara viitoare pe MON mi se pare mai stringentă.

Ascultăm Deutsche Welle. Credibilitatea în scădere a lui Gorbaciov. Măine Kohl este ales din nou cancelar, în Israel palestinienilor nu li s-au dat măști de gaze.

Luăm în calcul pentru prima dată ca, în caz de război, să plecăm imediat dacă mai găsim locuri în avion.

Cu toate acestea grădinăresc, ușor îndârjit, și lucrez trei ore la manuscris. Sunt la pagina cincisprezece și mă mir că merge...

La scurt timp după ora douăsprezece mai ascultăm o dată Deutsche Welle. Imediat după știrile de la miezul

---

147 Lothar Späth, premier al landului Baden-Württemberg în perioada 1978-1991.

noptii, știrile sportive nu se mai dau. Primele știri, deocamdată confuze, anunță declanșarea războiului...

Vale das Eiras, 17.01.'91

După înfrângerea totală a diplomației, ce victorie înspăimântătoare a tehnologiei occidentale de război adunată într-un singur loc. Se spune că ar fi fost distruse – aproape fără pierderi proprii – centrele de comandă irakiene, pozițiile de lansare și așa mai departe, într-o mie de acțiuni și cu un număr corespunzător de mare de rachete. Aproape nicio contrareacție din partea Irakului. Cel puțin atacarea Israelului cu rachete (germane) cu gaze toxice a devenit astfel imposibilă. Însă cum se va reflecta recucerirea Kuweitului în pierderi suferite de tabăra americană?

— Militarii sărbătoresc deja.

Printre emisiunile confuze de la Deutsche Welle, Ute și cu mine am încercat să ne refugiem într-un grădinărit încrâncenat: am mutat agavele mari de la intrarea în curte. Eu am reușit să rămân afundat în scris (până la pagina nouăsprezece). Vremea e rece, ploioasă. În ambele semineuri arde focul.

Vale das Eiras, 18.01.'91

Acum rachete irakiene au lovit totuși Tel Avivul, fără ca Israelul să fi decis până acum să dea vreo contralovitură.

Însă din Turcia au decolat avioane americane. Declanșarea războiului și câștiguri la bursă. Speculații legate de prețul benzinei. Firme germane, inclusiv din cele care furnizează arme, au încălcat embargoul împotriva Irakului. Discursul lui Vogel din Bundestag, remarcabil. Cu toții vorbesc despre tehnica de război, în timp ce în Irak numărul morților s-ar putea să fi ajuns la zeci de mii. Convorbire telefonică cu Bruno, la care se remarcă teama de urmările războiului – și, potențial, de cele ecologice.

Vremea rămâne urâtă. Grădinărit. Lucru la manuscris. Am încheiat primul capitol. Ce distanță îmi provoacă războiul din Golf față de unitatea germană, ce ireală sau perimată o face să pară. Depunerea jurământului primului guvern federal comun pare un eveniment marginal. Un Möllemann devine ministru al Economiei! Observ la mine o detașare cu nuanțe de stoicism, care mă neliniștește.

— Ieri, masa cu soții Suhl la Lagos: pește bun și scoici.

Vale das Eiras, 22.01.'91

Acum se pare că s-a întâmplat ceea ce era de temut încă de la început: ard câmpurile petrolifere din Irak, incendiate, după câte se spune, de irakieni. Încă nu există imagini cu norii de fum ca dovadă. După euforia inițială, a începutului „plin de succes” al războiului, acum intervine trezirea la realitate până la cursurile burselor. Se dovedește că astfel de războaie, în ciuda superiorității și a controlului asupra spațiului aerian, nu pot fi câștigate. După Lituania, acum și Letonia este amenințată de armata sovietică. Se vorbește tot mai des despre o posibilă răsturnare a lui Gorbaciov și despre pericolul unui război civil. Din „unitatea germană” au rămas doar costurile.

Pe o vreme de-acum bună, mă cramponez de grădinărit și de scris. Cu cele două pagini pe zi în medie, păstrez un ton disperat-comic. Ute a înăbușit un iepure în vin roșu pentru noi doi.

Odată cu paginile acestui caiet se termină și jurnalul meu, pentru a face loc, sper, muncii la manuscris; ceea ce se întâmplă acum și își urmează cursul stupid nu are nevoie de comentariile mele.

Vale das Eiras, 26.01.'91

De când stau aplecat asupra manuscrisului, jurnalul meu sărăcește - sau farsa sângeroasă a războiului din Golf, această fățarnicie înarmată până-n dinți, mă lasă fără grai

în paginile de față?

În esență, savurez ritmul ordonat posibil aici, în care, de îndată ce soarele apune și începe să se facă răcoare, trec de la săditul și săpatul găurilor în pământul pietros de după-amiaza la lucrul la manuscris, ca și cum ar fi două părți ale aceluiași lucru.

Siguranța de sine a americanilor s-a volatilizat. Brutalității sistemului irakian îi corespund pretențiile de putere și interesele economice ale Vestului, acum aproape deloc ascunse, mai rafinate, e drept, însă la fel de inumane – sau prea umane. În ambele cazuri eficientă este doar prostia ce aspiră la putere, pentru că previzibilul dezastru ecologic îi va transforma pe toți – și pe cei neutri – în învinși. Simt uimit că, din câte se pare – acum, cu puțin înainte de sfârșitul celui de-al doilea capitol din cele șapte planificate –, reușesc să asociez cursului acțiunii o poveste de iubire tragicomică. Acest *hybris* al scrisului!

De ieri e aici Didi – Undine, sora lui Ute. De o săptămână în partea estică a casei se află o grămadă utilă de gunoi de grajd. Profit de primii pui ai plantelor. Astăzi un pește al Sfântului Petru, bun, ca întotdeauna. Le-am scris scrisori lui Hélène și Nele, iubiții mei copii problemă. Seara și noaptea – și atunci când am probleme cu dormitul – citesc Fontane. Adică biografia scrisă de Reuter. Toate astea reprezintă, cu siguranță, pregătiri pentru următoarea mea carte „groasă”, *Die Treuhand*. Vreau ca, începând de luni, după încheierea celui de-al doilea capitol, să-mi scriu totuși, pe parcursul ultimelor zile, polemica „Guernica”. Nimic nu poate și nu trebuie să rămână nespus. Săptămâna berlineză de la începutul lui februarie își aruncă deja umbra întunecată prin telefon.

Vale das Eiras, 28.01.'91

Am terminat ieri al doilea capitol, surprins că am reușit – după toate reținerile mele – să fac povestea să

curgă. Sunt curios cum o să-mi iasă-la Behlendorf dificilul capitol al treilea.

Iar astăzi - în sfârșit - am scris introducerea polemicii „Guernica”. Vreau să finalizez prima versiune până în ziua plecării, pentru a dicta la Berlin o a doua versiune, la care să pot lucra în liniște la Behlendorf.

Toate astea se întâmplă în timp ce războiul din Golf devine un lucru normal, iar poluarea cu petrol din Golf umple de-acum prima pagină a ziarelor. Și, de jur-împrejur, flori de migdal, apărute anul acesta înainte de vreme. Mâine vin soții Huber. Vreau să gătesc burtă.

Acum plăcerea grădinăritului începe să se domolească: se cer plantate ultimele tufe de rozmarin. Cactușii dau adevărate membre.

— Astăzi, în Lagoa, un fermecător loc adormit.

Vale das Eiras, 31.01. '91

Bagajele sunt făcute, iar ultimele găuri de plantare au fost săpate în pământul pietros și sunt populate cu cactuși deosebit de țepoși, aduși de Didi, la care am adăugat pui de agave albi-verzui (de la soții Suhl). Polemica „Guernica”, scrisă în prima versiune. Am rotit zadarnic butonul radioului, pentru a prinde Deutsche Welle. Aflu de la BBC despre lupte terestre care durează de ieri și despre creșterea dobânzii de referință cu o jumătate de procent. Iar acum trebuie să închei și jurnalul acesta, început aici în urmă cu mai bine de un an, în așteptarea schimbării germane, care nu a adus schimbări veritabile, ci doar o unitate declarată (cu o scindare socială). Eu am reușit totuși, după ce am experimentat blocaje ale scriitorului ca niciodată până acum, ca, din două proiecte în proză, să îl încep pe cel mai scurt și să îmi accentuez pofta de scrieri epice până la romanul *Treuhand*. S-ar putea ca *Unkenrufe* să-mi iasă de la prima încercare, chiar anul acesta (însă *Treuhand* îmi va cere

până la cinci ani de lucru pe manuscris). Scriu asta anticipând cu bucurie perioadele de secetă. Cum ar fi dacă mi-ar trece prin minte să-l pun pe „nemuritorul Fontane” al meu să scrie balade, în stilul baladelor sale târzii, însă cu referire la prezent, la unitatea germană și, în final, la războiul din Golf?

Biografia lui Reuter înfrumusețează a doua și a treia sa ședere la Londra. Reuter vrea să-l salveze pe Fontane cel de stânga, cel din '48. Situație narativă absurdă: Fontane îi supraviețuiește biografului său.

Vreau să mă documentez pentru *Unkenrufe* despre ritualurile de înmormântare: de exemplu, în Mexic, China, India... Trebuie să lucrez la cursivitatea dizertației doctorului Reschke. Apoi: ce s-a întâmplat cu adevărat în februarie 1945 în biserica Sf. Ioan? Apoi: despre meșteșugul poleirii cu aur.

Poate mâine, în timpul zborului spre Hamburg, îmi mai vine vreo idee: pentru încheiere.

Faro-Hamburg, 1.02.'91

Decolare la ora 15.00 după-amiaza, după cinci ore de întârziere, fiindcă s-a suspendat un zbor. Am fost invitați la prânz la Faro. Priveliștea din restaurantul de la etajul al cincilea, pe deasupra lagunei cu ramificații largi, până la dunele ce sclipesc albe sub un cer cenușiu; în sfârșit, de ieri plouă.

Cât de puțin îi impresionează războiul din Golf pe portughezi. Un clătinat melancolic din cap și-atâta tot. Un popor care pare că și-a lăsat în sfârșit în urmă istoria odată cu pierderea ultimelor colonii; o înțelegere care nu pare să le fie accesibilă germanilor: șovăielnici și iritați, e drept, de protestul surprinzător al copiilor lor, până acum dezinteresați și răsfățați, se lasă implicați într-o participare activă la război după ce au tolerat pasivi furnizarea de armament (ce le asigura locurile de muncă) în zone de

criză. Acum sunt nevoiți să furnizeze Israelului rachete defensive Patriot, care să doboare rachetele Skud, ce și-au mărit raza de acțiune și au fost îmbunătățite tehnic cu ajutorul germanilor.

Ieri războiul acesta a împlinit două săptămâni. Mă tem că va mai dura, se va extinde și va avea urmări persistente, ce vor accentua ruina țărilor din Lumea a Treia. De asemenea, războiul acesta ar putea deveni un caz-scoală de „pacificare” a Lumii a Treia prin anunțatul model american al ordinii mondiale.

În starea de semitrezie din timpul zborului mi l-am imaginat pe bengalezul meu, domnul Banerjee, cel care are afacerea cu ricșe: mereu amabil și totuși ușor demonic. Ca și când, deși nu ar putea – ce-i drept – să treacă prin ziduri, totuși ar fi în stare să plutească la o palmă deasupra pământului doar prin puterea voinței. În orice caz, mi-l imaginez ca într-unul din filmele care se turnează la Bombay și au fost descrise de Rushdie. Să-i fac, ca la Rushdie, o pleoapă care-i atârnă demonic?

Acest personaj nu trebuie să domine *Unkenrufe*, însă aparițiile sale neașteptate ar trebui să dea poveștii o dimensiune suplimentară – e drept, doar sugerată, însă totuși palpabilă. Călătoria lui Reschke în ricșa-bicicletă a lui Banerjee. De ce se împotrivește Alexandra Piștkowska să urce în ricșa-bicicletă: „Cum pot polonezii să se lase transformați în *culi*?”

Văduvl și văduva la Lübeck: acolo Banerjee a deschis o filială de transport local cu ricșa. Ușoara zeflema a lui Banerjee pe tema cimitirelor costisitoare și elogiul adus de el incinerării morților în stilul practicat în India, într-o parte a șantierului naval din Danzig Banerjee construiește o fabrică de ricșe-biciclete. Speculația lui Banerjee despre viitoarea schimbare a climei: pe viitor în lunca Vistulei se va cultiva orez sub îndrumarea

bengalezilor. Banerjee transformă *Unkenrufe* ale lui Reschke în visuri pline de speranță. Prelegerea lui Banerjee despre destoinicia *marwari*, care i-ar putea ajuta pe polonezi într-un mod asemănător celui în care le servesc bengalezilor drept exemplu în Calcutta. Banerjee recunoaște că mama lui este o *marwari*: pioasă și cu simțul afacerilor. De ce nu vrea Banerjee să se implice în activitatea societății funerare.

Trebuie văzut dacă văduva aduce ca membru în comitetul de conducere o bătrână (kașubă) din Danzig – de vreo optzeci de ani. Din partea poloneză ar putea intra în conducere un tânăr scriitor, unul fascinat de urmele lăsate de germani, deschis în fața tuturor propunerilor germane, cum ar fi indicatoarele stradale bilingve în *Alt-1* și *Rechtsstadt2*.

1. Altstadt, orașul vechi.

2. Aici, centrul istoric.

Dar să închei acum, înainte de aterizare.

Günter Grass în anul 1990

Adnotările care urmează înlesnesc înțelegerea unor nume, date și contexte amintite în jurnal. Ele nu se doresc a fi complete și omit îndeosebi acele puncte care își găsesc singure răspunsul – în totalitate sau în mare măsură – pe parcursul lecturii.

Fotografia Maria Rama, căreia Grass i-a dedicat cartea sa *Die Box* (*Aparatul de fotografiat*), este o prietenă apropiată a familiei. Eva Hönisch a fost secretara

lui Grass până în 1995. Fritze Margull are un atelier tipografic pentru grafică artistică. Cu muzicianul de jazz Günter „Baby” Sommer din Radebeul, de lângă Dresda, Grass dă reprezentații din 1986 cu „Lyrik und Prosa, Schlagzeug und Perkussion” („Lirică și proză, baterie și percuție”).

Scriitorul și editorul Tomás Kosta din Praga (Bund Verlag, Europäische Verlagsanstalt), care a emigrat după sfârșitul „Primăverii de la Praga”, este un mediator prestigios în sfera sistemelor politice și a dezbaterilor socio-politice.

„Discursul Christei Wolf de la Hildesheim” (p. 40) este discursul de mulțumire al scriitoarei, rostit în 31 ianuarie 1990, cu ocazia acordării titlului de *doctor honoris causa* de către Universitatea Hildesheim, și apărut cu titlul „Zwischenbilanz” („Bilanț intermediar”) în *Frankfurter Rundschau* din 2 februarie.

În 1990 Günter Grass lucrează cu patru edituri germane:

— Luchterhand Literaturverlag a luat naștere din Hermann Luchterhand Verlag, editura la care Grass publică din 1956. Aceasta a fost vândut în 1987 unui concern olandez. În urma unor proteste ale autorilor, secțiunea de beletristică a fost separată și, ulterior, cumpărată de Arche Verlags AG. În 1990 sediul editurii este la Frankfurt pe Main, iar editoarele sale sunt Elisabeth Raabe și Regina Vitali. Luchterhand a fost cea mai importantă editură din Germania de Vest specializată în promovarea literaturii din R.D.G. La îndemnul lui Grass – printre alții –, Luchterhand a întemeiat în 1976 modelul singular al unui „consiliu al autorilor”, care avea dreptul de a decide în parteneriat politica editorială.

— De la începutul anilor '80 Gerhard Steidl a publicat cărți cu lucrările de grafică ale lui Grass. În 1992

Unkenrufe va deveni primul text literar apărut la Steidl Verlag. Ulterior Steidl va prelua de la Luchterhand toate drepturile editoriale asupra lui Grass.

— Maria Sommer conduce Gustav Kiepenheuer Bühnenvertriebs GmbH (Kiepenheuer Medien) din Berlin. Firma verifică și supraveghează respectarea drepturilor de autor ale lui Günter Grass în domeniul mediilor *non-print* (teatru, film, radio, televiziune și alte medii electronice).

— La editura est-germană Aufbau au apărut în 1990, sub licență Luchterhand, două cărți ale lui Grass. După adoptarea tratatului de stat (al unificării germane) nu a mai fost nevoie ca volumele ce urmau să fie difuzate în Germania de Est să apară sub licență la edituri din R.D.G. Astfel proiectele editurii Linden din Leipzig de a introduce în planul editorial cărți de Grass au devenit desuete.

Anul electoral 1990 a fost marcat de patru tururi de scrutin:

— Alegerile pentru Landtag în Saarland, în 28 ianuarie: SPD - 54, 4%, CDU - 33, 4%, FDP/DPS - 5, 6%, Verzii - 2, 6%. Oskar La Fontaine este confirmat ca prim-ministru în Saarland și este ales candidat al SPD pentru funcția de cancelar.

— Alegerile pentru Volkskammer a R.D.G. din 18 martie: CDU - 40, 8 %, SPD - 21, 9%, PDS - 16, 4%, DSU - 6, 3%, BFD (Bund Freier Demokraten¹⁴⁸) - 5, 3%, Bündnis 90 - 2, 9%, DBD (Demokratische Bauernpartei Deutschlands¹⁴⁹) - 2, 2%, Verzii/ UFV (Unabhängiger Frauenverband¹⁵⁰) - 2%, DA (Demokratischer Aufbruch) - O, 9%. Prim-ministrul Lothar de Maizière formează o coaliție din alianța „Wahibündnis für Deutschland” (CDU, DSU, DA), SPD și liberali.

---

148 Uniunea Democraților Liberi. 264

149 Partidul Țărănesc Democrat al Germaniei.

150 Uniunea Independentă a Femeilor.

— La primele alegeri la nivel de land în noile landuri federale din 14 octombrie, CDU devine cel mai puternic partid peste tot, în afară de landul Brandenburg.

— Alegerile pentru Bundestag din 2 decembrie: CDU/CSU - 43, 8%, SPD - 33, 5%, FDP - 11%, Verzii - 3, 8%, Bündnis 90 - 1, 2%, PDS - 2, 4%. Guvernul Kohl își continuă mandatul.

Patru tratate din 1990 validează procesul reunificării:

— Tratatul de stat: pe 18 mai între Republica Federală și R.D.G. se semnează un tratat de stat referitor la uniunea monetară, economică și socială, care intră în vigoare la 1 iulie. Acesta implică introducerea mărcii vest-germane (DIN) în R.D.G., precum și colapsul economiei est-germane (de mărfuri), prin integrarea imediată a R.D.G. În sistemul economic vest-german.

— Acordul asupra dizolvării R.D.G. ca stat, aderarea sa la Republica Federală Germană și unitatea germană au fost negociate începând cu 6 iulie, sub conducerea lui Wolfgang Schäuble și Günther Krause. În noaptea de 23 - 24 august 1990 Volkskammer decide integrarea R.D.G. în sfera de aplicare a legii fundamentale începând cu 3 octombrie 1990.

— Odată cu acordul electoral din 3 august, sfera de aplicare a legii electorale federale a fost extinsă și asupra R.D.G. După o decizie a Curții Constituționale Federale, care a respins-o ca anticonstituțională, deoarece dezavantaja partidele care intrau sub incidența baremului minim de cinci procente, precum și alianțele politice din R.D.G., Bundestag-ul a adoptat în 5 octombrie o lege electorală nouă, amendată.

— Tratatul Doi plus Patru, încheiat între cele două Germanii și cele patru puteri victorioase în al Doilea Război Mondial, adică S.U.A., Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Franța, tratat semnat în 12 septembrie, a

validat suveranitatea Germaniei reunificate din perspectiva dreptului internațional. La negocierile Doi plus Patru a participat și Polonia.

Despre unele din proiectele amintite:

— „Mapa de atelier” (p. 93 ș.a.) este cartea *Vier Jahrzehnte (Patru decenii)*, apărută în 1991 la Steidl, o cuprinzătoare „Relatare de atelier” a artistului plastic Grass.

— „Signatur” (p. 147 ș.a.) este o serie bibliofilă a editorului Hans Theo Rommerskirchen, „un obiect singular al unor poeți pictori și al unor pictori poeți”. Pentru „Signatur” nr. 14 (1991) Günter Grass a strâns laolaltă 15 lucrări de grafică.

— Tripticul pe tema „Totes Holz”, care „are o nevoie acută de o biserică” (p. 221), a găsit-o la scurtă vreme după ce a fost terminat: este expus în Marienkirche (biserica Sf. Maria) din Lübeck.

Personalități ale vieții politice din anul 1990:

Helmut Kohl (cancelar federal între 1982 - 1998); Hans Modrow (prim-ministru al R.D.G. din noiembrie 1989 până în aprilie 1990); Lothar de Maizière (prim-ministru al R.D.G. din aprilie până în 2 octombrie 1990); Václav Havel (președintele Cehoslovaciei - din 1993 al Republicii Cehă -, 1989 - 2003); Lech Wałęsa (președintele sindicatului Solidarnosc, 1980 - 1990; președintele Poloniei, 1990 - 1995); Wojciech Jaruzelski (președintele Consiliului de Stat al Poloniei, 1985 - 1989; președintele Poloniei, 1989 - 1990); Tadeusz Mazowiecki (prim-ministru al Poloniei, 1989 - 1990); Bronisław Geremek (membru al Seimului polonez, 1989 - 2001; a participat, împreună cu Adam Michnik, la „Masa Rotundă” care a negociat participarea opoziției la alegeri și organizarea de alegeri democratice în iunie 1989); Adam Michnik (editor al cotidianului polonez liberal de stânga

Gazeta Wyborcza); George Bush (președinte al S.U.A., 1989 - 1993); Mihail Gorbaciov (secretar general al P.C.U.S., 1985 - 1991; președinte al Uniunii Sovietice, 1990 - 1991); François Mitterrand (președinte al Franței, 1981 - 1995); Margaret Thatcher (prim-ministru al Marii Britanii, 1979 - 1990).

La EDITURA POLIROM

au apărut:

José Saramago - *Călătorie prin Portugalia* Javier Marias - *Chipul tău, mâine. Dans și vis* John Steinbeck - *Către un zeu necunoscut* Maria Ducas - *Iubirile croitoresei*

Truman Capote - *Harfa de iarbă. Arborele nopții și alte povestiri*

John Cheever - *Povestiri. Integrala prozei scurte*

Sam Savage - *Țipătul leneșului*

Bernhard Schlink - *Minciuni de vară*

Alessandro Baricco - *O poveste*

Boris Vian - *Toamnă la Pekin*

Donna Tartt - *Micul prieten*

Michel Houellebecq - *Harta și teritoriul*

Haruki Murakami - *1Q84* (vol. I-III)

Philip Roth - *Nemesis*

Chuck Palahniuk - *Pigmy*

Abraham Yehoshua - *Misiunea directorului de resurse umane*

Philippa Gregory - *Regina roșie*

David Lodge - *Bărbatul făcut din bucăți*

José Saramago - *Ultimul caiet*

Alberto Vázquez-Figueroa - *Iubire pe o insulă blestemată*

Jonathan Franzen - *Libertate*

Eiji Yoshikawa - *Povestea familiei Heike*

Cormac McCarthy - *Căluții mei, căluții frumoși*

Alberto Moravia - *Iubitul nefericit*

Truman Capote - *Mic dejun la Tiffany*

Carlos Ruiz Zafón - *Palatul de la Miazănoapte*

Gore Vidal - *Julian*

Ilf și Petrov - *1001 de zile sau Noua Șeherezadă* F.

Scott Fitzgerald - *Aventurile lui Pat Hobby* Ian McEwan - *Solar*

Jeffrey Eugenides - *Intriga matrimonială* Michele Mari - *Pink Floyd în roșu* W. Somerset Maugham - *Cătălină* Joyce Carol Oates - *Apa neagră* Naghib Mahfuz - *Teba în război*

Kjell Espmark - *Béla Bartók contra celui de-al Treilea Reich*

Carlos Ruiz Zafón - *Luminile din septembrie*

Edgar Allan Poe - *Masca Morții Roșii și alte povestiri*

Jack Kerouac - *Oceanul e fratele meu*

Sofi Oksanen - *Purificare*

Kate Williams - *Plăcerile bărbaților*

Yann Martel - *Viața lui Pi*

John Steinbeck - *Nehotărâții sorti ai bătăliei*

David Grossman - *Până la capătul pământului*

Patrick McGuinness - *Ultimele o sută de zile*

Francisco Goldman - *Rostește-i numele*

Patrick deWitt - *Frații Sisters*

Siri Hustredt - *O vară fără bărbați*

Amélie Nothomb - *O formă de viață*

Emir Kusturica - *Unde sunt eu în toată povestea asta?*

Chuck Palahniuk - *Blestemați*

Philip O Ceallaigh - *Și te trezești râzând*

Truman Capote - *Integrala prozei scurte*

Allan Sillitoe - *Singurătatea alergătorului de cursă lungă*

Carlos Ruiz Zafón - *Prizonierul cerului*

Philippa Gregory - *Doamna apelor*

Kathleen Winter - *Annabel*

Eowyn Ivey - *Copila de zăpadă* în pregătire: Joyce

Carol Oates - *Grădina plăcerilor lumești* www.polirom.ro

Redactor: Radu Pavel Gheo Coperta: Radu Răileanu

Tehnoredactor: Radu Căpraru

Bun de tipar: iunie 2012. Apărut: 2012 Editura
Polirom